

خەونە ياخىيەكان

كەشكۆلى يەكەم

كۆمەلە بابەتتىكى مۇنەزىرى و نەدەبىيى وەرگىزىدراو

ھەژىن

چاپى يەكەم، جىنئوھەرى ۲۰۱۴

خه ونه ياخييه كان

كه شكۆنى يه كه م

كۆمه له بابه تىكى هونه رى و نه ده بى و هرگى پردراو

هه ژين

چاپى يه كه م، جى نيوه رى ۲۰۱۴

Anton Chekhov

ئانتون چېخوۋ

Çêxov û Şano

چېخوۋ و شانو

Namekan

نامەكان

Bertold Brecht

بېرتۆلد برېشت

بنووسن، كە من سەرودلگىر بووم و بەنيازم پاش مردنىش ھەروا بمىنمەوہ

bnûsin, ke min serudlligîr bûm û benyazm paş mirdnîş herwa bmênmewê

Bêrtolld Brêşt

بېرتۆلد برېشت

Dîmane letek Regine Lutiz

دىمانە لەتەك رېگىنە لوتس

Dîmane letek Ekkehard Schall

دىمانە لەتەك ئېكەھارد شال

Bêrtolld Brêşt wek Derhêner

بېرتۆلد برېشت وەك 'دەرھىنەر'

Brêşt û Stalîn

برېشت و ستالين

Dawerîy

داوهرى

Jim Alen

جېم ئالەن

Nan û gull

نان و گول

Alexander Bogdanov

ئەلېكساندەر بۆگدانوۋ

Mezheb, Huner û Markisîzm

مەزھەب، ھونەر و ماركسىزم

Terry Eagleton

تېرى ئېگلەتون

Edebîat û Aaydyolojiya

ئەدەبىيات و ئايدىئولوژىيا

Jyanname û Yadawerîy

ژياننامە و ياداوهرى

Larissa Reisner

لارىسا رايىزنەر

Ignazio Silone

ئىگنازىئو سىلونە

Xewne yaxîyekan

- ۳ -

خەونە ياخيبيەكان

Dîmane

دیمانه

Klaus Bergmayr

کلاوس بیرگمایر

Klaus der Geiger

کلاوس دیر گایگر

Honrawe, Hellbest, Pexşan

هونراوه، ههلبهست، پهخشان

Tzar

تزار

Srûdî Hawpiştî

سروودی هاوپیشتی

Nazm bo mirdît

نازم بو مردی؟

Nurcehan

? نورجههان

Mallawa Cwanê

مالئاوا جوانی

Hestanewe

ههستانهوه

Bihêne pêşçaw

بهینه پیشچاو

her derrom

من ههردهروم

Rêjenabestim

چیدی رژهنابهستم

Srûdî Ceng

سروودی جهنگ

Dllopey Hoş

دلۆپه‌ی هۆش

min Xizmî her Mrovêkim

من خزمی هه‌ر مروڤیکم

Rabûn

رابوون

Azadî

ئازادی

Vanzetti û Sacco

ههلبهستی "ساكو و فانزیتی

Hîç ledestnadeyn

هیچ له‌دهستناده‌ین

من وهك فیرکار (ماموستا) ڤك ده‌مینه‌وه و تۆش زیندانه‌وانیك

min wek Fêrkarêk demênmewe û toş wek Zîdanewan

ئازادىخواز، ياخييه تا كاتيك كه بوونى ههيه، بوونى ههيه تا كاتيك كه ياخييه

به پيچه وانهى تىگه پيشتى دهسته مۆگه رانهى سهروه ريه وه، "ياخييون" نيشانهى ئازادبوونى هؤش و دهر وونى تاك و تىكۆشانىيه تى بۆ پزگار بوون له ژېردهسته بى سهروه رى كه سانى ديكه . هه رچه نده "ياخييون" له سايه زالى و جىكه وته بوونى بيركردنه وه و تپروانىنى سهروه راندا، واتايه كى نيگه تيفى پييه خشراوه، به لام له هه موو سه رده مه كاندا يا ئازادىخوازان بوونيان نه بووه يا ناچار بوون، له وهى ههيه و سهروه ره ياخييين و بانگه واز بۆ كۆمه لگه به كى ئازاد بكن، دژى هه موو جوۆره سته مه كان خه باتيكه ن و هه وئى تيشكاندى كۆت و به نده كان بده ن.

خوئنه رى هؤزا، ئەم كۆمه له بابته هى به رده ستت، برىتييه له وه رگېراني كۆمه له بابته تىكى جوۆرا و جوۆر، كه له ماوهى پازده سالى رابوردوودا، به هيواي پر كرده وهى كه لىننىك له په رتوو كخانهى كورديدا، بۆ سه زمانى كوردى وه رمگېراون. بۆ ئەم مه به سته سوپاسگوزار و چاوهر پى سه رنج و راستكردنه وه و په خنهى ئيوهى دل سوۆ و خو شه ويست ده كه م.

Azadîxwaz, yaxîye ta katêk ke bûnî heye, bûnî heye ta katîk ke yaxîye

Bepêçewaney têgeyîştinî destemogeraney serwerîyewe, "yaxîbûn" nîşaney azadbûnî hoş û derûnî tak û têkoşanîyeyî bo rizgarbûn le jêrdesteyî serwerî kesanî dîke . Herçende "yaxîbûn" le sayey zallîy û cêkewtebûnî bîrkirdnewe û têrwanînî serweranda, watayekî nîgetîvî pêbexîşrawe, bellam le hemû serdemekanda ya azadîxwazan bûnyan nebuwe ya naçarbûn, lewey heye û serwere yaxîbbin û bangewaz bo komellgeyekî azad bken, djî hemû core stemekan xebatbken û hewllî têşkandinî kot û bendekan bden.

Xwênerî hêja, em komelle babetey berdestit, brîtîye le wergêranî komelle babetêkî cora û cor, ke le mawey pazde sallî raburdûda, behîway pîrkirdnewey kelênêk le pertûkxaney kurdîda, bo ser zmanî kurdî wermigêrawn. Bo em mebeste supasguzar û çawerrêy sernic û rastkirdnewe û rexney êwey dillsoz û xoşewîst dekem.

Anton Pavlovich Chekhov

ئانتون پاولوفىچ چىخوۋ

چىخۇف و شانۇ

نېمىرۇقىچ دانچىنكۆ *

كاتىك 'چىخۇف' م ناسى، ھەردووكمان تىكەللى ژيانىكى كۆمەلەيتى بووبووين؛ ئەو لە ئەدەبىيات و نووسىندا، منىش لە بواری شانۇدا. ھەردووكمان سەروكارمان بە جۆرە ھونەرىكەو ھەبوو، كە پىكەو ھەرىدەداين. ئەو ھى كە لە يەكى نىكەدە كرىنەو، دژوارىيەك بوو، كە لە بارو دۇخى پسوايى شانۇى ئەو كاتدا، لەتەكىدا رووبەرووبووين ... دژوارىيەك كە لەلای ھەردوومان ھەبوو، ناچارىدە كرىن كە بەدوای پىگە چارەدا بگەپىن. تا لە ئەنجامدا ئەم ھەول و لەدووى چارەسەرگەرپانە 'شانۇى ھونەرى مۆسكۆ' ى وەك دەيانگوت شانۇى چىخۇف' ى لى بەدبىيات.

لەئىوان كەسايەتییە داستانىيەكانى چىخۇف و پالەوانانى نووسەرانى دىكەى ئەو كاتدا، جىاوازیيەكى بەرچا و لەپادەبەدەر ھەبوو. ئەو ھى شانۇنووسانى دىكە بۇ پالەوانەكانىان بەپىوئىستىيان دەزانى و بەو جۆرە دەيانخستەنەروو، بەھىچ شىوہەيەك لە بەرھەمەكانى چىخۇف'دا بەرچاۋنەدەكەوتن. پالەوانانى چىخۇف كەسانى سادە و ئاسايى بوون و لە بارەى شتە پۇتتىيىيەكانى ژيانى پۇژانەو دەدوان. ژىنگەيان وەك خۇيان سادە و بى زەرەق و بىرەق بوو. ھىچ يەك لە كەسايەتییە داستانىيەكانى ئەو لە شىوہى پالەوانىكى سەركەوتوو و بەتواناتر لە كەسانى ئاسايى دەرنەدەكەوت، ھەروەھا لەلایەكى دىكەو ھەبىران لە خەون و خەيالى بەرزەفپانە نەدەكردەو. بەپىچەوانەو ھەروەھا كەسانى رووتوپەجال بوون، كە نووسەر ھەولیدابوو تەننەت پەوشتە خراپەكانىان نىشانىدات؛ خۇپەرىستىيان ئاوەھا كۆمىدىيانە نىشانىدراپوو، كە مرۇف لە ھەندىك روو ھەو ھەو ناناگا لەخۇو ھە بەرامبەريان ھەستى بە سۆزدارى دەكرد. بەم شىوازە چىخۇف پىشنىارى ژيانىكى باشتى دادەپۇژا.

بىچگە لەمە شتگەلى دىمەنەنەكان لە بەرھەمەكانى چىخۇف'دا ھەروەك كەسايەتییەكانى بىئارايىش و سادەبوون؛ 'شەوى مانگەشەو'، 'باخى ژاكاو ولاكەوتە'، 'بىدەنگى'، 'دەنگى وىلىنى لە دورور'، 'شىوہى كوندەپەپوو لە شەودا' و...تد. ئەو ھى پىوئىستە بگوتىت، ئەو ھەيە كە ھىچكام لەمانە برىار لەسەردراو و لەبەرچاۋگىراو نىين، تا ئەو پادەى من ناگادارېم، چىخۇف بەھىچ شىوہەيەك ناگاى لەم جوانىيانە نەبوو، كە چۆن لەوانەيە دىلپەسەندى بەرھەمەكانى

جوانتر و دلگيرتر دهكات، هەرچهنده بهېن دېرډونگي دهتوانرېت بگوتړېت جواني شانؤنامهكاني چيخؤف تا رادهيهكي زؤر پهيوهندي بهو ساده و ساكاربيهوه ههيه. هيندېك پيپانوايه كه چيخؤف له بهرههمهكانيدا تيڅكؤشاوه، تا شيويههكي نوې دابهينېت يان نوپكاري دابرېزېت، بېپهرده دهيليم، كه ئەمانه بهمهلهداچوون. ئەويش وهك هەر شانؤنووسېكي ديكه تيدهكؤشا پالەواناني چاك و دلخوازي خؤبي و خهلك بداته دهرهوه، تاوهكو بهرههمهكهي باش و دلپهسهنديت و بهميچ شيويههك لهو باوهردا نهبوو، كه شوپشېك له شانؤدا بهرپرخات و بهرههمانيك بداته دهرهوه، كه لهتهك نووسيني كهساني ديكه جياوازي گشتيان ههبيت، بهواتايهكي ديكه پيشي هاوكارهكاني ديكه بداتهوه ...

نارهزوي چيخؤف ئەوه بوو، كه ئەوهي شانؤي سهردمهكهي دهيوخاوت، بهدهستيبهينيت و له بهرههمهكانيدا وهلامدهرهوي ئەو داخوازيه بيت. لهم پرووهوه خهلكي بهو جوره كه خؤي له ژباني رؤژانهدا دهيديت، نيشانبات. بههيناني چرا، زؤپا، سهماور، دهنگي پيانؤ، سيگار، خوشك، براء، ناسياو، خزم، ئاواز، شهرابخواردنهوه و ههزاران وردهكارپي ديكه له بهرههمهكانيدا، ژباني كهتواريان پيكدههينا و گهرموگورپان به كارهكاني دهدا.

چيخؤف له روانگهي تايهتي خؤيهوه بو كهسايهتبيهكاني دهرواني و هيچ كات نهدهكهوته ژير كاراپي كهساني ديكه: بو دكتوران، بهتايهت ئەوانهي كه فهريمانبهرى دهولتهتي بوون تيروانينيكي رېزگيرانهه ههبوو. چونكه پيپابووو كه دكتور خزمهتگهري خهلكه. بهلام جار جاريش دهينين كه ديوي شاراهوي پرسهكشي نيشاندهدا، واته ههر ئەو دكتوره بهرپزه واته 'ئيفانوؤف' بهرپز كاتيك دهروربهري خؤي چؤل دهينيت، دهليت " خاكم بهسهر، پارهي فيزيتتهكي خؤيشي نهدا، تهنيا سهريشهيه!"

چيخؤف بهم وشهيه دهمامك له روخساري كهسايهتبيهكي بهرپز، كه خؤي خولفاندبووي رادماليت و له كؤنابي شانؤيبهيهكهدا بينهر پهي بهوه دهبات، كه ئەم كهسايهتبيه بهرپز و خزمهتگهري كؤمهنگه، جهنديك بيئرخ، نالهبار و خؤيهرست و بههست بووه. بهلام لهتهك ئەوهشدا ئەم پزېشكه مرؤفيكي بهرپزه، بهو جوره كه يهكيك له كهسايهتبيهكاني بهسهرماتهكه له ديمهنيكدا پييدهليت "جهنابي ئيفانوؤف، ورگي ئيوه پره له رپزو چاكه!"

هەرودھا کاتیک کە یەکیکی دیکە هاواردەکات "جەنابی ئیقانۆف، لەبەرچاوی ھەمووان پێتدەئیم کە رسوا و بۆرپزیت!". تەنانەت بینەرێک نابین، کە لەتەک ئەودا ھاووبر بێت.

لە شانۆییەکی ئاساییدا بەگومان لەم جۆرە دیمەنەدا، کە ئەکتەر بەتوندی لە ھەلچووندا، دەنگی چەلەلێدان بەرز دەبێتەو. بەلام لە نواندنی بەرھەمی چێخۆف دا رێک بەپێچەوانە ئێوەو، ئەکتەر بەمیچ شیوەیەک ناتوانێت سوود لەم جۆرە بزوانە وەرگیرێت و سەرنجی بینەر بۆ خۆی راپکێشێت.

... بۆ رۆلینین لە شانۆییەکانی چێخۆف دا پێویستە ئەکتەرەکان شتیکی دیکەیان تێدا ھەبێت، ئەوێ کە ئەکتەر دەبێت کەمێک نااسای بێت و ھەستی ھونەریشی شتیکی دیکە بێت.

لەو دەمدا کە بۆ یەکەم جار شانۆییەکانی چێخۆف دەھاتنە سەر شانۆ، ئەکتەرەکان فرە رۆشنی و بەسەلیقە بوون، ھەر ئەم ئەکتەرە چالاکانە بۆ یەکەم جار شانۆیی 'ئیقانۆف'یان بردەسەر شانۆ و سەرکەوتنی بە دەست پێنا ... بەلام گەر پراستیت بویت، ئەم سەرکەوتنە ریشەدار نەبوو و کارایی لەسەر بینەر دانەنا، لەبەرئەوێ ئێوەی کە ئەوان دەیاندا بە بینەر، چێخۆف ی نەبوو، وانە دەرکیان لە بەرھەمەکانی چێخۆف، کە تارا دەبەکی زۆر لەتەک خەپالی خۆیان نامیتە بوو، نیشانی خەلک دەدا. لەم شانۆییانەدا بینەر ھەر ئەو شتانە کە لە شانۆ ئاساییەکانی ئەو کاتدا دەدیت، بەدیدی کرد؛ دیکۆری ئاسایی، قوماشی سەوز رەنگ، کە نیشانەکانی دارو درەخت بوو، رۆوناکی مانگەشەوی دەستکرد، ژورە چوارلاکان ... بینەر دوێنی ھەموو ئەوانە دیتبوو و سەبەبێش لە شانۆییەکی دیکەدا دەبا بێتەو ... بینەر خۆشی لێیان دەھات، بەو جۆرە کە نووسینەکانی چێخۆف ئەرزشێکی تایبەتیان ھەبوو و چێژی لێوەردەگرت، بەلام ئەوێ گرنگ بوو شانۆی چێخۆف بوو، واتە پراستەکانی بینەر لە ھەمان پراستەو کە چێخۆف بۆ دنیا و ھەرچەرخانی دەروانی، بۆ جیھان بروانی و دیمەن و وشە تەنیا نامرزی نواندنی ئەو مەبەستەن.

دوو سالی پاش نووسینی شانۆیی 'ئیقانۆف' و نواندنی، چێخۆف 'جەنگەلوان'ی نووسی و دا بە تەماشاخانەیک (شانۆیک) کە بریار بوو لە مۆسکۆ بکێتەو. باش لەبیرم نییە، کە خەلک چۆن پێشوازیان لەو شانۆییە کرد، تەنیا دەتوانم ئەوەندە بئیم، کە سەرکەوتنیکی ھەما

به ده‌ستنه‌هینا، له بیرمه کاراییه‌ک که له‌سه‌ر من داینا، بوونی جیاوازییه‌کی فراوانی نیوان خودی شانۆکه و نواندنه‌که‌ی بوو، که هه‌ستمپێکرد. ئەکتەرەکان باش پۆلێانده‌گێرا، به‌لام قسه‌کانیان، هه‌ست و کرداریان وه‌ما ده‌ماتنه‌ به‌رچاو، که له‌ ژبانی که‌توارییه‌وه دوو بوون.

... زۆر که‌سی چالاک و په‌رتوو‌کخوینم ده‌ناسین، که له‌ته‌ک نه‌وه‌ی په‌یوه‌ندیان به‌ دونیای موزیک و ئەده‌به‌وه هه‌بوو، به‌لام له‌ چوونه‌ ته‌ماشاخانه‌ بێزار بوون. هۆگران و به‌پێوه‌به‌رانی شانۆکان ئەوانه‌یان به‌ که‌سانی بێهه‌ست و درنده و بێزه‌وق ناوده‌هینا. له‌ راستیدا ئەوانه هه‌یج تاوانیکیان نه‌بوو و به‌گومان بێهه‌ست و بێزه‌وقیش نه‌بوون، به‌لام شانۆی باو وه‌لامده‌روه‌ی خواسته‌کانیان نه‌بوو و پێی مه‌ستنه‌ده‌بوون. خه‌تاشیان نه‌بوو. گه‌ر خه‌تایه‌کیش هه‌بوویت، ئەوا له‌ ئەستۆی شانۆ بووه. به‌م ده‌ستنی‌شانکردنه‌ کورته مه‌سه‌له‌یه‌ک دێته‌ پێشه‌وه:

نایا ده‌توانی‌ت هونه‌ر وه‌ما بخه‌ریته‌ روو، که بینه‌ر خۆی تیا ببینیته‌وه و خرۆشانی هونه‌ری له‌ ژبانی که‌توارییدا به‌دیبات ؟ به‌واتایه‌کی دیکه به‌پاده‌یه‌ک شانۆ نزیك و هاوئاهاه‌نگ به‌ ژبانی خۆی ببینی‌ت، که له‌بیربات ئەوه به‌سه‌ره‌اته له‌سه‌ر شانۆ.

بۆ به‌ده‌سته‌هینانی سه‌رکه‌وتوویی له‌و بواره‌دا ده‌بوو چی بکرایه‌ ؟ چی پێگه‌ربوو، شوێنی شانۆ، یان شیوه‌ی نواندن؟ ئەم پرسه‌ گرنگه، ماوه‌یه‌ک بوو تێروانیی زۆرێک له‌و که‌سانه‌ی، که له‌ ته‌ماشاخانه‌کاندا کاربانه‌کرد به‌خۆوه خه‌ریککردبوو، چێخۆف ئەوه‌ی چاره‌سه‌ری کرد ...

Çêxov û Şano

Nemirovich-Danchenko *

Katêk 'çêxov'mi nasî, herdûkman têkellî jyanêkî komellayetî bûbûyn; ew le edebiyat û nûsînda, mnîş le bwarî şanoda. Herdûkman serukarman be core hunerêkewe hebû, ke pêkewe grêydedayn. Ewey ke le yekî nzîkdekridînewe, dijarîyek bû, ke le barudoxî riswayî şanoy ew katda, letekîda rûberrûbûyn ... dijarîyek ke lelay herdûman hebû, naçarîdekridîn ke bedway rêgeçareda bgerrêyn. Ta le encamda em hewll û ledûy çaresergerrane 'şanoy hunerî mosko î wek deyangut 'şanoy çêxov î lê bedîhat .

Lenêwan kesayetîye dastanîyekanî çêxov û pallewananî nûseranî dîkey ew katda, cyawazîyekî berçaw û lerradebeder hebû. Ewey şanonûsanî dîke bo pallewanekanyan bepêwîstyan dezanî û bew core deyanxistnerrû, behîç şêweyek le berhemekanî 'çêxov'da berçawnedekewtin. Pallewananî çêxov kesanî sade û asayî bûn û le barey şte rotîniyekanî jyanî rojanewe dedwan. Jîngyan wek xoyan sade û bê zerq û brîq bû. Hîç yek le kesayetîye dastanîyekanî ew le şêwey pallewanêkî serkewtû û betwanatir le kesanî asayî dernedekewt, herweha lelayekî dîkewe bîryan le xewn û xeyallî berzefrane nedekirdewe. Bepêçewanewe kesanî rûturrecall bûn, ke nûser hewllîdabû tenanet rewîşte xrapekanyan nîşanbdat; xopersitîyan aweha komîdîyane nîşandrabû, ke mrov le hendêk ruwewe naaga lexowe le beramberyan hestî be sozdarî dekrîd. Bem şêwaze çêxov pêşnyarî jyanêkî baştîrî daderrêja.

Bêcge leme şitgelî dîmenenekan le berhemekanî 'çêxov'da herwek kesayetîyekanî bêarayş û sadebûn; 'şewî mangesew', ' baxî jakaw û lakewte', ' bêdengî', ' dengî wîlnî le dûr', ' şîwenî kûndepêpû le şewda ' û...tid. Ewey pêwîste bgutrêr, ewey ke

hîçkam lemane birryar leserdraw û leberçawgîraw nîyn, ta ew radey min agadarbim, çêxov behîç şêweyek agay lem cwanîyane nebû, ke çon lewaneye dillpesendî berhemekanî cwantir û dillgîrtir dekat, herçende bebê dirrdongî detwanrêt bguatrêt cwanî şanonamekanî çêxov ta radeyekî zor peywendî bew sade û sakarîyewe heye. Hêndêk pêyanwaye ke çêxov le berhemekanîda têkoşawe, ta şêweyekî nwê dabhênêt yan nwêkarî dabrrêjêt, bêperde deyllêm, ke emane behelledaçûn. Ewîş wek her şanonûsêkî dîke têdekoşa pallewananî çak û dliixwazî xoyî û xellk bdate derewe, taweku berhemekey baş û dillpesendibêt û behîç şêweyek lew bawerreda nebû, ke şorrşêk le şanoda berrêbxat û berhemanêk bdatederewe, ke letek nûsînê kesanî dîke cyawazî giştîyan hebêt, bewatayekî dîke pêşî hawkarekanî dîkey bdatewe...

Arezûy çêxov ewe bû, ke ewey şanoy serdemekey deyixwazêt, bedestîbhênêt û le berhemekanîda wellamderewey ew daxwazîye bêt. Lem ruwewe xellkî bew core ke xoy le jyanî rojaneda deydt, nîşanbdar. Behênanî çra, zopa, semawer, dengî pyano, sîgar, xuşk, bra, nasyaw, xzim, awaz, şerabixwardnewe û hezaran wirdekarîy dîke le berhemekanîda, jyanî ketwarîyan pêkdehêna û germugurryan be karekanî deda.

Çêxov le rwangey taybetî xoyewe bo kesayetîyekanî derrwanî û Hîç kat nedekewte jêr karayî kesanî dîke: bo diktoran, betaybet ewaney ke fermanberî dewlletî bûn têrrwanînekî rêzgîraney hebû. Çunke pêywabû ke diktor xizmetgerî xellke. Bellam car carîş debînîn ke dîwî şarawey pirsekeşî nîşandeda, wate her ew diktore berrêze wate ' îvanov 'î berêz katêk dewruberî xoy çoll debînêt, dellêt " xakim beser, parey vîzêtekey xoyşî neda, tenya serêşeye" !

Çêxov bem wşeye demamk le ruxsarî kesayetîyekî berrêz, ke xoy xullqandibûy rademallêt û le kotayî şanoyîyekeda bîner pey bewe debat, ke em kesayetîye berrêz û xizmetgerey komellge, çendêk bênrix, nalebar û xopersit û bêhest buwe. Bellam letek

eweşda em pzişke mrovêkî berrêze, bew corey ke yekêk le kesayetîyekanî beserhateke le dîmenêkda pêydellêt "cenabî îvanov, wirgî êwe prre le rêz û çake" !

Herweha katêk ke yekêkî dîke hawardekat "cenabî îvanof, leberçawî hemuwan pêtdellêm ke riswa û bêrrêzît !". Tenanet bînerêk nabînin, ke letek ewda hawbîr bêt. Le şanoyîyekî asayîda bêguman lem core dîmenaneda, ke ekter betundî le hellçûndaye, dengî çepîlêdan berizdebêtewe. Bellam le nwindinî berhemî 'çêxov'da rêk bepêçewaney ewewe, ekter behîç şêweyek natwanêt sûd lem core buzwane werbigrêt û sernicî bîner bo xoy rabkêşêt.

...bo rollbînîn le şanoyîyekanî 'çêxov'da pêwîste ekterekan ştekî dîkeyan têdahebêt, ewey ke ekter debêt kemêk naasayî bêt û hestî hunerîyşî ştekî dîke bêt.

Lew demeda ke bo yekem car şanoyîyekanî çêxov dehatne ser şano, ekterekan fre roşnîbîr û beselîqe bûn, her em ektere çalakane bo yekem car şanoyî îvanov'yan birdeser şano û serkewtinî bedestihêna ... . Bellam ger rastît bwêt, em serkewtne rîşedar nebû û karayî Leser bîner danena, leberewey ewey ke ewan deyandaye bîner, 'çêxov'î nebû, wane derkyan le berhemekanî çêxov, ke tarradeyekî zor letek xeyallî xoyan amête bû, nîşanî xellk deda. Lem şanoyîyaneda bîner her ew ştaney ke le şano asayîyekanî ew katda dedît, bedîdekrid; dîkorî asayî, qumaşî sewz reng, ke nîşaney darudrext bû, rûnakî mangeşewî destkird, jûre çwarlakan ... . Bîner dwênê hemû ewaney dît bû û sbeynêş le şanoyîyekî dîkeda deyabînêtewe ... . Bîner xoşî lêyandehat, bew corey ke nûsînekanî çêxov erizşêkî taybetyan hebû û çêjî lêwerdegrit, bellam ewey grîng bû şanoy çêxov bû, wate rahênanî bîner le heman rwangewe ke çêxov bo دنیا û werçerxanî derrwanêt, bo cîhan birrwanêt û dîmen û wşe tenya amrazî nwindinî ew mebesten.

Dû sall paš nûsînî şanoyî ' îvanof ' û nwindinî, çêxov 'cengellwanî nûsî û daye temaşaxaneyek (şanoyek) ke birryar bû le mosko bikrêtewe. Baş lebîrm nîye, ke xellk çon pêşwazîyan lew şanoyîye kird, tenya detwanim ewende blîem, ke serkewtinêkî wehay bedestnehêna, lebîrme karayîyek ke Leser min dayna, bûnî cyawazîyekî frawanî nêwan xudî şanoke û nwandnekey bû, ke hestimpêkrid. Ekterekan baş rolyandegêrra, bellam qsekanyan, hest û kirdaryan weha dehatne berçaw, ke le jyanî ketwarîyewe dû bûn.

...zor kesî çalak û pertûkxiwênim denasîn, ke letek ewey peywendîyan be dunyay muzîk û edebewe hebû, bellam le çûne temaşaxane bêzar bûn. Hogran û berrêweberanî şanokan ewaneyan be kesanî bêhest û drrinde û bêzewq nawdehêna. Le rastîda ewane hîç tawanêkyan nebû û bêguman bêhest û bêzewqîş nebûn, bellam şanoy baw wellamderewey xwastekanyan nebû û pêy mestnedebûn. Xetaşyan nebû. Ger xetayekîş hebûbêt, ewa le estoy şano buwe. Bem destinîşankirdne kurte meseleyek dête pêşewe:

Aya detwanrêt huner weha bixrête rû, ke bîner xoy tya bbînêtewe û xroşanî hunerî le jyanî ketwarîyda bedîbkat ? Bewatayekî dîke berradeyek şano nîzk û hawaheng be jyanî xoy bbînêt, ke lebîrbkat ewe beserhate Leser şano.

Bo bedestihênanî serkewtûyî lew bwareda debû çî bikraye? Çî rêgribû, şwênî şano, yan şêwey nwindin? Em pirse grînge, maweyek bû têrrwanîni zorêk lew kesaney, ke le temaşaxanekanda karyandekrid bexowe xerîkkirdbû, çêxov ewey çareserî kird...

*****

*nêmîrruvîç dançinko [berrêweberî şanoy hunerî mosko]

Wergêrranî le rusyewe : şahîn sirkîsyan

۱۹۹۹-۹۸ پاییز و زمستانی . سائی فصل تئاتر . سائی دووهم .

نامه‌گان

Namekan

ھاۋەلى خۇشەۋىستىم ئانتۇن پافلۇۋىچ،

چەند سات لەمەۋبەر نامەيەكم بۆت نارد و ھەر ئىستا نامەي تۆم بەدەست گەبشت. بۆم دەرکەوت، كە مۆلەتى نواندىنى 'چايكا' مان پىنادەي؟ ئەم شانۆبىيە لە شارەكان و گشت جىيەك دەرھىزاۋە، بۆچى لە مۆسكۆ مۆلەت نادەيت؟ ئەۋەش چاك دەزانم، كە 'چايكا' لايەنگرى فرەي ھەيە. لە رۇژنامەكانى 'خارکۆف' و 'ئۆدېسا' لە بارەيەۋە زۇربان نووسىۋە. تۆ لە جى پەرىشانى؟ ئايا تەنيا لە مۆسكۆ مۆلەت نادەيت؟ بەجۆرىك كە لە زۇربەي شارەكان تەنانەت بەبى مۆلەت نواندوويانە. ئەگەر تۆ گرنكى پىنادەي، تىبىيىيەكم بۆ بنوسە و باسى بكە، كە كارت نىيە بەسەر نواندنىيەۋە. بەلام راستىت دەۋىت، تىناگەم بۆچى پىتۋايە لە مۆسكۆ ناتوانرىت دەرېھىترىت؟ بەكورتى بەلگەكانى تۆ من رازىناكەن. مەگەر تۆ لە من دىنىانىت؟ تو خوا زوو لە بىرادانى خۆت ئاگادارم بكە، يان باشتىر بلىم، رازىبوونى خۆت لە ۋەلامى ئەم نامەيەدا بۆ من بنوسە. دەبىت بىر لە دارىشتىن بكەمەۋە و دىكۆرەكانى پەردەي يەكەم و بدەمە دروستكردن. بارى دەرۋونىت چۆنە؟ سلاوم بە ھەمووان بگەيىنە.

ھاۋەلىت

نىمىرۋىچىچ دانچىنكۆ

Hawellî xoşewîstim Antwan Pavlovîç ,

Çend sat lemewber nameyekim bot nard û her êsta namey tom bedest gebşit. Bom derkewt, ke molletî nwindinî ' çayka 'man pênadey ? Em şanoŷiye le şarekan û gişt cêyek derhênrawe, boçî le mosko mollet nadeyt? Eweş çak dezanim, ke ' çayka ' layengirî frey heye. Le rojnamekanî 'xarkov' û 'odêsa' lebareyewe zoryan nûsîwe. To le çî perêşanî ? Aya tenya le mosko mollet nadeyt? Becorêk ke le zorbey şarekan tenanet bebê mollet nwandûyane. Eger to gringî pênadey, têbînîyekim bo bnûse û basî bke, ke kart nîye beser nwindinîyewe. Bellam rastît dewêt, têngem boçî pêtwaye le mosko natwanrêt derbihênrêt ? Bekurtî bellgekanî to min razînaken. Meger to le min dillnyanît ? Tu xwa zû le biryardanî xot agadarm bke, yan baştir bllêm, razîbûnî xot le wellamî em nameyeda bo min bnûse. Debêt bîr le darriştin bkemewe û dîkorekanî perdey yekem û bdeme drustkirdin. Barî derûnît çone? Sllawm be hemuwan bgeyêne.

Hawellî

Nêmîrruvîç Dançênko

هاوۋى خۇشەويستىم ئانتۇن پاڭلۇڭچى.

دوچار نامە تۇگەيشت. ئاوا تىگەيشتىم كە 'چايكا' دەررەھىنن ماوھىيەكى دىكە دىمە لات. دامناپوو پانزەھەمى جولاي بەرەو مۆسكۆ بکەومەپرى. (پىرۇڭقان زووتر لەوھى كە بىرپارىوو، بەن من دەستىيانپىكرىدوو)، بەلام ئىستا كە تۇ داواتكرىدوو، زووتر دەكەومەپرى. تاوھكو دەھەمى جولاي دەگەمە لات، چاوپرىم بە. لە پىگەوبانە خراپەكان ناترىسم، ھەر چۇن بوو، خۇم دەگەيىنمە ئەوپىندەرى. بەردەوام 'چايكا' دەخوینمەو و بەدواى شىواى نوپدا دەگەپرىم تا بەدووركەوتنەو لە پىسا شانۆيىيە كۇنەكان، بتوانم ئەوھى لە شانۆيىيەكەدا رەنگىداوھتەو، بگەيىنمە بىنەران، بەجۇرىك كە جى پەزەماندى ئەوان يىت و بەدلىانپىت.

خەلك ھىشتاكە نازانن (لەوانەشە ھىچ كات نەزانن)، كە ھەمىشە دەكەوتتە ژىركاراي بارودۇخىك، كە نواندەكە دروستىدەكات. دەپىت ئەم بارودۇخە پىكېھىنرىت. دەپىت لەم پىگەيەدا تىبكوشىن.

خوات لەتەك
نىمپروڭچى دانچىنكۆ

Hawellî xoşewîstim Antwan Pavlovîç,

Dwacar namey to geyîşt. Awa têgeyîştim ke ' çayka ' derdehênîn maweyekî dîke dême lat. Damnabû panzehemî culay berew mosko bkewmerrê. (Provekan zûtir lewey ke birryarbû, bebê min destyanpêkirduwe.), bellam êsta ke to dawatkirduwe, zûtir dekewmerrê. Taweku dehemî culay degeme lat, çawerrêm be. Le rêgewbane xrapekan natrism, her çon buwe, xom degeyênme ewênderê. Berdewam ' çayka ' dexwênmewe û bedway şêwazî nwêda degerrêm ta bedûrkewtnewe le rêsa şanoyîyê konekan, bitwanim ewey le şanoyîyêkeda rengîdawetewe, bgeyênme bîneran, becorêk ke cêy rezamendî ewan bêt û bedillyanbêt.

Xellk hêştake nazanin (lewaneşe hîç kat nezanin), ke hemîşe dekewête jêrkarayî barudoxêk, ke nwandneke drustîdekat. Debêt em barudoxe pêkbihênrêt. Debêt lem rêgeyeda têbkoşîn.

Xwat letek

Nêmîrruvîç Dançênko

نانتۇن پاقۇلۇقچى ھاۋەلى خۇشەۋىست،

زۇر سوپاس بۇ نامەكەت. كارەكەمان باشە، راستىت دەۋىت چاك بەرىكەوتوۋە، پۇژنامەكان ھەراومورىيان بەرىخستوۋە و ھېرش دەكەنە سەرمان. بەلام دەتوانى چى بكەيت... جار جار خەلك زۇر لەپادەبەدەر بېشەرمىيان دەخەنەپروو ... شانۆيى ' تزار فىئۇدۇر ' سەركەوتنىكى سەرسوۋپھىنەرى بەدەستەپناۋە. ھەموۋان بە ناناۋامىيەۋە چاۋەپروانى ' چايكا ' دەكەن. ئەم پېشۋازىيە ھەم دلخۇشمەكات و ھەم دەمتسىنىت. بەلام تا شانۆيىيەكە بەين كەموكۋى نامادى نواندن نەكەين، نايھېنە سەرشانو. پۇلى ' ترى گورين ' ستانىسلافسكى دەيگېپت و ئەكتەرى پۇلى ' ماشا ' م گۇپى. ھېشتاكە نازانم چ كەسانىك پۇلى ' دورن ' و ' سورين ' بگېپن. لە پۇژنامەدا خويىندمەۋە، كە نەخۇشكەوتوۋىت، زۇر ترسام، خۇشەختانە نامەت ھات. شانۆيى ' ئەنتى گن ' بەزوۋى بۇت رەۋانەدەكەم. بەوردى بۇم بنووسە، كە چى دەكەيت و ئايا نيازت ھەيە ھەر لە كرئمە ' بمىنىتەۋە يان بەم زوۋانە دەگەرئىتەۋە ؟ ھەموو ئەمانەم بۇ بنووسە.

نېمىروفيچ دانچېنكۇ

5î novemberî 1898

Antwan Pavlovîç hawellî xoşewîst ,

Zor supas bo nameket. Karekeman başe, rastît dewêt çak berrêkewtuwe, rojnamekan herawhuryayan berrêxistuwe û hêrş dekene serman. Bellam detwanî çî bkeyt... car car xellk zor lerradebeder bêşermîyan dexenerşwu ... şanoyî ' tzar fîdor ' serkewtinêkî sersûrrhênerî bedestihênawe. Hemuwan be naaramîyewe çawerrwanî ' çayka ' deken. Em pêşwazîye hem dillxoşimdekat û hem demtirsênêt. Bellam ta şanoyîyeke bebê kemukurrî amadey nwandin nekeyn, nayhênîne serşano. Rolî ' trî gurîn ' stanîslavskî deygêrrêt û ekterî rollî ' maşa 'mi gorrî. Hêştake nazanim çî kesanêk rollî ' durn ' û ' surîn ' bgêrrn. Le rojnameda xwêndmewe, ke nexoşkewtûyt, zor tirsam, xoşbextane namet hat. Şanoyî ' entî gin ' bezûîy bot rewanedekem. Bewridî bom bnûse, ke çî dekeyt û aya nyazt heye her le ' krême ' bmênîtewe yan bem zuwane degerrêtewe ? Hemû emanem bo bnûse.

Nêmîruvîç Dançênko

شەۋى يەكەمى نواندى 'چايكا' لەسەر شانۋى ھونەرىي مۇسكۇ

دوچار ھەژدەھەمى دېسەمبەرى ۱۸۹۸ ھاتە بەرۆ. لە ھۆلەكەدا خەلکىكى وا بەرچاوناكەون. شانۋىيەكى چىخۇف ھۆلەكەى پرنەكروو. 'مىزانسن - Mise-en-scène / placing on stage' 'ى پەردەى يەكەم زۆر نوئىكارى تىدا بوو. بەپى نووسىنەكەى نووسەر پىنگەيەك بەناوھەپراستى تەختى شانۋا تىدەپەپرى، سەكۆيەك لە كۆتايى تەختەكەدا كۆتايى بە پىنگەكە دەھىنا، لەبەرامبەر سەكوكەدا پەردەيەك ھەلۋاسرابوو. ئەمە دىمەنىكە كە ' كۆنستانتىن 'ى تىدا دەردەكەوئىت. كاتىك كە ئەم پەردەيە لادەدرىت، دەرياچە و مانگەشەو بەرچاودەكەون. لە ھەر شانۋىيەكى باودا دەبوو كورسى دابىرېن، تاوھكو ئەكتەرەكان لەسەريان دانىشن، بەلام ئىمە قەنەفەيەكى گەورە و درېژمان لە پىشەوھى شانۋكەدا دانابوو. لەلاى چەپى شانۋوھە بنەدارىك كە دەبوو 'ماشاش' لەسەرى دانىشىت، دانرابوو و كەمىك ئەولتر كورسىيەكى دىكە. لەسەر كورسىيەكەى پىشەوھى شانۋكە، ئەو ئەكتەرەنەى، كە دەبوو نواندى شانۋكە سەيرىكەن، پشت لە جەماوھر دادەنىشتن.

لەبەرئەوھى مانگەشەو لە پشت پەردەى سەكۆكەيە، سەر شانۋ تارىكە. ھەم تارىكى و ھەم كەسانىك كە لەسەر شانۋ دانىشتىبون، بېزارىيەكى فرەى بەرئىخت. گالئەيان پىدەكردىن و بە تواج و لۇمە بە گەمژەيان دادەنەين، بەلام لەولواو كەسانىك كە شانۋىيەكەيان وەك كەتوارىك كە لەزىانى ئاسايىدا پروودەدات دەبىنى، لەم پاستىيە چىزىان وەردەگرت، ئەوھى ئىمە دەمانوئىست بەدەستىيانېنا. ئەم شىۋازەى رۇئىينىن ساكارى و سادەيى بەرھەمدەھىنا. ئەمە ھەمان شت بوو، كە ئىمە دەمانوئىست. پاشان مانگەشەو شانۋى رۇشنىكردەو. ئەمە كەشىكى تايبەتى شەوئىكى ھاوينەى دەبەخشى، ئەكتەرەكان زۆر ھىۋاش دەچوونە رىۋە و لە كانى قسەكردىشىدا بەھىچ جۇرئ زۇرپان لە خۇيان نەدەكرد. لەسەرخۇ دەدوان، لەبەرئەوھى شانۋ زىانى تىدا ئارام بوو. دەرىپى شتەكان ھىۋاش و ھاوكتى بىدەنگى بوو. ئەم بىدەنگىيانە دەوربەرىكى ئاسايىيان بەدەھىنا و پرستە ناتەواوكان درىزەيان پىدەدرا و تىدا تەواوۋەكران. بەو واتايەى ھەستى كەسايەتییەكان كە بەدەرىپى ناتەواو دەھاتنە سەرزمان لە بىدەنگىدا كۆتايىيان دەھات و بەو جۆرەى كە ئەكتەرەھەستىپىدەكرد، بۇ بىنەران دەگوئىزايەوھ.

سەرشانۋ بەرە بەرە چىپەكى تايبەتى بەخۇوھ دەگرت. خالىك كە دەبىت پەنجەى بۇرېكىشىم،

ئەوۋەيە كە شتە لاۋەكېيەكان لە شانۆدا گرنگىيەكى زۆريان ھەبە. بۆ نموونە 'ماشا' دەرمانى ھەلدەمژى (انفې)، پۆشاكى رەشى پۆشيوە، وشە دووبارە دەكاتەو، قسەكانى سادە، بەلام پرواتان و ... گشت ئەمانە وا لە بىنەر دەكەن، كە بە وريايى گۆئى رادىرېت و بەم شېوہ بەبى ئەوۋەي بەخۆى بزائىت، دەكەوئتە ژىركارايى ديمەنەكە. وردە وردە ئەوۋەي كە لە ھۆئى شانۆدايە لەبىردەكرېت. ئاوا دېتە بەرچاۋ كە شەنگى شەوى ھاوين و قسەى ناتەواو و بىدەنگى، جادوويان لېكردوۋە. كاتېك كە لە دەرپىنى كەسايەتییەكاندا، ھەست بەدەردىكى شاراوە دەكرېت و قسەكان كۆتايىيان پىدېت، بىنەر واقوورماۋ چاۋى برىوۋەتە تەختى شانۆ.

لەسەر تەختى شانۆى ئىمە شتىك پرويدا، كە ماۋەيەك بوو ھۆكرانى شانۆ نارەزوويان دەكرد: ژيانىكى كەتارىي نەك شانۆيى. بە بۆچوونى ئىمە ترسناكتىن بەش، رۆلگىرپانى 'نينا' بوو لە پەردەي كەمدا. ئەو دەبوو لەسەر سەكۆكە رۆلگىرپېت : لەسەر سەكۆكە دانىشتوۋە، لەبەر رۆشنايى مانگەشەودا رۆچوۋە و قسەكانى بەم جۆرەن :

- ... مرقۇفەكان ... ھەلۆكان ... گيانلەبەران ... كارايىيان ھەبە ؟

كاتېك كە ئەم شانۆيە لە پترسبۆرگ چوۋە سەر شانۆ، ئەم بەشە بىنەرانى خستە پىكەنەن. بەلام من گومانم نەبوو لەوۋەي كە ئەم بەشە ھۆنەرانە و جوانە، بە شىۋازىك كە لە نىشاندايدا بەكارمان ھىنايو، بەو جۆرەي كە دەپىت بىپت، دەچىتە پىشەوہ: ھىچ كارايىيەكى گالئەجارى يان وەرسى لە بىنەردا دروستناكات.

پاشان دىيالۆگى نيوان دايك و كوپەكە كە زۆر توندوتىژە لە بىنەردا كارايى دادەنېت و دەيوروزىنېت، كۆمەكى ئەم شىۋازە بەيارمەتى بىدەنگى جار بە جار لە قولايى گيانى كەسانىك كە لە ھۆلەكەدا كۆبووبوونەو، كەنى دەكرد و ئەوان نىككىيەكى زۆرتريان لەنيوان خويان و ديمەنەكەدا ھەستىپىدەكرد. وەھا بوو، كە بىنەر پەرىشانى و نارەزايەتییەكانى لەخۇيدا بەدەيدەكرد.

كاتېك كە 'ماشا' لە كۆتايى شانۆكەدا بە رازو ژانەوۋە بە دكتور 'دورن'ى گوت :
" يارمەتىم بدە، ئەگىنا كارىك دەكەم كە پەتى ژيانم بېچرېت " و بەدەم گىرانەوۋە لە نىك كورسىيەكە، بەردەبىتە سەر زەوى، شەپۆلېك ھەلچوون ھۆلەكەي داگرت.

پەردە دادرايەوۋە - پرووداۋىك پروودابوو، كە ھەر دە سال يەك جار لە دۇنيای شانۇدا پروودەدات.

پاشان لە پەردەى سىيەمەوۋە وەھا شەيدايى و ھەلچوونىك بەسەر ھۆلەكەدا زالبوو، كە چەندىن جار ئەكتەرەكان ھاتنە سەرشانۆ. پاش كۆتايى پەردەى سىيەم، ھىچ يەك لە بينەران لە ھۆلەكە نەچوونە دەرەوۋە، ھەموو ۋەستابوون و ھورايان دەكېشا ... تەواو گىرمخواردوۋە، ئەم نامەيە كە بەياني ھەينى دەستمپىكردوۋە، ئىستاكە كە دووشەمەيە تۈانيم تەواۋى بكام. چوارپۆژ مۆلەتم ۋەرگرت، بۆ ئەوۋەى بتوانم بخەوم.

گشت ئەكتەرەكان باش پۇلياندەگىرا، تەنيا 'نينا' بارەكەى دىگىرنەبوو، ئەوۋەش خەتاي ستانىسلافسكى بوو، چونكە بەپاستى گېزى كردبوو. سەرەتا پىيگوت ۋەك كىزىكى لادىي پۇلگىزى ... من تورھىبوم و گوتم بارىكى ھۆنەرەنى ساكار بەخۆۋە بگىرت باشتە ... لەبەر ئەم ھۆيە گىز بووبوو ...

'دورن' ىش ھىشتاكە نەچوۋەتە كەۋلى كەسايەتى بەسەرھاتەكە. ئەم كەسە مرۇقىكى بەرز و خويندەوارە و چالاكە ... لەم پرووۋە پۇلگىزى پىرانى كەسايەتى ئەو كارىكى ئاسان نىيە. (ماكياز) زۇر باشبوو. كۆتايى شانۇيىيەكە زۇر باش دەرھاتبوو.

بينەران بەپادەيەك بىدەنگ بوون، دەتگوت كەس لە ھۆلەكەدا نىيە. دەنگدانەوۋەى ئەم شانۇيىيە سەراپاي مۇسكۆى داگرتوۋە. خاۋەنى شانۇكانى دىكە تىنوۋى خوينمىن، لە پاستىدا بەرھەمەكەت وەھا دەرھاتوۋە، گەر خۆت بىيىنى واقتور دەمىتت ... من لەپادەبەدەر دلخۇشم، لە دوورەوۋە لە نامىزت دەگرم. كەى 'لالە وانبا' دەنپىرت.

نىمىروفىچ دانچىنكۆ

Şewî yekemî nwindinî ' çayka ' leser şanoy hunerîy mosko

Dwacar hejdehemî dêsemerî 1898 hate bero. Le hollekeda xellkêkî wa berçawnakewn. Şanoyîkey çêxov hollekey pîrnekirduwe. ' mîzansin - placing on stage / Mise-en-scène ' î perdey yekem zor nwêkarî têda bû. Bepêy nûsînekey nûser rêgeyek benawerrastî textî şanoda têdeperrî, sekoyek le kotayî textekeda kotayî be rêgeke dehêna, leberamber sekukeda perdeyek hellwasrabû. Eme dîmenêke ke ' konistantîn ' î têda derdekewêt. Katêk ke em perdeye ladedrêt, deryaçe û mangesew berçawdekewn. Le her şanoyekî bawda debû kursî dabnirên, taweku ekterekan leseryan danîşn, bellam ême qenefeyekî gewre û drêjman le pêşewey şanokeda danabû. Lelay çepî şanowe bnedarêk ke debû ' maşa ' leserî danîşêt, danrabû û kemêk ewlatir kursîyekî dîke. Leser kursîyekey pêşewey şanoke, ew ekteraney, ke debû nwindinî şanoke seyirbken, pişt le cemawer dadenîştin.

Leberewey mangesew le pişt perdey sekokeye, ser şano tarîke. Hem tarîkî û hem kesanêk ke leser şano danîştibûn, bêzarîyekî frey berrêxsit. Gallteyan pêdekrîdîn û be twanc û lome be gemjeyan dadenayn, bellam lewlawe kesanêk ke şanoyîyekeyan wek ketwarêk ke lejyanî asayîda rûdedat debînî, lem rastîye çêjyan werdegrit, ewey ême demanuyist bedestyanhêna. Em şêwazey rollbînîn sakarîy û sadeyî berhemdehêna. Eme heman şit bû, ke ême demanuyist. Paşan mangesew şanoy roşinkirdewe. Eme keşêkî taybetî şewêkî hawîney debexşî, ekterekan zor hêwaş deçûne rêwe û le katî qsekirdnîşda behîç corê zoryan le xoyan nedekrid. Leserxo dedwan, leberewey şano jyanî têda aram bû. Derbrînî ştekan hêwaş û hawkatî bêdengî bû. Em bêdengîyane dewruberêkî asayîyan bedîdehêna û riste natewawekan drêjeyan pêdedra û têda tewawdekan. Bew watayey hestî kesayetîyekan ke bederbrînî natewaw dehatne serizman le bêdengîda kotayîyan dehat û bew corey ke ekter hestîpêdekrîd, bo bîneran degwêzrayewe.

Serşano bere bere çrîyekî taybetî bexowe degrit. Xallêk ke Debêt pencey bo rabkêşm, eweye ke şte lawekîyekan le şanoda gringîyekî zoryan heye. Bo nmûne ' maşa ' dermanî helldemjî (anifye), poşakî reşî poşîwe, wşe dûbare dekatewe, qsekanî sade, bellam pîrrwatan û ... gişt emane wa le bîner deken, ke be wiryayî gwê radêrêt û bem şêwe bebê ewey bexoy bzanêt, dekewête jêrkarayî dîmeneke. Wirde wirde ewey ke le hollî şanodaye lebîrdekrêt. Awa dête berçaw ke şengî şewî hawîn û qsey natewaw û bêdengî, cadûyan lêkirduwe. Katêk ke le derbrînî kesayetîyekan, hest bederdêkî şarawe dekrêt û qsekan kotayîyan pêdêt, bîner waqûrrmaw çawî brîrîwete textî şano.

Leser textî şanoy ême ştêk rûyda, ke maweyek bû hogranî şano arezûyan dekrîd: jyanêkî ketwarîy nek şanoyî. Be boçûnî ême trisnaktîrîn beş, rollgêrranî ' nîna ' bû le perdey yekemda. Ew debû Leser sekoke rollbigêrrêt : Leser sekoke danîştuwe, leber roşnayî mangesewda roçuwe û qsekanî bem coren :

- ... mrovekan ... hellokan ... gyanleberan ... karayîyan heye ?

Katêk ke em şanoyye le pitrisborg çuwe ser şano, em beşe bîneranî xiste pêkenîn. Bellam min gumanim nebû lewey ke em beşe honerane û cwane, be şêwazêk ke le nîşandanîda bekarman hênabû, bew corey ke debêt bbêt, deçête pêşewe; hîç karayîyekî galltecarî yan werrîy le bînerda drustnakat.

Paşan giftugoy nêwan dayk û kurreke ke zor tundutîje le bînerda karayî dadenêt û deyurujênêt, komekî em şêwaze beyarmetî bêdengî car be car le qullayî gyanî kesianêk ke le hollekeda kobûbûnewe, kne y dekrîd û ewan nîzikîyekî zortiryan lenêwan xoyan û dîmenekeda hestipêdekrîd. Weha bû, ke bîner perêşanî û narrezayetîyekanî lexoyda bedîdekrîd.

Katêk ke ' maşa ' le kotayî şanokeda be raz û janewe be diktor 'durn 'î gut :

" yarmetîm bde, egîna karêk dekem ke petî jyanim bipçrêt " û bedem giryanewe le nîzk kursîyeke, berdebête ser zewî, şepolêk hellçûn hollekey dagrit.

Perde dadrayewe - rûdawêk rûydabû, ke her de sall yek car le dunyay şanoda rûdedat.

Paşan le perdey sêyemewe weha şeydayî û hellçûnêk beser hollekeda zallbû, ke çendîn car ekterekan hatne serşano. Paş kotayî perdey sêyem, hîç yek le bîneran le holleke neçûne derewe, hemû westabûn û hurayan dekêşa ... tewaw gîrmixwarduwe, em nameye ke beyanî heynî destimpêkirduwe, êstake ke dûşemeye twanîm tewawî bkem. Çwar roj molletim wergirt, bo ewey bitwanim bxewm.

Gîşt ekterekan baş rollyandegêrra, tenya ' nîna ' barekey dillgîrnebû, eweş xetay stanîslavskî bû, çunke berrastî gêjî kirdbû. Sereta pêygut wek kîjêkî ladêy rollbigêrrê ... min turrhibûm û gutim barêkî honeraney sakar bexowe bigrêt baştre ... leber em hoye gîji bûbû ...

' durn 'îş hêştake neçuwete kewllî kesayetî beserhateke. Em kese mrovêkî berz û xwêndeware û çalake... lem ruwewe rollgêrranî kesayetî ew karêkî asan nîye. (Makyaj) zor başbû. Kotayî şanoyîyeke zor baş derhatbû.

Bîneran berradeyek bêdeng bûn, detgut kes le hollekeda nîye. Dengdanewey em şanoyîye serapay moskoy dagirtuwe. Xawenî şanokanî dîke tînûy xwênmin, le rastîda berhemeket weha derhatuwe, ger xot bîbînî waqturrdemênêt... min lerradebeder dillxoşm, le dûrewa le amêzt degrim.

Key ' lale Wanya ' denêrît.

Nêmîruvîç Dançênko

'باخی ئالبالو' لەسەر شانۆی ھونەری مۆسکۆ

ئىستاكە ھەولەدەم مېژووچەى ھېنانەسەرشانۆى 'باخی ئالبالو' لە 'شانۆى ھونەرى مۆسكۆ' تان بۆ بگېرمەوہ. سالى ۱۹۰۳ شانۆى ئىمە لەپادەبەدەر پىويستى بە شانۆى نۆى بوو. بەھار بوو ھېشتاكە بۆ ۋەرزى نواندى داھاتوو ھىچ بەرنامەيەكمان دانەپشتبوو. تەنيا شتىك كە لەبىرمە لە كۆتايى مارچى ئەو سالىدا بىرپارماندا 'زول سزار' دابنېن. ھەلبەتە بۆ ھېنانەسەرشانۆى ۋەھا شانۆىيەك، ماوہ بۆ پرۇفە زۆر كەم بوو. لەتەك ئەوھشدا كارەكەمان دەستپىكرد.

چىخۆف بەلېنى دابوو شانۆىيەكى نۆى بنووسىت. شانۆنووسى تازەى چىخۆف بۆخۆى بابەتتىكى سەرنجراكىش بوو. كاركردن لەسەر "زول سزار" نەدەچووہ پېش. شانۆى نۆى بۆ ھەر شانۆىيەك پىويستە. چونكە بەگومان بىنەرائىكى فرە راكىشەدەكات و خەلك فرەتر پىيانخۆشەدەپىت. كاركردن لەسەر شانۆىيەكى كلاسىك فرە دژوارە و دەپىت بە وريابى و كاتى تەواوہە بچىتە پېش و بەپادەى پىويست بىنەرى نىيە. پىويستە ددان بەوہدابنېم، كە بۆ خەلكى شانۆى پلەدوو و سى سەرنجراكىشترە تاوہكو بەرھەمىكى كۆن و كلاسىك. لەم رووہوہ ئىمە ھىوامان بە "زول سزار" نەبەستبوو، بەلكو پېش گشت شتىك لە بارەى بەرھەمىكەوہ كە چىخۆف بەلېنى دابوو، بىرمان دەكردوہ. چىخۆف ھاوېنى لە يەكئ لە كوئىستانەكانى نزيك مۆسكۆ دەبەردەسەر و لە بىرى شانۆىيەكەى خۇيدا بوو. ھەوالى جوراوجۆرمان پىدەگەپىشت. چىخۆف خۆى لەم بارەوہ ھىچى نەدەگووت ... جار جارە لەم لا و لەولاوہ ھىندىك شتمان بەرگوئى دەكەوت.

دەمەوئت لېرەدا كەمىك لە بارەى بارودۆخى ئەو كات و بارى ئەدەبى و شانۆى ئەو سەردەمە و چۆنەتى ھەستى چىخۆف بدوئىم. دەمەوئت روونىبەكەمەوہ كە چۆن چىخۆف لە بەرامبەر ئەو بارودۆخەدا كاردانەوہى نىشانەدەدا و لە روانگەى ئەوہوہ زىانى شانۆى چۆن بوو، دواجار، ئەو ھۆكارانەى بوونە ھۆى نووسىنى 'باخی ئالبالو'، جى بوون.

ھەلبەتە بۆى ھەيە بەھەلەدابچىم، بەلام گومانم نىيە، چونكە چىخۆف باش دەناسم، ئىمە ھەمىشە پىكەوہ و بەپادەيەكىش لەيەك دەوروبەردا بووین.

خراپ نىيە لېرەدا وەبىرىنمەو، كە چىخۇڭ ژيانى شارۋچكەكانى لە ژيانى شارەكان پىياشتر بوو، بىجگە لەمە نىشانى ئەم جورە ژيانانە كە سادەترن لە شانۇدا سەرنجراكىشتەرە و بو بىنەران فرەتر ئارامە. چونكە ئەگەر چى ئەوان لەتەك ژيانى كەتواری رۇژانە رووبەروون، بەلام ناسايى و رۇژانەبى نايىتەپىشچا و تازەيە بۇيان.

لە كاتى نووسىنى 'باخى ئالبو'دا، چىخۇڭ لە و باوهرەدابوو كە لە شانۇگەى مندا دەرپەنەرت، بەلام لەتەك ئەوهدا هىچ كات ئەندىشەى بنەرتى خۇى لە بارەى بابەتەكەو دەپىرنەدەكرد و نەيدەكردە قوربانى رۇلگېرى ئەكتەران. لە شانۇبىيەكانى چىخۇڭ'دا قسە لەسەر خەمە، بەلام شىوہى نىشاندانى ئەم خەمە لەتەك شانۇبىيەكانى دىكەدا فرە جىاوازە ...

لە بىرمە كە لە يەكئ لە شارۋچكەكاندا شانۇبى سئ خوشكان' دەنوئندرا، من چووم بو تەماشاي. يەكەمىن وشە كە ئەكتەرەكە لەسەر شانۇ دەرپەرى وەما خەماوهرىبوو، كە بىنەرى بېزار دەكرد ... ماوہەيك پاش ئەوہ ئىمە ھەمان شانۇبىيمان ھىنايە سەر شانۇى ھونەرى مۇسكۇ، بىنەران بەردەوام پىدەكەنن و پەيان بەبوونى رۇلى خەماوهرى شاروہى پشت پىكەننەكان دەبرد. ھونەرى چىخۇڭ لەمەدايە و 'سېبەر و رۇشناي' بەرھەمى ئەو، تايبەتمەندى خۇيەتى. بەدانانى دىمەنىكى پرخەم لەپال نوكتەيەكى خەندەئاوهردا، تراژىدىيەكى خەماوى بەرھەمدەھىنئىت. بىنەر لە بەرامبەر دىمەنىكى شانۇبى چىخۇڭ'دا، كە بەجوانى رۇلگېرى بكرىت، خۇى لەبىردەچىتەوہ و ئەوہى لە دىمەنەكەدا بىنوويەتى لەتەك بار و دەرروونى خۇى دەيگونجىنئىت ... كارايى نواندەكە لەسەر بىنەر دەمىنئىتەوہ. نەمرى بەرھەمەكانى چىخۇڭ لەمەدايە، چونكە زۇركەم خوئنەرئىك يان بىنەرئىك بەرھەمى چىخۇڭ'ى دىتبيت و لەبىرى جووبىتەوہ.

نابەجئ نىيە گەر بلىم، كە چىخۇڭ لە كاتى نووسىنى 'باخى ئالبو'دا فرە سەرنجى رۇژانەكانى دەدا و بەھىچ شىوہەيك نەيدەوېست رۇشونئىكى بەرجەستە، كە بەدەستىمىنايوو، لەدەستىبىدات. لەم رووہو تىدەكۇشا بەرھەمەكەى گچكەترن كەموكورى تىدا نەبىت. ئەم وريايىيە لەپادەبەدەرە بووہ ھۇى ئەوہى كە 'باخى ئالبو' بىتە شاكارى چىخۇڭ لە شىوازى دارشتى تايبەتى خۇيدا.

زستان داھاتىبوو. شانۆيى 'ژول سزار'م بردبووھ سەرشانو و بە ناھارامى چاوپرېپى شانۆيىيە تازەكەى چىخۇف بووين.

دوچار شانۆيىيەكەى نارد. رۆژنىك خاتوو 'كىنپىيەر' [ھاوسەرى چىخۇف، ئەكتەرى شانۆيى ھونەرى مۇسكۆ] مى بانگىردە ژوورە چۆلەكەى خۆيى و لەوتىدا لەتەك يەك، بەبى ئەوھى كەسېك لېمانتېكىبات، شانۆيىيە تازەكەمان تا كۆتايى خوتىندەوھ.

ئەوھەندەى لەبىرمېت شانۆيىيەكە كارايىيەكى ئاواى لەسەر دانەناين. لەم بەرھەمەدا چىخۇف لە شىوازى خۇيدا گەشىتبووھ لوتكە، شىوھى كەسايەتتېيەكانى بەسەرھاتەكە تەنيا بەچەند ھىل وىنە كىشرابوون. بەلام پىكەوھ شىتېكى وھامان بەدەستنەھىنا...

كاتېك كە بۆ يەكەمىن جار شانۆيى ' چايكا 'مان پىكەوھ خوتىندەوھ، بارمان لەمە باشتر نەبوو، چىخۇف كە لە بەرھەمەكانىدا بە روسى كەسايەتتېيەكانى خستىبووھ پىشچا، فرە دژوار بوو بەژن و بالايى داتاشراوى ئەوانە بەدەستېھىنىت، چونكە بەيەك دوو وشە پەيكەرەى ئەوانى خستىبووھروو. ئەگەر لەخۇبشيت پىرسىايە دەيگوت :- من ھەموو شىتېكم نووسىوھ !

جارچارە ھەندى رىستەى دەگوتن، كە بەكەلكمان دەھاتن، بەلام دەرركردنى ئەوانىش بەگرفت نەبوون. بۆ نمونە كاتېك كە دەمانويست ' لالە وانبا ' بەرىنە سەرشانو ' ستانىسلافسكى لەبارەى رۆلى دكتور ' ئىستروف 'وھ خوازىارى روونكردەوھ بوو، چىخۇف لە وھلامدا گوتى :- ئەو فىكە لىدەدات .

ھىچى دىكەى نەگوت. چ كاتېك و لە كوتىدا فىكە لىدەدات؟ پاش ماوھيەك ستانىسلافسكى تىگەشىت كە مەبەستى چىخۇف چىيە. [تېئىيەكانى ستانىسلافسكى]

پىمانوابوو كە تىيى شانۆيى ئىمە بەباشى دەرېكى ناوھرۆك و بارى دەرېپىن و ئەندىشەكانى چىخۇف'مان كىردووھ و دەتوانىن تىگەشىتتېكى راستمان لە بەرھەمەكانى ئەو ھەيىت. بەلام لە 'باخى ئالبالىو'دا بۆماندەركەوت، كە لەتەك گىروگرفتى تازە رووبەرووېن. پەيوھەندىيەكى نوئ لەنىوان پالەوانەكاندا دەبىئرا، شوئىنگەى بەرھەمەكە تەواو جىاواز بوو، دەبوو ئەو بزانىن، كە چىخۇف لەم بەرھەمەدا چ دەلېت و مەبەستى چىيە.

له يەكەمىن خويىندەنە وەدا 'باخى ئالوئالو' سەسوورمېنەر دېتە بەرچاۋ. ھىچكام لە دېمەنە كان بەھىزىن و ھىچكاميان لە كۆتايى پەردەدا شتىك دەرنابېت. تەنانەت كۆتايى شانۆبىيەكە سەرسوورمېنەر: خزمەتكارە پىرەكە لە بېريان كر دوو، بەتەنيا لە مالمەو دەمىنېتەوہ ...

چىخۇف ھاتە مۆسكۆ، دكتورە كان مۇلەتيان پىدابوو، كە زستان لە مۆسكۆ بەرئەتەسەر. ئەو زۇر ھەزىدە كر د خۆى چاۋدېرى پىرۇفە كان بېت. پىش ھاتى ئەو لە رىنگەى نامەو و توتوئىژمان دە كر د و لە بارەى ھەندىك لە رۇلە كانەوہ جىاۋازىمان ھەبوو. بۇ نمونە ئەو نەيدەوېست رۇلى 'پانىشسكايە' خاتوو 'كىنپەر'ى ھاوسەرى بىگېت. لە كاتىكدا ئەم رۇلە پىرەپىستى ئەو خاتوونە بوو. چەند شتىكى دىكەش ھەبوون، كە شانۆ شانى نەدەدايە ژېريان.

كاتىن كە چىخۇف ھاتە مۆسكۆ و لە پىرۇفە كاندا ئامادە بوو، ئەم ناكۆكىيانە فرە بەھىزىتربوون. ھەندىك جار ژمارەيك لە ئەكتەرە كانى بەباش نەدەزانى و پىيخۇشەبوون و جارجارەش لە بارەى مېزانس' ھوہ نارەزايەتى دەردەبىرى. ھەندى كاتىش پىياۋبوو، كە دەقى شانۆبىيەكە مان گۇرپوہ ... دوا جار تكامانلىكر د. كە نەيىتە پىرۇفە كانەوہ.

ئىستاكە ئەوہ دەزانم، كە خەتاي ھەردوولامان بوو. چونكە لە لايەكەوہ چىخۇف بەپىي پىوېست لە كار و ھونەرى شانۆ شارەزايى نەبوو. بىرى لىنە كر دبوو ھوہ چ گىرگىرتىك لەسەر رى گەبىشتن بە ئامانجدايە. كە توارەكەى بەرۇشنى نەدەدەيت.

ئەو نەيدەوېست تىبگات، كە ئەم شانۆبە ھەر بەم شىۋازە تۋانويەتى شانۆبىيەكانى ئەو (چاىكا ، لالە وانبا ، سى خوشكان) ئاۋەما كە خۆى دىتېوونى بھىنئەتە سەرشانۆ. ئەو ئەوہى دەرگنەدە كر د، كە ئەوانىش بە ھەزار پىچاۋپىچدا تىپەرپوون و سەختىمان لەتەكىاندا كىشاۋە، تاۋەكو بەو شىۋەيە دەرھاتوون.

ئەندىشەى چىخۇف و ھەست و سۆزىك كە ئەو خولقاندبووى، دەبوو پاش ئەوہى كە ئەكتەرە كان بەباشى دەرگىانكر دن، ھەولدەن تا چوارچىۋە بۇ بەرجەستكر دنبايان بەدەستبھىن، تاۋەكو لەسەر شانۆ مرۇقى كەتۋارى و زىندووبن. [بەھجۇرەى كە خود چىخۇف لە نواندندا دىتېوونى] بەپاستى كارى شانۆبىيەكانى چىخۇف لەتەك زۇرەى بەرھەمە شانۆبىيەكانى دىكە فرە جىاۋازە.

له لایه کی دیکه وه ئیمه ش هه له مانده کرد: له دابه شکردنی رۆله کان له نیوان ئه کتاره کاندای و شتیك كه له گشتی گرنگتریوو و بووبوو هوی و نیوونی چیخۆف باری 'میزانسن' بوو. 'میزانسن' هکانی ئیمه دوو لایه نیان هه بوو، یه کج دهره کی بوو، كه رهنگ پژی تیژ و تۆخیان تیدا ده بیئرا و ده بووه هوی سه نجر اکیشانی بینهر، ئه ویدیكه دیوی ناوه وهی بوو، كه هه وڵده درا ههستی تایبه تی كه سایه تیه کانی چیخۆف بگۆزیته وه بۆ بینهر، ئه م رووهی کاره که په یوه ندی به دهر ووناسییه وه هه بوو. تاوه کو کاتیك كه ئه م دوو لایه نهی میزانسن جیا له یه کدی دهر ده که وتن، شتیکی به رجه سه تی تیا به دینه ده کرا، به لّام ئه وهی كه له تهك یه ک ده بوونه ئاوه لّادووانه، باشتین نواندنی شانوی هونه ری مۆسکۆ دهر ده مات.

کاتیك كه ده مانویست شانوی 'نه فره ت' به ئینینه سه رشانو، چه ند جار خه ریکبوو له تهك نووسه ره که ی 'لیونید ئاندریف' كه له پرۆقه کاندای ناماده ده بوو، کار بکیشیته پیکدادان. ده تورا و ده بیگوت "ئیدی نایته ئه م شانویه"، به لّام بۆ رۆژی دواتر ده هاته وه ... ناشت ده بووینه وه و له وه دنیابووین، كه له رۆژی نواندندا هاوه ئیه کی فره پته ومان ده بیّت. ئه م رووداوه بۆ ئیمه تازه نه بوو، له تهك چیریکۆف'یش ئه م مشتومر په مان هه بوو، ئه و هاواریده کرد و دهرگه که ی توند پیوه ده دا و ده رۆیشت، به لّام دووباره له ته کمان ناشتده بووه وه و دۆستیکی دلسۆزی شانۆگه ی ئیمه بوو.

ئهو شتانه، ته نیا ئه وانه ی له تهك شانۆدا سه روکاربان هه یه، تییانده گهن.

... قسه و یاس له نووسه ر و دهره پنه ر له م رۆژانه دا فره بایه خی په یدا کردوو. ده لّین شانۆ ده بیّت ئه وهی نووسه ر نووسیویه تی موو به موو به ئینینه سه ر ته خته ... به لّام نایا راسته شانۆ بکه یینه گۆزهره وه یه ک ؟ شانۆ خوی دا هینه ره. شانویه ک كه بیه ویت بیر وه ری له خوی به جیبی لیت، شانویه ک كه شیوازی هه یه و بیه ویت شانۆ بیه کانه به شیوازی خوی دهره بی لیت، نایب هه یج شتیك کو پرا نه وه ریکریت.

به لّام له باره ی چیخۆف'وه شانوی ئیمه تاوانبار بوو، چونکه وه ما که پیوستبوو، جوانی به ره مه کانی چیخۆف'مان به ده سه تنه هینابوو. 'ریالیزم'ی چیخۆف به راده یه ک به هیزه، که ده توانریت به نموونه ی جوانی و خاراوی دابرتیت، ئیمه دهر کماننه کردبوو و به ده سه ته زهره کانمان ده سه تمانتیپوه ردا بوو.

بۇ نمونە لە پەردەى يەكەمى 'باخى ئالوئالو' دا ، ئەو دەنگە ناسراوہى كە لە بېدەنگى بىباباندا دەبىستىت، بەو جۆرەى كە پېئوستىبوو، نەمانتوانىبوو دەركىبەكەين. دەنگى بەردىك كە دەكەوتتە چالائىكەوہ ... چىخۇف خۇى بۇ ئەم مەبەستە چەند جار چووه پشقى شانۇوہ و تاقىكردەوہ ... گوئپراگرت و دواجارىش ھەر نارازى بوو... جارجار چىخۇف بەرامبەر داھىئاننى ئەكتەرەكان نارازى بوو و بەھىچ شىوہىك لەتەك ئەوان ھاوپانەبوو. بۇ نمونە لەبارەى ميزانسن 'ى بەناوبانگى ستانىسلافسكى كە بە دەستمال دەموچاوى لە مېشووہلە دەپاراست، بەتوندى دژى بوو و دەبگوت " لە شانۇبىيەكەمدا دەنووسم رووداوكە لە شوئىلك روويداوه، كە لەبنەپەتدا مېشووہلەى نىيە ... پېئوستە ئەوہ بلىم، كە چىخۇف زۇر پەرۇشى چارەنووسى ئەم شانۇبىيە بوو و دەتوانم بلىم دەترسا.

ھەروا كە لە پېشەوہ باسماكرد، چىخۇف لەبارەى كاروہ زۇر توند بوو و ھەمىشە نارزايەتى دەنوند و ترسى لەوہ ھەبوو، كە بەرھەمەكەى سەرکەوتوونەبىت، تەنەنەت لە خۇشى دلىئانەبوو، تەنيا دلخۇشى ئەو، متمانەى بوو بە ھەول و كۇشى ئىمە. كاتىك كە لەسەر پرۇفەكان ئامادەنەدەبوو، ئىمە لەتەك گشت ئەكتەرەكان دەچووينە مالى ئەو، چونكە ھەزىدەكرد دەوروبەرى قەرەبالخ بىت، ھەرچەندە ھەر بەخۇى دەدوا.

دواجار رۇژى ھەقدەمەمى جىئوہەرى، واتە يەكەم رۇژى نواندى شانۇبى 'باخى ئالوئالو' ھاتەپېشەوہ. بار و دەروونى چىخۇف باش نەبوو، بۇى ھەبوو بۇ ماوہىكى زۇر مۇسكۇ بەجىپھىلپىت و ماوہىك نەبىنم. بەم بۇنەوہ بىارماندا ئەو شەوہ جەئىكى تايبەت پىكبەخەين. چىخۇف خۇى ھەزىنەدەكرد، شەوى يەكەم بىتە شانۇ، بەلام دواجار لەسەر داواى ئىمە ھات.

لەبارەى ئەو شەوہ بەناوبانگەوہ زۇر شت نووسران [ياداشتەكانى ستانىسلافسكى]، لەتەك ئەوہشدا دەبىت بلىم، كە ئەو شەوہ بەپاستى شەوىكى تايبەت بوو.

لەو شەوہ شكۇدارەدا گشت ھونەرەندانى شانۇ بەرامبەر چىخۇف سۆز و خۇشەويستىيان دەردەبىرى ... بەلام خالى سەرنجراكىش بۇ من ئەوہىە، كە ئايا لە دەرھىئاننى شانۇبىيەكەدا سەرکەوتوو بووين يان نا. كۇمەلىك دەلېن كە ئەم شانۇبىيە لە شەوى يەكەمەوہ تاوہكو ئىستاكە سەرکەوتوو بووہ، بەلام پاستىيەكەى ئاوانىيە. سەرکەوتوو خودى چىخۇف بوو، شانۇبىيەكە بەو جۆرەى كە دەبوو بىت، سەرنجراكىش نەبوو. لە شەوى يەكەمەوہ تا كۇئاي

بەھار، كە ئەم شانۆيىيە لەسەر شانۆ بوو، لەتەك ئەوھى كە باشتىن وھەرزى شانۆ بوو، تىكتىفرۆشتى ئىمە بەرادەى لە سەدا پەنجای بارى ناسايى ھاتبووھ خواروھ.

بەلام چەند سال دواتر 'باخى ئالوبالو' باشتىن نواندى نىو بەنامەى 'شانۆى ھونەرىيەى مۆسكۆ' بوو. بۆ ھەر جىيەكى دونيا دەرۆيشتىن، دەبوو 'باخى ئالوبالو' بنوئىن. [پارىس- قىيەنا- بېرلىن- نيۇيۆرك] ھەمووان خوازىارى بوون .

'چايكا' پىنگە و پىئوشوئى شانۆى ئىمەى پىكەپىنابوو و 'باخى ئالوبالو' باشتىن و سەرکەوتوتىن كارى ئىمە بوو، كە شىوھى چىخۆف' لە شانۆى ئىمەدا خستەپوو، بەبى دوودلى دەتوانم بلىم، كە باشتىن و سەرکەوتوتىن رۇلگىپرانى 'باخى ئالوبالو' لە شانۆى ئىمەدا بوو.

دەبىت دان بەوھشدا بنىم، كە لە سەرھتاي كارکردن لەسەر ئەم شاكارە ھونەرىيە، بەھىچ شىوھىيەك دەرکەنەكرابوو. ھەرۆك چۆن لە سەرھتاي كارى شانۆدا ناتوانرېت زۆر شت بزانتىت...

نېمىروفىچ دانچىنكۆ

*****

* نېمىروفىچ دانچىنكۆ [بەرپۆھبەرى شانۆى ھونەرى مۆسكۆ]
وھرگىپرانى لە روسىيەوھ : شاھىن سركىسيان
وھرگىپراو لە: فصل تئاتر. سالى دووھم. پايزو زستانى ۹۸-۱۹۹۹

' Baxî Alluballu' Leser Şanoy hunerîy Mosko

Êstake hewilldedem mêjûçey hênaneserşanoy 'baxî alluballu' le 'şanoy hunerî mosko'tan bo bgêrmewe. Sallî 1903 şanoy ême lerradebeder pêwîstî be şanoyî nwê bû. Behar bû hêştake bo 'werzî nwindinî dahatû hîç bernameyekman danerrişt bû. Tenya ştêk ke lebîrme le kotayî marçî ew salleda biryarmanda ' jul szar ' dabnên. Hellbete bo hênaneserşanoy weha şanoyyek, mawe bo prove zor kem bû. Letek eweşda karekeman destipêkrid.

Çêxov bellênî dabû şanoyîyekî nwê bnûsêt. Şanonûsîy tazey çêxov boxoy babetêkî sernicrakkêş bû. Karkirdin leser " jul szar " nedeçuwe pêş. Şanoyî nwê bo her şanoyîyek pêwîste. Çunke bêguman bîneranêkî fre rakêşdekate û xellk fretir pêyanxoşdebêt. Karkirdin leser şanoyîyekî klasîk fre dijure û debêt be wiryayî û katî tewawewe bçête pêş û berradey pêwîst bînerî nîye. Pêwîste ddan bewedabnêm, ke bo xellkî şanoyî pledû û sê sernicrakkêştire taweku berhemêkî kon û klasîk. Lem ruwewe ême hîwaman be " jul szar " nebestibû, bellku pêş gişt ştêk le barey berhemêkewe ke çêxov bellênî dabû, bîrman dekirde. Çêxov hawînî le yekê le kwêstanekani nzik mosko debirdeser û le bîrî şanoyîyekey xoyda bû. Hewallî corawcorman pêdegeyîşt. Çêxov xoy lem barewe hîçî nedegût ... car care lem la û lew lawe hêndêk şitman bergiwê dekwet.

Demewêt lêreda kemêk le barey barudoxî ew kat û barî edebî û şanoyî ew serdeme û çonyetî hestî çêxov bidwêm. Demewêt rûnîbkemewe ke çon çêxov le beramber ew barudoxeda kardaneyew nîşandeda û le rwangey ewewe jyanî şanoyî çon bû, dwacar, ew hokaraney bûne hoy nûsînî 'baxî alluballu', çî bûn.

Hellbete boy heye behelledabçim, bellam gumanim nîye, çunke çêxov baş denasm, ême hemîşe pêkewe û berradeyekîş leyek dewruberda bûyn.

Xrap nîye lêreda webîrbênmeve, ke çêxov jyanî şaroçkekanî le jyanî şarekan pêbaştir bû, bêcge leme nîşanî em core jyanane ke sadetrin le şanoda sernicrakêştire û bo bîneran fretir arame. Çunke eger çî ewan letek jyanî ketwarî rojane rûberrûn, bellam asayî û rojaneyî nayêtepêşçaw û tazeye boyan.

Le katî nûsînî ' baxî alluballu 'da, çêxov lew bawerredabû ke le şanogey minda derbihênrêt, bellam letek eweşda hîç kat endêşey bnerretî xoy le barey babetekewe lebîrnedekrid û neydekirde qurbanî rollgêrrî ekteran. Le şanoyîyekanî ' çêxov'da qse leser xeme, bellam şêwey nîşandanî em xeme letek şanoyîyekanî dîkeda fre cyawaze ...

Le bîrme ke le yekê le şaroçkekanda şanoyî ' sê xuşkan ' denwêndra, min çûm bo temaşay. Yekemîn wşe ke ekterele leser şano derîbrî weha xemawerbû, ke bînerî bêzar dekrîd ... maweyek paş ewe ême heman şanoyîman hênaye ser şanoy hunerî mosko, bîneran berdewam pêdekenî û peyan bebûnî rollî xemawerî şarawey pişt pêkenînekan debrid. Hunerî çêxov lemedaye û 'sêber û roşnayî' berhemî ew, taybetmendî xoyetî. Bedananî dîmenêkî pirrxem lepall nukteyekî xendeawerda, trajîdîyekî xemawî berhemdehênêt. Bîner le beramber dîmenêkî şanoyî 'çêxov'da, ke becwanî rollgêrrîy bikrêt, xoy lebîrdeçêtewe û ewey le dîmenekeda bînûyetî letek bar û derûnî xoy deyguncênêt ... karayî nwandneke leser bîner demênêtewe. Nemrî berhemekanî çêxov lemedaye, çunke zorkem xwênerêk yan bînerêk berhemî 'çêxov'î dîtêbêt û lebîrî çûbêtewe.

Nabecê nîye ger bllêm, ke çêxov le katî nûsînî ' baxî alluballu'da fre sernicî rojnamekanî deda û behîç şêweyek neydewîst rêwşiwênêkî berceste, ke bedestîhênabû, ledestîbdat. Lem ruwewe têdekoşa berhemekey giçketrîn kemukurrî tîda nebêt. Em wiryayîye lerradebedere buwe hoy ewey ke ' baxî alluballu ' bbête şakarî çêxov le şêwazî darriştî nî taybetî xoyda.

Zistan dahatbû. Şanoyî ' jul szar 'mi birdbuwe serşano û be naaramî çawerrêy şanoyîye tazekey çêxov bûyn.

Dwacar şanoyîyekey nard. Rojêk xatû ' kênîper ' [hawserî çêxov, ekterî şanoy hunerî mosko] mnî bangkirde jûre çollekey xoyî û lewêda letek yek, bebê ewey kesêk lêmantêkdat, şanoyîye tazekeman ta kotayî xwêndewe.

Ewendey lebîrmibêt şanoyîyeke karayîyekî away Leser danenayn. Lem berhemeda çêxov le şêwazî xoyda geyiştbuwe lûtke, şêwey kesayetîyekanî beserhateke tenya beçend hêll wêne kêşrabûn. Bellam pêkewe ştêkî wehaman bedestnehêna...

Katêk ke bo yekemîn car şanoyî ' çayka 'man pêkewe xwêndewe, barman leme baştir nebû, çêxov ke le berhemekanîda be rusî kesayetîyekanî xistbuwe pêşçaw, fre dijarw bû bejn û ballay dataşrawî ewane bedestibhênît, çunke beyek dû wşe peykerey ewanî xistbuwerrû. Eger lexoyşît bpirsyaye deygut :- min hemû ştêkim nûsîwe !

Carcare hendê ristey degutin, ke bekekkman dehatin, bellam derkkirdnî ewanîş bêgrift nebûn. Bo nmûne katêk ke demanuyist ' lale wanya ' berîne serşano ' stanîslavsikî lebarey rollî diktora ' êstruv 'we xwazyarî rûnkirdewe bû, çêxov le wellamda gutî :- ew fike lêdedat .

Hîçî dîkey negut. Çi katêk û le kwêda fike lêdedat? Paş maweyek stanîslavsikî têgeyişt ke mebestî çêxov çîye. [Têbnîyekanî stanîslavsikî]

Pêmanwabû ke tîpî şanoy ême bebaşî derkî nawerrok û barî derbrîn û endêşekanî 'çêxov'man kirduwe û detwanîn têgeyiştnekî rastman le berhemekanî ew hebêt. Bellam le 'baxî alluballu'da bomanderkewt, ke letek gîrugrîftî taze rûberrûyn. Peywendîyekî nwê lenêwan pallewanekanda debînra, şwêngey berhemeke tewaw cyawaz bû, debû ewe bzanînin, ke çêxov lem berhemeda çî dellêt û mebestî çîye.

Le yekemîn xwêndneweda 'baxî alluballu' sesûrhêner dêteberçaw. Hîçkam le dîmenekan behêznîn û hîçkamyên le kotayî perdeda ştêk dernabbrêt. Tenanet kotayî şano'yîeke sersûrhêner : xizmetkare pîreke ke lebîryan kirduwe, betenya le mallewe demênêtewe ...

Çêxov hate mosko, diktorekan molletyan pêdabû, ke zistan le mosko berêteser. Ew zor hezîdekrid xoy çawdêrî provekan bê. Pêş hatnê ew le rêgey namewe wtuwêjman dekrîd û le barey hendêk le rollekanewe cyawazîman hebû. Bo nmûne ew neydewîst rollî 'ranîviskaya' xatû 'kênîperî' hawserî bigêrrêt. Le katêkda em rolle pîrrbepêstî ew xatûne bû. Çend ştêkî dîkeş hebûn, ke şano şanî nededaye jêryan.

Katê ke çêxov hate mosko û le provekanda amadebû, em nakokîyane fre behêztîrbûn. Hendêk car jmareyek le ekterekanî bebaş nedezanî û pêyxosnebûn û carcareş le barey 'mîzansin'ewe narrezayetî derdebrî. Hendê katîş pêywabû, ke deqî şano'yîekeman gorîwe ... dwacar tkamanlêkrid, ke neyête prroekanewe.

Êstake ewe dezanim, ke xetay herdûlaman buwe. Çunke le layekewe çêxov bepêy pêwîst le kar û hunerî şano şarezayî nebû. Bîrî lînekirdbuwewe çî gîrugrîftêk leser rêy geştiştin be amandaye. Ketwarekey berroşnî nededît.

Ew neydewîst têbgat, ke em şano ye her bem şêwaze twanîwyetî şano'yîekanî ew (çayka , lale wanya , sê xuşkan) aweha ke xoy dîtûbînî bhênête serşano. Ew ewey derknedekrid, ke ewanîş be hezar pêçawpêçda têperrbûn û sextîman letekyanda kêşawe, taweku bew şêweye derhatûn.

Endêşey çêxov û hest û sozêk ke ew xullqandibûy, debû paş ewey ke ekterekan bebaşî derkyankirdin, hewillden ta çwarçêwe bo bercestdîndîyan bedestîbhênin, taweku leser şano mrovî ketwarîy û zîndûbin. [Bewcorey ke xud çêxov le nwandinda

dîtbûy] berrastî karî şanoyîyekanî çêxov letek zorbey berheme şanoyîyekanî dîke fre cyawaze.

Lelayekî dîkewe êmeş hellemandekrid: le dabeşkirdnî rollekan lenêwan ekterekanda û ştêk ke le giştî gringtirbû û bûbuwe hoy winbûnî çêxov barî 'mîzansin' bû. 'mîzansin'ekanî ême dû layenyan hebû, yekê derekî bû, ke rengrrêjî têt û toxyan têda debînra û debuwe hoy sencirrakêşanî bîner, ewîdîke dîwî nawewey bû, ke hewilldedra hestî taybetî kesayetîyekanî çêxov bigwêzêtewe bo bîner, em ruwey kareke peywendî be derûnnasîyewe hebû. Taweku katêk ke em dû layeney 'mîzansin' cya le yekdî derdekewtin, ştêkî bercestey tya bedînedekra, bellam ewey ke letek yek debûne awellduwane, baştirîn nwindinî şanoy hunerî mosko derdehat.

Katêk ke demanuyist şanoyî ' nefret ' bhênîne serşano, çend car xerîkbû letek nûserekey ' lyonîd andirêv ' ke le provekanda amadedebû, kar bkêşête pêkdadan. Detora û deygut "îdî nayête em şanoye", bellam bo rojî dwatir dehatewe ... aşt debûynewe û lewe dillnyabûyn, ke le rojî nwindinda hawellîyekî fre ptewman debêt. Em rûdawe bo ême taze nebû, letek 'çîrêkofîş em miştumrreman hebû, ew hawarîdekrîd û dergekey tund pêwededa û derroyîşt, bellam dûbare letekman aştdebuwewe û dostêkî dillsozî şanogey ême bû.

Ew ştane, tenya ewaney letek şanoda serukaryan heye, têtandegen.

... qşewbas le nûser û derhêner lem rojaneda fre bayexî peydakirduwe. Dellên şano debêt ewey nûser nûsîwyetî mû be mû bîhênêteser texte ... bellam aya raste şano bkeyne gwêzereweyek ? Şano xoy dahêner. Şanoyek ke byewêt bîrewerî lexoy becêbêllêt, şanoyek ke şêwazî heye û byewêt şanoyîyekan beşêwazî xoy derbihênêt, nabêt hîç ştêk kwêrane werbigrêt.

Bellam lebarey 'çêxov'we şanoy ême tawanbar bû, çunke weha ke pêwîstîbû, cwanî berhemekanî 'çêxov'man bedestnehênabû. 'ryalîzmî çêxov berradeyek behêze, ke

detwanrêt be nmûney cwanî û xarawî dabnirêt, ême derkmannekirdbû û be deste zibrekanman destmantêwerdabû.

Bo nmûne le perdey yekemî ' baxî alluballu 'da , ew denge nasrawey ke le bêdengî byabanda debîstirêt, bew corey ke pêwîstibû, nemantwanîbû derkîbkeyn. Dengî berdêk ke dekwête çallowêkewe ... çêxov xoy bo em mebeste çend car çuwe piştî şanowe û taqîkirdewe ... gwêyrragrit û dwacarîş her narrazî bû... carcar çêxov beramber dahênanî ekterekan narrazî bû û behîç şêweyek letek ewan hawrranêbû. Bo nmûne lebarey 'mîzansin î benawbangî stanîslavsikî ke be destmall demuçawî le mêşûle deparast, betundî djî bû û deygut " le şanoyîyekemda denûsim rûdaweke le şwênêk rûydawe, ke lebnerretda mêşûley nîye ... pêwîste ewe bllêm, ke çêxov zor peroşî çarenûsî em şanoyîye bû û detwanim bllêm detirsa.

Herwa ke le pêşewe basmankird, çêxov lebarey karewe zor tund bû û hemîşe narrzayetî denwand û tirsî lewe hebû, ke berhemekey serkewtûnebêt, tenanet le xoşî dillnyanebû, tenya dillxoşî ew, mitmaney bû be hewll û koşşî ême. Katêk ke leser provekan amadenedebû, ême letek gişt ekterekan deçûyne mallî ew, çunke hezîdekrid dewruberî qereballx bêt, herçende her bexoy dedwa.

Dwacar rojî hevdehemî cênîwerî, wate yekem rojî nwindinî şanoyî ' baxî alluballu ' hatepêşewe. Bar û derûnî çêxov baş nebû, boy hebû bo maweyekî zor mosko becêbhêllêt û maweyek neybînim. Bem bonewe biryarmanda ew şewe cejnêkî taybet rêkbxeyn. Çêxov xoy hezînedekrid, şewî yekem bête şano, bellam dwacar leser daway ême hat.

Lebarey ew şewe benawbangewe zor şit nûsran [yadaştekanî stanîslavsikî], letek ewêşda debêt bllêm, ke ew şewe berrastî şewêkî taybet bû.

Lew şewe şkodareda gişt hunermendanî şano beramber çêxov soz û xoşewîstîyan derdebrî ... bellam xallî sernicrakkşî bo min eweye, ke aya le derhênanî şanoyîyekeda serkewtû bûyn yan na. Komellêk dellên ke em şanoyîye le şewî yekemewe taweku êstake serkewtû buwe, bellam rastîyekey awanîye. Serkewtû xudî çêxov bû, şanoyîyeke bew corey ke debû bbêt, sernicrakkêş nebû. Le şewî yekemewe ta kotayî behar, ke em şanoyîye Leser şano bû, letek ewey ke baştirîn werzî şano bû, tîktifroştinî ême berradey le seda pencay barî asayî hatbuwe xwarewe.

Bellam çend sall dwatir 'baxî alluballu' baştirîn nwandinî nêw bernamey 'şanoy hunerîy mosko' bû. Bo her cêyekî dunya derroyîştin, debû 'baxî alluballu' binwênîn. [Parîs- vîyena- bêrlîn- nyoyork] hemuwan xwazyarî bûn .

' çayka ' pêge û rêwîwênî şanoy êmey pêkhênbû û ' baxî alluballu ' baştirîn û serkewtûtrîn karî ême bû, ke şewey 'çêxov'î le şanoy êmeda xisterrû, bebê dûdlî detwanim blêem, ke baştirîn û serkewtûtrîn rollêrranî 'baxî alluballu' le şanoy êmeda bû.

Debêt ddan beweşda bnêem, ke le seretay karkirdin Leser em şakare hunerîye, behîç şeweyek derknekrabû. Herwek çon le seretay karî şanoda natwanrêt zor şit bzanrêt...

Nêmîruvîç dançênko

*****

* Nêmîrruvîç Dançinko [Berrêweberî şanoy hunerîy Mosko]

Wergêrranî le rusyewe : Şahîn Sirkîsyan

Wergîraw le: ۱۹۹۹-۹۸ پاییز و زمستانی فصل تئاتر. سالی دووهم.

Bertold Brecht

بېرتۆلد برېشت

"بنووسن، که من سەرودنگیر بووم و به نیازم پاش مردنیش هه روا بمینمه وه"

بیرتۆلد بریشت* ۱۰۱ سأل له مه وه بر واته له ۱۰ فیبیرهوی ۱۸۹۸ دا له دایکیبوه، به م بۆنه وه به باشمزانی ده ق نووسینک که 'ک . روزدار' ناماده بیکردوه و له گوشاری 'آرش' دا بلاوکراوه ته وه، له یادی سألپۆژی له دایکیبونی ئەم داهینه ره هونه ریه دا وه بگێر مه سه ر زمانی کوردی.

۱۰ فیبیرهوی ۱۹۹۸، سه ده مین سألپۆژی له دایکیبونی بیرتۆلد بریشت، یه کتیک له گه وره ترین نووسه رانی سه ده ی بیسته مه. به م بۆنه وه ئیستا له ئالمانی، ئەو بووه ته یه کێ له بابه ته گرنه گه کانی پۆژ، گشت چاپکراوه به ناوبانگه کان، پۆژنامه و گوشار و بلاوکراوه فه ره نه نگی و رامیاریه کانی ئالمانی، وتاری زۆر له باره ی ئەو و به ره مه کانییه وه بلاوده که نه وه. ناوه ندی بلاوکردنه وه ی به ره مه کانی (سورکامپ – Surkamp)، کۆمه ئیکی نوێی (۳۰) ی به رگی له به ره مه کانی چاپکردوه، که روونکردنه وه ی دوورودریژی له خۆگرتوه : کانی تله فزیۆنی (3sat) که به رنامه کانی به هاریکاری تۆره تله فزیۆنییه کانی ئالمانی، نه مسا و سويسرا به هاوبه شی ناماده ده کړیت، له زنجیره یه کی (۶۰) به شی دا، ده چیته سه ر ناساندنی ئەو و شانۆنامه کانی. شاره زایانیک که بریشت و به ره مه کانی به باشی ده ناسن، له باره ی ژبان و کاره هونه ریه کانی و کارایی ئەو، وتار ده نووسن و ده رباره ی کاره هونه ریه کانی، له زۆر رووه وه ده که ونه قسه وباس هه ر چه نده خاوه نی روانگه و جهانبینی جیاوازن. به لām له یه ک بابه تدا بۆچوونی هاوبه شیان هه یه. بریشت له ئەده بیاتی ئالمانی و جهانداری پۆلی گرنگی گه راوه. بۆ پزلیانی کۆر و کۆبوونه وه پیکده خرین. ته نانه ت سه رۆکۆماری ئالمانی (پۆمان هیرتسۆک) به شداری خۆی له مه راسیه ی سه ده مین سألپۆژی له دایکیبونی بریشت دا، که له ئەکادیی هونه ری به رلین به پیاوه کړیت پاده گه یه نیت. به لām له ده هه کانی (۵۰ و ۶۰) ده زگه کانی راگه یاندن و رامیارانی سئ و لاتی ئالمانزمانی ئەوروپایی؛ ئالمانیای خۆراوا، نه مسا و سويسرا له ته ک ئەو به شیوه یه کی دیکه په فتاریانده کړد. بریشت که ئالمانیای نازی، په گه زنامه ی لیسه ندبووه وه، توانی (۵) سأل دوای جهنگی جهانی دوهم، واته ۱۲ ی ئەپریلی ۱۹۵۰ په گه زنامه ی نه مساوی بۆ خۆی به ده سه تمینیت. رامیارانی ئەو کاتی ئەم سئ و لاته ئالمانزمانه به ناشکرا بانگه وازبان بۆ بایکۆتکردنی شانۆنامه کانی ئەو ده رکرد و ئەو بانگه وازه کاتیک به هیژتر بوو، که دواجا بریشت له ئالمانیای خۆره لاتی نیشته جیپوو، و لاتی ک که پێشنیاری له توانادابوونی شانۆیه کی بۆ

كاره كانى ئەو پېشنيار كىردى، سائىك پاش مردنى بىرىشت، لە ۴ى ئەپرىلى ۱۹۵۷دا پارلەمانى ئالمانيى خۇراوايى لەبارەى پشتيوانىنە كىردنى دارايى دەولەت لەو تىبانەى كە شانۇنامە كانى ئەو لە دەرەۋى ئالمانيا دەھىننە سەرشانۇ، كەوتە بەر قىسەۋباس لەم قىسەۋباسەدا شالىارى دەرەۋى پېشۋى ئالمانيا هاينرىش فون بىرىنتانۇ (Heinrich von Brentano) ھۆنراۋە كانى بىرىشتى لەتەك ھەلبەستە كانى ھۆنەرى نازىبىست ھۆرىست – فېسل – لىد (Horst-Wessel- Lied) بەراۋرددەكەت. لەتەك ئەۋەشدا، تىپە شانۇبىيە ھاۋپەيمانە چالاكە كانى شانۇ بچۈكە كان، دەستياندايە نواندى ھەندىك لە شانۇنامە كانى بىرىشت.

ئىستا كە شەپى سارد كوتايى ھاتوۋە و رزىنى سۇشالىسىتى پوخاۋە، چاپەمەنىيە كان و پاگە ياندنە كانى ئالمانيا ھەئىكى تازەى لەباريان بەدەستېناۋە، تاۋەكو بىرىشت و بەرھەمە كانى جارىكى دىكە بىيە ھابكەن. بىرتۇلد بىرىشت لە جھاندا ۋەك درامانوسىكى سەرگەوتوۋ و بەناۋانگ ناسراۋە، ئالمانيا ئەۋى لەخۇى كىردەدەرەۋە، بەشپۋەبەكى لەنىۋبەر و تىكدەرەنە پەخنەى لەو گرت. ئىستا ئالمانە كان بەبۇۋنەى يادى سەدەمىن سائپۇژى لەدايكىۋونىيەۋە، لەبارەى كاروبارە كانى و بەستى پەيمانىكار لەتەك ھاۋكارانى و پەيوەندىيە ئەفنىدارىيە كانى ئەۋ، دەكەۋنە قىسەۋباس ھەفتە نامەى (دېر شپىگل der Spiegel) ژمارە ۱ى ۱۹۸۸، بىرىشت بەۋە تاۋانباردەكەت، كە بەشپىكى گەۋرە لە ھەندى لە شانۇنامە كانى لەلايەن خۇيەۋە نەنوسراۋن، بەلكو لە كەتۋاردا لەلايەن ھاۋكارانىيەۋە نوسراۋن، كە لەتەك ئەۋ ھارىكارى و سەروكاريان ھەبۋە و ئەۋ ئەم نوسىنانەى ۋەك بەرھەمى خۇى ناساندوۋە. نىۋەرۇكى ئاشكراى ئەم ھەراۋهورىيە لەۋەدايە، كە ئەم تۆمەتبار كىردنە لەلايەن ژنانىكەۋە نىيە، كە سائە ھايە مردوۋن و ھىچ كات لە ژانياندا شتىكى ئاۋايان نەخستۋەتەرۋو، بەلكو لەلايەن مىراتبەرە كانىيەۋە، كە بەھىۋاى ۋەرگرتى بەشپىك لە داھاتى بەرھەمە كانى، ئەم تۆمەتەنە دەدەنە پال بىرىشت. بەلام بەنگە و پەرۋەرنە ھەن، كە بىرىشت ناۋى كەسانىك دەھىنپىت، كە لە نوسىنى بەرھەمكىدا ھارىكارىان كىردوۋە، ئەۋان لە دەرامەتپىك كە بەھۇى ئەۋ بەرھەمانەۋە بەدەستىت، ھاۋبەشەدەكەت. كارى بەكۆمەل لە تايبەتمەندىيە كانى بىركىردنەۋەى دىالەتپىكى و شپۋەى كارى بىرىشت بوۋ. بەم جۇرە ئەۋەى كە ئەۋ دەپنوسى، لەتەك دۇستانى خۇى لەبەرامبەر بىرۋاى گشتىدا دەپخستەنە بەر باس، تا لەۋرپىيەۋە لە بۇچۈۋنى نەيارانى ئاگادارىپت و كەموكۋرى نوسىنە كانى بىركىردوۋەتەۋە يان ئەۋەتا كە بەتەۋاۋى شانۇگەرىيە كەى گۋرپۋە.

خاتوو 'نەلزايىت ھاتيمان' يەككەك لى ھاۋكارە نىكەكانى، چەند سال لى مەۋبەر، لى بارەى شىۋەكارى برىشت'ۋە وتى "برىشت شىۋەيەكى ھەرەۋەزىيانەى كارى نووسىنى ھەبوو، ئەو دەيزانى كە ئەمىرۇ شانوگەرىيەك تەنيا كاتىك دەتوانرىت بنووسرىت، كە مروڧ زانىارى زۇر و فراوان و بازرگانى فراوان و كەرەستە و بابەتى زۇرىشى بۇ ئەو كارە لى بەردەستدايىت و تەۋاوى ئەوانە يەك كەس ناتوانىت لىيان بەرەمەندىيىت"، ئەمە باۋەرى ئەو بوو. ئەمىرۇ كەس لىم بارەۋە گومانى نىيە، كە برىشت يەككەك لى گەرەترىن درامانوسان و ھۆنەرەنلىك، كە زۇرتىن كارايىان لىسەر نووسەرەۋانى پاش خۇى داناۋە. شانونامەكانى ئەو ۋەك شانۇنامەكانى شكسپىر، لى ۋلاتانى ئالمانىزىمان زىاتر لى بەرەمەى درامانوسانى دىكە چۈۋەنەتە سەرشانۇ. بەرەمەكانى برىشت لى ھۇنراۋەۋە بگرە تا شانۇنامەكانى و نووسىنى تىئۇرىك لى بارەى شانۇ و ئەدەبىيات و پامىارى بۇ زۇرىيەى زمانەكانى جىمان ۋەرگىردراۋن. برىشت لى سەردەمە پىرەۋراز و نىشۋىيەكانى ژيانىدا، كۆمەلە بەرەمەكى ئافراندا، كە ھەندىكىان لى لوتكەى شاكارەكانى ئەدەبىياتى جىماندا قەرارىانگرتوۋە. ھەندىك لى بەرەمەكانى ئەو (دايە دلاۋەر و مائالەكانى). (پىاۋ ھەر پىاۋە / پىاۋە يەكسانە بە پىاۋە)، (ئۆپەرىتى سى فىلسى)، (مىرۇڧى باش سىزچۋان)، (پىشكەۋتى ئارتورۇ ئوى)، (ناۋازە و بنەما)، كۆمەلىك ھۇنراۋەى جۇراۋجۇر، وتارىگەلى ۋەك (پىنج دۇراپى لى نووسىنى راستىدا) و (دىالىكتىك لى شانۇدا) دەتوانىن ناۋ بىنىن. بەداخىكى زۇرەۋە بىرتۇلد برىشت لى رۇزى ۱۴ى ئۇگستى ۱۹۵۶دا بەجىيەيشتىن.

*****

* مەخابن ناۋە فامىلىيەكەى بە ھەلە ۋەرگىردراۋەتە سەر زمانى كوردى و بەزۇرى "برىشت" *Eugen Berthold* دەنوسن، كە لى راستىدا "برىشت" دروستە، تەۋاوى ناۋەكەى بەم جۇرەيە *Friedrich Brecht* لىم لىنكەدا دەتوانن ژياننامە و لىسىتى بەرەمەكانى بە ئىنگلىزى يا زمانەكانى دىكە بخوتنەۋە:

http://en.wikipedia.org/wiki/Bertolt_Brecht#Works

"bnûsin, ke min serudlligîr bûm û benyazm paš mirdnîş herwa bmênmewe"

Bertold Brecht* 101 sall lemewber wate le 10î fêbrîwerî 1898da ledaykbuwe, bem bonewe bebaşimzanî deqî nûsînêk ke ' k. . Ruzdar' amadeykirduwe û le guvarî 'îriş'da bllawkrawetewe, le yadî sallrrojî ledaykbûnî em dahênere hunerîyeda werbigêrme ser zamanî kurdî.

10î fêbrîwerî 1998, sedemîn sallrrojî ledaykbûnî bêrtolld brêşt, yekêk le gewretrîn nûseranî sedey bîsteme. Bem bonewe êsta le allmanya, ew buwete yekê le babete gringekanî roj, gişt çapkrawe benawbangekan, rojname û govar û bllawkrawe ferhengî û ramyarîyekanî allmanya, wtarî zor lebarey ew û berhemekanîyewe bllawdekenewe. Nawendî bllawkirdnewey berhemekanî (surkamp – Surkamp), komellêkî nwêy (30)î bergî le berhemekanî çapkirduwe, ke rûnkirdnewey dûrudrîjî lexogirtuwe : kanallî telefzyonî (3sat) ke bernamekanî be harîkarî torre telefzyonîyekanî allmanya, nemsâ û suyisra behawbeşî amadedekrêt, le zincîreyekî (60) beşîyda, deçête ser nasandinî ew û şanonamekanî. Şarezayanêk ke brêşt û berhemekanî be başî denasn, lebarey jyan û kare hunerîyekanî û karayî ew, wtar denûsin û derbarey kare hunerîyekanî, le zor ruwewe dekewne qşewbas her çende xawenî rwange û cîhanbînî cyawazn. Bellam leyek babetda boçûnî hawbeşyan heye. Brêşt le edebyatî allmanya û cîhanda rollî gringî gîrawe. Bo rêzlênanî korr û kobûnewe rêkdexrên. Tenanet serokkomarî allmanya (roman hêrtsok) beşdarî xoy le merasîmî sedemîn sallrrojî ledaykbûnî 'brêşt'da, ke le ekadêmî hunerî berlîn berpadekrêt radegeyenêt. Bellam le dehekanî (50 û 60) dezgekanî rageyandin û ramyaranî sê wlatî allmanizmanî ewrupayî; allmanyay xorawa, nemsâ û suyisra letek ew beşêweyekî dîke reftaryandekrid. Brêşt ke allmanyay nazî, regeznamey lyêsendbuwewe, twanî (5) sall dway cengî cîhanî duwem, wate 12î eprîlî 1950 regeznamey nemsawî bo xoy bedestibhînî. Ramyaranî ew katî em sê wllate allmanizmane be aşkra bangewazyar bo baykotkirdnî şanonamekanî ew derkird û

ew bangewaze katêk behêztir bû, ke dwacar brêşt le allmanyay xorhelatî nîştécêbû, wllatêk ke pêşnyarî letwanadabûnî şanoyekî bo karekanî ew pêşnyarkirdbû, sallêk paş mirdnî brêşt, le 4î epîrlî 1957da parlemanî allmanyay xorawayî lebarey piştîwanînekirdnî darayî dewllet lew tîpaney ke şanonamekanî ew le derewey allmanya dehênne serşano, kewte ber qsewbas lem qsewbaseda şalyarî derewey pêşûy allmanya hayinrîş fon brêntano (Heinrich von Brentano) honrawekanî 'brêşt'î letek hellbestekanî honerî nazîyist horsit – vêsll - lîd (Horsit-Wessel-Lied) berawirddekat. Letek eweşda, tîpe şanoye hawpeymane çalakekanî şano bçûkekan, destyandaye nwindinî hendêk le şanonamekanî brêşt.

Êsta ke şerrî sard kutayî hatuwe û rjêmi soşyalîstî ruxawe, çapemenîyekan û rageyandnekanî allmanya hellêkî tazey lebaryan bedestihênawe, taweku brêşt û berhemekanî carrêkî dîke bêbehabken. Bêrtolld brêşt le cîhanda wek dramânûsêkî serkewtû û benawbang nasrawe, allmanya ewî lexoy kirdederewe, beşêweyekî lenêwber û têkderane rexney lew girt. Êsta allmanekan bebwoney yadî sedemîn sallrojî ledaykbûnîyewe, lebarey karubarekanî û bestinî peymanîkar letek hawkarani û peywendîye evîndarîyekanî ew, dekewne qsewbas heftenamey (dêr şpîgil der Spiegel) jmare 1î 1988, brêşt bewe tawanbardekat, ke beşêkî gewre le hendê le şanonamekanî lelayen xoyewe nenûsrawn, bellku le ketwarda lelayen hawkaraniyewe nûsrawn, ke letek ew harîkarî û serukaryan hebuwe û ew em nûsînaney wek berhemî xoy nasanduwe. Nêwerrokî aşkray em herawhuryaye lewedaye, ke em tometbarkirdnane lelayen jnanêkewe nîye, ke sallehaye mirdûn û hîç kat le jyanyanda ştêkî awayan nexistweterrû, bellku lelayen mîratberekanyaneweyewe, ke behîway wergirtnî beşêk le dahaî berhemekanî, em tometane dedene pall brêşt. Bellam bellge û perwerinde hen, ke brêşt nawî kesanêk dehênêt, ke le nûsînî berhemêkda harîkaryankirduwe, ewan le derametêk ke behoy ew berhemanewe bedestidêt, hawbeşdekat. Karî bekomell le taybetmendîyekanî

bîrkirdnewey dyaletîkî û şêwey karî brêşt bû. Bem core ewey ke ew deynûsî, letek dostanî xoy leberamber bîrurray giştîda deyixistne ber bas, ta lew rêyewe le boçûnî neyanî agadarbêt û kemukurî nûsînekanî pîrkirduwetewe yan eweta ke betewawî şanugerîyekey gorîwe. Xatû 'elîzabêt hatîman' yekêk le hawkare nîzîkekanî, çend sall lemewber, lebarey şêwekarî 'brêşt' ewe wtî "brêşt şêweyekî herewezîyaney karî nûsînî hebû, ew deyzanî ke emrro şanugerîyek tenya katêk detwanrêt bnûsrêt, ke mruv zanyarî zor û frawan û bazirganî frawan û kereste û babetî zorîşt bo ew kare leberdestdabêt û tewawî ewane yek kes natwanêt lêyan behremendibêt, eme bawerrî ew bû. Emrro kes lem barewe gumanî nîye, ke brêşt yekêke le gewretrîn dramanûsan û honerananêk, ke zortirîn karayyan Leser nûserewanî paş xoy danawe. Şanunamekanî ew wek şanonamekanî şkipîr, le wllatanî allmanîzman zyatir le berhemî dramanûsanî dîke çuwenete serşano. Berhemekanî brêşt le honrawewe bigre ta şanonamekanî û nûsînî tîorêk lebarey şano û edebiyat û ramyarî bo zorbey zmanekanî cîhan wergêrdrawn. Brêşt le serdeme pîrr hewraz û nşêwîyekanî jyanîda, komelle berhemêkî afrand, ke hendêkyan le lutkey şakarekanî edebiyatî cîhanda qerayangirtuwe. Hendêk le berhemekanî ew (daye dlawer û mnallekanî), (pyaw her pyawe / pyaw yeksane be pyaw), (operêtî sê filsî), (mrovî baş szêçwan), (pêşkewtinî arturo uy), (nawaze û bnema), komellêk honrawey corawcor, wtargelî wek (pênc dijwarîy le nûsînî rastîda) û (dyalêktîk le şanoda) detwanîn naw bènîn. Bedaxêkî zorewe 'bêrtolld brêşt' le rojî 14î ogsitî 1956da becêyhêştîn.

*****

* mexabin nawe famîliyekey be helle wergêrrdrawete ser zmanî kurdí û bezorî " brêxt " denûsin, ke le rastîda "brêşt " druste, tewawî nawekey bem coreye "Eugen Berthold Friedrich Brecht". Lem lînkeda detwanî jyanname û lîstî berhemekanî be îngilîzî ya zmanekanî dîke bixwênnewe:

http://en.wikipedia.org/wiki/Bertolt_Brecht#Works

بیرتۆلد بریشت

ژنیفیف سېرو Genevieve Serreau

ئەم بابەتە كورنكراوھى كۆمەلە بابەتېكى نووسەرانى دەرکەوتەى شانۆيە، كە لەلايەن نيوەندى بۆلۆكردەنەوھى ' L Arche ' لە پاريس بۆلۆكرادەتەوھ. ئەم پەرتووكە بۆ يەكەمىن جار لە ساى ۱۹۵۴ دا بۆلۆكرايەوھ. لە پېشەكەيەكدا كە ژنیفیف سېرو ساى ۱۹۶۰ بۆ پەرتووكەكەى نووسيوھ، ئاوا ھاتووه " پاش نواندەنەكانى تېجى (بیرلینەر ئېنسىمبل Berliner Ensemble) ساى ۵۴، ۵۵ و ۱۹۵۷ لە پاريس، فەرەنسە زۆر درەنگ پەى بە يەكېك لە گەورەترين نووسەرانى شانۆى سەرەدمى خۆى كە بیرتۆلد بریشت'ە، برد. شانۆنامەكانى بریشت ھەر ئېستاكە لە تەواوى دونيادا دەرەھەيترین، ھەر ئەمەش بووھ ھۆى ئەوھى كە نەك تەنيا پەيرەوان و شاگردانى گوپرايەل، بەلكو ھەر بەو جۆرەش دوژمن و پەخنەگرانىش پەيدا بكت. ژنیفیف سېرو (ژان مارین Jean- Marie) يەكەمىن كەسانىك بوون، كە بریشت'يان ناساند. ئەم لېكۆئېنەوھە كە لەساى ۱۹۵۴ دا نووسراوھ، ھەوتى ناساندن و توئینەوھى سەرھەلدان و گەيشتەنە لوتكەى بەرھەمەكانى بریشت، شېكردەنەوھ و لېكۆئېنەوھى چەمكى ھونەرى و جوانیناسى بەرھەمەكانى، ناساندنى لایەنە جۆراوجۆرەكانى ھونەرى نوئ، كە ھېشتا بەتەواوى نەناسراون دەدات.

كورتەيەك لە ژيانى بیرتۆلد بریشت:

" من، بیرتۆلد بریشت، لە جەنگەلە پەشەكانەوھ دېم

دايكم، كاتېك كە من لە زكيا بووم،

ھاتە شار: سەرماى جەنگەلە پەشەكان

تا سەرھەمەرگ ھەر تېمدا دەمېئ.

بیرتۆلد بریشت ساى ۱۸۹۸ لە ئاوكزبورگ (Augsburg) لە دايكېكى خەلكى جەنگەلە پەشەكان و باوكېكى باوھريايى ھاتە دونياوھ. باوكى خاوەنى كارخانەى كاخەزدرۆستكردن و سەرمايەدارېكى پرۆتستانت بوو. ئەو فېركردن و پەروەردەكردنېكى دروست و تەواوى بۆ كورەكەى دايېنكرد. ناردیە فېرگەى سەرھەتايى و دواتر ئامادەيى تا ديپلۆمى وەرگرت و لە تەمەنى ھەژدە ساىدا چووھ زانكۆى ميونيخ تاوھكو لە بواری پزېشكيدا بخوئیت. لە ساى ۱۹۱۸ دا،

دوو سال دواتر بریشت وەك برینبچ له نهخوشخانەى پشت بەرەى جەنگ خرایە خزمەت سەربازى. یەكەمىن گۆرانىیەكانى یاخیبوونى ئەو بۆ بریندارەكانى جەنگ بوون. كە خۆى بە گیتار دەیگوتن.

پاش جەنگ ئەو گەپایەووە میونخ، شوتنیک كە هاوئەلهكانى (بیشەر Becher) ى هۆنەر، (كاسپیر نېهەر Casper Neher) ى نیگارکێش و كەسانى دیکەى... تیدا ناسین. یەكەمىن هۆنراوێى لهوانە 'ئەفسانەى سەربازى مردوو' كە هاتوماوارێكى له مەىخانەى شارى 'میونخ' دا بەرێخست، لەم شارەدا هۆننیهووە. لە بیست سالییدا یەكەمىن شانۆبى (بەعل Baal) ى نووسى. سالى ۱۹۲۲ بۆ شانۆبى 'تەپلەكان له دلى شهودا' كە سییهمىن شانۆبى ئەو بوو. خەلاتى (كلايست Kleist) ى وەرگرت. دووسال دواتر، شانۆبى 'ژيانى ئیدواردى دووهم' كە بەسوودوهرگرتن له نووسراوێى 'مارلۆ' له (كاممشرپیل Kammmerspiel) ى مونیخ هینایەسەر شانۆ. ئەم شانۆنامەى یەكەمىن دەرھینانى ئەووە. پاش ئەووە شارى 'مونیخ' ى بەجێپێشت و له بېرلین نیشتهجێبوو. لەم سەردەمەدا بوو رېتاز و شۆهەكارى ئەناركیستى و (سینیک Cynique ۱) ى كە جوولانەووەیەكى باوى پاش جەنگ بوو، وازلێپێنا و پرووى له ماركسیزم نا.

شانۆبى 'مرۆف مرۆفە' ى نووسى. (بەعل Baal) ى هینایەسەر شانۆ و لەتەك (پارینھارد Reinhardt) و پيسكاتور هاوكاریبكرد. تاوەكو سالى ۱۹۳۳ [ئەو سالیەى كە بریارى كۆچكردنى تیدا دا] چوارده شانۆبى نووسین، كە زۆربەیان خۆى له شانۆ جیاوازهكانى ئالمانيا دەرپهێنان. چەند دانەیهكیان له ئالمانيا دەنگدانەووەیەكى فرەیان پەیداكرد؛ لەبەرئەوێى ناوى لەنێو لیستە پەشەكەى نازىیەكاندا بوو، ناچار پەویكرد و پەنایبردە سویدسرا، پاشان چوو پاریس و كۆپنھاگن و سوید و لەندەن و فینلاندا. سالى ۱۹۳۷ له پاریس شانۆبى 'چەند دیمەنى له ژيانى نازىیەكان' و 'تەنگەكانى خاتوو كارپرى' بە زمانى ئالمانى بردنە سەرشانۆ. سالى ۱۹۴۱ پاش مانەووەیەكى كورت له مۆسكۆ، چوو ئەمريكا و له هەریكى كالیفۆرنیا نیشتهجێبوو و لەویندەرى زۆرێك له رۆشنبیره ئالمانىیەكانى دیتنەووە. هیندیكیان پەگەزنامەى ئەمريكاییان وەرگرتبوو و بەشۆهەیهكى یەكجارەكى لەویندەرى نیشتهجێبوو بوون. بریشت بەهەلهداوان حەوت سالى بردەسەر تاوەكو بگەرێتەووە و لاتنەكەى. لەو ماوهدا ئەو، سالانە نزیكەى دوو شانۆبى دەنووسین. شانۆبىیەكانى كەمتر لەسەر شانۆ پيشەییەكان دەنویندەران و زۆر سەرکەوتوو نەبوون. تەنانەت شانۆبى 'ژيانى گالیله' ش كە لەلایەن 'چالز لاقتۆن' ەووە سوودى لێوەرگێرابوو

و رۇنى تىدايىنى بوو. تەنيا بە ھەول و كۆشى ئېرىك (بېنتلى Eric Bentley)، كە چەندىن شانۇپى ئەو ۋەرگېردابوون و لە شانۇى زانكۇكاندا دەرېھېئابوون. برېشت ھۇگرانى لەنىو رۇشنىبەر لاۋەكانى ئەمەرىكادا پەيدادەكات. سالى ۱۹۴۷ لە واشنتون لەلايەن كۆمىتەى 'چالاكىيە دژە ئەمەرىكايەكان' ەۋە لىپرسىنەۋەى لەتەكدا دەكرىت. لە دىسەمبەرى ھەمان سالىدا ئەمەرىكا بەجىدىلئى و چەند مانگ لە چاۋەروانى بەدەستھېئانى مۆلەتى چۈنەۋە ئالمانيا لەلايەن ھېزە داگرىكەرە خۇرئاۋايىيەكانەۋە لە زورىخ بەسەر دەبات. دواتر لە رىنگەى 'پراگ' ۋە دەچىتە بېرلىن و لە بېرلىنى خۇرھەلاتى نىشتەجىدەبىت.، جىيەك كە لەسالى ۱۹۴۹ دا پىكەۋە لەتەك ھاوسەرە ئەكتەرەكەى (ھېلىنە فاىگل Helene Weigel) تىپى شانۇى 'بېرلىنەر ئىئىزىمبىل' دادەمەزرىن. تىبەكە سەرەتا لە (شانۇى ئالمانى Deutsches Teater) دادەمەزرىن و دواتر سالى ۱۹۵۴ لە (Schiffbauerdamm) نىشتەجىدەبن.

برېشت خۇى شانۇىيەكانى دەباتە سەرشانۇ 'داپىرە دلاۋەر'، (پونتىلا Puntilla)، 'داپك' ۱۹۴۹، " (لوكولوس Lukullus) ۱۹۵۱، 'تفەنگەكانى خاتوو كاراپ' ۱۹۵۲، 'بازنەى گەچىنى قەفقازى' ۱۹۵۴. لەتەك كۆمەلئىكى ھەلېرېردراۋ لە كەسايەتىبە ھونەرى و موزىكزان و دىكۇرسازان، ھەولې پەرۋەردەكردى ئەكتەران و دەرھىنەرانى لاۋى دەدا، كە نواندى ھىندىك لە شانۇىيەكانى بە ئەوان دەسپارد. ناۋبانگدەركردنى برېشت لە ئالمانيا و سەرتاسەرى دونىادا پەرەيدەسەند. لەتاۋ فرەكارى، بېرارى پشودان و ۋازھېئان لە بېرېك لە كارەكانى لەۋانە دەرھىننى شانۇپى دەدا، تاۋەكو بتوانىت كاتى خۇى بۇ نووسىن تەرخانىكات. ۱۰ى ئۇگوستى ۱۹۵۶ بۇ دوايىن جار لەتەك تىپى 'بېرلىنەر ئىئىزىمبىل' پىرۇفەى 'ژيانى گالىلە' دەكەن. چەند رۇژ دواتر، لە شەۋى ۱۴ى ئۇگوستى ۱۹۵۶ دا برېشت دەمرىت.

جىھانىك شىۋاى ئالوگۇرپ و ھەلگېرئانەۋە دوستكەين
 " يەككى لەخۇشىيەكانى سەردەمى ئىمە ھەموو شتى تىگەيشتە
 بەجۇرئى كە مۆلەتى بەشدارىكردىنمان پىدەدا. "

چەندىن سالى لەمەۋپىش، شۇرپى گواتىمالا بوۋە ھۇى بىلابوونەۋەى وئەك لە گۇفارى پارىس مارچ (Paris Martch) دا كە يەككىك لە سەرنجراكىئىشترىن بەلگەنامەكانى ئەم رېۋادۋە سەرسورھىنەرە رامبارىبە بوو. ئەم بەلگەنامەيە گەۋاھىدانىكى بىۋىتەيە لەسەر دونىاي ئىمە.

ئايا ئەم وئەنەيە ئەنجامى بېتونايىيەكى رېنكەوتانەيە يان شارەزاى دۆزەخىنى وئەنگرېك ... ؟ ھېچ گەرموگورپىيەك لەم وئەنەدا نىيە: لە پېش دىوارىكى بىلند رېزىك شۆرشگېر - گولەبارانكراو لەم ساتەدا كە بەلادادەكەون - لە وئەنەكەدا سەربازىك دوا گولە بە جەستەى گولە بارانكراوئىكەو، كە ھېشتاكە بەرھەلستىدەكات، دەنپت. لە پېشەوھى ئەم دىمەنەدا كەسانى دىكە خەرىكى كاركردن يان بەبىن دەربايىسى (كاربان تەواوبوھ) : سەربازان، برىنپىچىكى خاچى سوور، وئەنگرېك و لە پېشيانەوھ كەشىشېك كە زۆر پەلەيەتى و سەرنجى لەسەر پەرتووكى وئردخوئىدەنەكەيەتى (بەگوومان لە شوئى دىكە بۆ ئەم كارانە چاوەرئىدەكەن) لەسەردىوارەكە شەپۆلىكى پرىپىكدادان كېشراو، ئانارام سەرنجدەرانە سەرتاسەرى دىوارەكەيان داپۆشيوھ: بىنەران و بەجىماوان.

ئەم وئەنەيە بۆخۇى خەماوى (Tragique) نىيە. وئەنەيەكى بىيەردەيە و بېويستى بە دەربىن نىيە. ئەم وئەنەيە ئەھكات خەماويە، كە مى - ھاوچەرخ - سەيرىدەكەم. كاتىك كە پەيوەندى من و وئەنەكە سەرهەلئەدات. كاتىك كە دەستبەجى و بەھىزى تەكاندەرانەى سادەيى و روونى، لە مندا ھىزى كەسىتى داوھرى و دىيارىكردن و دەربىرنى ئازادىخوزانە و بىدېردۆنگى سەرهەلئەدات.

(ئانا فىرلىنگ Anna Fierling) برىشت، قاوھجى سوپايىيەكانى 'داپىرە دلاوهر و رۆلەكانى' و گىشت ئەو كەسانەى كە ئەويان دەورەداو، سات بە سات فرەتر و فرەتر لە گېزەلۆكەى جەنگى گەوجانەى مى (۳۰) سائەدا رۆدەچن؛ ئەوانىش پالەوانانى پەژارەگرتوو (Tragique) نىن. واتە لە ناكۆكىيەك، كە لە ناخىندانايە ئاگادار نىن؛ بەلكو لەتەكىدا دەژىن. ئەمە كارى مى [بىنەر]ە، كە ئەم ناكۆكىيە لەواندا بدۆزمەوھ و لە ئازادى و سەربەستى و بىيەندومەرجى خۇدا لە بەرامبەر ئەواندا، پەى بە كەتوارى رەنجەپۆيى و پەژارەى شاراھى ئەوان بەم.

بەراوردى لەرادەبەدەرى نىوان وئەنەيەكى گىتراو، كە تايبەتمەندى پەيوەندبوونى بۆ رېكەوت دەگەرپتەوھ لەتەك نواندنىكى زىندوو، كە رېكخراوھ [كە كارىكى ھونەرىيە] راست نىيە. كارىك كە لە سەرتاوھ تا كۆتابى لە داھىنانى شانۆبىيەكەوھ بگرە تا داھىنانى نواندنانەى خۇى پاپەندى ئەوھ دەبىنپت، كە بىنەران لە بەرامبەر كارىكى شانۆبى لە رېوشوئىنىكى ئازادانە و سەربەستدا [كە لىوھى دواين] دابنپت.

ئېمە لە بەشەكانى دواترى لە روودانى ئەم ئالوگۆرەى ھىزى داھىنان و چۆنەتى كاركردى

لايەنى ھونەرى، كە دواتر لەلايەن خودى 'برېشت' ھوۋە دارپۇزرا، دەكۆلپنەھو.

بەلام ئىستاكە با ئەم تەقىنەھو بەرچاۋ و ئاشكرايەى وپنەى پووداۋەكانى گواتيمالا و ھەرۋەما دەرھىتانى 'داپىرە دلاۋەر' لەلايەن تىپى 'بېرلېنەر ئىنژېنېرمان' لەبېرېت، كە لە بەرامبەرېدا بېنەران بەرەو داۋەرى سەرەستانە و بېبەندومەج ھاندراون. لە كاتى دەرھىتانى 'داپىرە دلاۋەر' دا زۆرەى پەرخەگرانى فەرەنسى، لەتەك ئەۋەى كە سەبارەت بە داھىتانى نوئى لە دونىاي شانۇدا پانەھاتىبون، نەياتوانى لە بەكارھىتانى شېۋە باۋەكانى لېكۆلەرانەى پەرخەنە و پەرخەگرى واۋەتر بېرۇن. دەبىت بەجۇرىكى بىنەرەتتېر بۇ پەرسەكە برونرېت، بەو جۇرەى كە پۇلاندى (بارتس Roland Barthes) لە وتارىكدا بەناۋى 'شانۇى بىچىنەى' لە (فرانسى ئۆبزېرۋاتورى France-observateur) دا لە رۇژى ۸ى جولای ۱۹۵۴ بەرۇشنى پەنجەى بۇ پاكېشاۋە "دوۋ لايەنى رېكەوت و چارەنۋوس لەم شانۇبىيەدا و سەرەبەستى بېنەر لايەنى شۇرېشگېرپانە بە شانۇى برېشت دەدات."

وا دەرەكەۋىت كە تەنەنەت لە خۆرھەلاتىش (مەبەست لە ئالمانىاي خۆرھەلاتى پېشۋە. ۋەرگېر) پەرخەگرانى ئالمانى [لەبەرھەندى ھۇ كە رۇشنى] لە بەرامبەر بەرھەمەكانى برېشت' دا ھەست بە جۇرئى نائاسوودەى دەكەن. لەبەرئەۋەى ئەوان بېنەرانى ئەۋرۇكەى ئالمانىا بەچاكى نازدەكەن؛ خەلكانىك كە سالانىكى دوورودرېرپەۋى رېزە سەربازى و پىشكىنە سوپايى و خۆدەرخستە سەربازىيىكانى ھېتلەرى سوكايەتى پېكردوون؛ كەسانىك كە تەنبا ئارەزوومەندى سەرگەرمى و ھەلپاتن لە كەتۋار بوون و لەبەرئەۋە ھۇگرېبان بۇ ئازادى لاۋازبۋە. ئالمانى كۇلان و بازار بوونەۋەىكى سەرلېشېۋاۋە و خۇنكردوۋە، پارچە پارچەبوونى بېرەۋەرىيەكانى، كە ھىندىكىيان جېئى شانازىن و ھىندىكىيان جېئى شەرمەزارى. ئەو ناخۇشېيەكى دېتوۋە و ھېشتاكە بەباشى نازانىت، كە چۇن بەسەرى ھاتوۋە، بۇيە ئەو دەچېتە شانۇ كە تېبگات؛ يان راستر بلېين، تاۋەكو پېبېلېن كە چۇن بېر لە بەسەرھات و رازەكانى بكاتەۋە، بەسەرھاتى دوئېنې و رازى سەبەنې. ئەو نارۋاتە شانۇ كە سەرەستانە گيان و دەرۋونى و ئەندېشەى پەرخەگرانى سەبارەت بەو بەسەرھات و رازانە پەرۋەردەبكات. پەرخەگرىك لە (Taegliche Rundschau) دا نووسىت "لە پوانگەى رېالىزىمى شۇرېشگېرپانەۋە، بەرھەمەكانى برېشت كەمىك داشكىنەرانە (انحطاطانە) دېنەپېشچاۋ. داشكان لەۋتوۋە دەستېدەكات، كە لەسەر دۇشدامان و بېتوانايى مروف لە بەرامبەر مېژوۋەكەى، پېدادەگېرېت. لەبەرئەۋەى، لە

شانۆىي 'داپىرە دلاۋەر'دا، برېشت لە نىشاندىنى جەنگ بەھەموو سەرئەنجامە ترسىنەرەكانىيەۋە سەرکەۋوتو دەپىت ...، بەلام ئەو كەسانەنى كە سووتەمەنى جەنگەكەن، بېجگە لە كاردانەۋەى سروسشى و خۆبەخۇ، كاردانەۋەىكى دىكەيان نىيە. ھىچكات لە ۋووى بىۋس و بەلگەۋە بە كارىك ھەئناستن تاۋەكو كاردانەۋەيان لايەنى پۇزىتىف بەخۆە بگرىت."

ھەرۋەھا لە رۇژنامەى نوى (Neue Zeitung) دا ئەمە ھاتوۋە كە "برېشت تەنيا بەدېننە بىنەرى كارەسات و نەھامەتېيەكانى جەنگە و ھانمان دەدات، ئاۋا بۇى پروانىن."

(ۋولف Wolff) ى رەخنەگرېش لە دىالۇگىكى ئاۋەلادا لەتەك برېشت داخگرانى دەرېرى، كە 'داپىرە دلاۋەر' تا كۆتابى شانۆىيەكە، ھىچ جۇرە گۇرانى بەسەردا نايىت. ئەو دەيۋىست 'داپىرە دلاۋەر' لە ئەنجامى ئەو سەختىيانەى كە توۋشى بوۋبوون، ھوشيار و وريابوۋايەتەۋە، پەى بە توانايى جياكردنەۋەى كۆتابى ھۇ و ھۇكارى جىنگ بېردايە و بەشىۋەبەكى لېپراۋانە لە بەرامبەر جەنگدا ھەلۋىستى ۋەرىگرتايە و خۇى لە كۆپلەتى جەنگ رزگار بگردايە. ئەگەر داپىرە دلاۋەر پەرۋەندەى خۇى و جەنگى لەسەر شانۆ پېشنيار بگردايە، پېش ھەموو شتىك بە واتاي ۋازھىئالان دەبوو لە پەبېردن و ھەلېژاردنى بىنەر؛ ۋازھىئان لە توانايىيەك، كە برېشت نابوۋىبەردەم بىنەر [كە لە بەرامبەر ۋووداۋە دلتەزىنەكانىدا] ھەلېژاردنى سەربەستانەى خۇى بكات.

ۋولف دەلېت "پاش دەرھىئانى 'داپىرە دلاۋەر' بىنەرانى ئالمانى دەگەرپنەۋە مائەۋە و بەيەكتەر دەلېن "بەئى راستە جەنگ كارى چارەنووس و لەپېش ديارىكرارە .. خۇ دورگرتن لېى لەتوانادا نىيە ... ناتوانرېت بەرى پېبىگرېت" ... و دووبارە پەنا دەباتەۋە بەر ناچارى و خۇشباۋەرى بە چارەنووسى خۇى."

بىنەرىك كە ھوشيارى لەسەر بەدبەختى و نەھامەتېيەكانى لە نائومېدى بەۋلاۋەتر نىيە؛ بىنەرىك كە چاۋەرپى دەستور و فەرمانە؛ لە كاتىكدا كە ئەو بە ھەلېژاردن و سەربەستى ئارەزومەند دەكەن؛ ئاۋەھايە بىنەرى ئالمانى، كە برېشت پاپەند بە پىكخستى دىالۇگىكى زۇر دۇۋارە لەتەك ئەۋدا.

'شانۆىي برېشتى' لە پېكھاتەى گشتىدا لە شىۋە و چوارچىۋەى باۋى شانۆى كلاسېك

دادەپرېت، بەهەمان شېوھە كە لە دەرھاتن لە شېوھە شانۆی پروياگەندەبى و دروشمدەرانە خۆى دوور دەگرېت. 'شانۆبى برېشتى' نامرازىكە بۆ خەبات كە ھەرگىز باوھېرى پاستەقىنەى خۆى بە لىدان و زۆرى دروشم ناباتە مېشىكى بىنەر. نامرازى دەرپىنى يەكسەرە و دىنبايى و ھوشيارانە، نامرازىكى ھونەرىيە، لە چوارچىوھى دونيايەكى ھەستىپىكرائ و كەتوارىدا، واتا و چەمكى ھەيە. دونيايەك كە دەبىت بگۆردىت. ئەم گۆران و ھەلگىرپانەوھە پىيوست و ناچارىيە. دونيايەك كە تەنيا لەم ئالوگۆرەدا دەكرېت ھەستىپىكرېت. بەلام چۆن چۆن شتىك كە نايىبىن، شتىك كە پىمانەوھە نووسا و چەسپىندراوھە. شتىك كە باشە و بەرژەوھەندى ئەو ھەرەك شتىكى سروشتى و خىزانى يان شتىكى ددانىپانراو و لە چارەنووسراو پىمانەناسرېت، دەبىت بگۆرىن ؟

" ھەرگىز لە بەرامبەر پروداوى رۆژانەدا نەلەين : سروشتىيە ... بۆئەوھى ھىچ شتىك وەك جىگىر و نەگۆر ھەژماننەكرېت"، ئاوەمايە تېروانى رېنوۋىن ' ناوازە و بنەما '. ھەر ئاواشە لە شانۆبى برېشت'دا، بەخۆگرى و ددانەخۆداگرى و ھەولوكۆشى ھەمىشەبى لېوارەكانى 'ناسايى و باوى' رووېوشى كەتوار ھەلەدەردىنەوھە و لەبەرچاوى واقوورما و بەشدارى و ھەلباردىنى سەربەستانەى ئىمە دادەنرىن. واژەى (نامۆبوون Verfreumdung)، كە ئىمە لە فەرپەنسە بەشېوھى جۆراوجۆر وەرمانگىراوھە و بەردەوام برېشت لەبارەوھە دەدوئىت، بەھىچ شېوھەك لە دەرھىتان و دىمەنرازانەوھە لە بەرامبەر رېسايى باو و كۆنەى شانۆى ئالمانى نىيە، بەلكو شتىكە دەبىت لە داھىنانى شانۆبى برېشتىدا بۆرەگوريشەى بگەرېت.

كۆمەلگەيەك كە تەنانەت لە بزوتن و شوپىنگۆر كۆبى خۇشىدا، برىتتە لە كۆمەلەك ناكۆكى و لە ئەنجامى لەيەكدا برانى بەردەوام لەتەك خۇيدا، ھەرەك زنجىرەيەك لە ئەزمونى ناسىنراو پىمان، كە لە دۆى ئەزمونى خۇشى مۆلەت و بوارى بەشدارىكرى دەدات. دەبىت جىي ئەم كايە لە دەرھىتاندا لەبەرچاوبگىردىت. بەو واتايەى كە دەبىت لەتەك نواندندا "دورى" بگىردىت، ئەگەر خواست و نىيازى ئىمە لەبەرچاوبگرتى ئەم ناكۆكىيە بىت و ئەم پرسە نەك تەنيا لە دەرھىتاندا، بەلكو دەبىت لە نووسىنەكەشدا لەبەرچاوبگىردىت. ماوھى نىوان نووسەر و بەسەرھاتىك كە دەگىردىتتەوھە، دورى يان كايەى (ھەرەك برغو و سەمونەى دەزگەيەك، كە بوارى كايەيان ھەيە) نىوان بەسەرھات و ئەكتەرىك كە بەبزوتن و دوان گىرپەرودەى ئەو بەسەرھاتەيە، دورى نىوان دەرھىتان و بىنەرىك كە وەرىدەگرېت. دواجار لەگشت ئەمانە

گرنگتر، شېوازېك كه بېنەر ږووداوه كاني به سهراته كه له نواندني شانوييدا به شيويه يكي زيندوو و چالاك ودرده گړيت، ږووداوي به سهراتيك كه په يوه ندى راسته وخوي له تەك بېنرانداهه يه، له بېرته وهى كه قسه له سهر په يوه ندى مرؤيې و په يوه ندى نيوان مرؤفه كانه.

بريشت نه بۇ خوښى و چيژى كه سى خوي دهنوسيت، نه بۇته وهى په ياميك به دونيا بگه يينيت و نه نيازي ته وهى هه يه، كه كومه نيك له نزيكاني له بهرهمه كاني ته و جوره "په رتووكيكي ږيرؤز" چيېكه ن. ته و بۇ بېنر نيك دهنوسيت، كه له په يوه ندى توندوتؤلدايه له تەك ته و و پرسی كاري ته ودايه، تاوه كو ته و بگاته پاپه ندى هه لېژاردن و سهره ستي، كه ته نيا مسؤگه ركهرى ته م ئالوگؤږ و هه لگيږانه وه ته گه ريبه ي دونيا دايه.

*****

(۱) فيلؤسوږي سهرده مى كؤن، بريتيه له گه رانه وه بۇ سروشت و پشتگردنه ږيرانامه كومه لايه تي و ږيرؤكه گشتييه كان و بنچينه په وشتيه زاله كاني نيو كومه لگه.

وهرگيږ له فهره نسيه وه: صدرالدين زاهد

وهرگيږاوه له: گؤډاري (فصل تئاتر) ژماره ۶ ي هاويى ۱۹۹۸.

* ته م ديمانه يه له په رتووكي 'ږيركردنه وه له بهر ته وه' چاپكراوه، كه له لايه ن نيوه ندى بلاوكردنه وهى (مارو) وه له ساتي (۱۹۹۸) دا به بۇنه ي سهده مين سائرؤژي له دايكبووني بريشت'ه وه بلاوكراوه ته وه، لېرهدا وهرگيږاني هيڼدنيك له و ديمانه يه پيشكه ش ده كين.

Bêrtolld Brêşt

Jnêvîv sêru Genevieve Serreau

em babete kurtikrawey komelle babetêkî nûseranî derkewtey şanoye, ke lelayen nêwendî bllawkirdnewey ' Li Arche ' le parîs bllawkrawetewe. Em pertûke bo yekemîn car le sallî 1954da bllawkrawewe. Le pêşekîyekda ke jênêvîv sêru sallî 1960 bo pertûkekey nûsîwe, awa hatuwe " paş nwandnekanî tîpî (bêrlîner ênzêmbil Berliner Ensemble) salleanî 54, 55 û 1957 le parîs, ferense zor dreng pey be yekêk le gewretrîn nûseranî şanoy serdemî xoy ke ' bêrtolld brêşt'e, bird. Şanonamekanî brêşt her êstake le tewawî dunyada derdehênrên, her emeş buwe hoy ewey ke nek tenya peyrewan û şagirdanî gwêrayell, bellku her bew coreş dujmin û rexnegranîş peyda bkat. Jênêvîv sêru û (jan maryê Jean- Marie) yekemîn kesane k bûn, ke 'brêşt'yan nasand. Em lêkollîneweye ke lesallî 1954da nûsrawe, hewllî nasandin û twêjînewey serhelldan û geyîstne lutkey berhemekanî brêşt, şîkirdnewe û lêkollînewey çemkî hunerîy û cwanînasîy berhemekanî, nasandinî layene corawcorekanî hunerî nwê, ke hêştta betewawî nenasrawn dedat.

Kurteyek le jyanî bêrtolld brêşt:

" min, bêrtolld brêşt, le cengelle reşekanewe dêm

Daykim, katêk ke min le zikya bûm,

Hate şar: sermay cengelle reşekan

Ta seremerg her têmda demênê."

Bêrtolld brêşt sallî 1898 le awgizburg (Augisburg) le daykêkî xellkî cengelle reşekan û bawkêkî baweryayî hate dunyawewe. Bawkî xawenî karxaney kaxezdrustkirdin û sermayedarêkî protistant bû. Ew fêrkirdin û perwerdekirdnêkî drust û tewawî bo kurrekey dabînkird. Nardye fêrgey seretayî û dwatir amadeyî ta dîplomî wergirt û le temenî hejde sallîda çuwe zankoy mîwnîx taweku le bwarî pîzîşkîda bixwênêt. Le sallî

1918da, dû sall dwatir brêst wek brînpêç le nexoşxaney pişt berey ceng xraye xizmet serbazî. Yekemîn goraniyekanî yaxîbûnî ew bo brîndarekanî ceng bûn. Ke xoy be gîtar deygutin.

Paş ceng ew gerrayewe mîwnîx, şwênêk ke hawellekanî (bêşer Becher)î honer, (kaspêr nêherCasper Neher)î nîgarkêş û kesanî dîkey... têda nasîn. Yekemîn honrawey lewane 'efsaney serbazî mirdû' ke hatuhawarêkî le meyxaney şarî 'mîwnîx'da berrêxsit, lem şareda honîyewe. Le bîst sallîyda yekemîn şanoyî (be'li Baal)î nûsî. Sallî 1922 bo şanoyî 'tepllekan le dliî şewda' ke sêyemîn şanoyî ew bû, xellatî (klayist Kleist)î wergirt. Dûsall dwatir, şanoyî ' jyanî êdwardî duwem' ke besûdwegirtin le nûsrawey ' marlo' le (kamêrşipîl Kamimmerispiel)î munîx hênayeser şano. Em şanonameye yekemîn derhênanî ewe. Paş ewe şarî 'munîx'î becêhêst û le bêrlîn nîstecêbû. Lem serdemeda bû rêbaz û şêwekarî enarkîstî û (sînîk Ciynique 1)î ke cûllaneweyekî bawî paş ceng bû, wazlêhêna û rûy le markîsîzm na.

Şanoyî ' mrov mrove 'î nûsî. (Be'li Baal)î hênayeser şano û letek (rayinhard Reinhardt)î û pîskatur hawkarîykird. Taweku sallî 1933 [ew salley ke birryarî koçkirdnî têda da] çwardê şanoyî nûsîn, ke zorbeyan xoy le şano cyawazekanî allmanya derîhênan. Çend daneyekyan le allmanya dengdaneweyekî freyan peydakrid; leberewey nawî lenêw lîste reşekey nazîyekanda bû, naçar rewîkrid û penaybirde suyisra, paşan çuwe parîs û kopinhagin û swêd û lenden û finland. Sallî 1937 le parîs şanoyî ' çend dîmenî le jyanî nazîyekan ' û ' tfengekanî dapîre karrirxan'î be zmanî allmanî birdne serşano. Sallî 1941 paş maneweyekî kurt le mosko, çuwe emrîka û le herêmî kalîfornya nîstecêbû û lewênderê zorêk le roşnîbîre allmanîyekanî dîtnewe. Hêndêkyan regeznamey emrîkayîyan wergirtbû û beşeweyekî yekcarekî lewênderê nîstecêbûbûn. Brêst behelledawan hewt sallî birdeser taweku bgerrêtewe wllatekey. Lew maweda ew, sallane nzîkey dû şanoyî denûsîn. Şanoyîyekanî kemtir Leser şano pîşeyîyekan denwêndran û zor serkewtû nebûn. Tenanet şanoyî ' jyanî

galîle 'şi ke lelayen 'çalz lavton'ewe sūdî lêwergîrabû û rollî tédabînî bû. Tenya be hewllî û koşşî êrîk (bêntilî Eric Bentley), ke çendîn şanoyî ew wergerdrabûn û le şanoy zankokanda derîhênabûn, brêşt hogranî lenêw roşnibîre lawekanî emerîkada peydadekat. Sallî 1947 le waşinton lelayen komîtey ' çalakîye dje emrîkîyekan 'ewe lîprisînewey letekda dekrêt. Le dêsemerî heman sallda emerîka becêdêllê û çend mang le çawerrwanî bedestihênanî molletî çûnewe allmanya lelayen hêze dagîrkere xorawayîyekanewe le zurîx beser debat. Dwatir le rêgey 'prağ'we deçête bêrlîn û le bêrlînî xorhellaî nîşteçêdebêt, cêyek ke lesallî 1949da pêkewe letek hawsere ektereky (hêlîne vaygilHelene Weigel) tîpî şanoy ' bêrlîner ênzêmbill' dademezrênin. Tîpeke sereta le (şanoy allmanî Deutsches Teater) dademezrên û dwatir sallî 1954 le (Sichifibauerdamim) nîşteçêdebin.

Brêşt xoy şanoyîyekanî debate serşano ' dapîre dlawer ' , (puntêla Puntila) , ' dayk ' 1949, ")lukulus Lukullus) 1951, ' tfengekanî xatû karrarr ' 1952, ' bazney geçînî qefqazî ' 1954. Letek komellêkî hellbijêrdraw le kesayetiye hunerîy û muzîkzan û dîkorsazan, hewllî perwerdekirdnî ekteran û derhêneranî lawî deda, ke nwindinî hêndêk le şanoyîyekanî be ewan despard. Nawbangderkirdnî brêşt le allmanya û sertaserî dunyada pereydesend. Letaw frekarîy, birryarî pşûdan û wazhênan le brrêk le karekanî lewane derhênanî şanoyî deda, taweku bitwanêt katî xoy bo nûsîn terxanbkat. 10î ogustî 1956 bo dwayîn car letek tîpî 'bêrlîner ênzêmbill' provey ' jyanî galîle ' deken. Çend roj dwatir, le şewî 14î ogustî 1956da brêşt demrêt.

Cihanêk şyawî allugorr û hellgêrranewe drustkeyn

" yekê lexoşîyekanî serdemî ême hemû ştê têgeyiştne

Becorê ke molletî beşdarîkirdinman pêdeda. "

Çendîn sall lemewpêş, şorrşî gwaîmala buwe hoy bllawbûnewey wênek le govarî parîs març (Paris Martich)da ke yekêk le sernicrakêştîrîn bellgenamekanî em rûdawe

sersûrhênere ramyarîye bû. Em bellgenameye gewahîdanêkî bêwêneye leser dunyayê me. Aya em wêneye encamî bêtwanayîyekî rêkewtaneye yan şarezayî dozexînî wênegrêk ... ? Hîç germugurrîyek lem wêneda nîye: le pêş dîwarêkî blind rîzêk şorrşigêrr - gulebarankraw lew sateda ke beladadekewn - le wênekeda serbazêk dwa gule be cestey gule barankrawêkewe, ke hêştake berhellsitîdekat, denêt. Le pêşewey em dîmeneda kesani dîke xerîkî karkirdnin yan bebê derbaysî (karyan tewawbuwe) : serbazan, brînpêçêkî xaçî sûr, wênegrêk û le pêşyanewe keşîşêk ke zor peleyetî û sernicî leser pertûkî wêrdixwêndnekeyetî (bêguman le şwênî dîke bo em karane çawerrêydeken) leser dîwareke şepolêkî pirrêkdadan kêşrawe, naaram serincerane sertaserî dîwarekeyan dapoşîwe; bîneran û becêmawan.

Em wêneye boxoy xemawî (Tragique) nîye. Wêneyekî bêperdeye û pêwîstî be derbirrin nîye. Em wêneye ewkat xemawîye, ke mnî - hawçerx - seyrîdekem. Katêk ke peywendî min û wênêke serhelldedat. Katêk ke destbecê û behêzî tekanderaney sadeyî û rûnî, le minda hêzî kesêtî dawerî û dyarîkirdin û derbrînî azadîxwazane û bêdirrdongî serhelldedat.

(ana fîyirlîng Anna Fierling) brêşt, qaweçî supayîyekanî 'dapîre dlawer û rollekanî' û gişt ew kesaney ke ewyan dewredawe, sat be sat fretir û fretir le gêjellokey cengî gewcaney sî (30) salleda rodeçin; ewanîş pallewananî pejaregritû (Tragique) nîn. Wate le nakokîyek, ke le naxyandaye agadar nîn; bellku letekîda dejên. Eme karî mnî [bîner]e, ke em nakokîye lewanda bdozmewe û le azadî û serbestî û bêbendumercî xoda le beramber ewanda, pey be ketwarî rencerroyî û pejarey şarawey ewan bbem.

Berawridî lerradebederî nêwan wêneyekî girtraw, ke taybetmendî peywendibûnî bo rêkewt degerrêtewe letek nwindinêkî zîndû, ke rêkixrawe [ke karêkî hunerîye] rast nîye. Karêk ke le seretawe ta kotayî le dahênanî şanoyîyekewe bigre ta dahênanî

nwandnane yoy papendî ewe debînêt, ke bîneran le beramber karêkî şanoyî le rêwşiwênêkî azadane û serbestda [ke lêwey dwayn] dabnêt.

Ême le beşekanî dwatrî le rûdanî em allugorrey hêzî dahênan û çonyetî karkirdî layenî hunerî, ke dwatir lelayen xudî 'brêşt'ewe darrêjra, dekolînewe.

Bellam êstake ba em teqînewe berçaw û aşkrayey wêney rûdawekanî gwatîmala û herweha derhênanî 'dapîre dlawer ' lelayen tîpî ' bêrlîner ênzêmbill 'man lebîrbêt, ke le beramberîda bîneran berew daweî serbestane û bêbendumerc handrawn. Le katî derhênanî ' dapîre dlawer 'da zorbey rexnegranî ferrensî, letek ewey ke sebare be dahênanî nwê le dunyay şanoda ranehatbûn, neyantwanî le bekarhênanî şêwe bawekanî lêkolleraney rexne û rexnegrî wawetir brron. Debêt becorêkî bnerretîtir bo pîrseke birwanrêt, bew corey ke rolland (bartis Roland Barthes) le wtarekda benawî ' şanoy binçîneyî ' le (franîs obzêrvatoyîrFrance- observateur) da le rojî 8î culaî 1954 berroşnî pencey bo rakêşawe " dû layenî rêkewt û çarenûs lem şanoyîyeda û serbestî bîner layenî şorrşigêrrane be şanoy brêşt dedat ."

Wa derdekewêt ke tenanet le xorhellaîş (mebest le allmanyay xorhellaîş pêşuwe.wergêrr) rexnegranî allmanî [leber hendê ho ke roşnin] le beramber berhemekanî 'brêşt 'da hest be corê naasûdeyî deken. Leberewey ewan bîneranî ewrokey allmánya beçakî nazdeken; xellkanêk ke sallanêkî dûrudrêj rêrrewî rîze serbazî û pişkîne supayî û xoderxistne serbazîyîkanî hîtlerîy sukayetî pêkridûn; kesanêk ke tenya arezûmendî sergermî û hellhatin le ketwar bûn û leberewe hogrîyan bo azadî lawazbuwe. Allmanî kollan û bazar bûneweêkî serlêşewawe û xowinkirduwe, parçe parçebûnî bîrewerîyekanî, ke hêndêkyan cêy şanzîn û hêndêkyan cêy şermezarî. Ew naxoşîyekî dîtewe û hêştake bebaşî nazanêt, ke çon beserî hatuwe, boye ew deçête şano ke têbgat; yan rastir bllêyn, taweku pêybllên ke çon bîr le beserhat û razekanî bkatewe, beserhatî dwênêy û razî sbeynêy. Ew

narrwate şano ke serbestane gyan û derûnî û endêşey rexnegraney sebarete bew beserhat û razane perwerdebkat. Rexnegrêk le (Taegliche Rundschau) da nûsêt " le rwangey ryalîzmî şorrîşigêrranewe, berhemekanî brêşt kemêk daşkênerane (anhgagane) dênepêşçaw. Daşkan lewêwe destîpêdekat, ke leser doşdaman û bêtwanayî mruv le beramber mêjuwekey, pêdadegîrêt. Leberewey, le şanoyî 'dapîre dlawer 'da, brêşt le nîşandanî ceng behemû serencame tirsênerekanîyewe serkewtû debêt ..., bellam ew kesaney ke sûtemenî cengeken, bêcge le kardanewey sruştî û xobexo, kardaneweyekî dîkeyan nîye. Hîçkat le rûy bnos û bellgewe be karêk hellnastin taweku kardaneweyan layenî pozêtîv bexoe bigrêt."

Herweha le rojnamey nwê (Neue Zeitung) da eme hatuwe ke "brêşt tenya bedbînane bînerî karesat û nehametîyekanî cenge û hanman dedat, awa boy birrwanîn."

(Vollf Wolfîf) î rexnegrîş le giftugoyekî awellada letek brêşt daxgranî derbrî, ke 'dapîre dlawer ' ta kotayî şanoyîyeke, hîç core gorranî beserda nayêt. Ew deyuyist 'dapîre dlawer' le encamî ew sextîyaney ke tûşî bûbûn, huşyar û wiryabuwayetewe, pey be twanayî cyakirdnewey kotayî ho û hokarî cing bbirdaye û beşêweyekî lêbrrawane le beramber cengda hellwêstî werbgirtaye û xoy le koyletî ceng rizgar bkirdaye. Eger dapîre dlawer perwendey xoy û cengî leser şano pêşnyar bkirdaye, pêş hemû ştêk be watay wazhênaln debû le peybirdin û hellbjardinî bîner; wazhênan le twanayîyek, ke brêşt nabûyeberdem bîner [ke le beramber rûdawe dilltezînekanîda] hellbjardinî serbestaney xoy bkat.

Vollf dellêt " paş derhênanî 'dapîre dlawer' bîneranî allmanî degerrênewe mallewe û beyektir dellên " bellê raste ceng karî çarenûs û lepêş dyarîkrawe .. Xo durgirtin lêy letwanada nîye ... natwanrêt berî pêbgîrêt" ... û dûbare pena debatewe ber naçarî û xoşbawerrî be çarenûsî xoy."

Bînerêk ke huşyarî Leser bedbextî û nehametîyekanî le naumêdî bewlawetir nîye; bînerêk ke çawerrêy destûr û fermane; le katêkda ke ew be hellbjardin û serbestî arezûmend deken; awehaye bînerî allmanî, ke brêşt papend be rêkxistinî giftugoyekî zor dijaware letek ewda.

Şanoy 'brêştî' le pêkhatêy giştîda le şêwe û çwarçêwey bawî şanoy klasîk dadebrêt, beheman şêwe ke le derhatin le şêwey şanoy prrupagendeyî û druşimderane xoy dûrdegrêt. Şanoy 'brêştî' amrazêke bo xebat ke hergîz bawerrî rasteqîney xoy be lêdan û zorî druşm nabate mêşkî bîner. Amrazî derbrînî yeksere û dillnyayî û huşyarane, amrazêkî hunerîye, le çwarçêwey dunyayekî hestipêkraw û ketwarîda, wata û çemkî heye. Dunyayek ke debêt bgorrdirêt. Em gorran û hellgêraneweyê pêwîst û naçarîye. Dunyayek ke tenya lem allugorreda dekrêt hestîpêkîrêt. Bellam çon çonî ştek ke naybînî, ştek ke pêmanewe nûsaw û çespêndrawe, ştek ke başe û berjewendî ew herwek ştekî sruştî û xêzanîy yan ştekî ddanpyanraw û le çarenûsraw pêmandenasrêt, debêt bgorîn ?

" hergîz le beramber rûdawî rojaneda nellên : sruştîye ... boewey hîç ştek wek cêgîr û negorr hejmarnekrêt", awehaye têrrwanîy rênwên ' nawaze û bnema '. Her awaşe le şanoy 'brêşt 'da, bexogrîy û ddanbexodagrî û hewllukoşşî hemîşeyî lêwarekanî ' asayî û bawî ' rûpoşî ketwar helldedrênewe û leberçawî waqûrrmaw û beşdarîy û hellbjardinî serbestaney ême dadenrên. Wajey (namobûn Verifremdung), ke ême le ferrense beşêwey corawcor wermangêrrawe û berdeyam 'brêşt' lebareyewe dedwêt, behîç şêweyek le derhênan û dîmenrrazanewe le beramber rêsay baw û koney şanoy allmanî nîye, bellku şteke debêt le dahênanî şanoy 'brêştî' da bo regurrîşey bgerrêyt.

Komellgeyek ke tenanet le bûtin û şwêngorrkêy xoşîda, brîtîye le komellêk nakokî û le encamî leyekdabranî berdeyam letek xoyda, herwek zincîreyek le ezmûnî nasênraw pêman, ke le dî ezmûnî xoşî mollet û bwarî beşdarîkirdin dedat. Debêt

cêy em kayeye le derhênanda leberçawbigîrdîrêt. Bew watayey ke debêt letek nwandinda "dûrî" bgîrdîrêt, eger xwast û nyazî ême leberçawgîrtnî em nakokîye bêt û em pîrse nek tenya le derhênanda, bellku debêt le nûsînekeşda leberçawbigîrêt. Mawey nêwan nûser û beserhatêk ke degêrrîrdîrêwewe, dûrî yan kayey (herwek birxu û semuney dezgeyek, ke bwarî kayeyan heye) nêwan beserhat û ekterêk ke bebzûtin û dwan gêrrerrewey ew beserhateye, dûrî nêwan derhênan û bînerêk ke werîdegrêt. Dwacar legşit emane grîngtir, şêwazêk ke bîner rûdawekanî beserhateke le nwandînî şanoyîda beşêweyekî zîndû û çalak werdegrêt, rûdawî beserhatêk ke peywendî rastewxoy letek bîneranda heye, leberewey ke qse Leser peywendî mroyî û peywendî nêwan mrovekane.

Brêşt ne bo xoşî û çêjî kesîy xoy denûsêt, ne boewey Peyamêk bedunya bgeyênêt û ne nyazî ewey heye, ke komellêk le nzîkanî le berhemekanî ew core "pertûkêkî pîroz" çêbken. Ew bo bînerêk denûsêt, ke le peywendêkî tundutolldaye letek ew û pîrsî karî ewdaye, taweku ew bgate papendî hellbjardin û serbestî, ke tenya msogerkerî em allugorr û hellgêranewe egerîyey dunyadaye.

*****

(1) filosofî serdemî kon, brîtîye le gerranewe bo sruşt û piştgirdne birryarname komellayetîy û bîroke giştîyekan û binçîne rewşîtiye zallekanî nêw kumellge.

Wergêrr le ferensîyewe: êdraldîn zahd

Wergîraw le: govarî (fêl tatir) jmare 6î hawînî 1998 .

* em giftugoye le perrtûkî ' bîrkirdnewe gorrane 'da çapkrawe, ke lelayen nêwendî bllawkirdneway (maru)we le sallî (1998)da beboney sedemîn sallrrojî ledaykbûnî 'brêşt'ewe bllawkrawetewe, lêreda wergêrranî hêndêk lew giftugoye pêşkeş dekeyn.

ديمانه له تەك 'رېگينە لوتس Regine Lutz' دەربارەي 'يېرتۆلد برېشت'

ئەم ديمانە يە لە پەرتووكى "يېركردنەو، لە بەرئەو، چاپكراو، كە لە لاين نېوھندى
بلاوكردنەو، مارو' وە لە سائى (۱۹۹۸) دا بە بۇنەي سەدھەمىن سائىرۇژى لە داىكبوونى
برېشت' ھو، بلاوكراو، تەو، لېرەدا وەرگېراني ھېندېك لە و ديمانە يە پېشكەش دەكەين ...

رېگينە لوتس ۲۲ ي دېسەمبەرى ۱۹۲۸ لە بازل/ سوئسرا لە داىكبوو، پاش وەرگرتى دىپلوم،
سائى ۱۹۴۷ لە شانۇي زورىخ وەك شاگردىك دەستبەكاربوو و بۇ نواندى سەرلەنوئى شانۇي
"سەرور پونتىلا و كۆيلە ماتى" لە سائى ۱۹۴۸ دا بۇ رۆلېينىن تېيدا بانگەواز كرا. كاركردى لەم
سالھو ھاو كاتى بناتنانى شانۇي 'يېرلېنەر ئېنژېمېل' لە تەك برېشت دەستىيېكرد و تاوھ كو سائى
۱۹۶۰ درېژەي كېشا. رېگينە رۆلې جۇراو جۇرى لە شانۇنامە كانى برېشت' دا گېراو: يقيتە
(Yvette) لە شانۇي 'داپېرە دلاوهر و نەوھە كانى، ئىفا (Eva) لە 'سەرور پونتىلا و كۆيلە ماتى،
فېرگىنيا (Virginia) لە 'زىانى گالىلە، پۇلى (Polly) لە 'نۆپىراي سى عانەي' دا. برېشت شانۇي
'تەپلەكان و ترومپېتەكان Pauken und Trompeten' ي لە بەرئەو دەرھېنا و رۆلې فېكتۇرياي
دايە ئەو. ھېرەرت ئېرېنگ (Herbert Ihring) لە بارەي رۆلې 'رېگينە' وە لەم شانۇيىيەدا دەلېت
"ھېچكەت (رېگينە لوتس) م ئاوا ئاسوودە و زىندو لە رۆلگېراندانە دىتېوو، كە لە رۆلې
فېكتۇرياي' دا دىتم". سائى ۱۹۶۰ رېگينە لوتس' بۇ كاركردى لە تەك رۆدۇلف نۇلئە (Rodolf
Noulte) چوو بېرلېن و پاشان وەك ئەكتەرى مېوان لە شانۇكانى مونيخ، برېمن، فۇپېرتال،
كاسل، زورىخ دەستىبەكاركرد. رېگينە لە پال كارى شانۇگەرېدا لە تېلە فزىيۇنىشدا سەرقالى
رۆلگېراندان بوو. سائى ۱۹۶۸ بۇ كاركردى چوو لاي 'فريدريش دۇررەمات Friedrich Durrenmatt
' و 'فېرنەر دوگلېن Werner Duggelin' لە بازل. سائى ۱۹۷۰ لە تەك دكتۇرېك ھاوسەرېيكرد و
لە پال كارى شانۇگەرېدا وەك بەردەستى دكتۇر ھارىكارى ھاوسەرەكەي دەكرد. پاش مردنى
ھاوسەرەكەي لە سائى ۱۹۸۳ دا دووبارە سەرقالى كارى شانۇگەرى و رۆلېينىن لە زنجېرى
تېلە فزىيۇنىدا بوو. سائى ۱۹۹۳ پەرتووكىكى بەناوى "نەكتەرى، جوانترىن پېشە " schonste
"Schauspieler der Beruf" بلاوكردەو، كە مەبەستى ھارىكارى ئەكتەرە لاوھەكان بوو. لە سائى
۱۹۹۵ دا وەك فېرگەر لە فېرگەي ئاكادىمىكى 'شانۇي بايېر Bayerischen Theaterakademie'
دەستى بە وانە و تەنەو كر.

- له سالى ۱۹۴۷دا كه برېشت گه راپه وه ئۇروپا، تۆ له سويسرا له تەك برېشت ئاشنا بوويت. له و سالانه ي ئاواره پيدا به بن برېشت بۆ يەكەم جار شانۆ يپه كانى 'دا پيره دلواهر و نه وه كانى'، 'مرؤفى باش سزچوان'، 'ژيانى گاليله'، له زوريخ دهرهينران، تۆ نه و كات نه كته ريكي لاه بوويت، يەكە مين بهر خوردت له تەك برېشت چۆن بوو؟

ريگينه لوتس: له ئايارى ۱۹۴۸دا، نه و كات كه من له فيرگه ي نه كته رى زوريخ خويندكار بووم، برېشت منى له نواندى شانۆ نامه يه كدا ديتبوو و شيوه رۇلبيني منى په سه ندر كريدو، به تيله فون ئاگادار كرام، كه برېشت ده په وپت له تەك مندا ئاشنا بپت. من چوومه لاي نه و، برېشت و شانۆ نووس 'كورت هيرشفيلد - Hirschfeld Kurt' له وئندهرئ بوون. برېشت په ره كاخه زيكي تەنك، كه هؤنراوه يه كى دريژى تيدا نووسرابوو، به من دا و ده بوو من بيخوينتمه وه. من فره هه ولمدا، كه به جوانى بيخوينتمه وه، كاتى كه خويندنه وه كه م تهاو بوو، برېشت سه ريكي كردم و وتى "ده توانيت نه مه وهك كه سيك بخوينتته وه، كه له سه رايى ژيانيدا هؤنراوه ي نه ديتبپت"، من ده سته جي وهك كه سيك، كه زيرهك نييه و نازانى بخوينتته وه، كاره كه م نه جامدا. به لام تاكو خويندنه وه كه م تهاو كرد، هه ندى سه ختبوو بوم. برېشت سه ريكي بادا و وتى "باشه". ده بپت نه وهش بلپم، كه نه و به خو ي خويندنه وه ي شتيكى به سه رمندا نه سه پاند. نه و زور سه يرو سه رنجراكي شه رانه له منى نواري، من سه رنجى ئونيفورمه خاكي و ده رپى كورته كەى، كه له هاويندا پوشي بووى و ريشى نه تاشراو و سيگار هكه يم دها. هه موو شتيك خه نده ئاوه ده هاته پيشچاو. نه و كار يكي ئاواي نه كرد، كه من پيموا بپت له به رامبه ر مرؤفى كى هه لكه وته ي نه م سه ده يه دا راوه ستاوم. هه ر له به رنه وه، من له به رامبه ر نه ودا هيچ سلمنه ده كرده وه.

- برېشت پيشتر شانۆ نامه يه كى دهرهينا، كه سه رنجى توى رانه كيشا، ده توانيت نه مه زياتر رۇشنبكه يته وه؟

ريگينه لوتس: سالى ۱۹۴۸ 'رؤژه كانى كۆمون'ى پرؤفه ده كرد، به منى گوت كه رپؤلى 'مادام كاپيت - Madame Cabet' ده گپرى، زيكي په نجا ساله. من په شيوام، هه ستامه وه و وتم: به لام نه و پيره ژنه! برېشت نه و كات رنك په نجا ساله بوو، به شه رمه وه بزه يهك گرتى.

- تۆ له سەرەتاوہ بە شپۆہەیکە گشتی له بریشت رازینەبوویت، چی بووہ هۆی ئەوہی کہە پاشان پێشنیارەیکە پەسەندبکەیت و بجیتە 'بیرلینەر ئیتزیمبل'؟

پنگینە لوتس: من هەلبژاردنیکی دیکەم لە بەردەمدا نەبوو، لە سەردەمی منایمەوہ هەمیشە ویستووہ ئەکتەری شانۆبەم، پاش ئەوہ شانۆی زوربخ بۆ من جوانترین و باشتەری شانۆکان بوو. بەلام لە فیبروہری ۱۹۴۹، کەسێک بە منی وت "تۆرەنگیکە بچووی بۆ تەواوی شانۆبەکی گەورە و زۆریش سوودت لێوہرناگیریت"، تا ئەوہی رۆژێک نامەبەکم لە 'بریشت'وہ پێگەیشت، کە بانگەوازی کردبووم بۆ کارکردن لە 'بیرلینەر ئیتزیمبل'. منیش تێلەگرافم بۆ کرد، کە من رازیم و دێم.

- یەکەمین کارایی 'بیرلینەر ئیتزیمبل' لەسەر تۆ چی بوو؟

پنگینە لوتس: من ئەندامانی تیبەکەم لە پرۆقەیی 'دایپەرە دلاوہر'دا بینین کە هەر کەسە رۆژی ئەکتەرەیکە بەرامبەری دەگێرێ. ئیمە گشت لەتەک یەکدی هەستمان بەخۆشی دەکرد. بەتایبەت پاش سەرکەوتنیکی وریبەخشی کە بریشت و 'هیلینە فایگل' لە دەرھینانی 'دایپەرە دلاوہر'دا لیسەر (شانۆی ئالمانی Deutsche Theater) بەدەستیانینا. من دەمزانی کە لەتەک کەسانیکی بەناوبانگ کاردەکەم، بەلام نەمدەزانی کە ئیمە دواجار میژووی شانۆ دەنەخشیین.

- تۆ لە 'سەرورە پونتیلا و کوپلە ماتی'دا، سەرەتا لە زوربخ و پاشان لە بیرلین رۆلنگتیراوە، چ جیاوازییەک لە نێوان ئەم دوو دەرھینانەدا هەبوو؟

پنگینە لوتس: بۆ من جیاوازی نەبوو، بەلام من لە بیرلین جوړیکی دیکە رۆلمدەگێرێ، وزەیکەم تێدا بوو، کە کەس چاوەرپێ ئێ نەدەکردم، دەرھینان لە بیرلین بەگشتی شیوہی هەلگێرپانەوہی بەخۆوہگرت. پرۆقەکان وەک پرۆقەکانی 'دایپەرە دلاوہر' ئەنجامەدران. لە نێوان 'ئیریش ئینگل Erich Engel' و بریشت'دا لە یەکتیگەیشتن نەبوو، بەتایبەت لەسەر پۆشاکێ شانۆبێبەکە. بریشت لەبارە ی پۆشاکەکانوہە راستیدەکرد، چونکە دەیویست ئەو شتانە ی کە لە هۆشیدا بوون، بیاناسیننیت و بیانپینیتە سەر تەختی شانۆ.

- دەرھینانی (فیرکار / پەرورەدگار Der Hofmeister) بە یەکێک لە کارە جوانەکانی تیبی

يېرلینەر ئیژنیمیل ناسراوه، چ شتیکی تابیهت له م دهرهینانه دا هه بوو؟

پنگینه لوتس: به کیک له سه نجرپاکیشیه کان که له م شانۆییه دا هه بوو، لوی ئیمه بوو به گشتی. بریشت له تهك پيشنیاری سه ره تاي شانۆییه که، به وردی بی و پارته وه کاری له ته کدا ده کردین. گشت به شه کانی روونده کرانه وه و له م باره وه چه نندین کاتژیر کاتمان به سه رده برد، هه رواش من له ماله وه چه نندین کاتژیر له سه رپۆله که م کارمه کرد، ئه وه ی ئه م پۆله چی ده خوازئ و چی ده خاته روو. (فريدريش لوفت Friedrich Luft) ی په خنه گر، قسه کانی خوی به م جوړه ده سته پیکرد: " شتیکی ته واو بوو " هه رواش بوو.

- تۆ کاراکته ری بریشت'ت چۆن بیی؟

پنگینه لوتس: ئه و که سیکی شه رمن بوو، له م شه رمنۆکیه ی بۆ به ده سته پینانی سه رکه وتن سوودی ورده گرت. زۆر دلخۆش ده بوو، ئه گهر که سیك له ته کیدا رۆشیرانه قسه ی نه کردیا. ئه و فره به هۆگریه وه له باره ی هه ر شتیکه وه ده دوا و ئیمه ش له م باره وه زۆر پیده که نین. ئه مه بۆ ئه وه ک سه رته تايه کی نوئ بوو له ته واوی فه لسه فه یه ک، که ئیمه ی پ ن رینۆتی ده کرد.

- لۆمه ی بریشت'یان ده کرد، گوايه ئه و به هره کیشی له هاوکارانی ده کرد، له ته ک ژنان خراپ ده جوو لایه وه، بۆچوون و نووسینی که سانی دیکه ی به نیوی خۆیه وه بلأوده کرده وه، تۆ له نزیکه وه له ته ک بریشت'دا کارته ده کرد، له م باره وه بۆچوونت چیه؟

پنگینه لوتس: ئه مانه درۆن، ئه و ژانانه و ' ئیلیزابیت هاوپتمان Elisabeth Hauptmann ' له پرووی رۆشنیرییه وه له و ئاسته دا نه بوون، که بریشت بتوانیت له وان وه شتیك فیربیت. ئه مه شیایوی تیگه یشتن نییه و راست نییه. له راستیدا ئه و داهینه ری گه لکاری بوو و هیچ که س نه یده ویست مل به م که تواره بدات، ده هه یه ک پيش ئه وه ی له ئالمان گه لکاری بیته باو، ئه و ده سته پیکردبوو، له کاتی پرۆقه دا په خنه و پيشناری، ده گرت و ده کرد. ئه و هه میشه ده یگوت: " قسه مه که ن، کار بکه ن" ئه مه شیوه ی په یوه ندی هه میشه یی ئه و بوو. پیموایه شتیك که ژنه کانی نازار ده دا ئه وه بوو، ئه وان ده یانوویست کارنیک ئه نجامبدن، که باوه ریان پیننه بوو، بریشت ری له و کارانه ده گرت.

- تۆ ئەكتەرنىكى لائو بوويت و برىشت ھۆگرى بۇ تۆ نىشاندهدا.

پىنگىنە لوتس: ئەو لە زورىخ پياوئىكى بەتەمەن بوو، ھەروا لە 'يېرلېن' ىش. كاتى كە من لە ' فيركار / پەرەردگار 'دا پۆلمدەبىنى، ھۆگرى بۇ من دەرکەوت، ئەمەش سروشتى بوو. ئەم ھاوئىيە لەتەك كەمىك بەرخورد بەردەوام ھەبوو. ھەرچەندە دەيتوانى بە جۇرئىكى دىكەش بىت. بەلام پىويستە پىتانبلېم كە ئەو ھەمىشە پاكترىن كەس نەبوو. ھاوئىيە ئىمە لە چوارچىوئى كاركردندا بوو، من لەتەك ئەو زۆر كارمكرد. لە شانۆيى 'مرۆى باش سزىچوان'دا دەبوو من لە پۆلى 'ھاننوفېر (Hannover)'دا پۆلى سەرەكى بگېرېم، كە ئەنجامنەدرا، لە 'داپېرە دلاوېرېش'دا ھەر پىكەوھە كارماندەكرد و ئەو پىيدەگوتم: كە بۇ پۆلى 'داپېرە دلاوېر' مەنى لە بەرچا بوو. بەلام ئەمە نەبوو ھۆى ئەوھى من ئەو پۆلە لەسەر شانۆ بگېرېم. ئىمە لەتەك يەكدىدا پەيوەندىيەكى زۆر نىزىكمان ھەبوو، كاتىك كە من لە بۇ كەسىكى دىكە ھۆگرىم نىشاندهدا، ئەو بەدەرپەفتارى دەرک و وەك لاوئىكى خويىندكار ئېرەي دەبرد. جارئىكان ئەو بەجۆرئ لە دەرگەي ژوورى خۇگۇرپى دا، كە گشت شتومەكەكان كەوتنەخوارەوھ.

- برىشت شانۆنامەيەكى بۇ تۆ نووسى، تا چ رادەيەك لاي تۇپەسەندبوو. ئەويش شانۆيى ' توراندوت Turandot ' بوو.

پىنگىنە لوتس: من لە رېئى 'شىللەر' ھوھ بەو شانۆيىيە ئاشنابووم. پاشان بىرمكردەوھ، كارى برىشت تاقەتپروكىنە. كاتىك كە من و 'ھىلېنە فايگل' چووبووينە نەخۇشخانە بۇ سەردانى ئەو ئەمەمان پىگوت، ھەلبەتە ئەو كەمىك بەو دىلگراىبوو و گوتى: دەبىت جارئىكى دىكە لەسەر ئەو دەقە كاربەكەم. كاتىك كە لە نەخۇشخانە ھاتىنەدەرەوھ، 'ھىلېنە فايگل' پىيوتم: لەم سەدەيەدا تەواوى ژنان بە ئاواتەوھن برىشت شانۆيىيان بۇ بنووسىت، تۆش دەئىيت، كە تاقەتپروكىنە؟ بەلام من ھىشتاكە بە تاقەتپروكىنى دەزانم و پۆلم تىدانەگىپراوھ. ئەم بەرھەمە بەناوبانگەش نەبوو يەكئىك لە بەرھەمەكانى برىشت.

- تۆ باسى 'ھىلېنە فايگل' ت كردد. ئەو لە گەشەي كارى برىشت'دا چ كارايىيەكى ھەبوو ؟

پىنگىنە لوتس: ھەر لە سەرەتاوھ 'ھىلېنە فايگل' بۇ من مرؤفئىكى خويىنشىرىن بوو، من پىمابوو كە برىشت مامۇستاي من و پياوئىكى گەرەبە و 'ھىلېنە فايگل' ى لەپشتە، ھەلبەتە ئەويش

سەرەتا بە پىي تېروانىنە كانى برىشت رۆلئىنە دەگىپرا، من پرۆقەى شانۆيى 'دايك'، كە 'هېلىنە فايگل' رۆلئى تىيدا دەگىپرا بينىبوو، بەم بۇنەوۈ پىموايە لەنئوان شىۋازى كاركردىناندا دووربەكى فراوان ھەبوو، چونكە ئەمە بە پىي تېروانىنى برىشت نەبوو، ئىمە زۆر بە فرەزانىيەوۈ لەم بارەوۈ گالته ماندەكرد. بەلام لە راستيدا 'ھېلىنە فايگل' كەسايەتتەيەكى گەورە بوو، بۇ ئىمە وەك سەرىپەشت وابوو.

- تۆ بە زۆرى لەتەك 'ھېلىنە فايگل' رۆلئىنگىپراوۈ، بۇ نموونە لە شانۆيى 'تفەنگە كانى خاتوو كارپار Die Gewehre der Frau Carrar' دا، تۆ رۆلئىكت ھەبوو، كە لىي رازىنەبوويت دەتويست يېرلىنەر ئىتېمىل بەجىپىلت، لەبەرامبەر ئەمەدا برىشت چ كاردا نەوۈيەكى نىشاندا؟

رېگىنە لوتس: بەلن، من دەمويست ئەوئ بەجىپىلم، چونكە نەمدەزانى لە چ تىپىكى شانۆييدا كار دەكەم. من دەمويست بگەرپمەوۈ بۇ ئالمانى خۇراناوايى تا فرەتر رۆلئىگىپم، پىشتەر ئىمە لە 'يېرلىنەر ئىتېمىل' سالى شانۆيەكمان دەنواند، من چەند جار ويستم ئەوئىندەرئ بەجىپىلم، بەلام ھەر لەوئىنە مامەوۈ. جارئىكان برىشت لەسەر ئەم بابەتە لەتەك مندا بوو ھەراي و بەسەرمدا ھاوارىكرد، كە من چىمدەويتن، من لە ھىچ شونئىكى دىكە ئەوشتانەى كە لەلئ ئەو فىر دەبىم، ناتوانم بەدەستبېتىم و ھەرودھا لە ھەر شانۆيەكى دىكەدا وەك شاگردئىك دەبىم. بەلام پاشان شانۆيى باشتەرھاتنە بەرۆ و من رازىبووم.

- لە دوا پرۆقە كانى 'ژيانى گالىلە' دا تۇش رۆلئ ھەبوو، دەتوانىت شىۋەيەك لە چۆنىتە ئەم كارە بىخەنە پىشچاومان؟

رېگىنە لوتس: ئىمە رۆزانە تەنيا دوو كاتزىر پرۆقەماندەكرد، ئەمە ئاسايى نەبوو، ئىمە ھەمىشە درەنگ دەستبەكار دەبووین و زوو كۇتايىمان پىدەمىنا. رۆلئىك پىش دەستبىكردنى پرۆقە، ئەو ھاتە كىم و پىسى "دەتەوئىت چۆن رۆلئ 'فىرگىنيا' بگىپت، وەك ھەر كىزئىكى لاو، يان خۆت لەجى 'فىرگىنيا' رۆل بگىپرى؟". لەيادمە كە من فرە چاك لەبارەى وەلامەكەمەوۈ بىرمكردەوۈ و وتم: رۆلئ فىرگىنيا. وەك كىزى كەسئىكى ھۇشمەند 'گالىلە' دەگىپم، ئەو بىدەنگ بوو، ھىلاك و توورەى كار بوو، ئەو لە شوئى دەرهئىناناندا مايكروققۇنئىكى ھەبوو، چونكە كەمتر دەھاتە سەر تەختى شانۆ. ئىمە زۆر بە وريايىبەوۈ پىكەوۈ كارماندەكرد. دوا پرۆقەى من شانۆيى 'ژيانى گالىلە' نەبوو، بەلكو لە شانۆيى 'بازنەى گەچىنى قەققازى' دا رۆلئمدەبىنى. دوايىن

بەرخوردم لەتەك بریشت'دا دەتوانم وەبیرێنمەوه، ئەو بە مایكروۆفون منى لەسەر شانۆ بانگكرد و من چوومه خوارهوه بۆ لای ئەو، ئەو گوتى: پێویست بەپازانەوه و خۆلودان ناكات، ئێوه تەنیا پۆلى خۆتان دەریئین، بەپارەدى پێویست لە پۆشاكی رۆلبینیندا پازاوه و لەبەرچاویت. ئەمە دواىین واژەى دەرھێنەرانی ئەو بوو بۆ من. لەدوا وتووێژدا كە بەخۆى لەتەك مندا كردى، زۆر تەنیا و دلتهنگ ھاتەپێشچاوم، لەپروستم دەستی ماچكەم، بەلام خۆم كیشایەوه دواوه، لەبەرئەوهى نەمدەویست ئەوانى دیکە بەمن پێیکەنن، ئەمە دوا دیدار بوو.

- لەبارەى مەرگی ئەوهوه چ بیرەوهریبهكت ھەیه؟

پێگینە لوتس: دوو سی پۆز پاش پڕۆفەى 'بازنەى گەچینی قەفقازی' بوو، من بەیانى تازە لەخەو رابوو بووم، كە یەكێك لە ھاوكارەكانمان ئەم ھەوالەى بۆ ھێنابم، سەرەتا باوەرمنەكرد، پاشان چوومە 'ئیتزېمبل'، كە ھەمووان لەوێنە بوون. من فرە گریام، 'باربارا' كچی بریشت پێیوتم "تۆ بۆت نییە بگریت، ئێمە دەبیت كارەكەمان درێژە پێدەین". من مامۆستاكەمم لەدەستدا بوو، مامۆستا یەك كە ئیدى هیچكات ناتوانم كەسى وەكى ئەو پەیدا بكەمەوه. سائى دواتر لەتەك شانۆنووسێكدا 'فیردیریش دیورنمات' كارمكرد، كە چاك پێكەوه راھاتین، بەلام هیچ كات ئەو پەيوەندییەى كە لەتەك بریشت'دا ھەمبوو لەتەك ئەودا پەیدامنەكرد.

- گرنگترین شتیك كە لە بریشت'هوه فیربوویت، چی بوو؟

پێگینە لوتس: تەواوى ئەو شتانەى كە من بەخۆشجالییەوه بە خوێندكارەكانى دەلیمەوه، شیوه دەرھێنانى بریشت'ە، ئەوهى كە چۆن بە پێشنیاریەكانى ئەكتەرى رېنۆئیدیەكرد، دەبینم چ كاراییەكى لەسەر فیرباریەكانم ھەیه و كارى پێدەكەن و دەرھێنانى پێدەكەن.

*****

وەرگیراو لە گۆفاری (فصل تئاتر) پایز و زستانی ۱۹۹۸-۱۹۹۹، كە بە زمانى فارسى دردەرەچیت.

Dîmane letek ' Regine Lutiz ' derbarey ' Bertolld Brecht '

Em dîmaneye le perrtûkî " bîrkirdnewe leber ewe" çapkrawe, ke lelayan nêwendî bllawkirdnewey 'Maru'we lesallî (1998)da beboney sedehemîn sallrrojî ledaykbûnî Brêşt'ewe bllawkrawetewe, lêreda wergêrranî hêndêk lew dîmaneye pêşkeş dekey..

Regine Lutiz 22î dêsemerî 1928 le bazll/ suyisra ledaykbuwe, paş wergirtî dîplom, sallî 1947 le şanoy zurîx wek şagridêk destbekarbuwe û bo nwandinî serlenwêy şanoyî "serwer puntîla û koyle matî" lesallî 1948da bo rollbînîn têyda bangewaz kra. Karkirdnî lem sallewe hawkatî binyatnanî şanoy 'bêrlîner ênzêmbil' letek Brêşt destûpêkrid û taweku sallî 1960 drêjey kêşa. Rêgîne rollî corawcorî le şanonamekanî Brêşt'da gêrrawe : îvête (Yvette) le şanoyî 'dapîre dlawer û newekani', êva (Eva) le 'serwer puntîla û koyle matî', vêgînya (Verginia) le 'jyanî galîle', polî (Polly) le 'opêray sê 'aneyî'da. Brêşt şanoyî 'tepllekan û trompêtekan Pauken und Trompeten' î leber ew derhêna û rollî vîktoryay daye ew. Hêrbert îhrîng (Ihring Herbert) lebarey rollî 'rêgîne'we lem şanoyîyeda dellêt "hîçkat (rêgîne luti)mi awa asûde û zîndû le rollgêrranda nedîtbû, ke le rollî 'vîktorya'da dîtîm". Sallî 1960 'rêgîne luti' bo karkirdin letek rodollf nowillte (Rodolf Noulte) çuwe bêrlîn û paşan wek ekertî mîwan le şanokanî munîx, brêmin, vupêrtall, kasll, zurîx destûbekarkird. Rêgîne lepall karî şanogerîyda le têlefzyonîşda serqallî rollgêrran bû. Sallî 1968 bo karkirdin çuwe lay 'frîdrîş dîwrinmat Friedrich Durrenmatt' û 'vêrner duglîn Werner Duggelin' le bazll. Sallî 1970 letek diktorêk hawsereyîkird û lepall karî şanogerîda wek berdestî diktor harîkarî hawserekey dekrîd. Paş mirdnî hawserekey lesallî 1983da dûbare serqallî karî şanogerî û rollbînîn le zincîrî têlefzyonîda buwewe. Sallî 1993 pertûkêkî benawî "ekertîy, cwantîrîn pîşe" sichoniste Beruf Sichaupielier der" bllawkirdewe, ke mebestî harîkarî ektere lawekan bû. Le sallî 1995da wek fêrger le fêrgey akadîmîkî 'şanoy bayêrn BayeriscenTheaterakademie' destî be wane witnewe kird.

- Le sallî 1947da ke Brêşt gerrayewe orupa, to le suyisra letek Brêşt aşnabûit. Lew

sallaney awareyîda bebê Brêşt bo yekem car şanoyyekanî 'dapîre dlawer û newekanî', ' mrovî baş szêçwan', ' jyanî galîle', le zurîx derhênran, to ew kat ekterêkî law bûit, yekemîn berxurdt letek Brêşt çon bû?

Regine Lutiz : le ayarî 1948da, ew kat ke min le fêrgey ekterî zurîx xwêndkarbûm, Brêşt mnî le nwindinî şanonameyekda dîtû û şêwe rollbînînî mnî pesendkirdbû, be têlefun agadar kram, ke Brêşt deyhewêt letek minda aşnabêt. Min çûme lay ew, Brêşt û şanonûs ' kurt hîrşîfeld - Kurt Hirscihfeld ' lewênderê bûn. Brêşt perrekaxezêkî tenk, ke honraweyekî drêjî têda nûsrabû, be min da û debû min bîxwênmewe. Min fre hewllimda, ke becwanî bîxwênmewe, katê ke xwêndnewekem tewaw bû, Brêşt seyrêkî kirdim û wtî " detwanît eme wek kesêk bixwênitewe, ke le serapay jyanîda honrawey nedîtûbêt", min destbecê wek kesêk, ke zîrek nîye û nazanê bixwênitewe, karekem encamda. Bellam taku xwêndnewekem tewawkird, hendê sextibû bom. Brêşt serêkî bada û wtî " başe". Debêt eweş blîm, ke ew bexoy xwêndnewey ştêkî beserminda nesepand. Ew zor seyr û sernicrakêşerane le mnî nwarî, min sernicî unîforme xakî û derpê kurtekey, ke le hawînda poşîbûy û rîşî netaşraw û sîgarekeym deda, hemû ştêk xendeawer dehate pêşçaw. Ew karêkî away nekrid, ke min pêmwabêt leberamber mrovêkî hellkewtey em sedeyeda rawestawm. Her leberewe, min leberamber ewda hîç sllimnedekirdewe.

- Brêşt pêştir şanonameyekî derhêna, ke sernicî toy ranekêşa, detwanît eme zyatir roşinbkeytewe ?

Regine Lutiz : sallî 1948 'rojekanî komunî provedekrid, bemnî gut ke rollî ' madam kabêt -Madame Cabet ' degêrî, jnêkî penca salle. Min peşêwam, hestamewe û wtîm: bellam ew pîre jne ! Brêşt ew kat rêk penca salle bû, beşermewe bzeyek girtî.

- to le seretawe beşêweyekî giştî le Brêşt razînebît, çî buwe hoy ewey ke paşan pêşnyarekey pesendibkeyt û biçîte 'Bêrlîne Ênzêmbil' ?

Regine Lutiz : min hellbjardinêkî dîkem leberdemda nebû, le serdemî mnalîmewe hemîşe wîstûme ekterî şano bim, paş ewe şanoy zurîx bo min cwantirîn û baştirînî şanokan bû. Bellam le fêbrîwerî 1949da, kesêk be mnî wit "to rengêkî bçûkî bo tewawî şanoyekî gewre û zorîş sûdit lêwernagîrêt" , ta ewey rojêk nameyekim le 'Brêşt'ewe pêgeyişt, ke bangewazî kirdbûm bo karkirdin le ' Bêrlîne Ênzêmbil'. Mnîş têlegrafm bo kird, ke min razîm û dêm.

- yekemîn karayî ' Bêrlîne Ênzêmbil ' leser to çî bû ?

Regine Lutiz : min endamanî tîpekem le provey 'dapîre dlawer'da bînîn ke her kese rollî ekterekey beramberî degêrra. Ême gişt letek yekdî hestman bexoşî dekrîd. Betaybet paş serkewtinêkî wreboxîş ke Brêşt û 'hêlîne vaygil' le derhênanî 'dapîre dlawer'da lihser (şanoy allmanî Theater Deutische) bedestyanhêna. Min demzanî ke letek kesanêkî benawbang kardekem, bellam nemdezanî ke ême dwacar mêjûy şano denexşênîn.

- to le ' serwer puntîla û kuyle matî'da, sereta le zurîx û paşan le Bêrlîn rolltgêrrawe, çî cyawazîyek hebû le nêwan em dû derhênaneda ?

Regine Lutiz : bo min cyawazî nebû, bellam min le Bêrlîn corêkî dîke rollimdegêrra, wzeyekim têdabû, ke kes çawerrêy lê nedekirdim, derhênan le Bêrlîn begşitî şêwey hellgêrranewey bexowegrit. Provekan wek provekanî ' dapîre dlawer' encammedran. Lenêwan 'êrîş êngil Erich Engel ' û Brêşt'da leyektêgeyiştin nebû, betaybet leser poşakî şanoyîyeke. Brêşt lebarey poşakekanewe rastîdekrîd, çunke deyuuyist ew ştaney ke le hoşîda bûn, byannasênêt û byanhênête sertextî şano.

- derhênanî (fêrkar / perwerdgar Der Hofmeister) be yekêk le kare cwanekanî Tîpî Bêrlîne Ênzêmbil nasrawe, çî ştêkî taybet lem derhênaneda hebû?

Regine Lutiz : yekêk le sernicrrakêşîyekan ke lem şanoyîyeda hebû, lawî ême bû begşîtî. Brêşt letek pêşnyarî seretay şanoyîyeke, bewirdbînî û parêzewe karî letekda dekrîdîn. Gişt beşekanî rûndekranewe û lem barewe çendîn katjêr katman beserdebrid, herwaş min lemallewe çendîn katjêr Leser rollekem karimdekrîd, ewey em rolle çî dexwazê û çî dexate rû. (Frîdrîş luft Friedrich Luft)î rexnegir, qsekanî xoy bem core destipêkrîd : " ştêkî tewaw bû " herwaş bû.

- to karakterî Brêşt't çon bînî ?

Regine Lutiz : ew kesêkî şermin bû, lem şerimnokîyey bo bedestihênanî serkewtin sûdî werdegrit. Zor dillxoş debû, eger kesêk letekîda roşbîrane qsey nekirdba. Ew fre behogrîyewe lebarey her ştêkewe dedwa û êmeş lem barewe zor pêdekenîn. Eme bo ew wek seretayekî nwê bû le tewawî felsefeyek, ke êmey pê rênwênî dekrîd.

- lomey Brêşt'yan dekrîd, ke ew behrekêşî le hawkarî dekrîd, letek jnan xrap decûllayewe, boçûn û nûsînî kesanî dîkey benêwî xoyewe bllawdekirde, to le nîzkewe letek Brêşt'da kartdekrîd, lem barewe boçûnt çîye?

Regine Lutiz : emane dron , ew jnane û ' êlîzabêt hawpitman Hauptmanin Elisabeth ' le rûy roşnîbîrîyewe lew asteda nebûn, ke Brêşt bitwanêt lewanewe ştêk fêrbîbêt. Eme şyawî têgeyiştin nîye û rast nîye. Le rastîda ew dahênerî gelkarî bû û hîç kes neydewîst mil bem ketware bdat, deheyek pêş ewey le allman gelkarî bbête baw, ew destîpêkîrbû, le katî proveda rexne û pêşnarî, degrit û dekrîd. Ew hemîşe deygut : " qse meken, kar bken" eme şêwey peywendî hemîşeyî ew bû. Pêmwaye ştêk ke jnekanî azar deda ewe bû, ewan deyanuyist karêk encambden, ke bawerryan pêynebû, Brêşt rêy lew karane degrit.

- to ekterêkî law bûit û Brêşt hogrîy bo to nişandeda.

Regine Lutiz : ew le zurîx pyawêkî betemen bû, herwa le 'Bêrlîn'îş. Katê ke min le '

fêrkar/ perwerdgar 'da rollimdebînî, hogrîy bo min derkewt, emeş sruştî bû. Em hawellîye letek kemêk bexurd berdewam hebû. Herçende deytwanî be corêkî dîkeş bêt. Bellam pêwîste pêtanblêem ke ew hemîşe paktîrîn kes nebû. Hawellîy ême le çwarçêwey karkirdinda bû, min letek ew zor karimkird. Le şanoyî 'mroy baş szêçwan'da debû min le rollî 'hanovêrHannover)da rollî serekî bgêrm, ke encammedra, le 'dapîre dlawerîş'da her pêkewe karmandekrid û ew pêydegutim: ke bo rollî 'dapîre dlawer' mnî leberçaw buwe. Bellam eme nebuwe hoy ewey min ew rolle Leser şano bgêrm. Ême letek yekdîda peywendîyekî zor nzîkman hebû, katêk ke min le bo kesêkî dîke hogrîym nîşandeda, ew bedrrefarî dekrîd û wek lawêkî xwêndkar îreyî dekrîd. Carêkyan ew becorê le dergey jûrî xogorrîn da, ke gişt ştumekekan kewtnexwarewe.

- Brêşt şanonameyekî bo to nûsî, ta çi radeyek lelat pesendibû. Ewîş şanoyî ' turandot Turandot ' bû.

Regine Lutiz : min le rêy 'şîller'ewe bew şanoyîye aşnabûm. Paşan bîrimkirdewe, karî Brêşt taqetpirrukêne. Katêk ke min û 'hêlîne vaygil' çûbûyne nexoşxane bo serdanî ew ememan pêgut, hellbete ew kemêk bewe dillgranbû û gutî : debêt carêkî dîke Leser ew deqe karbkem. Katêk ke le nexoşxane hatînederewe, 'hêlîne vaygil' pêyutim: lem sedeyeda tewawî jnan be awatewen Brêşt şanoyîyan bo bnûsêt, toş dellêyt, ke taqetprukêne? Bellam min hêştake be taqetpirrukênî dezanim û rollm têdanegêrawe. Em berheme benawbangeş nebuwe yekêk le berhemekanî Brêşt.

- to basî 'Hêlîne Vaygil' t kird. Ew le geşey karî Brêşt'da çi karayîyekî hebû ?

Regine Lutiz : her le seretawe 'hêlîne vaygil' bo min mrovêkî xwênsîrîn bû, min pêmwabû ke Brêşt mamostay min û pyawêkî gewreye û 'hêlîne vaygil'i lepişte, hellbete ewîş sereta bepêy têrwanînekanî Brêşt rollînedegêrra, min prrovey şanoyî ' dayk', ke 'hêlîne vaygil' rollî têyda degêra bînîbû, bem bonewe pêmwaye lenêwan

şêwazî karkirdinyanda dûrîyekî frawan hebû, çunke eme bepêy têrrwanînî Brêşt nebû, ême zor be frezanîyewe lem barewe galtemandekrid. Bellam le rastûda 'hêlîne vaygil' kesayetîyekî gewre bû, bo ême wek serperşit wabû.

- to bezorî letek 'Hêlîne Vaygil' rolltgêrrawe, bo nmûne le şanoyî ' tfengekanî xatû karrar Gewehre der Frau Carrar Die'da. To rollêkt hebû, ke lêy razînebûît û detanuyist Bêrlîne Ênzêmbil becêhêllît, le beramber emeda Brêşt çi kardaneweyekî nîşanda?

Regine Lutiz : bellê, min demuyist ewê becêhêllm, çunke nemdezanî le çi tîpêkî şanoyîda kardekem. Min demuyist bgerrêmwewe bo allmanî xoraawayî ta fretir rollbigêrrm, pêştir ême le 'Bêrlîne Ênzêmbil' sallî şanoyekman denwand, min çendcar wîstim ewênderê becêhêllm, bellam her lewêne mamewe. Carêkyan Brêşt leser em babete letek minda buwe heray û beserimda hawarîkrid, ke min çîmdewêtin, min le hîç şwênêkî dîke ew ştaney ke lelay ew fêr debim, natwanim bedestibhênim û herweha leher şanoyekî dîkeda wek şagridêk debim. Bellam paşan şanoyî baştir hatne bero û min razîbûm.

- le dwa provekanî ' jyanî galîle 'da toş rollt hebû, detwanît şêweyek le çonyetî em kare bxene pêşçawman ?

Regine Lutiz : ême rojane tenya dû katjêr provemandekrid, eme asayî nebû, ême hemîşe dreng destbekardebûyn û zû kotayîman pêdehêna. Rojêk pêş destipêkirdnî prove, ew hate knim û pirsî "detewêt çon rollî 'vêrgînya' bgêrrît, wek her kîjêkî law, yan xot lecêy 'vêrgînya' roll bgêrrî ? ". Leyadme ke min fre çak lebarey wellamekemewe bîrimkirdewe û wtim: rollî vêrgînya. Wek kîjî kesêkî hoşmend ' galîle' degêrrm, ew bêdeng bû, hîlak û tûrrey kar bû, ew leşwênî derhênananda maykrofonêkî hebû, çunke kemtir dehate ser textî şano. Ême zor be wiryayîyewe pêkewe karmandekrid. Dwa prrovey min şanoyî ' jyanî galîle ' nebû, bellku le şanoyî ' bazney

geçînî qefqazî'da rollimdebînî. Dwayîn berxurdim letek Brêşt'da detwanim webîrbênemewe, ew be maykrofon minî leser şano bangkird û min çûme xwarewe bo lay ew, ew gutî: pêwîst berrazanewe û xoluldan nakat, to tenya rollî xotan derbênin, berradey pêwîst le poşakî rollbînînda razawe û leberçawît. Eme dwayîn wajey derhêneraney ew bû bo min. Ledwa wtuwêjda ke bexoy letek minda kirdî, zor tenya û dilteng hatepêşçawm, lepir wîstim destî maçekem, bellam xom kêşayewe dwawe, leberewey nemdewîst ewanî dîke bemin pêbkenin, eme dwa dîdar bû.

- le barey mergî ewewe çi bîrewerîyekt heyê?

Regine Lutiz : dû sê roj paş provey 'bazney geçînî qefqazî' bû, min beyanî taze lexew rabûbûm, ke yekêk le hawkarekanman em hewalley bo hênam, sereta bawerrimnekrid, paşan çûme 'Ênzêmbil', ke hemuwan lewêne bûn, min fre giryam, ' barbara ' kçî Brêşt pêyutim " to bot nîye bigrît, ême debêt karekeman drêje pêbdeyn". Min mamostakemim ledestdabû, mamostayek ke îdfî hîçkat natwanim kesî wekî ew peyda bkemewe. Sallî dwatir letek şanonûsêkda 'frîdrîş dîwrinmat' karimkird, ke çak pêkewe rahatîn, bellam hîç kat ew peywendîyey ke letek Brêşt'da hambû letek ewda peydamnekrid.

- gringitrîn ştek ke le Brêşt'ewe fêrbûit, çî bû ?

Regine Lutiz : tewawî ew ştaney ke min bexoşhallîyewe be xwêndkarekanmî dellêmwewe, şêwe derhênanî Brêşt'e, ewey ke çon be pêşnyarekanî ekterî rênwênîdekrid, debînîm çî karayîyekî leser fêryaryekanim heyê û karî pêdeken û derhênanî pêdeken.

*****

Wergîraw le Govarî (Fêl Teater) payz û Zistanî 1998-1999, ke be zmanî Farsî derdeçêt.

دیمانە لەتەك 'ئیکەھارد شال' Ekkehard Schall 'دەربارەى 'بیرتۆلد بریشت'

ئیکەھارد شال، لە ۲۹ ئایارى ۱۹۳۰ لە 'ماگدیبۆرگ Magdeburg'ى ئالمانىا لەداىکبوو و ھەر لەویندەرى خەرىكى خۆپىندى شانو بوو. یەكەمىن كارى ئەو لە شانۆى شارى 'فرانكفورت - ئۆدەر Stadttheater Frankfurter -Oder' و 'شانۆى نوێ بېرلین Neue Buhne Berlin' بوو. ئەو لە ئایارى ۱۹۵۲دا لەلایەن بریشت 'هوه هینزایه نئوتیجى' بېرلینەر ئینتېمبل 'Berliner Ensemble' بۆ کارکردن و سالانى دواتر لە ۱۹۷۷-۱۹۸۹ جیگرى بەرپۆهەرى تىپەكە بوو و ھاوکات لەتەك کارە شانۆییەکانى لە فىلمیشدا كەوتە رۆلینىن. ئەو یەكێك لە گرنگترین و كۆنترین ئەكتەرەکانى بریشت بوو. 'ئیکەھارد شال' لەبەر لەبارى و ھەلکەوتەى تايبەتى رۆلێ گرنگ و جۆراوجۆرى لە شانۆکانى بریشتدا گۆپرا، كە گرینگترینیان 'خۆزى Jose' لە شانۆی 'تفەنگەکانى خاتوو کارپار'، 'کۆریۆلان Coriolan' لە شانۆی 'تراژیدى کۆریۆلان' سالی ۱۹۶۱، 'پونتیلا Puntilla' لە شانۆی 'سەرورەر پونتیلا و کۆیلە ماتى' ۱۹۷۵، 'نازداك Azdak' لە شانۆی 'پازنەى گەچىنى قەفقازى' ۱۹۷۶، 'گالیلە' لە شانۆی 'زىانى گالیلە' ۱۹۷۸، 'بەعل **' لە شانۆی 'بەل Baal' ۱۹۸۷. شال بۆرۆلینىن، چوو ھەرزۆریەى ولاتانى ئوروپایى، ئەمەریكا، ئوستراالىا، كانادا و ئیسرائیل و لەبەر سەرکەوتوووبى خەلاتى رەخنەگران و ھەرودھا خەلاتە نۆخۆبى و جیھانىیەکانى وەرگرت، ئەو لەتەك 'باربارا بریشت'، كچى ھیلینە فایگل و بریشت، ھاوسەریکردوو.

- بەرپۆز ئیکەھارد شال. تۆ لە رینگەبەكى تا رادەبەك نانا ساییبەو ھاتیتە "بیرلینەر ئینتېمبل" ھو، دەتوانیت لەم بارەو زياتر پۆمان روونیکەیتەو؟

ئیکەھارد شال: ھەك ھەر كەسىكى دیکە، كە بچیتە شانۆکانى دیکەو، من بەخۆم داخواری کارکردنم دا، ئەو كات بریشت پڕۆفەى شانۆی 'تفەنگەکانى خاتوو کارپار' لەتەك ھیلینە فایگل و ئېرفین گېشۆنېسك (Erwin Geschonesk) دەستپیکردبوو، بریشت پېشتەر لەتەك ئەكتەرانى دیکە، رۆلێ 'خۆزى' لای پڕۆفە كەردبوو و لېیان نارازىبوو، ئەو لەدووى تىپىكى ئیسپانى یان پۆمانى دەگەرا، من ئەمەم بىستبوو، پچم رەشكرد و چوومە ئەویندەرى، بریشت لەپېشدا ھىچ قسەینەكرد، تەنیا رۆژىكى پڕۆفەى دیارىكرد، كە لەوېشدا شتێك لەتەك مندا

پرۆفهبكات، پاش چوار رۆژان گوتی : که منی بهدله و دهتوانم نهو رۆله بگپریم، بهلام من دهترسام رهشی پرچم کالبیتتهوه.

- بریشت چون له رۆلبینین له شانۆبی 'ناپیک'دا پشتی بهتۆ دههست. نهو پیدشنیاری بهتۆ دهکرد، که تیئورییهکانی بخوینیتتهوه؟

ئیکه هارد شال : نهو چهند رستهیهک له تیئورییهکانی به ئیمه دهدا و که زۆریه یان پشتر له گوڤاری (واتا/نیوه رۆک و شیوه Sinn und Form)دا چاپکرا بون. دواتر بیجگه له چهند کهسانیکی کهم له سالاجوووهکان و کهسانیک، که هاودهمی نهو بوون و لهتک نهو کاریان کردبوو، هیچ کهس له تیئوری نهو تینهگه یشت.

- له شانۆبی 'تفهنگهکانی خاتوو کاراپ'دا تۆ رۆئی خۆزۆی لاوت دهگپرا و 'هیلینه فایگل' که له رۆئی داپیره دلاوهردا (Mutter Courage) دا یهکن له رۆله گرنگهکانی ههبوو. رۆئی 'کاراپ'ی دهگپرا، تۆ وهک نهکتهرینکی لاو، که لهتک نهکتهرینکی بهناوبانگی وهک هیلینه فایگل رۆلندهگپرا، چ ههستیکت له لادروستبوو ؟

ئیکه هارد شال : بهئێ، فایگل نهکتهرینکی گهورهبوو. نهو بهسهر تهواوی دیمه نهکهدا زالبوو، کاتیک که له دیمه نهکه شتیکی وهردهگرت، فراوانی دهکرد و ههموو شتیکی لهسهر شانۆ دهخسته ژیرکارایی خۆی. بهلام نهگهر ههستی بکردایه، که نهکتهرینکی دیکه له دیمه نهکهدا هیه، خۆی دهکیشایهوه که نار و بواری دهدا، تاوهکو نهو نهکتهره خۆی نیشانبادات.

- لهکاتی پرۆفهیی 'تفهنگهکانی خاتوو کاراپ'دا له نیوان بریشت و 'هیلینه فایگل'دا ناکۆکی ههبوو، تۆ لهم بارهوه شتیکت وهیبردیتهوه ؟

ئیکه هارد شال : کاتی پرۆفهکردنی 'تفهنگهکانی خاتوو کاراپ' هیلینه فایگل به بهردهوامی له ههستی دایکایهتی وژنیی لیواولیو بوو و من بهتهواوی ههستم بهوه دهکرد. بهلام بریشت داوای لیدهکرد، بهبێ تیکه لکردنی ههست لهتک رۆلهکه، رۆل بیینیت و پیدهگوت "بهبێ

لەبەرچاوتى ئەم بابەتە، تۆھەرگىز ناتوانى ئەكتەرىپىت. ئەم بېنەوبەرەبە ھەمىشە لەنيوان ئەواندا ھەبوو، تا ئەوھى كە ھېلىنە فايگل گەيشتە ئەو سەرئەنجامى كە برېشت دەيوپىست. ئەمە يەكەمىن جار بوو من تىگەيشتم، كە دىالېتىك لە شانۇدا واتاى چىبە.

- ناي پارتى كۆمۇنىست خۆى ھەلدەقورتانە نيو كاروبارى شانۇ ؟

ئىكەھارد شال : ھەرگىز.

- بەلام رۆلى ھۆيردىر (Hoerder) كە تۆ لە شانۇبى جەنگى زستانە (Winterschlacht) دا دەتگىرا، كەوتەبەرپەخەنى توندوتىژ و لە شالىارگەوہ تىلەفۆنىكىش كرا ؟

ئىكەھارد شال : پاش يەكەمىن نواندىنى شانۇبى 'جەنگى زستانە' و پاش چەپلەيدانەكان، برېشت لە ژوروى خۇگۇرېندا تىبىنىيەكى بۆ دانابووم، كە تىيدا نووسىبووى " شالى خۇشەويست، گەر بۆم ھەبىت پىويستە بلىم، من ئىستاكە ھۆيدىر زۆر باشتەر و سەرنجراكىشتەر دەبىنم". من بەم رۆلىنىنەم زۆر پارىبووم. دواتر پاؤل فاندېل (Paul Wandel) شالىارى پەرورەدە و فىركردن بەتەنيا داواى مى كىرد و گوتى كە لەلاى ئەو، شانۇبىيەكە زۆر سەرنجراكىشبوو، بەلام چۆن دەبىت دژە فاشىستىك ئاوا لە كۆتايى شانۇبىيەكەدا ترسنۆكانە بمرىت ؟ من وەلاممداوہ، كە ئىمە باوہرمان وھا بووہ. ئەو سەرەراى ئەمە لەتەك برىشت'يشدا قىسەيكرد. من لە دووہم نواندىندا بەب ئەوھى برېشت ئاگادار بىت، ئەم رۆلەم بەجۆرىكى دىكە گىرا، پاش نواندىنەكە برېشت پەشيو و ھاتە شوپن خۇگۇرېنەكەم و ھاوارىكرد، كە " ئەوہ چ ترۆھاتىك بوو، كە من گىراومە". ھەرودەما گوتى " تىبىنىيەكەى خۆم پىبەدەرەوہ". من لەبارەى وتووئەكەمەوہ لەتەك شالىارى پەرورەدە و فىركردن قىسەم بۆ كىرد. برېشت بەسەرمدا ھاوارىكرد "چۆن دەتوانىت وا گەمزانە گۆئ لە قىسەى ئەوانە رادىرېت ". من تىبىنىيەكەم بە ئەو نەدايەوہ و ھىشتاكە لە مائەوہ لەلام ماوہ.

- بەرچاوتىن سەرکەوتوويى نىونەتەوہبى تىبى شانۇى ' بېرلىنەر ئىزنىمبل' لە سائەكانى ۱۹۵۴ و ۱۹۵۵ دا وەك تىپىكى مىوان لەپارىس بوو.

ئىكەھارد شال: ئەم سەرکەوتنە بەرچاۋە نەك تەنيا لە پارىس، بەئىكو لە لەندەن، مۆسكۆش بوو. ئەوانە گشتيان كارئىكى تەواو نوئى و ھاوئۆرم بوون. پەخنەگرئى پاش نواندن گوتى "ئىدى پېئوبىست نىيە بېروا تە شانۆ، چونكە بەشىۋەيەكى تەواو بەدەستىھېئناۋە ئەزموونىكىردوو. لەبەرئەۋەى پەخنەگرانى تا ئەودەم، ھىچ كات شانۆيەك، كە بىر و خەيالىيان ھۆنەرانە بېئىتەجۆش، نەدېتېوو.

- بۇ بېئىت ئەم سەرکەوتوويىيە ۋەك تىپىكى مېوان چ واتاىەكى ھەبوو ؟

ئىكەھارد شال: ئەو لە سەرەنجامى كارەكەى فرە رازىبوو، پاش يەكەمىن نواندن داوايانلىكىرد، كە لەشۋىئى خۆى ھەستىتەۋە و بەپېۋە بوەستىت، من پېماويە ئەو لەم بارەۋە زۆر دلخۆش بووبوو.

- چ شتېكت لە داويىن ساتەكانت لەتەك بېئىت دېتەۋەياد ؟

ئىكەھارد شال: كەس بەبېرىدا نەدەھات، كە ئەو دەمرىت. نەخۆشىيەكەى بە ھەلە دەستىنشانكراو و بە ھەلەش چارەسەركرابوو، ئەمە لەپاش ۋەستانى دلى دەرکەوت. ھىچ ھەراۋەورىايەك بەبۇنەى مەرگى ئەۋەۋە ئەنجامنەدرا. من ئەوم نازدەكرد، ھاوسەر و كچەكەى بەمەرگى ئەو دلئەنگېوون. بۇ من ۋەك لەدەستدانى نىكىترىن كەسانىك بوو، كە دەمناسىن. بېئىت لە مانگەكانى داويىدا 'زىانى گالىلە'ى پېرۇفېدەكرد و بېياروابوو من رۇلى 'ئاندرئى' بگېر، كاتى كە ئەو نەخۆشكەوت (ئېرىش ئىنگل Erich Engel) سەرپەرىشتى پېرۇفەكەى كرد، كاتىك كە نەخۆشىيەكەى بېئىت تەشەنەيكرد و سەرئەنجام مرد، ئېرىش ئىنگل دەرھىئانى لەئەستۆگرت. من ئامادە نەبووم مل بەو ئالوگۆرپانەى كە ئىنگل لە كارەكەدا دېكىردن بدەم، لە ئەنجامدا بەزويى لەكاركشامەۋە.

- تۇ يەكئىك لە ئەكتەرە بەرچاۋەكانى بېئىت و ھەرۋەھا زاۋاى ئەو بوويت و بە كەسايەتى ھونەرى و پرميارى ئەو ئاشنابوويت، بە بۆچوونى تۇ بېئىت كەسىكى چۆن بوو ؟

ئېكەھارد شال: ئېمە ۋەك لاوان، كە ماۋەيەكى كەم پېش سەردەمى سۆشبال-ناسيونالېزم (نازېزم) لەدايكبوو بوو، خۆمان بە شاگرد (فېرخواز)ى برېشت دەزانى، ئېمە بۇ نەۋەى پېشىن، بۇ مرۆفە سوودمەندەكان، كە لە ئاۋارەي گەپابوونەۋە، رېزمان دادەنا. من نەمدەويست لە شېۋەى كەسېتىدا پەيوەندىم لەتەك ئەودا ھەيىت، ئېمە لەم پرووۋە زۆر لەيەكەۋە نىكەنەبوو. من دەمويست لەۋەۋە ئەۋشتانەى، كە بۇ من راست و گىنگ بوون، ئەۋشتانەى كە مرۆف دەيتوانى لە خۆيدا گەشەيان پېيدات، فېرېم و تېگەم. بەلام گەر من بمەۋىت كاراكتەرى ئەۋ پروونىكەمەۋە، ئەۋا پېويستە بەسەرھاتېكى كورتتان بۇ بگېرەمەۋە، كە بەردەوام لە پېشچاومە: پۇرۇڭ خەرىكى پۇرۇفەى شانۇپى 'ئفەنگەكانى خاتوو كاراپ' بوو، لە كاتى پۇرۇفەدا، من جارنك گويم لە پروونكردەنەۋەى برېشت پانەگىرت، ئەۋ بەسەرمدە ھاۋارىكرد، بەجۇرېك بوو، ناخۇشتىن شتېك، كە لەبىرەۋەرىمىدا ھەبوو، ھېنايەۋە پېشچاوم، پېيگوتم "نەكتەرى نەزان، لاسايىكەرەۋەى پالەۋانە 'زىگفرېدى لاۋ' " من پاش سېپنەۋەى ماكياژەكەم، شانۇم بەجېپېشت و لەپارەۋەكەدا سېبەرىكەم دىت، كە برېشت بوو، پېيگوتم " تۆ دواچار زۆر باشبويست ". ئەۋ ھەرچەندە زوو تۈرە دەبوو، بەلام دلسۆز و يارمەتيدەر بوو.

*****

ۋەرگېر لە ئالمانىيەۋە: مەۋش برىكى

ۋەرگېراۋ لە: فصل تئاتر ژمارە ۶ ھاۋىنى ۱۹۹۸ .

* نەم دېمانەيە لە پەرتوۋكى 'بىركردەنەۋە، لەبەرنەۋە' چاپكراۋە. كە لەلايەن نېۋەندى بلاكوردنەۋەى (مارو)ۋە لە سائى (۱۹۹۸)دا بەبۆنەى سەدەمىن سائېرۇزى لەدايكبوونى 'برېشت'ۋەە بلاكراۋەتەۋە، لېرەدا ۋەرگېرانى ھېندېك لەۋ دېمانەيە پېشكەش دەكەين.

** بەل ۋەل ناۋىكى سامىيە و بۇ مۆلكدار و سەرۋەر بەكار دېت، ھەرۋەھا بە خواۋەندانىش دەگوتىت و ناۋى خواى باران و شەۋنمە.

Dîmane letek 'Ekkehard Schall' derbarey 'Bêrtolld Brêst'

Ekkehard Sichall, le 29î ayarî 1930 le 'magdîborg Magdeburg'î allmanya ledaykbuwe û her lewênderê xerîkî xwêndinî şano buwe. Yekemîn karî ew le şanoy şarî 'frankfort - oder Stadttheater Frankfurter -Oder' û 'şanoy nwêy bêrlîn Neue Buhne Berlin' bû. Ew le ayarî 1952da lelayan brêşt'ewe hênraye nêw tîpî 'bêrlîner ênzêmbil Berliner Ensemble' bo karkirdin û sallanî dwatir le 1977- 1989 cêgrî berrêweberî tîpeke bû û hawkat letek kare şanoyîyekanî le filmîşda kewte rollbînîn. Ew yekêk le gringitîrîn û kontîrîn ekterekanî brêşt bû. 'êkehard şall' leber lebarî û hellkewteyî taybetî rollî gring û corawcorî le şanokanî brêşt'da gêrra, ke grîngitîrînyan 'xozê Jose' leşanoyî 'tfengekanî xatû karrar' , 'koryolan Coriolan' le şanoyî 'trajîdî koryolan' sallî 1961, 'puntêla Puntila' le şanoyî 'serwer puntîla û koyle matî' 1975, ' azdak Azdak ' leşanoyî ' pazney geçînî qefqazî' 1976, ' galîle' leşanoyî 'jyanî galîle' 1978, 'be'li **' le şanoyî 'b'li Baal ' 1987. Şall bo rollbînîn, çuwe bo zorbey wllatanî orupayî, emrîka, ustralya, kanada û îsraîl û leber serkewtûyî xellatî rexnegran û herweha xellate nêwxoyî û cîhanîyekanî wergirt, ew letek 'barbara brêşt' , kçî hêlîne vaygil û brêşt, hawserîykirduwe.

- berrêz Schall, to le rrêgeyekî ta radeyek naasayîyewe hatîte ' Bêrlîne Ênzêmbil 'ewe, detwanî lem barewe zyatir boman rûnibkenewe ?

Ekkehard Sichall : wek her kesêkî dîke, ke bçête şanokanî dîkewe, min bexom daxwazîyî karkirdnim da, ew kat brêşt provey şanoyî 'tfengekanî xatû karrar'î letek hêlîne vaygil û êrvîn gêşonîsk (Erwin Geschonesk) destipêkîrbû, brêşt pêştîr letek ekteranî dîke, rollî 'xozê'î lawî prrove kîrbû û lêyan narrazîbû, ew ledüyî tîpêkî îspanî yan romanî degerra, min emem bîstîbû, pîrçim reşkird û çûme ewênderê, brêşt lepêşda hîç qseynekrid, tenya rojêkî prrovey dyarîkrid, ke lewêşda ştêk letek minda prrovebkat, dway çwar rojan gutî : ke mnî bedlle û detwanim ew rolle

bgêrm, bellam min detirsam reşî pirçim kallbêtewe.

- Brêşt çon le rollbînîn le şanoyî 'apîk'da piştî be to debest. Ew pêşnyarî be to dekrîd, ke tîorîyekanî bixwênnewe?

Ekkehard Sichall : ew çend risteyek le tîorîyekanî be ême deda û ke zorbeyan pêştir le govarî (wata/nêwerrok û şêwe Sinin und Form) da çapkrabûn. Dwatir bêcge le çend kesanêkî kem le sallaçuwekan û kesanêk, ke hawdemî ew bûn û letek ew karyan kirdbû, hîç kes le tîorî ew tenegeyişt.

- le şanoyî 'tfengekanî xatû karrarr'da to rollî xozêy lawt degêrra û 'hêlîne vaygil' ke le rollî dapîre dlawerda (Mutter Courage) da yekê le rolle gringekanî hebû, rollî 'karrarr'î degêrra, to wek ekterêkî law, ke letek ekterêkî benawbangî wek hêlîne vaygil rolltdegêrra, çi hestêkt lela drustibû ?

Ekkehard Sichall : bellê, vaygil ekterêkî gewrebû, ew beser tewawî dîmenekeda zallbû, katêk ke le dîmeneke ştêkî werdegrit, frawanî dekrîd û hemû ştêkî leser şano dexiste jêrkarayî xoy. Bellam eger hestî bkirdaye, ke ekterêkî dîke le dîmenekeda heye, xoy dekêşayewe kenar û bwarî deda, taweku ew ektere xoy nîşanbdat.

- le katî prrovey 'tfengekanî xatû karrarr'da le nêwan Brêşt û 'Hêlîne Vaygil'da nakokî hebû, to lem barewe ştêkt webîrdêtewe ?

Ekkehard Sichall : katî prrovekirdnî 'tfengekanî xatû karrarr ' hêlîne vaygil be berdewamî le hestî daykayetî û jnêtî lêwawlêw bû û min betewawî hestim bewe dekrîd. Bellam Brêşt daway lêdekrîd, bebê têkellkirdnî hest letek rolleke, roll bînêt û pêydegut "bebê leberçawgirtinî em babete, to hergîz natwanî ekterbît". Em bênewbereye hemîşe lenêwan ewanda hebû, ta ewey ke hêlîne vaygil geyişte ew

serencamey ke Brêşt deyuyist. Eme yekemîn car bû min têgeyîştim, ke dyalêtîk le şanoda watay çîye.

- aya partî komonîst xoy helldequrtane nêw karubarî şano ?

Ekkehard Sichall : hergîz.

- bellam rollî hoyirdêr (Hoerder) ke to le şanoyî cengî zistane (Winteriscihlachit)da detgêrra, kewteber rexney tundutîj û le şalyargewe têlefônêkîş kra ?

Ekkehard Sichall : paş yekemîn nwandinî şanoyî 'cengî zistane' û paş çepelêdanekan, Brêşt le jûrî xoğorrînda têbînîyekî bo danabûm, ke têyda nûsîbûy " şallî xoşewîst, ger bom hebêt pêwîste bllêm, min êstake hoydêr zor baştir û sernicrakkêştir debînim". Min bem rollbînînem zor razîbûm. Dwatir pawll vandêl (Paul Wandel) şalyarî perwerde û fêrkirdin betenya daway mnî kird û gutî ke lelay ew, şanoyîyeke zor sernicrakkêşbuwe, bellam çon debêt dje faşîstêk awa le kotayî şanoyîyekeda trisnokane bîmrêt ? Min wellamimdawe, ke ême bawerrman weha buwe. Ew sererray eme letek brîştîşda qseykird. Min le duwem nwandinda bebê ewey Brêşt agadar bêt, em rollem becorêkî dîke gêrra, paş nwandneke Brêşt peşêwa û hate şwên xoğorrînekem û hawarîkrid, ke " ewe çî trrohatêk bû, ke min gêrrawme". Herweha gutî " têbînîyekey xomim pêbderewe". Min lebarey wtuwêjekemewe letek şalyarî perwerde û fêrkirdin qsem bo kird. Brêşt beserimda hawarîkrid "çon detwanî wa gemjane gwê le qsey ewane radêrît ". Min têbînîyîkem be ew nedayewe û hêstake le mallewe lelam mawe.

- berçawtirîn serkewtûyî nêwneteweyî tîpî şanoy ' Bêrlîne Ênzêmbil ' le salleanî 1954û 1955da wek tîpêkî mîwan le parîs bû.

Ekkehard Sichall : em serkewtne berçawe nek tenya le parîs, bellku le lenden, mosko'sî bû. Ewane gîştîyan karêkî tewaw nwê û hawform bûn. Rexnegrê paş nwindin gutî " îdî pêwîst nîye birrwate şano, çunke beşêweyekî tewaw bedestîhênawe û ezmûnîkirduwe. Leberewey rexnegranî ta ewdem, hîç kat şanoyek, ke bîr û xeyallyan honerane bènêtecoş, nedîtû.

- bo Brêşt em serkewtûîyeye wek tîpêkî mîwan çî watayekî hebû ?

Ekkehard Sichall : ew le serencamî karekey fre razîbû, paş yekemîn nwindin dawayanlêkrid, ke leşwênî xoy hestêtewe û bepêwe bwestêt, min pêmwaye ew lem barewe zor dillxoş bububû.

- çî ştêkt le dwayîn satekant letek brîşt dêteweyad ?

Ekkehard Sichall : kes bebîrîda nedehat, ke ew demrêt. Nexoşîyekey be helle destînişankraw û be helleş çareserkrabû, eme lepaş westanî dllî derkewt. Hîç herawhuryayek beboney mergî ewewe encamnedra. Min ewm nazdekrîd, hawser û kçekey bemergî ew dilltengîbûn. Bo min wek ledestdanî nzîktîrîn kesanêk bû, ke demnasîn. Brêşt le mangelanî dwayîda 'jyanî galîle'î provhdekrîd û birryarwabû min rollî ' andirê ' bgêrm, katê ke ew nexoşkewt (êrîş êngil Erich Engel) serperşîtî provekey kird, katêk ke nexoşîyekey Brêşt teşeneykird û serencam mird, êrîş êngil derhênanî leesto girt. Min amade nebûm mil bew allugorraney ke êngil le karekeda deykirdin bdem, le encamda bezûîyî lekarkîşamewe.

- to yekêk le ektere berçawekanî Brêşt û herweha zaway ew bûit û be kesayetî hunerîyî û ramyarîyî ew aşnabûit, be boçûnî to Brêşt kesêkî çon bû ?

Ekkehard Sichall : ême wek lawan, ke maweyekî kem pêş serdemî soşyal-nasîwnalîzm (nazîzm) ledaykbûbûyn, xoman be şagrid (fêrixwaz)î Brêşt dezanî, ême

bo newey pêşîn, bo mrove sûdmendekan, ke le awareyî gerrabûnewe, rêzman dadena. Min nemdewîst le şêwey kesêtîda peywendîm letek ewda hebêt, ême lem ruwewe zor leyekewe nzîknebûyn. Min demuyist lewewe ewîştaney, ke bo min rast û gring bûn, ew ştaney ke mrov deytwanî le xoyda geşeyan pêbdar, fêrbîm û têbgem. Bellam ger min bmewêt karakterî ew rûnîbkemewe, ewa pêwîste beserhatêkî kurttan bo bgêrmewe, ke berdewam le pêşçawme : rojêk xerîkî provey şanoyî 'tfengekanî xatû karrarî' bûyn, le katî proveda, min carêk gwêma le rûnkirdnewey Brêşt ranegrit, ew beserimda hawarîkrid, becorêk bû, naxoştîrîn ştêk, ke le bîrewerîymda hebû, hênayewe pêşçawm, pêygutim "ekterî nezan, lasayîkerewey pallewane 'zîgfirêdî law' " min paş srînewey makyajekem, şanom becêhêşt û lerrarrewekeda sêberêkim dît, ke Brêşt bû, pêygutim " to dwacar zor başbûyt ". Ew herçende zû turre debû, bellam dillsoz û yarmetîder bû.

*****

Wergêrr le Îllmanîyewe: Mewş Birgî

Wergîraw le : Fêsl Teater jmare 6 hawînî 1998 .

* em dîmaneye le perrtûkî ' bîrkirdnewe, leberewe ' çapkrawe, ke lelayen nêwendî bllawkirdnewey (maru)we le sallî (1998)da beboney sedemîn sallrrojî ledaykbûnî 'Brêşt'ewe bllawkrawetewe, lêreda wergêrranî hêndêk lew dîmaneye pêşkeş dekeyn.

** b'li בעל nawêkî samîye û bo mullkdar û serwer becardêt, herweha be xwawendanîş degutrêt û nawî xway baran û şewinme.

بیرتۆلد بریشت وەك 'دەرھینەر'

كارل فېبەر Carl Weber

بابەتی زۆر لەم ۆلاتەدا (ۆلاتە یەگرتووەکانی ئەمریکا) لەبارە ی بریشت و نووسراون. بەشیک لە نووسینە تیئورییەکانی ئەو وەرگێردراون و زۆریە ی شانۆییەکانی بە زمانی ئینگلیزی بلاوکراونەتەووە. لەم گشتە. خەلکی ئێمە ئاوما تێدەگەن. کە بریشت تەنیا مۆنەر و نووسەر بوو. گەرچە ئەم ئەنجامگیرییە دروستە. بەلام بۆ دەرککردنی 'بریشت'ی شانۆنوس دەپیت بریشت وەك کەسیکی شانۆکار 'دەرھینەر' بناسریت. کارایی بریشت لەسەر شانۆی سەردەمی خۆی لە بنەپەتدا دەگەریتەووە بۆ ئەو داھینانانە ی، کە لە دەرھینانی شانۆییەکانیدا لەسەر شانۆی ' بېرلینەر ئینزېمبل 'Berliner Ensemble' داھینان؛ لەو کاتەووە کە ئەو کارە نمونەییەکانی لە سألەکانی سەرەتا و نیوەرستی دەھە ی پەنجای زایینیدا لە بېرلینی خۆرھەلاتی نواند. شانۆی ئالمانی بەگشتی گۆرانی بەسەرداھات. ئەگەر کارەکانی لە بېرلینەر ئینزېمبل سالی ۱۹۵۶ و دواتر لە دەھە ی شەستدا لە 'لوزن' نەنواندا یە. بزوتنەوہ ی نوێی شانۆی بریتانیا 'رۆیال کۆرت The Royal Court'، 'پیتەر بروک' و 'پیتەر ھال'، 'کینیس تای نین Keneeth Tynan' ئەگەر وەبیرھینانەوہ ی چەند ناو بەسیووا یە. لەوانە یە زۆر جیاوازتر بووا یە، لەوہ ی کە ھەبە. 'گیۆرگیۆ سترېھلەر Giorgio Strehler' لە ئیتالیا و 'رۆژە پلاننۆ Roger Planchon' لە فەرەنسە بەشپۆھەکی قولتەر لەوہ و چۆنیەتی ئەوہ ی بریشت لە بېرلین داھینان، کاراییان وەرگرت. گەرچە بریشت بەدرئزایی تەمەنی بەردەوام لەتەك شانۆدا سەرورکاری ھەبوو، سەرەتا وەك پەخنەگر و پاشان وەك شانۆنوس، بەلام سەرئەنجام لە سالی ۱۹۴۹ دا بوو، کە ئەو توانی شوئینیکی ھەمیشە یی بۆ ئەزمونگەرییەکانی بەدەستبھینیت؛ تیپینیکی شانۆی و دواتر ساختمانیک، کە لە دەستی ئەودا توانیان ببن بە ئامرازی بالابۆ خستەنەرووی تېروانینەکانی، شانۆبەك کە ئەزمونگە بوو. شوئینیک بۆ لیکۆلینەوہ و شیکردنەوہ و بنیاتنانی مۆدیئل و نمونەکان.

بریشت پاش نیشتەجیبوونی لە سەردەمی جەنگدا لە ئەمریکا، پاش جەنگ گەرپا یەوہ نۆروپا، کاربەدەستان ئالمانی خۆرھەلاتی میواندارییانکرد. تاوەکو نواندینیک لە شانۆی 'داپیرە دلاوەر'

به به شداری هاوسه رەکی 'هیلینا فایگل' له رۆژی سەرەکیدا دەرپهینت؛ بۆ یەکەم جار پاش پارزە ساڵ ئەو هەلی بۆرە خسابوو، ئەو تینۆریانە ی که بە درێژایی تەمەنی، چ له ئالمانیایا و چ له وڵاتانی دیکە، له پیناویاندا تیکۆشابوو، بخاتە بەرچاوان. ئەم شانۆییە ساڵی ۱۹۴۹ لەسەر 'شانۆی ئالمانی Deutsche Theatre' له بیړلین پیشکەشکرا و بوو خاڵی وەرچەرخان له میژووی شانۆی ئالمانیادا، له وانه یە لەم سەده یەدا و بەدلیباییەوه له سەردهمی (Reinhardt) بەم لاه.

رەخنەگرا نێک، که زۆرەیان بەشپۆه یەکی چونیک کارەکانی 'برێشت'یان له ساڵانی پێش ۱۹۳۳دا تاوانبارکردبوو. لووتیان شکاو و دەرھینانە که لەتەک سەرکەوتنێکی گەورە رووبەروو بوو. من که ئەو کات لاوێک بووم، له زانکۆی شاری هایدلبرگ بۆ بینینی ئەم نواندنە چووم؛ ئەم نواندنە هیشتاکە وەک گەورەترین ئەزمونی شانۆیی له ژیا نی مندا ماوہتەوه. روونکردنەوهی ئەوہی که چ شتێک وەھا بیوتنە ی کردبوو، نیشتاکەش بۆم دژوارە، بۆچی لەو کاتە بەدواوه من بە رۆلینین لەو شانۆیەدا و دووبارە نواندنەوهی له ساڵی ۱۹۵۴دا، خوومگرتووہ. بەلام شتێک که هەرگیز لەبیرناچیت، ئەوہی که یەکەم جار بوو، من که سەکانم لەسەر شانۆ دەبینین، که وەک مرۆفی ناسایی هەلسوکەوتیان دەکرد؛ تەنانەت تۆزقائیک 'رۆلینین'ی تیدانەبوو، هەرچەند لیبھاتوو ی تەکنیکی و جوانی هەر ساتیکی، سەنجراکیشبوو. سادەیی و بەسوودی دیکۆر و کەرەستەکانی دیکە ی شانۆ بۆ کەسیک، که تا ئەو کات تەنیا شانۆی پلەدوو و [هەلبەتە هیندیک جار باشتیری] شانۆییەکانی ئالمانیایان دیتبوو، سەرسوورھینەر و واقوورمپنەربوو، که چۆن چۆنی بیری شانۆیی بەب زۆر و کردنەمیشک بۆ بینەران دەگوێزرایەوه. ئەمە تەنانەت باشترو بڵندتر له جوان رۆلینینی فایگل و ناودارەکانی دیکە ی تپەکه بوو.

لەبەرئەوه بریارمدا، که هەرچۆن بوو، لەتەک برێشت'دا کاربکەم. بەلام ئەم بریارە تا ساڵی ۱۹۵۲ تا خالیبوونی شوێنی هاوکارێکی دەرھینەر له 'نیتزیمب' جیبەجینەکرا. من چوومە لای یەکیک له شانۆنووسەکانی تپەکه بەناوی پیتەر پالیتیژ (Peter Paltych) و چۆنەتی کارداواکردن له برێشت'م لیریمی. له ولامدا گوێ "برێشت خۆشی له چاپۆیکەوتنی داواکەران ناییت و باشتترین کار ئەوہی، که بابەتیک له بارە ی نواندنەکانی نینسیمیبل بنووسم و بۆچوونی خۆمی تیدا دەربرم. نەک رەخنە، بەلکو تەنیا روونکردنەوه و باسکردنی ئەوہی ئەکتەرەکان

پېيھه لدهستن. بۆچى ئاوا و ئه وهى ئايا كارايى مه هيه يان نه. چهنه جارئك چووم بۇ ديتنى شانۆيى 'پۇنتيلا'. ده باره ي دوو ديمه نى ئه و نواندنه بابه تىكم نووسى و ناردم بۇ برئشت. پاش ماويه كه تيله فؤنم بۇ جيگره كه ي برئشت كرد و گوتم: ده توانم بيم، يان ئه وه تا بابه ته كه هينده خراپه به كه لك ناييت؟ وه لامه كه ي ئه و بۇ من، ئه مه بوو، كه "مه گهر له توانادا مه هيه ئه و ناچار بيه ين شتيك بخويئته وه. ئه و زور ناخويئته وه". به لام من جيگره كه يم رازيكرد، كه جارئيكي ديكه هه وئيدات سه رنجى برئشت بۇ نووسينه كه رابكئشيئت. پاش دوو هه فته دوو باره تيله فؤنمكرده وه و جيگره كه گوتى "چون بيليم، نووسينه كه مان ونكرده وه". له به دبه ختيدا ده ستنوسه كه م نه ما بوو. به لام باشبوو ئه وان په يدايانكرده وه.

سئ هه فته يه ك تيپه رى و جارئيكي ديكه تيله فؤنمكرده وه و ئه م جار ه سكرتيره كه ي گوتى "برئشت خويئندويه تيه وه و ده يه ويئت بتبنيئت". رۇزى دواتر به يانييه كه ي به كلاوه به ناويانگه كه يه وه له ويئنده رى بوو. من شه رمده كرد و ده ستويي خؤم ونكرديوو. به لام ئه و ته نانه ت له من شه رمنتر بوو. ئه و گوتى "به لئ، ئيوه ... ، به لئ، من خويئندمه وه ...". بئده نكيه كى درئخايه ين بائى به سه ره ره دوو كامندا كيئشا. من نه مده زانى جى بليم و ئه ويش به س سه يرى مى ده كرد. سه رنه جام هاته گؤ و گوتى "ده بيئت برؤم بۇ پرؤفه، ئيوه ده توانن برؤن بۇ نووسينگه ي به رپنوه بردن و له ته ك 'فايگل' سه باره ت به رپكه وتننامه ي كاره كه تان قسه بكه ن" پاش ئه وه چووه ده ره وه.

له نووسينگه ي به رپنوه به رايه تي پرسيارمكرد، ئايا بؤم مه هيه پرؤفه كان ببينم يان نه، له وه لامدا گوتيان "هه ركه س به راستى هؤگرى ئه وه بيئت، ده توانيئت پرؤفه كان ببنيئت، مه گهر ئه وه ي كه برئشت، له هه نديك شوئي دياريكراودا پيئواييت، ئه كته ريك زور توپه يه، كه له م كاته دا ئه و به جيا له ته ك ئه و ئه كته ره كاره كات، به لام پرؤفه كانى ديكه كراوه ن و سه يرده كرئن". برئشت ده يويس ت ئه كته ره كان له ته ك بيته ردا رايئن، بكه ونه پئكه نين و به يئي توانا له سه ره تاي ده ستپئكردى پرؤفه وه له ته ك ئاماده بووانى ئيو هؤله كه په يوه نديبگرين. ئه و كات تيه كه شانۆيى 'ئورفاوست Urfaust' يان پرؤفه ده كرد. ئه م شانۆييه 'گؤته' له بيست و پئنج سائيدا نووسيبيوى، واته چهندين ده هه پئش ئه وه ي دوا فئرئزنى 'فاوست' بنووسيئت. برئشت له به ر چهنه مۇ 'ئورفاوست' ي به لاهه گرنگبوو. زمانى ئه م نواندنه به شيوه ي هؤنراوه ي گائته چارى/

شعر ھزلي (Knittelverse) نووسراوه، زمانىك كە كىشى نىيە يان كىشىكى ناچىگېرى مەبە و سەرواشى نىيە يان بە زۆر سەروا وەردەگىرت. ئەم زمانە لە نواندەنە كۆمىدىيەكانى فارس و نواندەنە مەزمەبىيەكانى كۆتايى سەدەكانى ناوەرەست و سەرەتاي رېئىسانس بەكارھىتەرەو و ھەرەك نواندە گەلىيە وئۆلەبىيەكانى ئالمانىيە. نواندىنى 'فاوست'، ھەرچەندە بەرمەمىكى بەنرخە، شانۆيى پېرە مېردىكە لە كۆمەلگەدا خاوەنى بۆجونيكى گۆشەگىرانەيە و تەنبايە، بەلام 'ئۇرفاوست' كارايىيەكە لە بزوتنى 'تۆفان و تورپەي 'Strum und Drang' بە مامەلەكردىكى سەرچالانە و بېناك لەتەك جىھاندا. چوونە سەرباسى ئەوين لەم نواندەندا، بەشېۋەيەكى سەرنجراكىش لە شېۋەيەكەو نىكە، كە برېشت لە شانۆبىيەكانى 'بەل-Baal' و 'ئاوازي تەپلەكان لە دلى شەودا' بەكاربھىناو.

من چوومە نىۋەلەكە و دياربوو، كە ھەمووان كاتى پشودانىان بەسەردەبرد. برېشت لەسەر كورسىيەك دانىشتىوو و سىگارى گەلايى دەكىشا، 'ئىگۇن مۇنك Egon Monk' بەرپۆبەرى جىبەجىكرىد و دوو سى يارمەتيدەر لە كنى ئەو دانىشتىبون، ھەندىك لە ئەكتەرەكان لەسەر شانۆ بوون و ھەندىكى دىكە لە دەوربەرى برېشت راوہستابوون، نووكتەيان دەگىرايەو و جولاۋەوئەو خەندەئاوهرىان دەكرد و پىدەكەن. پاش ئەو ئەكتەرىك چوو سەرشانۆ و شتىكى لە سى شېۋەي جىوازي لەسەرمىكەوتتەخوارەوئە ئەنجامدا. ھەمووان كەمىك دەربارى دىمەنى 'لە ئاوتىراخە كېلەر Auerbache Keler' شانۆبىيەكە دەدان، [دىمەنىك كە مقىستو، 'فادست' دىنىتە مېوانخانەيەك كە لەوئدا خوئىندكارانى سەرخۆش بە نوكتەي سىكىسى و ئاوازي سادە حالىئاندەكرد]. ئەكتەرىكى دىكە خەرىكى كەوتن لەسەر مېزى تاقىكردەو و ئەنجامگىرىيەكانى بەراوردەكرد: بەپىكەنىنىكى زۆر و سەرخستەسەرى فرەي يەكدىيەو، ئەم بەزمە دىنژەيكىشا، كەسېك ساندويجى دەخوارد و من ئاوام بىركردەو، كە پشويەكى دىنژە. شەرمانە دانىشتەم، چاوپرەئى مامەو ھەتا پاش ئەوئە كە مۇنك رايگەياند "دەي، ئەوا كارمان تەواوېو، با برۆينە مائەو". ئىنجا من تىگەيشتم، كە گشت ئەمانە پرۆفە بوون و، ئەم پرۆفەيە نمونەي شېۋەيەكى كراو و ئازاد بوو، كە برېشت بەكاربەرد. ئەم پرۆفەيە، بەرخوردى ئەزمونگەرىي ئەو و گەلكارىيەكى ئاوەھا كە شانۆي ئىنژىمىل لەتەكى راھاتبوو، نىشاندەدا. برېشت ھەر بۆجونيك كە لەتەك خۇيدا بھىنايەتە نىۋە پرۆفەكەو تاقىدەكردەو و دەپخستە لاو و شتىكى دىكە تاقىدەكردەو. ھىندىك جار دىمەنىك بە چل شېۋەي جىوازي

تاقیدەكرايه‌وه، ھىندىك جارىش بە دوو شېوہ. تەنانەت پاش ئەوہى شانۆيىيەكە چووبوہ سەرشانۆ و پەخنىە لەسەر نووسرابوو، دووبارە دەستكارى ھەندىك لە بەشەكانى دەكرد و دووبارە پىرۆفەيدەكردوہ و (مىزانسن)ى دەگۆرى. ئەكتەرەكانىش بەرخوردىكى ئەزموونگەرييان لەتەك كارەكەدا ھەبوو، ئەوان رىنگەى ئەنجامدانى شتىكيان پيشنياردەكرد و لەتەك ئەوہى كە دەستيان بەرپونكردەوہ دەكرد، برىشت پرايدەگەيان لەكاتى پىرۆفەدا گوئى لە ھىچ باسنىك راناگرىت. دەبىت تاقىبكرىتەوہ. ئاشكرايە، كە تەواوى تىروانىنەكانى ئەو لەسەر ئەم بنچىنەيە ۋەستابوون، كە جىھان شىباوى گۆرپانە و مرۆفەيش لەم جىھانەدا دەگۆرى؛ ھەر رىنگە چارەيەك تەنيا خالى دەستپىكردن بوو بۆ رىنگە چارەيەكى نووتىر و باشتىر.

ھەلبەتە ئەم گىشتە لەبەر شەيدايى ئەزموونگەرى نەبوو. مەبەستى سەرەكى برىشت ئەوہ بوو، كە شانۆيى بەشېوہەكى رپوون، جوان و سەرگەرمكەر، گۆرپانەوہى بەسەرھاتنىك بىت بۆ بىنەران. ئەو ئەگەر لە دەرھەمپاننىكدا بەشىكى نارۆشن و ۋەرسكەرى بىنپىايە، دەبىقراىند. ھىچ كات كەسكىم نەبىنويە ۋەك برىشت ئاوا بىبەزەبىيانە دەفەكانى خۆى بېرى و بەشەكانى تەركىبات. برىشت لىوہەشاۋەبىيەكى دىكەشى تىداوو؛ ئەگەر ھەفتەيەك لەسەر دىمەنىك كارى بكردايە و دواتر بۆ ھەفتەيەك بىخستايەتەلاوہ، كاتنىك كە دەگەرايەوہ سەر ئەو دىمەنە، دەيتوانى ۋەھا سەيرىبات، كە ۋەك بلى پيشتر نەيدىتوہ. لىرەدا نموونەيەك ۋەبىر دىنمەوہ، دىمەنىك لە پەردەى سىيەمى 'بازنەى گەچىنى قەفقازى'، ئەو كاتەى كە 'گروشا' لەتەك مىندالە دۆزراوہكەى و براكەى 'لارن تىج' دىنە مائە جوتيارىكى دەمسەرەمەرگ، كە گروشا ناچار بووبو ھاوسەرى لەتەكدا بكات. ئەم دىمەنە سى ھەفتە بوو، پىرۆفەى لەسەر نەكرابوو. پىرۆفەى ئەم شانۆيىيە ھوت مانگ درىژەيكىشا. كاتنىك كە برىشت گەرايەوہ سەر ئەم دىمەنە، پىماناوبوو كە دىمەنەكە زۆرباش دەچىتە پيشەوہ، كەچى لەناكاو برىشت ھاوارىكرد "راوہستن!". ئەو لە ئەكتەرنىك كە لەو دىمەنەدا رۆئى 'لارن تىج'ى دەبىنى و ئەم سەر و ئەو سەرى ژورورەكەى دەكرد، پىرسى: بۆ ئەو جوولانەوہيە ئەنجامدەدات. ئىمە ھەموومان ۋەلامماندايەوہ، لەبەرئەوہى بۆ ئەو بەلگەى ھەيە؛ ئەو بۆ دەرپىنى رستەكەى دواترى، دەبىت لەوسەرى ژورورەكەدا بىت. ئەمە 'مىزانسن'ى خۆتانە. برىشت بەتوورەبىيەوہ ئەمەى رەتكردەوہ. وتى "بەلگەيەك بۆ جوولانەوہەكەى ئەو لە ئارادا نىيە". ئىمە گوتمان بەلام رستەى پاشتر ۋەھا شتىك دەخوازىت. ئەو ھاوارىكرد "چ رستەيەك؟"، ئەكتەرەكە رستەكەى دەرپى. لە ۋەلامدا

گوتى " ئەم رىستەيە ناكىرىت نووسىنى من بىت ! ". ئىمە ناچار بووين، كە دەقەكە نىشانىدەين و بىسەلمىنىن، كە رىستەكە ھى خۆيەتى و ئەو بەپاسى لەتاو ئىمە توورەبوو. ئەو دىمەنەكەى دووبارە نووسىيەو، برىشت ئەم دىمەنەى ئاوا دىتبوو، ھەررەك بىكى كەسىكى دىكە نووسىيەتى و پەيوەندى بە شانۆنامەيەكەو ھەبىت، كە ئەو شتىكى لەبارەيەو ھەبىستىت. ئەو ھەك بىنەرتك ھەلىدەسەنگاند و دەبىبىنى كە دىمەنىكى سەرکەوتو نىيە.

پىشەكەيەكانى ئامادەكردنى شانۆبىيەك لەبارى ئاسايدا نىوہسالىكىان دەخايند. لەو ماوہەيدا شانۆبىيەكە دەكەوتە بەرياس و لىدودوان و گەر ھەرگىزان بووايە، دەكەوتەبەر لىكۆلپنەو. دىكۆرى دىمەنەكە سەرەتا لەسەر كاخەز و پاشان لە شىوہى نموونەى وىنەيى ئامادەدەكرا. ئەم بابەتە لەبارەى پۇشاكىشەو ھەررا بوو. پاش ئەم قۇناخە، كاتىك كە برىشت پىرۇقەى دەستپىدەكرد، دىارىكردنى 'مىزانسن' لايەنىكەم سى تا چوار مانگى دەخايند. 'مىزانسن' ھەكان وردەكارى زۆريان دەخواست. برىشت پىيوابوو، كە مىزانسن بىرەى پىشتى دەرھىنانى شانۆبىيە؛ ئەو لەو باوہەدەبوو، كە مىزانسن، لەبارى خوازراويدا، پىويستە بەتەنيا تواناى گىزانەوہى بەسەرھاتى شانۆبىيەكەى ھەبىت. بەو جۆرەى كە ئەگەر كەسىك لە پىشت دىوارىكى شۇشەبىيەو سەيرى نواندەكە بكات و بەپى ئەوہى گوپى لە رىستەيەكىش بىت، بتوانىت توخمە سەرەكەيەكانى بەسەرھاتەكە و بەرخوردەكانى نىوى تىبگات. بەدەستەھىنانى ھەما 'مىزانسن' كى رۇشن و ئاشكرا، كاتىكى فرەى فرەى گەرەكە. ئەو ھەرشتىك شىواى خستەپىشچا بووايە، تاقىدەكردەو ھەگەر دىمەنىك لە پىرۇقەدا لەتەك جلوبەرگ و دىكۆردا نەگونجايە، يەكەمىن شتىك مىزانسن بوو، كە گۆرانى بەسەردا دەھات.

پاش دىارىكردنى 'مىزانسن' سەرەكى، ئىمە لەسەر وردەكارى رۇلىبىن، دەستبەكار دەبووين. تا ئەم كاتە ئەكتەرەكان رىستەكانى خۆيان بەتەواوى دەرخرىدبوو و دەبانتوانى بە ئاسانى رۇئيان لەتەكدا بگىزن. جوولانەو ھە بارە جەستەبىيە زۆر جوانەكان، زۆرتىن سەرنجيان بۇ خۇ پادەكىشا. ھەندىك جار كاتىرتىك بۇ چۆنىەتى ھەلگرتى شتىك لەلايەن ئەكتەرىكەو ھە تەرخاندەكرا. سەرنجى تايبەت دەدرايە وردەكارىبەكانى جوولانەوہى جەستەبى؛ خوگرتنەكان، پاھانتەكان، بەرخوردەكان و تەنانەت بارە جەستەبىيە فرە جوانەكانى مرۇف، كە كەسايەتى ئەو پىكدەھىپىنىت و ئەمە پاستىيەكە، كە بەزۆرى لە شانۆدا پىشتگوپىدەخرىت. برىشت چەند

كاتزېرىكى بەۋەۋە دەبردەسەر، كە بېنىت 'گاليلە' چۈن تېلەكسكۆپك يان سېۋىك بەدەستەۋە دەگرت. 'گروشا' قەلەۋ، چۈن بوتلە ئاۋ يان مىندائىك بەرزەدەكاتەۋە. سەربازى لاۋ 'ئىلىف' چۈن چۈنى لەسەر مېزى جەنرالگەى خۇى دەخواتەۋە و شتى دىكە. زۇربەى كات نىگار و بەلگەى وئىنەبى كات و سەردەمى بەسەرھاتى شانۆبىيەكە بۇخوئىندىنەۋەى جوولە و بارە جەستەبىيەكان دەھىترىايە نىۋو پىرۇقەكان. نىگاركىشانى پەسەندىكراۋى بىرئىشت 'بىرۇگل' و 'بوش' بوون. نىگاركىشى ئەۋان 'بەسەرھاتەكان' يان دەگىرپرانەۋە، كەسايەتتەبىيەكانيان لەتەك ژيان و پىشە و باۋەر و تاۋانەكانيان ئامىتە بووبوون. كارابى ئەۋ وئىنانەى، كە بىرئىشت دىتېوونى بەزۇرى لە كارەكانى ئەۋدا بەدەيدەكران، ساتى تايبەت لە مىزانسن و ھەروا كەسايەتتەبىيەكان و دىمەنەكان، لەۋ نىگار و وئىنانەۋە سەرجاۋەيانگرتبوو.

مەرجهكانى كەسايەتى، مەرجهكانى بەسەرھاتەكە و ئەۋ كارانەى كە لە دەۋرۋوبەرى كەسايەتتەبىيەكاندا پىروياندەدا، ھەر سات دەبوو لىكۆئىنەۋە و شىكرىدەۋە لەبارەيانەۋە بىرئىت. كاتىك كە ھەموو ئەم وردەكارىيانە دەگەيشتنە قۇناخىكى دىارىكاراۋ، قۇناخىك كە خالى تەۋاۋبوون نىيە، بەلكو قۇناخى كەمبوونەۋەى تۋانايىيە جۇراۋجۇرەكان بوو. بىرئىشت يەكەمىن پىرۇقەى تەۋاۋى نۋاندىنەكەى دەستپىدەكرد. ئەم قۇناخە دەيتۋانى شەش مانگ پاش دەستبەكاركردى ئەكتەرەكان لەسەر شانۆبىيەكە بىت. شەش مانگ كاركردى لەسەر 'مىزانسن'ەكان، ساتى جىاجىا و بەشى چكۆلەى دىمەنەكان. يەكەمىن پىرۇقەى گشت شانۆبىيەكە بەزۇرى كارەسات بوو. بۇ ئەكتەرەكان نەدەلۋا كە ۋەھا بەخىراپى ھەموو شتىك پىكەۋە گىرئىدەن. بەلام بىرئىشت خۇى لەسەر ئەم بابەتە پىداگرىدەكرد. لە پىرۇقەى دوۋەم و سىيەم لە گشت شانۆبىيەكەدا، لەسەرخۇ كىشىك خۇى دەردەخست و تەۋاۋى ئەۋ ھەلانى، كە تاۋەكو ئەۋكات نەبىنرابوون، بەپۇشنى دەردەكەۋتن. جارىكى دىكە بىرئىشت تەۋاۋى شانۆبىيەكەى بە ساتى كورت و بەشى بچووك بچووك دابەشەكرد و ھەر پارچەيەك كە سەرەكەۋتوۋ نەبوۋايە، كارى لەسەر دەكردەۋە. پاش كاركردى لەسەر بەشە جىكاراۋەكان، دۋاقۇناخى پىرۇقە دەستپىدەكرد. ئەم قۇناخە پىرۇقەكانى تەۋاۋى شانۆبىيەكەى دەگرتەۋە، بەلام ئەم پىرۇقەنەش ھەمىشە دووبارە كاركردەۋە لەسەر وردەكارى و دىمەنە جىاۋازەكانى لەتەكدابوو. يەك دوو ھەفتە بۇ پىرۇقەى كارە تەكنىكىيەكان تەرخاندەكرا. ھەندىك جار روناكىدان بە شانۆبىيەكە پىنج رۇژ دىرئەيدەكىشا، كە لەم ماۋەدا بۇ دەرمىنانى جوولە و

'مزانسن'ەكانى شانۆيىيەكە، سوود لە ئەكتەرە زىادەكان وەردەگىرا، تاوەكو ئەكتەرە سەرەككەيەكان كات و وزەى خۆيان بەفەرۆنەدەن. بەدرئىزابى پرۆفەكان بەجلوبەرگەو، وردەكارىيەكان ھەميشە گۆرانيان بەسەردادھەت و چاكتەر دەبوون، ئەم ئالوگۆرپانە زۆرىيە كات تەنەتە ميزانسن و دەق شانۆيىيەكەشى دەگرتەو. لەيادمە كە لە يەكەمىن شەووەكانى نواندنا، ئەكتەرەكان كورتە تىيىنى برىشت'يان لەسەر مۆزى زوورى خۇگۆرپىندا دەدۆزىيەو، لەم تىيىنيانەدا وىرەى ئارەزووى سەرکەوتن لە نواندەكەدا داوايليدەکردن، كە بۆ نموونە لە فلانە ديمەندا لە جىي ئەو پستەيەى كە برىشت برىارى گۆرپىنى دابوو، لە پستەى تازە سوودوەرگىرن، لەبەرئەووى كاردانەووى بينەران لە جەنەرال پرۆفەدا بەجلوبەرگەو ئەوى نيشانداو، كە پستەى شانۆيىيەكە ئەو كارايىيەى كە برىشت ويستوويەتى، نەيبوو.

پاش جەنەرال پرۆفە بەجلوبەرگەو، برىشت ھەميشە پرۆفەيەكى دەھىنايەكايەو، كە بە پرۆفەى " ھىلگىشى " يان " ھىمادانان " ناويدەبرد؛ دەبوو ئەكتەرەكان لەسەر شانۆ، بەبى ھەول لە رۆلگۆرپاندا، بەلام بە پاراستنى ھاوسەنگى و ھەستانەكان و ھىديكە و بەبى جلوبەرگى نواندن، گشت جولانەووى شانۆنامەكەيان بەخۆرپى لە سەرەتاو تا كۆتايى ئەنجامبەدەن و دەقەكە بەخۆرپى دەربىرن. ئەگەر كەسەيك لەو سەرى ھۆلەكەدا بووايە، ئەم پرۆفەيەى وەك فيلمە بىدەنگەكان دەيىنى؛ دەيىنى كە كەسەكان بەخۆرپى دەجووئىنەو و بارى جوراوجۆرى جەستەي لەخۆيان نيشاندەدەن، بەلام نەيدەتوانى وشەكان بىيىستى و يان مېچ جورە ھەستەيك بىچگە لە ھەستە ئاشكراكان بىيىت. ئەم پرۆفەيە كارايىيەكى زۆر بەسوودى ھەبوو، دەبوو ھۆى ئاسوودەيى و ئازادى ئەكتەر. كۆمەكى پىدەكرد كە ھەر وردەكارىيەكى فيزىكى لەبىرئىت و باشتەر چۆنيەتى ھاوسەنگى نواندەكە بەدەستبەنيت.

سەرئەنجام شەوى يەكەمى نواندەكە [كە لەپراستيدا پيشنواندەنيك بوو بە ئامادەبوونى بينەران] كاتى دەھەت. پاش ئەو پرۆفەدەكرا، تاوەكو ئالوگۆر لەسەر بنەماى كاردانەووى بينەران لە شانۆيىيەكەدا بکرتت. پاش پىنج تا ھەشت 'پيشنواندن'ى شانۆيىيەكە لە شەوى يەكەمدا بە ئامادەبوونى نوپنەرى رۆژنامە و بلاوكرائە و ميوانەكان، نواندى فەرمى دەستپىدەكرد. برىشت بەپى ئەزمونەكانى خۆى لە ئەمريكا و برىتانىا ئەم پيشنواندەنى لە شانۆى ئالمانىادا كرده باو. سەرەتا رەخنەگرانى ئالمانى بەتوندى دژى ئەم كارە بوون، بەلام

ئىستاكە شانۆكانى دىكەش شىۋەى برىشت دەگرىنەبەر. پاش دەستپىكردى فەرمى نواندەكانىش كاركردىن لەسەر شانۆبىيەكە نەدەووستا. دەرھىنەر [يان يەككە لە يارمەتيدەرانى ئەو] شەوانە نواندەكەيان سەپردەكرد و مەر كات كە ئالوگۆر يان دووبارە كاركردەنەوويان لەسەر بەشىك بەپىويست بزانيا، دەستيان بە پرۆفەدەكرد.

ئەم ھەموو لەوانەبە بە پرۆژىكى پر سەختى و ماندووبون بىتەپىشچا، كە تاكو رادەبەك ھەر وئاش بوو. بەلام ھەموو شتىك لە كەشىكى نارام و ئاسودە و ئازاددا بۆ ئەزمونكردىن بەربادەكرا. ئەكتەرەكان (دەرھىنەرانىك) كە تازەكى ھاتبوونە بىزلىنەر ئىتزمىل، بەزۆرى فرە تووپە و شلەزابون و ھەولياندەدا، كە دەستبەجى ئەنجامىك بەدەستبەين، بەو جۆرەى كە ئەگەر تەنيا چەند ھەفتەبەك ھەلى پرۆفەكردن ھەيە، دەپىت ئاواپىت. بەلام برىشت پىيدەگوتن "ھەمىشە دەپىت بەگومانەو تەماشاي ئەنجامى پەلە بكرىت. يەكەمىن رىنگەچارە بەزۆرى رىنگەچارەبەكى باشنىيە. لەبەرئەوھى بىركردنەوھى پىويست لەبارەيانەوھە بەكارنەبراوھ. ھەك سروسى رىنوئىنگەرئىكى گوماناويە، بەتاببەت بۆ دەرھىنەر".

بەبۆچونى برىشت نىگاركىشى گرىگىيەكى زۆرى ھەبوو. ئەو شىۋەكانى بەكارھىنانى نىگاركىشى لەتەك ھاوئەكەى 'كاسپىر نىھەر Kasper Neher' باسكردبوو و لەتەك ئەودا دەسكەوتىكى نوپيان بەدەستھىنابوو. كاتىك كە 'نىھەر' لىپرسراوتى نىگاركىشى شانۆبى برىشتى لەئەستۆدەگرت، سەرەتا بەھىلكارىيە چكۆلەكان دەستپىدەكرد، كە شۆپنە گرىنگەكانى بەسەرھاتەكەيان نىشاندەدا. ھەندىك جار ئەو تەواوى بەسەرھاتەكەى لە شىۋەى كارىكاتۆرى پرونكراوھ دەكىشا. ئەو لە كەسايەتتەبەكەنەوھە دەستپىدەكرد و وئىنەكانى بەپى شۆپنى تاببەتيان دەكىشا، بەم شىۋەيە 'مىزانسن'ى وئىنەكىشى دەكرد، كاتىك كە ئەو و برىشت، نىگاركىشىيەكانىيان پەسەندبكرد، دەستبەكارى كىشانى دىمەنەكان دەبوون. بۆ برىشت و بۆ 'نىھەر'يش كاتى كاركردىن لەتەك برىشت'دا، ھەرەما بۆ 'ئۆتو Otto' و 'فون ئاپپن von Appen' كە لە دەھەى پەنجادا لەتەك برىشت'دا كارباندەكرد، دىكۆر كەشىك بوو، كە لەوئىدا ئەكتەر بەسەرھاتىكى تاببەتيان بۆ بىنەران دەگىرايەوھ. يەكەمىن ھەنگا ئەوھە بوو، كە كەش و كەرەستە رۆنەرە پىويستەكانى ئەكتەر بخرىنەبەردەستى؛ ھەنگاوى دواتر ئەوھەبوو، كە دىكۆرە داھىنراوھەكە خۆى بەپادەى پىويست بەسەرھاتى شانۆبىيەكە و ناكۆكىيەكانى ناخى، سەردەمى

مېژووي، په يوه ندييه كومه لايه تيبه كان و هيديكه بگه يېنټه بينر. دواهنگاو نهوه بوو، كه به جواني بيهېننه دي.

نهوهي كه به دهرهيناني برېشتي ناوده برېت، شتيك بوو كه هميشه له دوا قوناخي ناماده كړني شانوييه كه دا به ده سته مات. برېشت هيچ كات به ييرؤ كه يه كي پېشتر دارپتر او وه له باره ي شيوه ي دهرهينان ده ستييېنه ده كړد، ته ناهت شتيكي سره كي وهك نهوهي كه ده بېت دهرهينانه كه 'ناتوراليسق' بېت يان 'سهرده ميكي مېژووي تايبه ت' نيشانديرېت يان هر شيوه يه كي گوجانه ي كه رېسا و رېكه وتنه شانوييه كان به زوري له سهر شانونا مه كان ده يسه پېن. نهو به وردبوونه وه يه كي قوئي په يوه ندي نالوز كاوي كومه لايه تي كه سه كان و نهو هه لسوكه وتانه ي كه له وهوه سه رچاوه ده گرن، ده ست به كار ده بوو. نهو دهر وونناسيني كه سايه تيبه كان ي پشتگوي نه ده خست، به لكو له سهر بنه ماي په يوه ندييه كومه لايه تيبه كان گه شه پېدده دا. كاتيك برېشت پرؤفه كان ي ده ستييېده كړد، هيلكار ييه كان يان ي سه پرده كړد و له سهر بؤچوونه كان ي كار يده كړد. دوو جار من به خوم نهوهم ديتووه. كه له سه دا حه فتاوپېنچي ديكورېك به ته واوي دروستكراوه و [پؤشاي دوراو و گونجاو له تهك نهو ديكور ه] پاش دوا پرؤفه له تهك پؤشاكه كاندا وه لانراون. له تهك نهوهي كه هه رچه نده جوانيش بوون، به لام نهوهي كه برېشت و 'فون ئاين' ده يانويست نه يانده گه ياندي. پاره يه كي زه به ندي خه رچي نه م نه زمونوانه ده كرا، به لام به به گومان به فيرؤ نه ده چوو. په كيك له په نده جيپه سه نده كان ي برېشت نهوه بوو " تام وچېزي خواردن به چېرېتي خوارنه كه ديار يده كرېت"، هه مېشه نه مه له باره ي كاري شانويي نهوه وه راسيتوو.

له ده مه ي بېستي سه ده ي راپور دووه وه، كه برېشت له شاري 'مونخ' كه وته دهرهيناني شانويي، تا كوتاي، يپخوشبوو له كاتي دهرهيناندا ده ور به يري قه ره بالخ بېت. هر كه سيك كه جيمتانه ي بووايه، بانگه يشته ي پرؤفه كان ي ده كړد و به رده وام له سه رنجه كان ي ده كوئيبه وه. نهو به له بهر چا وگرتي كار دانه وه ي نهو كه سانه، سه رپه رشتي كاره كه ي خوي ده كړد. له ده مه ي په نجادا دهرهينانه كان ي برېشت وهك هه مېشه به ره مي گه لكاري بوون و نهو به رده وام سوودي له ته واوي كه سانېك كه له تهك دهرهيناندا سه رو كار يان هه بوو، هاريكاران، هيلكاران و ناماده كه ران و ناوازدانه ران، وهرده گرت.

برېښت له لېپرسراوه هونهرېيه کانی ئېترېمېل خوازياربوو، که پرؤفه کان به پؤشاکه وه بېين، تاوه کو بتوانېت له سهرنجی نه وانېش ناگادارېت. له يادمه که دواپرؤفه ی 'کاتسگرابن Katzgraben' [شانؤيېيه کی چيرؤکنووس و شانؤنووسی هاوچه رخى نالمانی خؤرمله لاتى 'نېرفېن شترېماتەر Erwin Stritmatter' که برېښت له سالى ۱۹۵۳د هینايه سهرشانؤ] برېښت کؤمه لېکى له تازه لاوانی ده تا چوارده (۱۰-۱۴) سألې بؤ سه یرکردن بانگه ېشته کردبو. پاش ته واوبوونى پرؤفه که، نهو، دوو کاتېرې ته واو کاتى له تەك نه وان به سه یرېد، تا بزائېت که نه وان چى له شانؤيېيه که تېگه ېشتوون و چى تېنه گه ېشتوون و بؤچى. نه م ديمانه يه کيشايه نه وهى که هېشتا له سه ره نديک له ديمه نه کان کارېکرت و تاوه کو نېشتمانه تر رؤشبنېنه وه و گېرانه وهى به سه ره اته که 'چؤنيه تيه کی باشتري هه ېت. برېښت بروای ته واوى به ديتنى بېلايه نانه و بېده مارگېرى مندالان هه بوو. واته له بېرکردنه وهى ساکار و هؤنه رانه به هره مه ندبوون، بېرکردنه وه يه ک که برېښت پېواوبو بؤ شانؤ زؤر گرنگه.

برېښت برياريدا، که دهره ينه رانى لاو له ئېترېمېل پېکه وه کارى دهره ينان بکه ن. دوو يان هه تا سچ که س له نه وان به شيوه يه کی يه کسان و هاوبه ش رؤلې دهره ينه ره له نه ستؤبگرن. نه م کاره نه نجامېکى خوازراوى هه بوو. دهره ينه ران چه مکېکى بنه ره تى که هه مووان پېرپازېبوون، به ده ستيانده مېتا و دواتر ده ستيان به پرؤفه کردن يانده کرد، به لام له درېزه ي پرؤفه کاندا شتگه لېکى جوان له به رخورد و جوودايى نه نديشه جياوازه کاندا، که له سه ره بابه تېکى هاوبه ش کاربانده کرد، ده هاتنه گؤرې. رېنگه چاره ي باشت ره وهى که هه ره يه که له م دهره ينه رانه به ته نيا کارې بتوانېت به ده ستيه يه يېت، ده ستکه وت ده بوو. له راستيدا زؤرک له دهره ينانه کانی پېش و زؤر به ي دهره ينانه کانی پاش مهرگى برېښت، به م جؤره دهره ينان.

بؤ برېښت هه رگېز شيوه کارى نه کته ر گرنگ نه بوو، نه و پېينه ده گوتن برؤنه مالنه وه نه م کاره يان نه و کاره بکه ن، يان برؤنه پشتى شانؤوه و خؤ جه موجؤر بکه ن. نه و کارى به سه ره ميکانېزى سوودلېوه رگېراوى نه کته ره وه نه بوو، به لکو ته نيا بېرى له نه نجامى کاره که ده کرده وه، برېښت رېزى له نه کته ره کان ده گرت، به ئاسووده ييه کی زؤر زياده وه له تەك نه وان ده جوولايه وه و زؤر به ي پېشنياره کانی نه وانى به کارده مېتا. له کاتى پشووداندا، نه و ته نانه ت گؤنې له قسه وباسه کانی دېکه ي نه کته ره کان راده گرت و نه پېده ويست نه وان له ته کيدا نا ئاسووده بن. نه و

دەيوېست كە ھەرچۆن بوو، ئەوان باوھەرىپەخۆبۇون لەلایان دروستبېت. ئەو دەيتوانى بېت بە شۆخىگەرېكى لېھاتوو؛ ھېندېك جار ئەكتەرەكان بەس بۇ سەير و سەرگەرمى، ئەويان ناچار دەكرد، كە بەكارېك ھەستېت. ئەو ئەكتەرى ناچار بە لاسايېكردنەوھى خۆى نەدەكرد، بەلكو بەمەبەستەوھە لەكارى خۆيدا زىادەپەويىدەكرد، تاوھكو ئەوھى ئەو دەيوېست ئەكتەرەكان سەيرېكەن، بەلام ھەرگىز دوچارى دلەپراوكې لاسايېكردنەوھى و كوپېكردنى، نەبن.

بەگومان سەرنجراكېش دەبېت، ئەوھى من لە شېوھەدەرھېنانى رۆلېينېنېك، كە لەلایەن برېشت'وھە دېتوومە و ئەوھى لەلایەن ھاوسەرى 'لېئون فۆبېشتفانگەر Lion Feuchtwanger' ھوھ، كە بە يەكەمىن ئەزمونى دەرھېنانى ئەم دەرھېنەرە راگەيېندراوھ. لەتەك يەكدا بەراوردېكەين. كاتېك كە برېشت بېست و چوار سائە بوو، شانۆي ئەو 'دەنگى تەپلەكان لە دى شەودا' لە ميونېخ پرۇفەدەكرا، دەرھېنەرى شانۆيېيەكە بەسەرسوپمانېكى تەواوھە دەبېت، كە نووسەرى لاو لە كاتى پرۇفەكەدا دېت و كارەكەي پېرادەگرت و بەسەر ئەكتەرەكاندا ھاواردەكات و چۆنەتى ئەنجامدانى ھەرشتېكىيان نېشانندەدات. لە ماوھەكى كورتدا، برېشت تەواوى شانۆيېيەكە دەگرتە ئەستۆ و دەرھېنەر [كە پياوېكى بەتەمەن بوو] بەكردەوھە دەبېتە ھارىكارى برېشت. بەو جۆرەي كە لە شانۆي ئەو كاتى ئالمانيادا باو بوو، ماوھى پرۇفەكان كورتيوو، نزيكەي سى ھەفتە بوو، لە دوا ھەفتەدا، ئەكتەرەكان [كە ھەندېك لە ئەوان ئەكتەرى زۆر بەتواناشېوون] زۆر ھەولېاندەدا، ھەتا ئەوھى برېشت لېيخانوازاريوو، ئەنجاميىدەن. لە بنەپەتدا برېشت ھەولېدەدا، كە ئەو جۆرە زىادەپەوھى و پلەخوازېيە باوھى ئالمانياي ئەوكتيان لى داتەكېنېت و ناچاربانېكات، كە بەرخودېكى كەتواريبان لەتەك پستەكانى خۆياندا ھەبېت. راپۇرتى خاتوونى 'فۆبېشت فانگەر' سەرنجراكېشە "ئەو پياوھ تازەلاوھى كە لە پرۇفەكانى يەكەمىن شانۆيېيەكەيدا نامادەدەبوو، بەردەوام ھاواريدەكرد، ئەوھى ئەو ئەكتەرەانە دەيگەيېن بۆگەنە. كاتېك من برېشت'م لە تەمەنى پەنجا سائيدا بەسەركردەوھ، لەوانەيە ئارامتريوويېت، ئەو ھېشتاكە بەگەرمى سەرقائى خاوپنكردنەوھى تەختى شانۆ و 'گشت ھونەرەكان' لە "درۆيە شېرىنەكان" بوو، كە دەبوونە ھۆى ئەوھى كە مرؤف تواناي ناسىنى جېھانى بەو جۆرەي كە ھەيە، نەبېت".

برېشت ھەولېدەدا، كە لە شانۆي خۆيدا روخسارى كەتواري جېهان بخاتەپوو، نەك وئەھى

له ئالتون او مەل كېشراوى پالەوانى درۋىنە و وىنەى بېيەردەى كەروىشكگەل، كە سەرگەرمى خواردنى گېزەر و خەرىكى جووتبوونن. لەسەر شانۆى برېشت، گومان لە خوادەستكردهكانى مرؤف، گومان لە ياسا دامېنراوہكانى مرؤف و لە مەر شتېك كە بەزۆرەملى بەسەر مرؤفدا سەپېنراوہ، رادەگەيېندرا.

برېشت وەك تاقىگەيەك سوودى لە شانۆكەى خۆى وەردەگرت و مەئسوكەوتى مرؤفەكان. پروانگەى مرؤفەكان و لاوازى مرؤفەكانى لە پىنگەى شانۆيى و ئەكتەرەكانەوہ دەنواند. لەم ئەزموونگەيەدا لە مەموو شتېك دەكۆلرايەوہ و مەموو شتېك دەتوئىزايەوہ تا سەرئەنجام بەكۆمەل نىشاندەدرا، كۆمەلئىك كە زۆربەى كات بۇ خۇناسين لەم ئاويئە زۆر روون و لەرادەبەدەر روونەدا، ئامادەنەدەبوون. مامەلە و دەربېرى كەتوارىيانەى پرستەكان، كە برېشت لە سەرەتاي دەرگەوتنى لە بوارى شانۆدا تاوہكو كۆتايى، پېداگرىي لەسەر دەكردن، شتېكى واوہتر لە نارەزايەتى پياويكى شانۆيى بە رېسا رزيوہكانى شانۆ بوو. بۇ ئەو، شانۆ هېلكارى و قالمېك لە جىهان بوو. جىهانئىك كە ئىمە مەموومان دەبېت تېيدا بژين.

*****

* ئەم وتارە دەقى قسەكردنەكەى 'كارل فېبەر' لە زانكۆى تولېن سالى ۱۹۶۷. مەروەھا لە ژمارەى تايبەت بە برېشت'ى بلاكرواھى TDR بلاكرواھتەوہ.

** لە (مجلە وىژە هنر تئاتر' فصل تئاتر' شماره ۶، ۷ سال دوم ۱۹۹۹، ۱۹۹۸ وەرگىراوہ

Bêrtolld Brêşt wek 'Derhêner'

Carl Weber

babetî zor lem wllateda (wllate yegirtuwekanî emrîka) lebarey brêşt'we nûsrawn. Beşêk le nûsîne tîorîyekanî ew wergêrrdrawn û zorbey şanoyîyekanî be zmanî îngilîzî bllawkrawnetewe. Lem gişte, xellkî ême awha têdegen, ke brêşt tenya honer û nûser buwe. Gerçî em encamgîrîye druste, bellam bo derkkirdnî 'brêşt'î şanonûs debêt brêşt wek kesêkî şanokar 'derhêner' bnasrêt. Karayî brêşt Leser şanoy serdemî xoy le bnerretda degerrêtewe bo ew dahênananey, ke le derhênanî şanoyîyekanîda Leser şanoy ' bêrlîner ênzêmbil Berliner Ensemble' dayhênan; lew katewe ke ew kare nmûneyîyekanî le salleanî sereta û nêwerrastî dehey pencay zayînîda le bêrlînî xorhellaî nwand, şanoy allmanya begşitî gorranî beserdahat. Eger karekanî le bêrlîner ênzêmbil sallî 1956 û dwatir le dehey şestda le ' luzn ' nenwandaye, bzûtnewey nwêy şanoy brîtanya ' royal kort The Royal Court' , ' pîter bruk ' û ' pîter hal' , ' kênês tay nên Keneeth Tiynan ' eger webîrhênanewey çend naw besbuwaye, lewaneye zor cyawaztir buwaye, lewey ke heye. ' gyorgyo sitrêhler Giorgio Sitrehler' le îtalya û ' roje planşo Roger Planchon ' le ferense beşêweyekî qulltir lewe û çonyetî ewey brêşt le bêrlîn dayhêna, karayîyan wergirt. Gerçî brêşt bedrêjayî temenî berdewam letek şanoda serukaî hebû, sereta wek rexnegir û paşan wek şanonûs, bellam serencam le sallî 1949da bû, ke ew twanî şwênêkî hemîşeyî bo ezmûngerîyekanî bedestibhênêt; tîpêkî şanoyî û dwatir saxtmanêk, ke le destî ewda twanyan bbin be amrazî balla bo xistnerrûy têrrwanînekanî, şanoyek ke ezmûnge bû, şwênêk bo lêkolînewe û şîkirdnewe û binyatnanî modêl û nmûnekan.

Brêşt paş nîştecebûnî le serdemî cengda le emrîka, paş ceng gerrayewe orupa, karbedestanî allmanya xorhellaî mîwandariyankird, taweku nwindinêk le şanoyî 'dapîre dlawer' be beşdarî hawserekî 'hêlîna vaygil' le rollî serekîda derbihênêt; bo

yekem car paş pazde sall ew helî bo rexsabû, ew tîoryaney ke bedrêjayî temenî, çi le allmanya û çi le wllatanî dîke, lepênawyanda têkoşabû, bxate berçawan. Em şanoyîye sallî 1949 leser 'şanoy allmanî Deutsche Theatre' le bêrlîn pêşkeşkra û buwe xallî werçerxan le mêjûy şanoy allmanyada, lewaneye lem sedeyeda û bedillbyayîyewe le serdemî (Reinhardt) bem lawe.

Rexnegrânêk, ke zorbeyan beşêweyekî çunyek karekanî 'brêşt'yan le sallanî pêş 1933da tawanbarkirdbû, lûtyan şkaw û derhênaneke letek serkewtinêkî gewre rûberrû bû. Min ke ew kat lawêk bûm, le zankoy şarî haydilbêrg bo bîninî em nwandne çûm; em nwandne hêştake wek gewretîrî ezmûnî şanoyî le jyanî minda mawetewe. Rûnkirdnewey ewey ke çi ştêk weha bêwêney kirdbû, êstakeş bom dijware, boçî lew kate bedwawe min be rollbînî lew şanoyeda û dûbarenwandnewey le sallî 1954da, xûmgirtuwe. Bellam ştêk ke hergîz lebîrnaçêt, ewey ke yekem car bû, min kesekanim leser şano debînî, ke wek mrovî asayî hellsukewtyandekrid; tenanet tozqallêk 'rollbînî' têdanebû, herçend lêyhatûyî teknîkî û cwanî her satêkî, serincrakêşbû. Sadeyî û besûdî dîkor û kerestekanî dîkey şano bo kesêk, ke ta ew kat tenya şanoy pledû û [hellbete hêndêk car baştirînî] şanoyîyekanî allmanyayan dîtû, sersûrhêner û waqurrimênerbû, ke çon çonî bîrî şanoyî bebê zor û kirdnemêşk bo bîneran degwêzrayewe. Eme tenanet baştir û bllindir le cwan rollbînî vaygil û nawdarekanî dîkey tîpeke bû.

leberewe biryarimda, ke herçon buwe, letek brêşt'da karbkem. Bellam em birryare ta sallî 1952 ta xallîbûnî şwênî hawkarêkî derhêner le 'ênzêmb' cêbecênakra. Min çûme lay yekêk le şanonûsekanî tîpeke benawî pîter palltîj (Peter Palitich) û çonyetî kardawakirdin le brêşt'mi lêprişî. Le wellamda gutî "brêşt xoşî le çawpêkewtinî dawakeran nayêt û baştirîn kar ewey, ke babetêk le barey nwandnekanî ênsêmbil bnûsim û boçûnî xomî têda derbibrim. Nek rexne, bellku tenya rûnkirdnewe û baskirdnî ewey ekterekan pêyhelldestin. Boçî awa û ewey aya karayî heye yan ne.

Çend carêk çûm bo dîtî şanoyî 'pontîla'. Derbarey dû dîmenî ew nwandne babetêkim nûsî û nardim bo brêşt. Paş maweyek têlêfonim bo cêgrekey brêşt kird û gutim: detwanim bêm, yan eweta babeteke hînde xrape bekelkî nayêt? Wellamekey ew bo min, eme bû, ke " meger letwanada heye ew naçarbkeyn ştêk bixwênêtewe. Ew zor naxwênêtewe". Bellam min cêgrekeym razîkrid, ke carêkî dîke hewillbdar sernicî brêşt bo nûsîneke rabkêşt. Paş dû hefte dûbare têlêfonimkirdewe û cêgrekey gutî " çon bîllêm, nûsînekeman winkirduwe". Le bedbextîda destînaşekem nemabû. Bellam başbû ewan peydayankirdewe.

Sê hefteyêk têperî û carêkî dîke têlêfonimkirdewe û em care skirtêrekey gutî "brêşt xwêndûyetîyewe û deyewêt bitbînê". Rojî dwatir beyanîyeyê be kllawe benawbangekeyewe lewênderê bû. Min şermimdekrid û destupêy xomim winkirdbû, bellam ew tenanet le min şermintir bû. Ew gutî "bellê, êwe ... , bellê, min xwêndmewe ..." bêdenîyêkî drêjxayen ballî beser herdûkmanda kêşa. Min nemdezanî çî bllêm û ewîş bes seyri mî dekrîd. Serencam hatego û gutî "debêt brrom bo prrove, êwe detwanin brrom bo nûsîngey berrêwebirdin û letek 'vaygil' sebare be rêkewtinnamey kareketan qse bken" paş ewe çuwe derewe.

Le nûsîngey berrêweberayetî pirsyarimkird, aya bom heye provekan bbînim yan ne, le wellamda gutyan "herkes berrastî hogrî ewe bêt, detwanê provekan bbînê, meger ewey ke brêşt, le hendêk şwênî dyarîkrawda pêywabêt, ekterêk zor turreye, ke lem kateda ew becyaletek ew ektere kardekat, bellam provekanî dîke krawen û seyirdekrên". Brêşt deyuyist ekterekan letek bînerda rabên, bkewne pêkenî û bepêy twana le seretay destîpêkirdnî provewe letek amadebuwanî nêw holleke peywendîbgîrîn. Ew kat tîpeke şanoyî 'urfawsit Urfaust' yan provedekrid. Em şanoyîye 'gote' le bîst û pênc sallîda nûsîbûy, wate çendî dehe pêş ewey dwa vêrjîni 'fawsit' bnûsê. Brêşt leber çend ho 'urfawsit' belawe grîngîbû. Zmanî em nwandne beşêwey honrawey galltecarî/ ş'ri hizlî Knittelverse) nûsrawe, zmanêk ke kîşî nîye

yan kêşêkî nacêgîrî heye û serwaşî nîye yan be zor serwa werdegrêt. Em zmane le nwandne komîdîyekanî fars û nwandne mezhebîyekanî kotayî sedekanî nawerrast û seretay rênîsanis bekarhênrawe û herwek nwande gelîye wêwlelyîyekanî allmanyaye. Nwandinî 'fawsit', herçende berhemêkî benirxe, şanoyî pîre mîrdêke le komellgeda xawenî boçûnêkî goşegîraneye û tenyaye, bellam 'orfawsit' karayîyeke le bzûtnî ' tofan û tûrreyî Sitrum und Drang' be mamellekirdnêkî serçillane û bêbak letek cîhanda. Çûne serbasî ewîn lem nwandneda, beşêweyekî sernicrakêş le şêweyekewe nzîke, ke brêşt le şanoyîyekanî 'b'l- Baal' û 'awazî teplekan le dlî şewda' bekarîhênawe.

Min çûme nêw holleke û dyarbû, ke hemuwan katî pşûdanyan beserdebrid. Brêşt Leser kursîyek danîştibû û sîgarî gellayî dekêşa, 'îgon monk Egon Monk' berrêweberî cêbecêkirdin û dû sê yarmetîder le kin ew danîştibûn, hendêk le ekterekan Leser şano bûn û hendêkî dîke le dewruberî brêşt rawestabûn, nûkteyan degêrayewe û cullanewey xendeaweryan dekrîd û pêdekenîn. Paş ewe ekterêk çuwe serşano û ştêkî le sê şêwey cyawazî lesermêzkewtnexwarewey encamda. Hemuwan kemêk derbarey dîmenî 'le awêrbaxe kêler Auerbache Kelerî şanoye dedwan, [dîmenêk ke mfîstu, 'fadsit' dênête mîwanxaneyek ke lewêda xwêndkaranî serxoş be nuktey sêksî û awazî sade hallyandekrid]). Ekterêkî dîke xerîkî kewtin Leser mêzî taqîkirdewe û encamgîrîyekanî berawirddekrid; bepêkenînêkî zor û serxistneserî frey yekdîyewe, em bezme drêjeykêşa, kesêk sanduyçî dexward û min awam bîrkirdewe, ke pşûyekî drêje. Şerimnane danîştîm, çawerrê mamewe heta paş ewey ke monk raygeyand "dey, ewa karman tewawbuwe, ba brroyne mallewe". Încâ min têgeyîştîm, ke gişt emane prove bûn û, em proveye nmûney şêweyekî krawe û azad bû, ke brêşt bekarîdebrid. Em proveye, bexurdî ezmûngerîy ew û gelkarîyekî aweha ke şanoy ênzêmbil letekî rahatbû, nişandeda. Brêşt her boçûnêk ke letek xoyda bhênayete nêw provekewe taqîdekirdewe û deyixiste lawe û ştêkî dîkey taqîydekirdewe. Hêndêk car dîmenêk be çil şêwey cyawaz taqîdekrayewe, hêndêk carîş be dû şêwe. Tenanet

paş ewey şanoýîyeke çûbuwe serşano û rexney Leser nûsrabû, dûbare destkarî hendêk le beşekanî dekrîd û dûbare proveydekirdewe û (mîzansin)î degorrî. Ekterekanîş berxurdêkî ezmûngerîyan letek karekeda hebû, ewan rêgey encamdanî ştêkyan pêşnyardekrîd û letek ewey ke destyan berrûnkirdnewe dekrîd, brêşt raydegeyan lekatî proveda gwê le hîç basêk ranagrêt. Debêt taqîbkirêtewe. Aşkraye, ke tewawî tîrrwanînekanî ew Leser em binçîneye westabûn, ke cîhan şyawî gorrane û mrovîş lem cîhaneda degorrê; her rêgeçareyek tenya xallî destipêkirdin bû bo rêgeçareyekî nwêtir û baştir.

Hellbete em gişte leber şeydayî ezmûngerî nebû. Mebestî serekî brêşt ewe bû, ke şanoýî beşeweyekî rûn, cwan û sergerimker, gêrranewey beserhatêk bêt bo bîneran. Ew eger le derhênanêkda beşekî narroşn û werriserî bbînyaye, deyqirtand. Hîç kat kesêkim nebînîwe wek brêşt awa bêbezeyîyane deqekanî xoy biberrê û beşekanî terkişkat. Brêşt lêweşaweyîyekî dîkeşî têdabû; eger hefteyek Leser dîmenêk karî bkirdaye û dwatir bo hefteyek bîxistayetelawe, katêk ke degerrayewe ser ew dîmene, deytwanî weha seyribkat, ke wek bllêy pêştir neydîtuwe. Lêreda nmûneyek webîr dênmewe, dîmenêk le perdey sêyemî 'bazney geçînî qefqazî', ew katey ke 'gruşa' letek mindalle dozrawekey û brakey 'larn tîc' dêne malle cutyarêkî demseremerg, ke gruşa naçar bûbû hawserîy letekda bkat. Em dîmene sê hefte bû, provey Leser nekrabû. Provey em şanoýîye hewt mang drêjeykêşa. Katêk ke brêşt gerrayewe ser em dîmene, pêmanwabû ke dîmeneke zorbaş deçête pêşewe, keçî lenakaw brêşt hawarîkrîd "rawestîn!". Ew le ekterêk ke lew dîmeneda rollî 'larn tîc' debînî û em ser û ew serî jûrekey dekrîd, pîrsî : bo ew cullaneweye encammedat. Ême hemûman wellammandayewe, leberewey bo ewe bellgey heyê; ew bo derrbrînî risteyek dwatrî, debêt lewserî jûrekeda bêt. Eme 'mîzansin' î xotane. Brêşt betûrreyîyewe emey retkirdewe. Wî "bellgeyek bo cullaneweyek ew le arada nîye". Ême gutman bellam ristey paştir weha ştêk dexwazêt. Ew hawarîkrîd "çî risteyek?", Ektereke risteyek derbrî. Le wellamda gutî "em risteye nakrêt nûsînî min bêt!". Ême naçarbûyn, ke

deqeke nîşanbdeyn û bîselmênîn, ke risteke hî xoyetî û ew berrastî letaw ême tûrrebû. Ew dîmenekey dûbare nûsîyewe. Brêşt em dîmeney awa dîtû, herwek blîley kesêkî dîke nûsîbêti û peywendî be şanonameyekewe hebêt, ke ew ştêkî lebareyewe nebîstibêt. Ew wek bînerêk hellîdesengand û deybîni ke dîmenêkî serkewtû nîye.

Pêşekîyekanî amadekirdnî şanoyîyek lebarî asayîda nîwesallêkyan dexayand. Lew maweyeda şanoyîyewe dekewte berbas û lêdudwan û ger wergêrran buwaye, dekewteber lêkollînewe. Dîkorî dîmeneke sereta leser kaxez û paşan le şêwey nmûney wêneyî amadedekra. Em babete lebarey poşakîşewe herwa bû. Paş em qonaxe, katêk ke brêşt provey destipêdekrîd, dyarîkirdnî 'mîzansin' layenîkem sê ta çwar mangî dexayand. 'mîzansin'ekan wirdekarî zoryan dexwast. Brêşt pêwabû, ke mîzansin birrbrey piştî derhênanî şanoyîyewe; ew lew bawerredabû, ke mîzansin, lebarî xwazrawîda, pêwîste betenya twanay gêrranewey beserhatî şanoyîyewekey hebêt. Bew corey ke eger kesêk le pişt dîwarêkî şoşeyîyewe seyîrî nwandneke bkat û bebê ewey gwêy le rîsteyekîş bêt, bitwanêt tuxme serekîyekanî beserhateke û berxurdekanî nêwî têbgat. Bedestihênanî weha 'mîzansin'êkî roşn û aşkra, katêkî frey frey gereke. Ew herşîtêk şyawî xîstnepêşçaw buwaye, taqîdekirdeye û eger dîmenêk le proveda letek cluberg û dîkorda neguncaye, yekemîn ştêk mîzansin bû, ke gorranî beserda dehat.

Paş dyarîkirdnî 'mîzansin'î serekî, ême leser wirdekarî rollbînîn, destbekerdebûyn. Ta em kate ekterekan rîstekanî xoyan betewawî derixkirdbû û deyantwanî be asanî rollyan letekda bgêrrn. Cûllanewe û bare cesteyîye zor cwanekan, zortîrîn serincyan bo xo radekêşa. Hendêk car katjêrêk bo çonyetî hellgirtnî ştêk lelayen ekterêkewe terxandekra. Sernicî taybet dedraye wirdekarîyekanî cûllanewey cesteyî; xugirtnekan, rahatnekan, berxurdekan û tenanet bare cesteyîye fre cwanekanî mrov, ke kesayetî ew pêkdehênenêt û eme rastîyewe, ke bezorî le şanoda piştigwêdextrêt. Brêşt çend katjêrêkî bewewe debirdeser, ke bbînêt 'galîle' çon têlekiskopêk yan sêwêk

bedestewe deqrê. ' gruşa 'î qellew, çon butlle aw yan mindallêk berizdekatewe, serbazî law 'îlîf' çon çonî Leser mêzî cenrallkey xoy dexwatewe û ştî dîke. Zorbey kat nîgar û bellgey wêneyî kat û serdemî beserhatî şanoyîyeke boxwêndnewey cûle û bare cesteyîyekan dehênraye nêw provekan. Nîgarkêşanî pesendikrawî brêşt 'brogil' û 'buş' bûn. Nîgarkêşî ewan 'beserhatekan'yan degêrranewe, kesayetîyekanyan letek jyan û pîşe û bawerr û tawanekanyan amête bûbûn. Karayî ew wênaney, ke brêşt dîtûnî bezorî le karekanî ewda bedîdekran, satî taybet le mîzansin û herwa kesayetîyekan û dîmenekan, lew nîgar û wênanewe serçaweyangirtû.

Mercekanî kesayetî, mercekanî beserhateke û ew karaney ke le dewruberî kesayetîyekanda rûyandeda, her sat debû lêkollînewe û şîkirdnewe lebareyanewe bikîrê. Katêk ke hemû em wirdekarîyane degeyîştne qonaxêkî dyaîrkraw, qonaxêk ke xallî tewawbûn nîye, bellku qonaxî kembûnewey twanayîye corawcorekan bû, brêşt yekemîn provey tewawî nwandnekey destîpêdekrîd. Em qonaxe deytwanî şeş mang paş destbekarkirdnî ekterekan Leser şanoyîyeke bêt. Şeş mang karkirdin Leser 'mîzansin'ekan, satî cyacya û beşî çkoley dîmenekan. Yekemîn provey gîşt şanoyîyeke bezorî karesat bû. Bo ekterekan nedelwa ke weha bexêrayî hemû ştêk pêkewe grêbden. Bellam brêşt xoy Leser em babete pêdagrîdekrîd. Le provey duwem û sêyem le gîşt şanoyîyekeda, Leserxo kêşêk xoy derdexsit û tewawî ew hellaney, ke taweku ewkat nebînrabûn, berroşnî derdekewtin. Carêkî dîke brêşt tewawî şanoyîyekey be satî kurt û beşî bçûk bçûk dabeşdekrîd û her parçeyek ke serkewtû nebuwaye, karî Leser dekrîdewe. Paş karkirdin Leser beşe cyakrawekan, dwaqonaxî prove destîpêdekrîd. Em qonaxe provekanî tewawî şanoyîyekey degirtewe, bellam em provaneş hemîşe dûbare karkirdnewe Leser wirdekarî û dîmene cyawazekanî letekdabû. Yek dû hefte bo provey kare teknîkîyekan terxandekra. Hendêk car runakîdan be şanoyîyeke pênc roj drêjeydekêşa, ke lem maweda bo derhênanî cûlle û 'mzansin'ekanî şanoyîyeke, sûd le ektere ziyadekan werdegîra, taweku ektere serekîyekan kat û wzey xoyan befîroneden. Bedrêjayî provekan beclubergewe,

wirdekarîyekan hemîşe gorranyan beserdadehat û çaktir debûn, em allugorrane zorbey kat tenanet mîzansin û deqî şanoyîyeweş degirtewe. Leyadme ke le yekemîn şewekanî nwandinda, ekterekan kurte têbînî brêşt'yan Leser mêzî jûrî xogorrînda dedozîyewe, lem têbînîyaneda wêrray arezûy serkewtin le nwandnekeda dawaylêdekirdin, ke bo nmûne le flane dîmenda le cêy ew risteyey ke brêşt birryarî gorrînî dabû, le ristey taze sûdwerbigrin, leberewey kardanewey bîneran le cenerall proveda beclubergewe ewî nîşandawe, ke ristey şanoyîyewe ew karayîyey ke brêşt wîstûyetî, neybuwe.

Paş cenerall prove be clubergewe, brêşt hemîşe proveyekî dehênayekayewe, ke be provey " hêllkêşî" yan " hêmadanan" nawîdebrid; debû ekterekan Leser şano, bebê hewll le rollgêranda, bellam be parastinî hawsengî û westanekan û hîdîke û bebê clubergî nwandin, gîşt cullanewey şanonamekeyan bexêrayî le seretawe ta kotayî encambden û deqeke bexêrayî derbirrin. Eger kesêk lew serî hollekeda buwaye, em prroveyyey wek filme bêdengekan debînî; deybînî ke kesekan bexêrayî decûllênewe û barî corawcorî cestayî lexoyan nîşandeden, bellam neydetwanî wşekan bbîstê û yan hîç core hestêk bêcge le heste aşkrakan bbînêt. Em proveyey karayîyekî zor besûdî hebû, debuwe hoy asûdeyî û azadî ekter. Komekî pêdekrid ke her wirdekarîyekî fîzîkî lebîrbêt û baştir çonyetî hawsengî nwandneke bedestibhnêt.

Serencam şewî yekemî nwandneke [ke lerrastîda pêşinwandinêk bû be amadebûnî bîneran] katî dehat. Paş ewe provedekra, taweku allugorr Leser bnemay kardanewey bîneran le şanoyîyewekeda bikrêt. Paş pênc ta heşt 'pêşinwandin'î şanoyîyewe le şewî yekemda be amadebûnî nwênerî rojname û bllawkrawe û mîwanekan, nwandinî fermîy destipêdekrid. Brêşt bepêy ezmûnekanî xoy le emrîka û brîtanya em pêşinwandney le şanoy allmanyada kirde baw. Sereta rexnegranî allmanî betundî djî em kare bûn, bellam êstake şanokanî dîkeş şêwey brêşt degirneber. Paş destipêkirdnî fermî nwandnekanîş karkirdin Leser şanoyîyewe nedewesta. Derhêner [yan yekêk le

yarmetîderanî ew] şewane nwandnekeyan seyirdekrîd û her kat ke allugorr yan dûbare karkirdneweyan Leser beşêk bepêwîst bzanraye, destyan be provedekrîd.

Em hemuwe lewaneye be rojêkî pîrr sextî û mandûbûn bêtepêşçaw, ke taku radeyek her waaş bû. Bellam hemû ştêk le keşêkî aram û asûde û azadda bo ezmûnkirdin berpadekra. Ekterekan (derhêneranêk) ke tazekî hatbûne bêrlîner ênzêmbil, bezorî fre tûrre û şllejabûn û hewllyandeda, ke destbecê encamêk bedestibhênin, bew corey ke eger tenya çend hefteyek helî provekirdin heye, debêt awabêt. Bellam brêşt pêydegutin "hemîşe debêt begumanewe temaşay encamî pele bikrêt. Yekemîn rêgeçare bezorî rêgeçareyekî başnîye. Leberewey bîrkirdnewey pêwîst lebareyanewe bekarnebrawe. Wek sruştî rênwênîgerêkî gumanawîye, betaybet bo derhêner".

beboçûnî brêşt nîgarkêşî gringîyekî zorî hebû. Ew şêwekanî bekarhênanî nîgarkêşî letek hawellekey 'kaspêr nêher Kasper Neher' baskirdbû û letek ewda deskewtêkî nwêyan bedestihênabû. Katêk ke 'nêher' lêprisrawetî nîgarkêşî şanoyî brêştî leestodegrit, sereta behêlkarîye çkolekan destîpêdekrîd, ke şwêne gringekanî beserhatekeyan nîşandeda. Hendêk car ew tewawî beserhatekey le şêwey karîkatorî rûnikrawe dekêşa. Ew le kesayetîyekanewe destîpêdekrîd û wênekanî bepêy şwênî taybetyan dekêşa, bem şêweye 'mîzansinî' wênekêşî dekrîd, katêk ke ew û brêşt, nîgarkêşîyekanyan pesendibkirdaye, destbekarî kêşanî dîmenekan debûn. Bo brêşt û bo 'nêher'îş katî karkirdnî letek brêşt'da, herweha bo 'oto Otto' û 'fon apên von Appen' ke le dehey pencada letek brêşt'da karyandekrîd, dîkor keşêk bû, ke lewêda ekter beserhatêkî taybetyan bo bîneran degêrrayewe. Yekemîn hengaw ewe bû, ke keş û kereste ronere pêwîstekanî ekter bixrêneberdestî; hengawî dwatir ewebû, ke dîkore dahênraweke xoy berradey pêwîst beserhatî şanoyîyeke û nakokîyekanî naxî, serdemî mêjûyî, peywendîye komellayetîyekan û hîdîke bgeyênête bîner. Dwahengaw ewe bû, ke becwanî bîhênedî.

Ewey ke be derhênanî brêştî nawdebrêt, ştêk bû ke hemîşe ledwa qonaxî amadekirdnî şanoyîyekeda bedestdehat. Brêşt hîç kat bebîrokeyekî pêştîdarrêjrawewe lebarey şêwey derhênan destîpênedekrid, tenanet ştêkî serekî wek ewey ke debêt derhênanekê 'naturalîstî' bêt yan 'serdemêkî mêjûyî taybet' nîşanbidrêt yan her şêweyekî gewcaney ke rêsa û rêkewtne şanoyîyekan bezorî leser şanonamekan deysepênin. Ew be wirdbûneweyekî qullî peywendî allozkawî komellayetîy kesekan û ew hellsukewtaney ke lewewe serçawe degrin, dest bekar debû. Ew derûnnasînî kesayetîyekanî piştigwê nedexsit, bellku leser bnemay peywendîye komellayetîyekan geşeypêdeda. Katêk brêşt provekanî destîpêdekrîd, hêllkarîyekanyanî seyirdekrîd û leser boçûnekanî karîdekrîd. Dû car min bexom ewem dîtûwe, ke leседа heftawpêncî dîkorêk betewawî drustikrawe û [poşakî duraw û guncaw letek ew dîkore] paş dwa prove letek poşakekanda welanrawn. Letek ewey ke herçende cwanîş bûn, bellam ewey ke brêşt û 'fon apên' deyanuyist neyandegeyand. Pareyekî zebend xercî em ezmûnane dekra, bellam bebêguman befîro nedeçû. Yekêk le pende cêpesendekanî brêşt ewebû " tam wçêjî xwardin beçêjtîni xwarneke dyarîdekrêt", hemîşe eme lebarey karî şanoyî ewewe rastîbû.

Le dehey bîstî sedey raburduwewe, ke brêşt le şarî 'munîx' kewte derhênanî şanoyî, ta kotay, pêyxoşbû lekatî derhênanda dewruberî qereballx bêt. Her kesêk ke cêmtmaney buwaye, bangihêştey provekanî dekrîd û berdewam le serincekanî dekollîyewe. Ew be leberçawgirtî kardanewey ew kesane, serperşîtî karekey xoy dekrîd. Le dehey pencada derhênanekanî brêşt wek hemîşe berhemî gelkarî bûn û ew berdewam sûdî le tewawî kesanêk ke letek derhênanda serukaryan hebû, harîkaran, hîllkaran û amadekeran û awazdaneran, werdegrit.

Brêşt le lêprisrawe hunerîyekanî ênzêmbil xwazyarbû, ke provekan be poşakewe bbînin, taweku bitwanêt le sernicî ewanîş agadarbêt. Le yadme ke dwaprovey 'katisgrabin Katizgraben' [şanoyîyekî çîroknûs û şanonûsî hawçerxî allmanî xorhellaî' êrvîn şîtrîtmater Erwin Sitritmatter ' ke brêşt le sallî1953da hênaye

serşano] brêşt komellêkî le tazelawanî de ta çwarde (10- 14) salley bo seyirkirdin bangeêştekirdbû. Paş tewawbûnî proveke, ew, dû katjêrî tewaw katî letek ewan beserbird, ta bzanêt ke ewan çî le şanoyîyeke têgeyiştûn û çî tênegeyiştûn û boçî. Em dûmaneye kêşaye ewey ke hêšta leser hendêk le dûmenekan karbîkrêt û taweku zêdetir roşinbibnewe û 'gêrranewey beserhateke' çonyetîyekî baştirî hebêt. Brêşt birrway tewawî be dîtnî bêlayanane û bêdemargîrîy mindallan hebû. Wate le bîrkirdnewey sakar û honerane behremendibûn, bîrkirdneweyek ke brêşt pêywabû bo şano zor gringe.

Brêşt birrwarîda, ke derhêneranî law le ênzêmbil pêkewe karî derhênan bken. Dû yan heta sê kes le ewan beşêweyekî yeksan û hawbeş rollî derhêner leestobgrin. Em kare encamêkî xwazrawî hebû. Derhêneran çemkêkî bnerretî ke hemuwan pêyrazibûn, bedestyandehêna û dwatir destyan beprovekirdinyandekrid, bellam le drêjey provekanda şitgelêkî cwan le bexurd û cûdayî endêşe cyawazekanda, ke leser babetêkî hawbeş karyandekrid, dehatnegorrê. Rêgeçarey baştir lewey ke heryeke lem derhênerane betenyakarîy bitwanêt bedestîbhênêt, destkewt debû. Le rastîda zorêk le derhênanekanî pêş û zorbey derhênanekanî paş mergî brêşt, bem core derhênan.

Bo brêşt hergîz şêwekarî ekter gring nebû, ew pêynedegutin brrone mallewe em kare yan ew kare bken, yan brrone piştî şanowe û xo cemucor bken. Ew karî beser mîkanîzmî sûdlêwergîrawî ekterewe nebû, bellku tenya bîrî le encamî kareke dekirde, brêşt rêzî le ekterekan degrit, be asûdeyyekî zor ziyadewe letek ewan decûllayewe û zorbey pêşnyarekanî ewanî bekardehêna. Le katî pşûdanda, ew tenanet gwêy le qşewbasekanî dîkey ekterekan radegrit û neydewîst ewan letekîda naasûdebin. Ew deyuyst ke herçon buwe, ewan bawerrbexobûn lelayan drustibêt. Ew deytwanî bbêt be şoxîgerêkî lêhatû; hêndêk car ekterekan bes bo seyr û sergermî, ewyan naçardekrid, ke bekarêk hestêt. Ew ekterî naçar be lasayîkirdnewey xoy nedekrid, bellku bemebestewe lekarî xoyda zyaderrewîdekrid, taweku ewey ew

deyuyist ekterekan seyrîbken, bellam hergîz duçarî dllerrawkêy lasayîkirdnewey û kupîkirdnî, nebin.

Bêguman serincrakêş debêt, ewey min le şêwederhênanî rollbînînêk, ke lelayen brêşt'ewe dîtûme û ewey lelayen hawserî ' lîon foyîştvanger Lion Feuchitwanger 'ewe, ke be yekemîn ezmûnî derhênanî em derhênerê rageyêndrawe, letek yekda berawirdibkeyn. Katêk ke brêşt bîst û çwar salle bû, şanoyî ew 'dengî tepllekan le dîlî şewda ' le mîwnîx provedekra, derhênerî şanoyîyeke besersurrmanêkî tewawewe debînêt, ke nûserî law le katî provekeda dêt û karekey pêradegrêt û beser ekterekanda hawardekat û çonyetî encamdanî herşitêkyan nîşandedat. Le maweyekî kurtîda, brêşt tewawî şanoyîyeke degrête esto û derhêner [ke pyawêkî betemen bû] bekirdewe debête harîkarî brêşt. Bew corey ke le şanoy ew katî allmanyada baw bû, mawey provekan kurtîbû, nzîkey sê hefte bû, le dwa hefteda, ekterekan [ke hendêk le ewan ekterî zor betwanaşbûn] zor hewllyandeda, heta ewey brêşt lêyanixwazyarbû, encamîbden. Le bnerretîda brêşt hewllîdeda, ke ew core zyaderrewî û plexwazîye bawey allmanyay ewkatyan lê datekênêt û naçaryanbkat, ke berxudêkî ketwarîyan letek rîstekanî xoyanda hebêt. Raportî xanmî 'foyişt vanger' serincrakêşe "ew pyawe tazelawey ke le provekanî yekemîn şanoyîyekeyda amadedebû, berdewam hawarîdekrid, ewey ew ekterane deygeyênin bogene. Katêk min brêşt'mi le temenî penca sallîda beserkirdewe, lewaneyê aramtîrbûbêt, ew hêştake begermî serqallî xawênkirdnewey textî şano û 'gîşt hunerekan' le " droye şîrînekan" bû, ke debûne hoy ewey ke mrov twanay nasînî cîhanî bew corey ke heye, nebêt".

Brêşt hewllîdeda, ke le şanoy xoyda ruxsarî ketwarîy cîhan baxterrû, nek wêney lealltunawhellkêşrawî pallewanî droyne û wêney bêperdey kerwêşkgel, ke sergermî xwardinî gêzer û xerîkî cûtûbnin. Leser şanoy brêşt, guman le xwadestkirdekanî mrov, guman le yasa dahênrawekanî mrov û le her ştêk ke bezoremlê beser mrovda sepênrawe, radegeyêndra.

Brêşt wek taqîgeyek sûdî le şanokey xoy werdegrit û hellsukewtî mrovekan, rwangey mrovekan û lawazî mrovekanî le rêgey şanoî û ekterekanewe denwand. Lem ezmûngeyeda le hemû ştêk dekolrrayewe û hemû ştêk detwêjrayewe ta serencam bekemell nişandedra, komellêk ke zorbey kat bo xonasîn lem awêne zor rûn û lerradebeder rûneda, amadenedebûn. Mamelê û derbrînî ketwarîyaney ristekan, ke brêşt le seretay derkewtinî le bwarî şanoda taweku kotayî, pêdagrîy leser dekiridin, ştêkî wawetir le narrezayetî pyawêkî şanoî be rêsa rzîwekanî şano bû. Bo ew, şano hêllkarî û qallbêk le cîhan bû. Cîhanêk ke ême hemûman debêt têyda bjîn.

*****

* em wtare deqî qsekirdnekey ' karl vêber'e le zankoy tulîn sallî 1967. Herweha le jmarey taybet be brêşt'î bllawkrawey TDiR bllawkrawetewe.

** le (micle wîje hnir tatir'fêl' tatir' şmare 6, 7 sal dum 1998,1999 wergîrawe

برېښت و ستالين

بېرټولډ برېښت له دوا مانگه کانی ژباڼيدا، چوار هونراوهی دژى ستالين نووسين، که تا ماوه به کی زور کهس له باره يانه وه ناگادارنه بووه، له "کونفراسی نه نجومه نی نیونه ته وه یی برېښت" دا که سائی (۱۹۷۹) له ئەمریکا به سترا، بیرورای گشتی ناگاداری سخ له وهونراوانه بوو.

بو یه که مین جار ته وای هونراوه کانی که له سهرده می ژباڼيدا و پاش مردنیش بلاونه کرابوونه وه، سائی (۱۹۸۲) به دوو کومه له هونراوه له ئالمانیا بلاوکرانه وه.

سائی (۱۹۸۳) جیمزلی لیون له وتاریکدا له ژیر ناوی "برېښت و ستالین، دواين وتهی هونه ر"، گورانی بوجوونه کانی برېښت له باره ی ستالین وه دایه بهر باس و کهوته لیکدانه وهی چوار هونراوه کی .

ئوهوی له خواره وه دهیخوینینه وه وه رگپرانیکی کورته ی وتاره که به. (و. فارسی)

پاش به ستنی کونگره ی بیسته می پارتی کومونیسستی یه کیستی سؤقیه ت له سائی (۱۹۵۶) دا و په رده هه لمانینه کانی خرؤشوف له باره ی ستالین ه وه، برېښت له ژیر فشاری لیدانیکی توندی گیانی له م په رده هه لمانینه وه، که وته دوو باره هه لسه نگانندی نه ندیشه کانی خوی له باره ی ستالین ه وه، به جوریک که له وه به دواوه، له نیو کومه ئی دؤستانیدا، 'ستالین ی به "جه لادی شایسته ی گه ل" نیوده برد.

برېښت له ساله کانی ۱۹۳۲، ۱۹۴۱، ۱۹۳۵ و ۱۹۵۵ دا سهردانی یه کیستی سؤقیه تی کرد. نه و سهردانیا نه له ودا کارای پوزه تیشیان دانا. به لام له باره ی خودی ستالین، ته نانه ت پیش به ستنی کونگره ی بیسته م، بوجوونه کانی ته نیا پوزه تیق نه بؤون و له ته ک نه وهی ستالین ی به نمایانی هیوای چه وساووه کان دهرانی، به لام کیستی که سایه تی ستالین و خو به زلگرتنی نه وهی ده دایه به ر په خنه.

پەنگدانەۋەي ئەم پەخنانە لە ھەندىك لە بەرھەمەكانى برىشت 'دا دەتوانرېت بەدىكرېت. بۇ
نمونه لەكورتە كۆپەي "رېزگرتن لە 'ne.en' ستالين"، لە پەرتووكى داستانەكانى مېتى (me-ti
)، بۇ برىشت سوودبەخشى ستالين گرنگە: 'مى تى' وتى "ھەندىك لەو باوهرەدان، كە 'نى . نين
ستالين' لە ھەندى كاردا مروقى بەسوودە، ئەم بابەتە بۇ ئەوانە زۆر گرنگە، ھەندىكى دىكە
پېيانوايە، كە ئەم مرقىكى بېوينەيە گەرەترين مرقىقە، وەكو خوايە."

ھەرودھا لەوانەيە ئەم بابەتە بۇ دەستەي دوووم، وەك ئەو گرنگىيە بىت، كە بابەتى يەكەم بۇ
دەستەي يەكەم ھەيەتى. ئەم ھۆنراوانە پەيوەندىكى نەپساوھيان پىكەۋە ھەيە. برىشت لەم
ھۆنراوانەدا دېندەيى و كىشى كەسايەتى و بەرزكردنەۋەي ستالين تا پلەي خواۋەندى ۋەبەر
ھېرشى پەخنەكانى خۆي دەدات.

ئەو لاپەنگرانى ستالين تا ئاستى "پەرسىتاران" دەھىتتە خواروۋە و رۆلىيان لەم بۆارەدا
نىگەتېف دەبىنېت.

ستالين بە تزار بەراۋورددەكات و نازناو و ناۋنیشانگەلىك، كە "پىباھەلدەرانى" بەويان دابوون:
"خۆرى گەلان"، "فېرگەرى گەرەيى جەهان"، "ھۆشمەند" و "شاگردى لىنين" دەداتە بەر تانە و
توانج.

لە ھۆنراۋەي دووومدا "نامېرەكان"، كە نىشاندەرى پىشەسازىبېوونەۋەي ۋلاتى سۆقىتە'ە و
مەبەست لە "سەرکەوتتى درەۋشاۋە" سەرکەوتنە بەسەر فاشىزم'دا.

ھەرودھا ئەۋەي كە ھەردووكيان بە دەسكەوت و خزمەتگوزارى ستالين زانراۋون. برىشت بە
پىشتبەستن بە پەردەھەلمائىنەكانى كۆنگرەي بىستەم، ئەم بەناو خزمەتانە دەخاتە ژېر
پرسىاروۋە. چونكە لەم كۆنگرەدا، خرۆشۆف، ستالين بەسەپاندىن و دېندەيى و توندوتىژى نەك
تەنيا رېگرى گەرە لەسەر رېي رابەرى لېزانانەي جەنگى يەكېتى سۆقىتە'دا بوو، بەلكو رېگرى
گەرەي پىشكەوتتى كۆمەلايەتى و پىشەسازى و ئابوورېي ۋلاتىش بوو. لە بەشى يەكەمى
ھۆنراۋەي چوارەمدا، برىشت نەجە بۇ تىئورى زاناي جىنتىكى سۆقىتەتى لىسنكو – Lyssnko

پادەكېشىت، كە بەيپى تېروانىنى ئەو ھەولئەدەن لە ناو ناوچە ساردەكانى سىبىريا، گەنم بەرھەمبەين.

لېرەدا جارنىكى دىكە بابەتتىكى دووبارە دېتھگۆرى، كە لەيەكك لە ھۆنراوەكانى پېشوو تىرىدا بەناوى "پەرورەدە كىردنى ھەرزى"، پېشتر پېشنىار كىرابوو و لەوئىدا بىرىشت رېز لە ھەولئەكانى لىسنىكۆ دەگىرت.

لىسنىكۆ ھەولئەدەدا، تەواوى لىكۆلىنەو ھەكانى خۆى لە بوارى جىنتىك'دا لەتەك بۇچوونە تەنگىبىنەكانى ستالىن'دا لەبارەى زانستەو ەگونجىنېت، كە لەم رۈو ە لىكۆلىنەو ھەكانى سۆقىيەت لە بوارى جىنتىك'دا دەيان سالى دواكەوتن. ئايا بىرىشت كاتىك ھۆنراو ە چوارەم لەسالى (۱۹۵۶)دا دەھۆنئەو ە لە تەواوى ئەم پىرسانە ئاگادار بوو؟ بەھەر حال لىسنىكۆ لەوئىدا نوپنەر و سىمبولى يەكك لە كەسە ملكەچەكانە. بىرىشت لەم ھۆنراو ەدا، سەرنجمان بۇ ئەم خالە پادەكېشىت، كە بۇكارنىكى ئاوا، نەك تەنبا يەك لىكۆلەر ەو، بەلكو لىكۆلەر و شارەزايانى زۇر پېويستەن. بەواتايەكى دىكە، بۇ بنىاتنانى كۆمەلگە يەكى سۆشئالىستى پېويست بە ھارىكارى و كۆمەكى جەماو ەرى چىن و تويزەكانى گەل ھەيە. ھەر ەو ە لە بەشى دوو ەمى ئەم ھۆنراو ەدا، مەبەستى بىرىشت لە بەكارھىنانى واژەى "نامار" پىشتبەستنە بەو وتەيەى خروشچوف كە ستالىن دەيگوت "بەتەنبايى دەتوانئت ھەموو بىر بارەكانى بدات و تەنبا پېويستى بە ئامارگىران ھەيە".

بىرىشت ئەم وتەيەى ستالىن بەم جۆرە دەداتە بەر تىوانچ، كە بە دژى خودى ئەو بەكارىدەبات و پايدەگەيىنېت، كە "كەسەكانى ژېر سايەى رابەرى، لائىكەم بوونىان بەھۆى ئامار ەو ھەستىدە كىرت و دەبىندىرتن".

ھەر ەو ە لە پاستىدا ئەو ە جەماو ەرى خەلكە، كە لە بارەى ئەو ەو ە، كە دەبئت چى بكرئت، بە ھەنگاوانان يان ھەنگاوانەناني، بىر بار بدات نەك يەك كەس بەتەنبا.

Brêşt û Stalîn

Bêrtollid brêşt ledwa mangekanî jyanîda, çwar honrawey djî stalîn nûsîn, ke ta maweyekî zor kes lebareyanewe agadarnebuwe, le "kunifrasî encumenî nîwneteweyî brêşt " da ke sallî (1979) le emrîka bestra, bîrurray giştî agadarî sê lew honrawane bû.

Bo yekemîn car tewawî honrawekanî ke le serdemî jyanîda û dway mirdnîş blawnekrabûnewe, sallî (1982) be dû komelle honrawe le allmanya bllawkranewe.

Sallî (1983) cîmzilî lîwn le wtarekda lejîr nawî "brêşt û stalîn, dwayn wtey honer", gorranî boçûnekanî brêşt lebarey stalîn'we dayeber bas û kewte lêkdanewey çwar honrawekey.

Ewey lexwarewe deyxwênînewe wergêranêkî kurtey wtarekeye. (Û. Farsî)

Paş bestinî kongrey bîstemî partî komunîstî yekêti sovyet le sallî (1956)da û perde hellmallînekanî xroşuv lebarey stalîn'ewe, brêşt lejêr fşarî lêdanêkî tundî gyanî lem perde hellmallînewe, kewte dûbare hellsengandinî endîşekanî xoy lebarey stalîn'ewe, becorêk ke lewe bedwawe, lenêw komellî dostanîda 'stalîn' be "celadî şayistey gel" nêwdebrid .

Brêşt le salleanî 1932 ,1935,1941û 1955da serdanî yekêti sovyetî kird. Ew serdanîyane lewda karayî pozetîvyan dana. Bellam lebarey xudî stalîn, tenanet pêş bestinî kongrey bîstem, boçûnekanî tenya puzetîq nebown û letek ewey stalîn' be nmayanî hîway çewsawekan dezanî, bellam kêşî kesayetî stalîn û xobezilgirtin ewî dedaye ber rexne.

Rengdanewey em rexnane le hendêk le berhemekanî brêşt 'da detwanrêt bedîbkirêt. Bo nmûne lekurte kupley "rîzgirtin le 'ne.en' stalîn ", le pertûkî dastanekanî mîti (me-ti), bo brêşt sûdbexşî stalîn grînge : ' mî tî' wtî "hendêk lew baweredan, ke ' nî în stalîn '

le hendê karda mruvî besûde, em babete bo ewane zor gringe, hendêkî dîke pêyanwaye, ke ew mrovêkî bêwîneye gewretrîn mrove, weku xwaye".

Herweha lewaneye em babete bo destey duwem, wek ew gringîye bêt, ke babetî yekem bo destey yekem heyetî. Em honrawane peywendyekî nepsaweyan pêkewe heyê. Brêşt lem honrawaneda drrindeyî û kêşî kesayetî û berizkirdnewey stalîn ta pley xwawendî weber hêrşî rexnekanî xoy dedat.

Ew layengranî stalîn ta astî "peristyarane" dehênîte xwarewe û rollyan lem boareda nîgetîv debînêt.

Stalîn be tzar berawurddekate û naznaw û nawnîşangelêk, ke "pyahellderanî" bewyan dabûn : "xorî gelan", "fêrgerî gewreyî cîhan", "hoşmend" û "şagridî lînîn" dedate ber tane û twanc .

Le honrawey duwemda "amîrekan", ke nîşanderî pîşesazîybûnewey wllatî sovyet'e û mebest le "serkewtinî drewşawe" serkewtne beser faşîzm'da.

Herweha ewey ke herdûkyan be deskewt û xizmetguzarî stalîn zanrawun. Brêşt be piştbestin be perdehellmallînekanî kongrey bîstem, em benaw xizmetane dexate jêr pirsyarewe. Çunke lem kongreda, xroşov, stalîn besepandin û drrindeyî û tundutîjî nek tenya rêgrî gewre Leser rêy raberî lêzananey cengî yekêtî sovyet'da bû, bellku rêgrî gewrey pêşkewtinî komellayetî û pîşesazî û abûrîy wllatîş bû . Le beşî yekemî honrawey çwaremda, brêşt pence bo tîorî zanay cîntîkî sovyetî lîsînkî – Lyisisnko radekêşêt, ke bepêy têrwanînî ew hewilldeden le naw nawçe sardekanî sibîrya, genim berhembihênin .

Lêreda carêkî dîke babetêkî dûbare dîthgorrê, ke leyekêk le honrawekanî pêşûtrîda benawî "perwerdekirdnî herzin", pêştir pêşnyarkrabû û lewêda brêşt rêz le hewllekanî lîsîngo degrêt .

Lîsîngo hewllîdeda, tewawî lêkolînewekanî xoy le bwarî cîntîk' da letek boçûne tengîbînîyekanî stalîn' da lebarey zanistewe bguncênêt, ke lem ruwewe lêkolînewekanî sovyet le bwarî cîntîk' da deyan sall dwakewtin. Aya brêşt katêk honrawey çwarem lesallî (1956) da dehonêtewe le tewawî em pirsane agadarbû? Beher hall lîsîngo lewêda nwêner û sîmbulî yekêk le kese milkeçekane. Brêşt lem honraweda, serincman bo em xalle radekêşêt, ke bokarêkî awa, nek tenya yek lêkolere, bellku lêkoler û şarezayanî zor pêwîstin. Bewatayekî dîke, bo binyatnanî komellgeyekî soşyalîstî pêwîst be harîkarî û komekî cemawerîy çîn û tuyjekanî gel heye. Herweha le beşî duwemî em honraweda, mebestî brêşt le bekarhênanî wajey "amar" piştbestne bew wteyey xruşçuf ke stalîn deygut " betenyayî detwanêt hemû biryarekanî bdat û tenya pêwîstî beamargîran heye."

Brêşt em wteyey stalîn bem core dedate ber twanc, ke be djî xudî ew bekarîdebat û raydegeyênêt, ke " kesekanî jêr sayey raberî, lanîkem bûnyan behoy amarewe hestîpêdekrêt û debîndîrên."

Herweha le rastîda ewe cemawerî xellke, ke le barey ewewe, ke debêt çî bîkrêt, be hengawnan yan hengawnenanî, birryar bdat nek yek kes betenya .

*****

Lêreda mebest le hellsengandinî mîjûy stalîn nîye û behoy winbûnî faktekanewe, natwanrêt bem kare hestî. Bellam debêt oturîtey ew bexatrî qerebûkirdnî zyanekekanî olgubûnî ew, lenêwbibrêt. (w. Farsî : k. Ruzdar)

داوهرى

دادگەر: ناوت ؟

برېشت: ئەنگۆ بە خۇتان دەزانن

دادگەر: دەزانم، بەلام دەپن بە خۇت بىلئىت.

برېشت: باشە من لە بەر "بىرتۆلد برېشت" بوون دادگەيىدەكەن. ئىدى بۇجى دەبىت ناوم بلىم ؟

دادگەر: وىپراي ئەوەش، مەر دەبىت ناوت بلىئىت. ناوت ؟

برېشت: من گوتم، كە "برېشت" م.

دادگەر: ھاوسەرىيتكردووه ؟

برېشت: ئەرئ

دادگەر: لەتەك ئىك ؟

برېشت: لەتەك ئىك

پىكەنىنى ئامادەبووان

دادگەر: ئەنگۆ گارتە بە دادگەي دەكەن ؟

برېشت: نە، ئاوا نىيە.

دادگەر: ئەي بۇجى دەلئىت لەتەك ئىك ھاوسەرىيتكردووه ؟

برېشت: لە بەرئەوہى كە بەراستى لەتەك ئىك ھاوسەرىيكمردووه !

دادگەر: كەست دىتووه لەتەك پىاوئىك ھاوسەرىيىكات ؟

برېشت: ئەرئ !

دادگەر: كى ؟

برېشت: ھاوسەرەكەي من. ئەو لەتەك پىاوئىك ھاوسەرىيكمردووه.

پىكەنىنى ئامادەبووان

بىرتۆلد برېشت

Dawerîy

Dadger : Nawt ?

Brêşt : engo bexotan dezanin

Dadger : dezanim, bellam debê bexot bîllêyt .

Brêşt : başe min leber "Bêrtolld Brrêşt"bûn dadgeyîdeken. Îdî boçî debêt Nawm bllêm ?

Dadger : wêrray eweş, her debêt Nawt bllêêt. Nawt ?

Brêşt : min gutim, ke "Brêşt"m .

Dadger : hawserîytkirduwe ?

Brêşt : erê

Dadger : letek kê?

Brêşt : letek Jnêk

Pêkenîî Amadebuwan

Dadger : engo garte be Dadgey deken ?

Brêşt : ne, awa nîye.

Dadger : ey boçî dellêyt letek Jnêk hawserîtkirduwe?

Brêşt : leberewey ke her berrastî letek Jnêk hawserîykmirduwe!

Dadger : Kest dîtuwe letek Pyawêk hawserîybkat?

Brêşt : erê!

Dadger : kê?

Brêşt : Hawserkey min. Ew letek Pyawêk hawserîytkirduwe.

Pêkenîî Amadebuwan

Bêrtold brêşt

Jim Allen

جیم ئالن

جیم ئالن سیناریۆنوسى ناوازه، فېربوو و پەروەردەى زىندان ، كەسىك كە رېتمەكانى قەسەكردنى پۇژانە بۇ دەربېرىنى خەبات چەوساوان بەكاربىرد

كۆن لۇچ Ken Loach

جېم ئالن، نووسەر و سۆشپالېست، پاش نەخۇشپىيەكى دىرئخايەن لە مائەكەى خۇيدا لە شارى مانچستەر، لە تەمەنى ۷۲ سالىدا مرد. شانۆپىيەكى ئەو بەناوى 'تياچوون - Perdution' كە لە بارەى رەشەكوژىيە موودىيەكان لەلايەن نازىيەكانەوہ بۇ شانۆى 'Royal Court Theatre' نووسراوہ و راگرتنى لە سالى ۱۹۹۷دا بووہ هۆى نارەزايەتى و دوجار لە پاگرتن رزگارى بوو و بىر يار درا لە 'Gate Theatre' لە لەندەن بېتە سەرشانۆ. ئەم سەركەوتنە يەكك لە دلخۇشپىيەكانى دواساتەكانى ژيانى ئەو بوو.

سەرەتا ئەو لە دەهەى شەستدا زنجىرەى تېلەفزيۇنى (Street Corronation)ى نووسى. بەلام پاشان تۇنى گارنىت Tony Garnet داواى لىكرد بۇ شانۆى پۇژى چوارشەممە Wednesday بنووسىت، كە زنجىرە شانۆپىيەكى تېلەفزيۇنى BBC بوو. شانۆپىيە تېلەفزيۇنى "كۆ - Lump" كە لە بارەى (چەوساندنەوہى) كارگەرانى بىناسازى بوو و لەلايەن جىك گۆلد Jack Gold وە لە سالى ۱۹۶۷دا دەرھىنرا يەكەمىن سەركەوتنى بۇ ئەو بەدەپىنا. 'بلىسەى گەورە - The Big Flame" كە بە دواى ئەودا هات، بەسەرھاتى كارگەرانىك بوو، كە لەنگەرگەكانى 'لېشەرپول'يان داگىركردبوو و ئەو چالاكىيەيان بووہ چەخماخەيەك بۇ پرووداوەكانى ۱۹۶۸.

'پۇژانى هيوادارى' گىرنگىرەن بەرھەمى ئەو پۇژانەى بوو: چوارەم فىلم، كە بەسەرھاتى سى كەس بوو لە جەنگى گەورەوہ تاوہكو مانگرتنى گشتى ۱۹۲۶. ئەو بابەتانەى كە لەم بەرھەمەدا كەوتنە بەرباس، مەشخەلەى سەراپاي ژيانى ئەو بوون: فريوكارى بەردەوامى چىنى سەرورە، ئايدىيالېزىمى لاوان، لەسەردوو پەت يارىكردنى رابەراتى كارگەرى و واژھىنانيان لە خەباتى كارگەران.

جېم لە كولمپۇرست، ناوچەى كارگەرنشپىنى مانچستەر لەدايكبووہ. كاتىك كە سەرباز بوو، بەھۆى نارەزايەتيدەربېرىن لە دەرەوہى فرۇشگەيەكى چىپسدا، زىندانكرا. زىندان پەروەردەى كرد. هاووزىندانىيەك ئەوى بە پەرتووكىك ئاشناكرد و هاندا تا بخوئىتتەوہ. لەو كاتەوہ ئالن

به‌تەواوی ژبانی خۆی تەرخانی دەرك و پەبەردن بە كێشمەكێشیكى بێكۆتایی كرد، كە لە نێو كارگەران و چەوسێنەرەن و دژەخوناندا لەئارادایە.

ئەو لە کاری بیناسازیدا، لە لەنگەرگەکاندا و لە کانه‌کاندا کارکرد. ئەو لە ژبانی سەختی کارگەران و ەرزبەه‌ه‌و ەفێری رامیاری بوو. ئەو لە تەك كەسانێك ئاشنا بوو كە لە فێرگەي رامیاری شۆپشگێرەدا خۆپندبوویان و ەه‌ر وەك خۆی بە خۆفێر بووبوون. ئەو ئەندامەتی لە پارتی لیبرال سۆشیال دیموکراتەکاندا ڕەتکرده‌وه و لە پارتی کۆمونیستی ستالینیستەکاندا كەوتە چالاکي. دەهەکانی حەفتا و ەه‌شتا سەردەمانیكي دژوار بوون. (کانا ئی ٤) فیلمنامەي ئەو لە بارەي ئێرلەندە پەسەند نەکرد. تەنانەت ئینیسیتوتی فیلم لە بریتانیاش دەرگەي بەروویدا داخست. لەم ڕۆژانەدا مەرگي ھاوسەرەكەي ، کلارا، پشتی ئەو چەماندەه‌وه.

شانۆي "تیاچوون" بەسەرھاتی ڕێكەوتنی سا ئی ١٩٤٤ی كۆمەئێك زایونیستە لەتەك نازیەکان لە ەه‌نگاریا. بەپێي ئەو ڕێكەوتنە ژمارەبەك یەھودی مۆلت و ەردەگرن و بەرەو فەلەستین ەلەئێن، لە بەرامبەر ئەو ەدا زایونیستەکان لە ئاست ڕەوانەکردنی یەھودیانیکی دیکە بۆ ئۆردوگەکانی مەرگ چاودەنووقین و بێدەنگە دەكەن.

ھێرشەکانی پێشووتر لە بەراورد بە تەورەبوونێك، كە زایونیستەکان لەكاتی پڕۆقەي شانۆییەكەدا دەریانپری ھیچ نەبوون. ئالن بە بیزارییەو ەولانانی بەرھەمەكی بیی و ئەم کارە پەلەییەكی ڕەشی بە ڕووخساری (Royal Court) ەو جێپێشت.

دواجار دەھەي نەو ەد [سەدەي ڕابوردوو] بەرھەمە بەرجەستەکانی ئەوی بەخۆو ەبیی. من سیناریۆکانی ئەوم بەناوی "بەرنامەي ھێنی - Hidden Agenda" و "بەرد بارین - Raining Stones" تابلۆی ژبانیکی دژوار، بەلام لیواولێو لە سۆزی نشینگەي خۆي، ەه‌ر ەھا "ولآت و ئازادی- Land and freedom" م دەرھێنان و کردنە فیلم. جەنگي نیوخۆي ئی سپانیا، سەردەمانیك بوو كە ئالن دەبووست ەھ‌موولایەنەکانی جەنگ دژی فاشیزم بخاتە ڕوو، ھاتی جەنگاوەران لە زۆر وڵاتەو، سوپای گەلی، ەه‌ر ەو ەزی و كۆمەلە كارگەریەکان - سۆشیالیزم لە پراکتیدا. دواجار دژەخونی ستالین و سۆشیال دیموکراتەکان، لەبەرئەو ەي كە ئەوان جەنرال 'فرانکو'یان لەبەرئەگەری ھاتنەسەرکاری دەوڵەتی كارگەران، لە لا پەسەندتربوو. دەتوانی ت ئەمە لە كرۆکی نووسینەكە و بێرکردنەو ەي ئالن'دا بەدیكریت.

نووسینه‌کانی له‌باشترین باردا دارای تواناییه‌کی دهروونین، که به‌ره‌می نووسه‌ره هاوچه‌رخه‌کانی ناتوانن به‌رامبه‌رکییان له‌ته‌کدا بکه‌ن. ئەو پیتی تیکشکاند، خه‌یال، گالته‌وگه‌پ و ده‌رپینی زمانی هه‌ر رۆژه‌ی به‌ شیوه‌یه‌کی زیندوو به‌کاره‌ینا. ئەو توانی مشتومرینی پامیاری له‌ شیوه‌ی خه‌باتیکی چرپ بخته‌پوو. جیم هه‌ستیکی جوان و به‌هیزی هه‌بوو و ده‌قه‌کانی به‌ توانایه‌کی نه‌خشیانه‌رانه و ته‌نزاوییه‌وه‌ ده‌نووسن. ئەو له "وڵات و ئازادی" و له "فیداکار" دا چهند کۆپله‌یه‌کی له "ولیه‌م مۆریس - W Morris" وه‌رگرتوو. ده‌کریت ئەم چهند به‌یته له نه‌بوونی خۆیدا بووترینه‌وه :

په‌یوه‌ست بن به‌ جه‌نگی‌که‌وه

که‌ مرۆفی تیدا نارۆخی

هه‌رچهند که‌ ئەو ون ئەین و ده‌مرئ

به‌لام کرده‌ی هێشتا و هه‌رده‌م سه‌رکه‌وتوو.

جیم ئالن له‌ ۷ی ئۆکتۆبه‌ری ۱۹۲۶دا له‌ دایکه‌بووه و له‌ ۲۴ی جونی ۱۹۹۹دا مرد. ئەو کارگه‌ریکی سۆشیالیست و پێکخه‌ر بوو، که‌ نیوی ئەو له‌ لیستی رەشی سه‌رمایه‌داراندا بوو. کین لۆچ، ده‌ره‌ینه‌ری سۆشیالیست و به‌ناوبانگ، به‌شیکی به‌رچاو له‌ شانۆیی و سیناریۆکانی ئەم نووسه‌ره‌ گه‌وره‌یه‌ی بردۆته‌ سه‌ر شانۆیان وه‌ک فیلم ده‌ره‌یناون، له‌وانه "بلیسه‌ی گه‌وره" (له‌ سالی ۱۹۶۷دا نووسراوه و له‌ ۱۹۶۹دا ده‌ره‌ینراوه)، "پله و په‌روه‌رنده" ۱۹۷۱، "رۆژانی هیوا" ۱۹۷۵، "به‌رنامه‌ی نه‌ینی" ۱۹۹۰، "به‌رد بارین" ۱۹۹۱، "وڵات و ئازادی" ۱۹۹۵. شانۆیی "تیاجوون"، که‌ شانۆی (Royal Court) له‌ به‌رنامه‌ی خۆیدا وه‌لای نا، که‌ به‌ ده‌ره‌ینانی کین لۆچ له‌ ژێر پرۆفه‌دا بوو. ئەو له‌ گه‌فتوگۆیه‌کدا ده‌لێت: "تۆنی گارنت، منی به‌ نووسینه‌کانی جیم ئالن ناشنا کرد، که‌ رابووردووێه‌کی دوورو درێژتری له‌ من هه‌بوو" و یادی هاوکاری خۆی له‌ته‌ک ئەم نووسه‌رده‌ا وه‌ک سه‌رده‌میکی شیرین و سوودبه‌خش له‌ ژانییدا ده‌کاته‌وه.

Jim Alen sînyaronyûsî nawaze, fêrbû û perwerdey Zîndan , kesêk ke rîtmekanî qsekirdnî rojane bo derbrînî xebat çewsawan bekarbird

Ken Loach

Cêm aln, nûser û soşyalîst, paş nexoşîyekî drêjxayen le mallekey xoyda le şarî mançîster, le temenî 72 sallîda mird. Şanoyîyekî ew benawî ' tyaçûn - Perdîtion ' ke le barey reşekujîy yehûdîyekan lelayan nazîyekanewe bo şanoy ' Royal Court Theatre ' nûsrawe û ragirtnî le sallî 1997da buwe hoy narrezayetî û dwacar le ragirtin rizgarî bû û birryar dra le ' Gate Theatre ' le lenden bête serşano . Em serkewtne yekêk le dillxoşîyekanî dwasatekanî jyanî ew bû.

Sereta ew le dehey şestda zincîrey tîlefzyonî (Coronation Sitreet)î nûsî. Bellam paşan tonî garnêt Tony Garnet daway lêkrîd bo şanoy rojî çwarşemme Wednesday bnûsêt, ke zincîre şanoyyekî tîlefzyonî BiBC bû. Şanoyî tîlefzyonî " kllô- Lump ' ke le barey (çewsandnewey) kargeranî bînasazî bû û lelayan cêk golld Jack Gold we le sallî 1967da derhênra û yekemîn serkewtinî bo ew bedîhêna. ' blîsêy gewre -The Big Flame" ke be dway ewda hat, beserhatî kargeranêk bû, ke lengergekanî 'lîverpul'yan dağîrkirdbû û ew çalakîyeyan buwe çexmaxeyek bo rûdawekanî 1968.

' rojanî hîwadarî' gringitîrîn berhemî ew rojaney bû: çwarem fîlm, ke beserhatî sê kes bû le cengî gewrewe taweku mangirtnî giştî 1926. Ew babetaney ke lem berhemeda kewtne ber bas, meşxellej serapay jyanî ew bûn : frîwkarî berdewamî çînî serwer, aydialîzmî lawan, leser dû pet yarîkirdnî raberatî kargerî û wazhênanyan le xebatî kargeran.

Cîm le kulîhorsit, nawçey kargerîşînî mançîster ledaykbuwe. Katêk ke serbaz bû, behoy narrezayetîderbrîn le derewey froşgeyekî çîpîsda, zîndanîkra. Zîndan perwerdey kird. Hawzîndanîyek ewî be pertûkêk aşnakrid û hanîda ta bixwênêtewe.

Lew katewe aln betewawî jyanî xoy terxanî derk û peybirdin be kêşmekêşêkî bêkotayî kird, ke lenêw kargeran û çewsêneran û djexunanda learadaye.

Ew le karî bînasazîda, le lengergekanda û le kanekanda karîkrid. Ew le jyanî sextî kargeranî werzîyewe fêrî ramyarîyê bû. Ew letek kesaneke aşna bû ke le fêrgey ramyarîyê şorrşigêrraneda xwêndibûyan û herwek xoy bexo fêrbûbûn. Ew endametî le partî lîbrall soşyal dîmukratekanda retkirdewe û le partî komonîstî stalînîstekanda kewte çalakî. Dehekanî hefta û heşt serdemanêkî dijwar bûn. (Kanallî 4) filimnamey ew le barey êrlende pesend nekrid. Tenanet ênîsîtutî film le brîtanyaş dergey berrûyda daxsit. Lem rojaneda mergî hawserekey, klara, piştî ew çemandewe.

Şanoyî "tyaçûn" beserhatî rêkewtinî sallî 1944î komellêk zayonîste letek nazîyekan le hengarya. Bepê ew rêkewtne jmareyek yehudî mollet werdegrin û berew felestîn helldên, le beramber eweda zayonîstekan le ast rewanekirdnî yehudîyanêkî dîke bo ordugekanî merg çawdenûqênin û bêdenge deken.

Hêrşekanî pêşûtir le berawrid be tûrebûnêk, ke zayonîstekan lekatî provey şanoyîyekeda deryanbrî hîç nebûn. Aln be bêzarîyewe welananî berhemekî bînî û em kare pelleyekî reşî be rûxsarî (Royal Court) we cêhêşt.

Dwacar dehey newed [sedey raburdû] berheme berceştekanî ewî bexowebînî. Min sînyarokanî ewm benawî "bernamey nhênî Hidden Agenda- " û "berd barîn - Raining Stones" tabloy jyanêkî dijwar, bellam lêwawlêw le sozî nêşingey xoy, herweha "wllat û azadî- Land and freedom" mi derhênan û kirdne film. Cengî nêwxoy îspanya, serdemanêk bû ke aln deyuyist hemûlayenekanî ceng dîj faşîzm bxaterrû, hatnî cengaweran le zor wllatewe, supay gelî, herwezî û komelle kargerîyekan _ soşyalîzm le praktîkda. Dwacar djexunî stalîn û soşyal dîmukratekan, leberewey ke ewan cenrall 'franko'yan leber egerî hatneserkarî dewlletî kargeran, le la pesendtirbû. Detwanrêt eme le krrokî nûsîneke û bîrkirdnewey aln'da bedîbkirêt.

Nûsînekanî lebaştirîn barda daray twanayyekî derûnîn, ke berhemî nûsere hawçerxekanî natwanin beramberkêyan letekda bken. Ew rîtmî têkişkand, xeyall, galltegewep û derîrrînî zmanî her rojey be şêweyekî zîndû bekarhêna. Ew twanî miştumrêkî ramiyarîy le şêwey xebatêkî çirr bxaterrû. Cîm hestêkî cwan û behêzî hebû û deqekanî be twanayekî nexşênerane û tenzawîyewe denûsîn. Ew le " wllat û azadî" û le " fîdakar "da çend kopleyekî le " wilyem morîs - Wi Moris " wergirtuwe. Dekrêt em çend beyte le nebûnî xoyda bûtrênewe :

Peywest bin be cengêkewe

Ke mrovî têda narruxê

Herçend ke ew win ebê û demrê

Bellam kirdey hêştâ û herdem serkewtuwe.

Cîm aln le 7 î oktoberî 1926da ledaykbuwe û le 24î cunî 1999da mird. Ew kargerêkî soşyalîst û rêkxer bû, ke nêwî ew le listî reşî sermayedaranda bû. Kên loç, derhênerî soşyalîst û benawbang, beşêkî berçaw le şanoyî û sînaryokanî em nûsere gewreyey birdote ser şano yan wek film derhênawn, lewane "blêsey gewre " (le sallî 1967da nûsrawe û le 1969da derhênrawe), " ple û perwerinde " (1971), " rojanî hîwa" (1975), " bernamey nhêni" (1990), " berd barîn" (1991), " wllat û azadî" (1995). Şanoyî " tyaçûn ", ke şanoy (Royal Court) le bernamey xoyda welay na, ke be derhênanî kên loç lejêr proveda bû. Ew le giftugoyekda dellêt : " tonî garnit, mnî be nûsînekanî cîm aln aşna kird, ke rabûrdûyekî dûr û drrêjtîrî le min hebû" û yadî hawkarîy xoy letek em nûsereda wek serdemêkî şîrîn û sûdbexîş le jyanîda dekatewe.

نان و گوڭ

فيلمى تازەى دەرھېنەرى چەپ كۆن لۇچ، بەناوى "نان و گوڭ" ە. لە نېو فيلمەكانى پېشوو ترى ئەودا دەتوانرېت فيلمى بە نېوبانگى "ولت و ئازادى" لە بارەى جەنگى نېوخۆى ئىسپانیا، فيلمى داھېنراوى نوئى "كىسى بېرەو ە مأل Cathy come home" ناويېن. بلاقراوى Socialist worker، چاپى لە نەندەن، لە ژمارە ە شتى مانگى جىنيوهرى دا زۆر بە كورتى ئەم فيلمەى ناساندوو. لەم ناساندنەدا كۆن لۇچ پرسىيارىكى مارتىن سميت "فيلمى تازەتان لە بارەى چىيەو ەيە؟" كە لە ئەوى كردوو، ئاوا وەلامىداو ەتەو ە:

"نان و گوڭ" لە بارەى گروپىك لە كارگەرانى كەم كرى و كۆچەرەو ەيە لە لۇس ئانجلۇس، كە بۇ بە دەستېننى مافى پېكېننى سەندىكا تېدەكوڭشەن. پاول لافېرتى Paul Lavery، نووسەرى سىنارىيۇكە، لە سەرەتاي دەھەى نەو ەدى سەدەى رابوودووا، سالىك لە شارەكەدا ژياو ە و لە كەمپەينى "دادپەرەرى بۇ دەرگەوانان" بەشدار بوو. ئەو ەى كە سەرنجى مئى راکىشا، ئەو ە بوو، بەسەرھاتەكە وئەيەكى ئاوژوو، كە لە بارەى ھۆليوود و لۇس ئەنجلس لە ئارادا ە وەردەگېرېتەو ە.

كارگەران لە نېو ەندى دېندەيى و بېبەزەييدا دەستياندا بوو ە باتىكى دەستەو ەيەخە و منيش دەمويست ئەمە بنوئىنم. كارگەرانىك كە بەزۆرى ئىسپانزىمان بوون، بە وەلانانى شېو ە كۆنەكانى رېنكخستى سەندىكا، رېنكخراوى خۇيان پېكېننا. كەمپەينى ئەوان بەزۆرى بە كۆمەلگە پىشتەستوور بوو. رېنكخستى كارگەرانى كۆچەر، كە زۆر بەيان ئىنگليزى زمانى سەرەكى ئاخاوتنپان نەبوو، ئاساننەبوو. زۆرىك لە چالكوانى ئەم كەمپەينە لە مەترسىدا بوون، چونكە بە "كۆچەرى ناياسايى" دەژمېردان. بەم جۆرە ئەوان ە باتيانكرد و سەرەكەوتن.

*****

* وەرگېراو، لە ژمارە ۶۴ى بلاقراوى 'كارگر امروز'، نۆگوستى سالى ۲۰۰۰

** سەرچاوى دەقە ئىنگليزىيەكەى

<http://www.theguardian.com/news/1999/jun/25/guardianobituaries2>

Nan û gull

Fîlmî tazey derhênerî çep kên loç, benawî " nan û gull "e. Lenêw filmekanî pêşûtrî ewda detwanrêt fîlmî benêwbangî "wllat û azadî " lebarey cengî nêwxoy îspanya, fîlmî dahênrawî nwê " kêsî bêrewe mall Cathiy come home" nawbênîn. Bllawkrawey Socialist worker,çapî lenden, le jmare heştî mangî cênîwerî"da zor be kurtî em filmey nasanduwe. Lem nasandneda kên loç pirsyarêkî martîn smît " fîlmî tazetan lebarey çîyewe?" Ke le ewî kirduwe, awa wellamîdawetewe:

"nan û gull " lebarey grupêk le kargeranî kem krê û koçerewe le los anclos, ke bo bedestihênanî mafî pêkhênanî sendîka têdekoşn. Pawl lavêrtîPaul Lavertyy, nûserî sînyaroke, le seretay dehey newedî sedey rabûdûda, sallêk le şarekeda jyawê û le kempeynî " dadperwerî bo dergewanan " beşdar bû. Ewey ke sernicî mnî rakêşa, ewe bû, beserhateke wêneyekî awejû, ke le barey holîwud û los enclis le aradaye werdegêrrêtewe.

Kargeran le nêwendî drindeyî û bêbezeyîda destyandabuwe xebatêkî destewyexe û mnîş demuyist eme binwênim. Kargeranêk ke bezorî îspanîzman bûn, be welananî şêwe konekanî rêkxistinî sendîka, rêkixrawey xoyan pêkhêna. Kempeynî ewan bezorî be komellge piştetûr bû. Rêkxistinî kargeranî koçer, ke zorbeyan îngilîzî zmanî serekî axawtînyan nebû, asannebû. Zorêk le çalkwanî em kempeyne le metrisîda bûn, çunke be "koçerî nayasayî" dejmêrdan. Bem core ewan xebatyankird û serkewtin.

*****

* wergîrraw, le jmare 64î bllawkrawey ' kargir amruz ', ogustî sallî 2000

** serçawey deqe îngilîzîyekey

<http://www.theguardian.com/news/1999/jun/25/guardianobituaries2>

Alexander Aleksandrovich Bogdanov

ئەلېكساندەر باگدانوۋ

ئەلىكساندەر باگدانوۋ

ئەلىكساندەر ئەلىكساندروۋىچ مالىنىسكى باگدانوۋ Alexander Aleksandrovich Bogdanov (۱۸۷۳) لە خېزانىكى شەش كەسىدا لەدايكېوۋە. ئەم ساۋاى دوۋەمى خېزانەكەى بوو، رۇژانى مندالى و ئامادەى خۇى لە شارى تولا (Tula) بىردەسەر و دواتر چوۋە فىرگەى پىزىشىكى زانكۇى مۇسكۇ. لە زانكۇ (ف. بازارۇف Vladimir Bazarov) و (ئىشان. ستېپانوۋ Ivan Stepanov) ى نامى كە بەرھەمى ئەم وتوۋىژانە، بۇ خوتىندكارانى لاو، پەتكىردنەۋەى تېروانىنى نادروۋنىكەكان بوو. سالى ۱۸۹۶ لەتەك رەتكىردنەۋەى پۇپۇلىزىم روى لە سۇشىيال دېموكراسى نا. لەم رۇژانەدا لە 'مۇسكۇ'ۋە بۇ تولا دوورخرايەۋە. گەرەنەۋەى ئەو بۇ تولا، ئەۋى بەيەكېك لە كاراتىن كەسايەتتەيەكانى نېۋىژانى خۇى ئاشناكرد؛ ئەۋى بە كارگەرېك كە لە كارخانەى چەكسازى تولا كارىدەكرد ناساند. (ئىشان سافىلىف Ivan Saveliev) ى كارگەر لەژىر كارايى ھىزى سۇشىيالىستى و سەندىكالىستىدا بوو، باگدانوۋى بىردە نېۋى كارگەرانى ھوشيارى كارخانەى چەكسازى تولا. بەرھەمى يەكخستى باگدانوۋ بەم كۇمەلە كارگەرىيەۋە دوو شت بوو: يەكەم، بەدۋاى كۆبۈنەۋەكانى لېكۆۋىننەۋە و وتارەكانى باگدانوۋدا لەبارەى ئابوروى رامايىيەۋە، كارگەرەن بە رەخنەى ژيانى رۇژانەى خۇيان تىباياندە بەشدارىياندەكرد. لە سالى۱۸۹۷دا يەكەمىن بەرھەمى ئەو بەناۋنىشانى (ۋانە كورتەكانى زانستى ئابوروى) چاپكرا، كە لىنېن بەگەرمى پىشۋازى لىكرد و سەرنجى خۇى لە شىۋەى وتارىكى دەستخۇشانەدا، لە ژمارە (۴) ى بلاكروۋەى (مىريوزشى)دا لە سالى ۱۸۹۸دا لەسەر نووسى. بەلام خالى دوۋەم: لە ژيانى باگدانوۋدا كارايى زۇرتى دانا؛ لەژىر كارايى دەستەى كارگەرەنى تولا و بەتايبەت تايبەتمەندىيەكانى كەسىتى 'ئىشان سافىلىف'، باگدانوۋ گەپتە ئەو بىروايەى كە كارگەرەن تواناى بەدەستەپىنانى ھوشيارى كۇمەلەيەتتەيان ھەيە و پىزگارى ئەۋان تەنبا بەدەستى خۇيان مەيسەردەپىت. ئەنجامى پىشۋورتى ئەم تېروانىنە باۋەپى باگدانوۋ بوو بە تىككەلېشانى ماركسىزىم و سەندىكالىزىم كە بەر لەو (ئەنتۇن پانەكۇك) و (ئەنتۇنىۋ گرامىشى) بە تىككەلېشانى 'كۆمۇنىزىم شورايى'يان پىكەۋەنا.

لەتەك دووبارە گەرەنەۋەى بۇ مۇسكۇ، بەشپەۋەكى چالاك لە بازنەى سۇشىيال دېوكراتەكاندا كەۋتە چالاكى و ئەنجامى ئەم وتوۋىز و ھەۋلە رۇژانەيىنە، يەكەمىن بەرھەمى فىلۇسۇفى ئەو (ھۆكارە بىنچىنەيىيەكانى تېروانىنىكى مېژوۋى لە سىروشت) بوو، كە لە سالى ۱۸۹۸دا نووسى.

لەتەك تەواوكردىنى خولى پزىشكى زانكۆى مۆسكۆ، دووبارە دەستبەسەركرايەو. شەش مانگ لە مۆسكۆ سى سالى لە 'فۇلگافا'. لەم رۇژانەدا لىكۆلىنەووەكانى ئەو و كۆمەللىك لە فيلۇسۇفە لاوہ سۇشپال ديموكراتەكان، كە ھارىكارى ئەويان دەكرد، توانيان كۆمەلەيەكى فيلۇسۇفى لە رەتدانەوہى تىگەيشتنە فيلۇسۇفيەكانى گروپى فيلۇسۇفە ئايدىيالىست - لىبرالەكانى روسيە (گروپى نوپنەر) لەوانە 'بىرديايف Nikolai Berdyaev' ، 'سيمۆن فرانك Semyon Frank'، 'پىتەر ستروفە Peter Struve' و ... چاپ بگەن.

ئەم كۆمەلە فيلۇسۇفيە، كە لەلايەن باگدانۇف وە ئامادەكرابوو، لەژىر ناوى (پىشەكى پىشنىيارى فيلۇسۇفەيەكى رپالىستى لە ژيان) لە سالى ۱۹۰۲دا چاپكرا. پاش ھەژدە مانگ پراكتىكى ئەركە پزىشكىيەكان، لە نەخوشخانەى دەررونناسى مۆسكۆ باگدانۇفى دەررونناس لەتەك سوشپال ديموكراتەكان لەوانە 'لۇناچارسكى Anatoly Lunacharsky'، (پۆكرۇفسكى Mikhail Pokrovsky)، (بازارۇف) و ھىدىكە ... يەكى بوو لەدامەزىنەرانى بۆلۆكراوہى (پرافدا). خولى يەكەمى پرافدا لە ۱۹۰۳ھەتاكو سالى ۱۹۰۵ باگدانۇف سەرنووسەرى بوو.

پايزى سالى ۱۹۰۳ لە ناكۆكى بۆلشەفيك و مەنشەفيكەكاندا، باگدانۇف لە ريزى بۆلشەفيكەكاندا مايەو. بەھارى سالى ۱۹۰۴ لە روسيەوہ چووہ سويسرا و لەویندەرى بە لىنين'وہ پەيوەستبوو. لە كۇنفرانسى ۲۲ى 'پارتى سوشپال ديموكرات'دا باگدانۇف وەك يەككىك لە ئەندامانى نيۆەندى گروپى بۆلشەفيەكان ھەلپىژدرا. بەم بۆنەيەوہ ئەو يەككىك لە يەكەمىن دامەزىنەرانى نيۆەندى بۆلشەفى بوو. لەم رۇژانەدا مەنشەفيكەكان ھىرشى راستەوخۆ و فيلۇسۇفيان لە دژى ئەو دەستپىكرد. پليخانۇف Georgi Plekhanov و لەو سەرسەختىر ئىكسلرۇد Pavel Axelrod . بەناوى خوازراوى 'نورتودوكس'وہ باگدانۇف'يان وەك كادرى نيۆەندى بۆلشەفيەكان لەبەر بىرۆكە فەلسەفيەكانى وەبەر ھىرشى توندوتىژدا، نيۆەرپۆكى ھىرشى مەنشەفيكەكان لەو رۆوہوہ بوو، كە باگدانۇف لە ماركسىزم داپراوہ. بۆلۆكراوہى ' ئىسكرا Iskra'، كە كەوتبووہ ژېردەستى مەنشەفيكەكان، لە ژمارە حەفتاى ئەم بۆلۆكراوہيەدا نامەيەكى تايبەتيان دژى بىرۆكە فيلۇسۇفيەكانى باگدانۇف بۆلۆكردەوہ.

لەم تايبەتنامەيەدا باگدانۇف بە ئايدىيالىزىمى فيلۇسۇفى و رەتدانەوہى فيلۇسۇفى ماركسىستى

تاوانباركاربوو. رەخنەش لە لىنېن گېرابوو، كە چۆن باگدانوڤ و دارودەستەى ئەويان لە نيوەندى بۆلشەفئىيەكاندا راگرتووە.

لە كۆتايى سائى ۱۹۰۵دا باگدانوڤ گەرايەووە روسيە و بەشئويەيەكى چالاک لە بەشە نيوخويە بۆلشەفئىيەكاندا لە شارى سانپترسبۆرگدا كەوتە چالاکى و لەم ڤووە سانپترسبۆرگ بووە رادىكالىترين بەشى پارتى بۆلشەفئىك. بەهارى سائى ۱۹۰۵ لە سئەمىن كۆنگرەى پارتدا لە لەندەن، راپۆرتئىكى لەسەر پئويستبوونى رنكخستنى چەكدارانەى پارت پئيشنباركرد. لەم كۆنگرەيەدا ئەو وەك يەكئىك لە يەكەمىن ئەندامانى كۆمىتەى نيوەندى پارتى بۆلشەفئىك هەلبژێردرا. لەم پەيوەندەدا ئەو وەك يەكئىك لە نوئنەرانى بىريارى بۆلشەفئىكەكان لە رنكخستنى كرىكارى سانپترسبۆرگدا بۆ وەستانەو دژبە مەنشەفئىكەكان دەستنيشانكرا.

دواتر لە ۲ دئسەمبەرى ۱۹۰۵دا دووبارە دەستگىركرايەووە، بەلام بە بارمتە ئازاد كرا؛ بەئازادبوونى ئەو دەستبەج لە كۆلگا بە لىنېن'ەو پەيوەستبوو و هەردووكان پىكەووە لەسەر پئيشنبارى بۆلشەفئىكەكان لە 'دوما' دەستبەكاربوون. ئەو يەكئىك لە پئيشرەوانى بايكتوكردىنى دوما'ى سئەيم بوو. ئا لەوئىدا بوو ناكۆكى راميارى و دواتر فيلۆسوفى ئەو و لىنېن ريشەى داكوتا. لەو ڤۇزانەدا دژايەتى توندوتئىزى نيوان لىنېن و باگدانوڤئىستەكان دەستپئىكرد و بەرھەمى ئەم دژايەتئىيە پەيدا بوونى گروپى بۆپئيشەو Vpered بوو. لۇناچارسكى، 'ماكسىم گۆرگى Maxim Gorky' و تەنانەت بوخارىن Nikolai Bukharin لە لايەنگرانى باگدانوڤ بوون. لە سائى ۱۹۰۷دا چوو هەندەران و وەك يەكئىك لە سئ ئەندامانى دەستەى نووسەرانى بلأوكراوہى 'پرۆلېتئىزى' (نۆرگانى بۆلشەفئىكەكان) لەتەك لىنېن و (اينوكنى**) دەستبەكاربوو. لە سائى ۱۹۰۹دا ناكۆكيە راميارى و فيلۆسوفئىيەكانى لەتەك لىنېن گەيشتنە لووتكە. لەم سەردەمەدا باگدانوڤ و 'ليۇنيد كراسين Leonid Krasin' وەك چەپرەووەكان لە نيوەندى پارتى بۆلشەفئىك كرانەدەرەو. لە سائى ۱۹۱۰دا پاش پئيشنبارى لىنېن لەسەر هارىكارى لەتەك مەنشەفئىكەكان بەتايبەت گروپەكەى پليخانوف (گروپى يەكئىتى خەباتى ئازادى كار). كە لە ئىكسلرۆد، دئشيد رپازانوڤ، 'نيكۆلاى م.دبورين' وەك پئيشرەوانى تئىئورىكى، پئىكھاتبوو، باگدانوڤ لە 'كاپرى' لەتەك لىنېن كەوتە مشتومرئىكى توندوتئىز، كە بەدواى ئەو دەدا لە كۆمىتەى پارتئيش كرايەدەرەو. سائى ۱۹۰۹ پاش دەرکردنى لە نيوەندى پارت، باگدانوڤ لەتەك هاوڤئى هاوگروپەكانى [گروپى بۆپئيشەو] دەستياندايە رنكخستنى فئىرگە كارگەربەكانى كاپرى و بۆلۇنيا. كە لە رنكخستنى ئەم فئىرگانەدا

لۇناچارىسى، پۇكرۇڭسكى، گۆرگى، ئىستېبانۇڭ و بازارۇڭ چالاكىبون. تروڭسكى، كولونتاى و ... و كۆمەلئىكى دىكە لە كادىرە بۇلشەفېكەكان لەلايەنگرانى ئەم فېرگانە دادەنرېن.

لەم رۇژانەدا گروپى ' بۇيۇشەوہ ' بەرنامەيەكيان بەرزكردەوہ، كە تېيدا گىرنگى رېنكخستەنە سۇڧىەتتېيەكانى كارگەران و راھىنانى كارگەران لە سەرووى ھېلى نامانجە پارتىيەكاندا دانابوو. لەو كاتەوہ باگدانۇڭ ژيانى خۇى كىردە پېناوى راھىنانى پامبارى و كۆمەلەتەتى كارگەران و بەتەنيا لە بلاوكراوہ كارگەرىيەكان و پراڧدا'دا دەستىدايە نووسىنى گوتارى ھەلخېرپنەرانە بۇ كارگەران. سالى ۱۹۱۴ بە گەپانەوہى بۇ روسىە لە بەرەى شەپدا وەك پزېشكىك كەوتە پروپاگەندەى بۇلشەفېكى. دواتر لەتەك شۇرپى ۱۹۱۷دا وەك يەكەمىن دامەزرىنەرانى ئەكادىمىيى زانستى سوشىالىستى لە بزوتتەوہى پىرۇلتىتېيدا دەرەكتە.

لە سالى ۱۹۲۲دا بە فەرمانى لېنين، باگدانۇڭ خرايە سەر دوورىانى، يان پارگىتى چالاكى وەك رابەرى بزوتتەوہى پىرۇلتىتېرى وەيان ھەلپۇاردنى دوورخرانەوہ بۇ دەرەوہى روسىە، كە ئەو يەكەمىانى ھەلپۇارد. بەپارگىتى چالاكىيەكانى ئەو لە بزوتتەوہى رۇشنىبرى پىرۇلتىتارىدا، ئەم بزوتتەوہى دواتر لە سالى ۱۹۲۴دا ناوہكەى گۇرا بە ئەكادىمىيى زانستە كۆمۇنىستىيەكان و تا سالى ۱۹۲۹دا، لەلايەن ستالين'وہ رېشەكېشكرا ! لە سالى ۱۹۲۳دا باگدانۇڭ بەپى پېشە پزېشكىيەكەى دەستىدايە دامەزىراندنى يەكەمىن دامەزراوہى گواستەنەوہ و ھەلگىرتى خوپن لە دونىادا. سالى ۱۹۲۸ ئەو دەستى بە تاقىكردنەوہىكى زۇر پىر مەترسى كرد. خوپنى خۇى لەتەك خوپنى نەخۇشېكى مەلراپاي، كە مەرگى ئەو بېگەپانەوہ بوو، گۇرىوہ و ئەنجامەكەى بە مردنى باگدانۇڭ تەواوبوو. لە بارەى مەرگى ئەوہوہ، بوخارىن لە پراڧدا'دا گوتارىكى زۇر بەپىزى نووسى. بەلام پىرسىارى سەرەكى گوتارەكەى بوخارىن و رۇشنىبرىنى چەپى ئەو كات، ھۇى ئەنجامدانى تاقىكردنەوہى مەرگناوہرى ناوا بوو لەلايەن باگدانۇڭ'وہ. كە زۇر بە ئەمەيان بەخۇكوژىي ئەو دەچواند. لەو بارەوہ، لە چىرۇكىكى خەيالى-زانستى (ئەستېزەى سوور بەئاسمانى روسىەوہ) كە باگدانۇڭ لە سالى ۱۹۰۸ نووسىبووى، لەو چىرۇكەدا باگدانۇڭ خۇكوژى بەھوشمەندىرېن نامراز بۇ دەرېپىنى نارەزايەتى لە كۆمەلگەى سوشىالىستىدا دەرېپىبوو. لە ھەمان پەرتووكدا گۇرپنەوہى خوپن، بە بەسۇزىترىن سىروشتى ئەويىنى مۇرۇپى بۇ ھاوچۇرى خۇى، چوپىندرابوو. لەم پرووہوہ بەپن دوودلى دەتوانرېت مەرگى ئەو بەخۇكوژىي فىلۇسۇڧى لېكېدېرېتەوہ.

Alexander Bogdanov

Elîksander elîksandrovîç malînviskî bagdanov lexander Aleksandrovich Bogdanov le (10î ogustî 1873) le xêzanêkî şeş kesîda ledaykbuwe. Em saway duwemmî xêzanekey bû, rojanî mindallî û amadeyî xoy le şarî tula (Tula) birdeser û dwatir çuwe fêrgey pzişkî zankoy mosko. Le zanko (v. Bazarov Vladimir Bazarov) û (îvan. Stêpanov Ivan Stepanov)î nasî ke berhemî em wtuwêjane, bo xwêndkaranî law, retkirdnewey têrrwanîni nadronîkekan bû. Sallî 1896 letek retkirdnewey popolîzm rûy le soşyal dîmukrasî na. Lem rojaneda le 'mosko'we bo tula dûrixrayewe. Gerranewey ew bo tula, ewî beyekêk le karatrîn kesayetîyekanî nêwjiyanî xoy aşnakrid; ewî be kargerêk ke le karxaney çeksazîy tula karîdekrid nasand. (îvan savêlîv Ivan Saveliev)î karger lejêr karayî hizrî soşyalîstî û sendîkalîstîda bû, bagdanovî birde nêw kargeranî huşyarî karxaney çeksazî tula. Berhemî yekxistinî bagdanov bem komelle kargerîyewe dû şit bû: yekem, bedway kobunewekanî lêkollênewe û wtarekanî bagdanov'da lebarey abûrî ramyayyewe, kargeran be rexney jyanî rojaney xoyan tyayanda beşdarîyandekrid. Le sallî 1897da yekemîn berhemî ew benawnîşanî (wane kurtekanî zansitû abûrî) çapkra, ke lênîn begermî pêşwazî lêkrid û sernicî xoy le şêwey wtarekî destxoşaneda, le jmare (4)î bllawkrawey (mîrbuzî)da le sallî 1898da leser nûsî. Bellam xallî duwem: le jyanî bagdanov'da karayî zortirî dana; lejêr karayî destey kargeranî tula û betaybet taybetmendîyekanî kesêtî 'îvan savêlîv', bagdanov geyişte ew birrwayey ke kargeran twanay bedestihênanî huşyarî komellayetîyan heye û rizgarî ewan tenya bedestî xoyan meyserdebêt. Encamî pêşûtrî em têrrwanîne bawerrî bagdanov bû be têkhellkêşanî markîsîzm û sendîkalîzm ke ber lew (enton panekok) û (entonyo gramîşî) be têkhellkêşanî 'komonîzmî şurayî'yan pîkewena. Letek dúbare gerranewey bo mosko, beşêweyekî çalak le bazney soşyal dîwkratekan'da kewte çalakî û encamî em witwêj û hewlle rojaneyyane, yekemîn berhemî filosofî ew (hokare binçîneyîyekanî têrrwanînekî mêjûty le sruşt) bû, ke le sallî 1898da nûsî.

Letek tewawkindnê xulî pzişkîy zankoy mosko, dûbare destbeserkrayewe. Şeş mang le mosko sê sall le 'volgava'. Lem rojaneda lêkollînewekanê ew û komellêk le filosofe lawe soşyal dîmukratekan, ke harîkarîy ewyan dekrîd, twanyan komelleyekî filosofî le retدانewey têgeyiştne filosofîyekanê grupî filosofe aydyalîst - lîbrallekanê rûsyê (grupî nwêner) lewane 'bêrdyayv Nikolai Berdyaev', 'sîmon frank Semyon Frank', 'pêter sitruve Peter Sitruve' û ... çap bgen.

Em komelle filosofîye, ke lelayan bagdanov'we amadekrabû, lejêr nawî (pêşekî pêşnyarî filosofeyekî ryalîstî le jyan) le sallî 1902da çapkra. Dway hejde mang praktîkî erke pzişkîyekan, le nexuşxaney derûnnasîy mosko bagdanovî derûnnas letek suşyal dîmukratekan lewane 'lonaçarsikî Anatoly Lunacharskiy', (pokrovskî Mikhail Pokrovskiy), (bazarov) û hîdîke ... yekê bû ledamezrêneranê bllawkrawey (pravda). Xulî yekemî pravda le 1903hetaku sallî 1905 bagdanov sernûserî bû.

Payîzî sallî 1903 le nakokî bolşevîk û menşevîkekanda, bagdanov le rîzî bolşevîkekanda mayewe. Beharî sallî 1904 le rûsyewe çuwe suyisra û lewênderê be lînîn'ewe peywestibû. Le konifransî 22î 'partî suşyaldîmukrat'da bagdanov wek yekêk le endamanê nêwendî grupî bolşevîyekan hellbijêdrda. Bem boneyewe ew yekêk le yekemîn damezrêneranê nêwendî bolşevî bû. Lem rojaneda menşevîkekan hêrî rastewxo û filosofyan le djî ew destipêkrîd. Plîxanof Georgi Plekhanov û lew sersextîr êksilrod Pavel Axelrod benawî xwazrawî 'urtudukis'ewe bagdanov'yan wek kadîrî nêwendî bolşevîyekan leber bîroke felsevîyekanê weber hêrî tundiwtîj da, nêwerrokî hêrî menşevîkekan lew ruwewe bû, ke bagdanov le markisîzm dabrrawe. Bllawkrawey 'îskra Iskra', ke kewtbuwe jêrdestî menşevîkekan, le jmare heftay em bllawkraweyeda nameyekî taybetyan djî bîroke filosofîyekanê bagdanov bllawkirdewe.

Lem taybetnameyeda bagdanov be aydyalîzmî filosofî û retدانewey filosofî

markisîstî tawanbarkrabû. Rexneş le lînîn gîrabû, ke çon bagdanov û darudestey ewyan le nêwendî bolşevîyekanda ragirtuwe.

Le kotayî sallî 1905da bagdanov gerrayewe rusye û beşêweyekê çalak le beşe nêwxoyye bolşevîyekanda le şarî sanpitrizborg'da kewte çalakî û lem ruwewe sanpitrizburg buwe radîkallîrîn beşî partî bolşevîk. Beharî sallî 1905 le sêyemîn kongrey partda le lenden, raportêkî leser pêwîstîbûnî rêkxistinî çekdaraney part pêşnyarkird. Lem kungreyeda ew wek yekêk le yekemîn endamanî komîtey nêwendî partî bolşevîk hellbijêdrâ. Lem peywendeda ew wek yekêk le nwêneranî bîryarîy bolşevîkekan le rêkxistinî krêkarîy sanpitrizborg'da bo westanewe dijbe menşevîkekan destînîşankra.

Dwatir le 2î dêsemberî 1905da dûbare destîgîrkayewe, bellam be barimte azad kra; beazadbûnî ew destbecê le kolga be lînîn'ewe peywestîbû û herdûkyan pîkewe leser pêşnyarî bolşevîkekan le 'duma' destbekarbûn. Ew yekêk le pêşrewanî baykotkirdnî dumaî sêyem bû. A lewêda bû nakokî ramyarîy û dwatir filosofi ew û lînîn rîşey dakuta. Lew rojaneda djayetî tundutîjî nêwan lînîn û bagdanovîstekan destîpêkrid û berhemî em djayetîye peydabûnî grupî bopêşewe Vperedî bû. Lonaçarsikî, 'maksîm gorgî Maxim Gorkiy' û tenanet buxarîn Nikolai Bukharin le layengranî bagdanov bûn. Le sallî 1907da çuwe henderan û wek yekêk le sê endamanî destey nûseranî bllawkrawey 'prolîtêrî' (organî bolşevîkekan) letek lînîn û (aynuknî*) destbekarbû. Le sallî 1909da nakokîye ramyarîy û filosofîyekanî letek lînîn geyîştne lûtke. Lem serdemeda bagdanov û 'lyonîd krasîn Leonid Krasin' wek çeprewekan le nêwendîy partî bolşevîk kranederewe. Le sallî1910da paş pêşnyarî lînîn leser harîkarî letek menşevîkekan betaybet grupekey plîxanuf (grupî yekêtî xebatî azadî kar), ke le êksilrod, dêvîd ryazanov, 'nîkolay m.dburîn' wek pêşrewanî tîorîkî, pêkhatbû, bagdanov le 'kaprî' letek lînîn kewte miştumrrêkî tundutîj, ke bedway eweda le komîtey partîş krayederewe. Sallî 1909 paş derkirdnî le nêwendî part, bagdanov letek

hawrê hawgrupekanî [grupî bopêşewe] destyandaye rêkxistinî fêrge kargerîyekanî kaprî û bolonya. Ke le rêkxistinî em fêrganeda lonaçarsikî, pokrovsikî, gorgî, êspanov û bazarov çalakbûn. Trotsikî, kuluntay û ... û komellêkî dîke le kadre bolşevîkekan lelayengranî em fêrgane dadenrên.

Lem rojaneda grupî ' bopêşewe ' bernameyekyan berizkirdewe, ke têyda gringî rêkxistne sovyetîyekanî kargeran û rahînanî kargeran le serûyê hêllî amance partîyekanda danabû. Lew katewe bagdanov jyanî xoy kirde pênanawî rahênanî ramyarîyê û komellayetî kargeran û betenya le bllawkrawe kargerîyekan û pravda'da destîdaye nûsînê gutarî hellixrênerane bo kargeran. Sallî 1914 be gerranewey bo rusye le berey şerrda wek pzişkêk kewte propagandey bolşevikî. Dwatir letek şorşî 1917da wek yekemîn damezrêneranî ekadîmyay zansitî suşyalistî le bûzûtnewey profîtêrîyda derket.

Le sallî 1922da be fermanî lînîn, bagdanov xraye ser dûryanî, yan ragirtnî çalakî wek rabeî bûzûtnewey profîtîrî weyan hellbjardinî dûrixranewe bo derewey rusye, ke ew yekemyanî hellbjard. Berragirtnî çalakîyekanî ew le bûzûtnewey roşnibîrî profîtarîda, em bûzûtneweye dwatir le sallî 1924da nawekey gorra be ekadîmyay zaniste komonîstîyekan û ta sallî 1929da, lelayen stalîn'ewe rîşekêşkra ! Le sallî 1923da bagdanov bepêy pîşe pzişkîyekey destîdaye damezrandinî yekemîn damezrawey gwastnewe û hellgirtnî xwên le dunyada. Sallî 1928 ew destî be taqîkirdneweyekî zor pîr metrisî kird. Xwên xoy letek xwên nexoşêkî melaryayî, ke mergî ew bêgerranewe bû, gorryewe û encamekey be mirdnî bagdanov tewawbû. Le barey mergî ewewe, buxarîn le pravda'da gutarêkî zor bepêzî nûsî. Bellam pirsyarî serekî gutarekey buxarîn û roşnibîranî çepî ew kat, hoy encamdanî taqîkirdnewey mergawerî awa bû lelayen bagdanov'ewe. Ke zorbe emeyan bexokujî ew deçwand. Lew barewe, le çîrokêkî xeyallî-zansitî (estêrey sûr beasmanî rusyewe) ke bagdanov le sallî 1908da nûsîbûy, lew çîrokeda bagdanov xokujî behuşmenditrîn amraz bo derbrînî narrezayetî le komellgey suşyalistîda derbrîbû. Le heman pertûkda gorrînewey xwên, be besoztirîn sruşî ewîn mroyî bo hawcorî xoy, çwêndrabû. Lem ruwewe bebê dûdlî detwanrêt mergî ew bexokujî filosofî lêkbidrêtewe.

مەزھەب، ھونەر و ماركسىزم *

بۇ پۇرۇلتارىيا لە مەيدانى ھونەردا دوو پىرسى گىرنگ ھەبوون، كە دەبوو چارەسەربىكرېن؛ پىرسى يەكەم: داھىئانى سەربەخۇبىيە، كە ھوشيارى لەبارەى خۇ و دەوروبەر لە شىۋەى تەنى زىندوو ھاوناھەنگ، بواری پىرو ھۆشمەندى لە شىۋەى ھونەرىيەكاندا.

پىرسى دووھم: بەدەستەھىنانى لەبۇماوھ [كەلەپوور] و دەستگرتن بەسەر ئەو گەنجىنە ھونەرىيەنەى، كە لە پاپووردوودا داھىتراون و ھەولدان بۇ گونجاندى گىشت جوانى و پىشكوتوويەكانيان، بەئ دەستەمۆبۇونى ناوەرۇكە بۇرجوازى و فىئۇدائىيەكەى، كە تىيدا رەنگىداوھتەوھ.

چارەسەرى پىرسى دووھمىش وەك پىرسى يەكەم، ھەروا ئاسان نەبووھ و ئىمە ھەولدەدەين، كە لايەنى گىشتى بۇ چارەسەرى ئەم بابەتەنە بدۇزىنەوھ.

كەسىكى مەزھەبى كە بە سووربوون و وردەكارى تەواوھوھ لە باوهرىكى دىكە دەكۆلئىتەوھ، بەردەوام خۇى دەخاتە بەردەم مەترسى وەرگرتنى ئەو كىش و باوهرە يان وەرگرتنى بەشىك لەو باوهرانەى، كە لە پوانگەى مەزھەبەوھ بە وەرگۇران [كفر] دەژمۇردىن؛ مەسىحىگەلىك ھەبوون، كە بە لىكۆلئىنەوھى مەزھەبى بودا، مەزھەبى خۇيان گۇرپوھ يان كەوتوونەتە بەركارابى يان بەپىچەوانەشەوھ: ھەمان سىستەمى مەزھەبىش دەتوانرئ لەلايەن كەسىكى نازادئەندىشەوھ لى بكوئىتەوھ، كە لە تەواوى مەزھەبەكاندا تەنبا سروسى شاعىرانەى خەلك دەبىئ (ئەمە تەواوى راستى لەبارەى مەزھەبەوھ نىيە، بەلكو تەنبا لايەنىكى دەگرىتەوھ). لەم بارىكدا، ئايا وەما كەسىك بەھەمان ئەندازە لەبەردەم ھەمان مەترسىدايە، كە لىكۆلئەرىكى مەزھەبى رووبەروويەتى؟ ھەلبەتە نەخىر! لەوانەيە ئەو لەبەر جوانى و قولى يادگىرىيەكانەوھ، كە سەدان مىيۇن كەسىان بۇ خۇيان پاكىشاوھ، خۇشى لىيىت. بەلام دەرك و تىروانىنى ئەو لەروانگەيەكى تەواو نانايىنى و جىبازوھ سەرچاوھ دەگرىت. دەولەمەندىكى لەپادەبەدەرى ھەستەكى و ھزرى، كە لە بودىزىمدا ھەيە، زىاتر دل و بىرى ئەو پاكىشەدەكات، تا كەسىكى ئايىنى كە ھىچكات ناتوائىت خۇى لە بەرگرى كىش و ئايىنى خۇى، رىگار بكات و ھەمىشە لەتەك دلەپاوكى ئايىنە نامۇكان رووبەرووى دەبىتەوھ و دەرگرىدەبىت. راستى پرسەكە ئەوھەيە،

كە بۇ ئازادئەندىشىڭ ئەگەرى دئەپراوكىچى گۆران بۇ سەر ئايىنى بودايى لەئارادايتت.

بىر كىرەنە دەى ئەو وەما سەربەھەلدەو، كە دەتوانىت لە چوارچىوەى ھەمان ئايىندا، ئايىن بەداتە بەر لىكۆلىنەو و ئەم گونجانەنە بۇ خۆى دەستەبەرىكات. مەسىھىيەك و ئازادئەندىشىڭ لە پروانگەيەكى پەخنگرانەو لە بودىزم دەكۆلنەو، بەلام جىاوازى بىنچىنەيى ئەوان لە جۆر و شىوەى پەخنەگرى، زەمىنەكان و پىوەرەكانىاندايە. باوەرپدارىڭ ھەمىشە پەخنەكانى خۆى لە دەرىجەى دۆگم و ھەستى خۆو بەرتەسكەكاتەو و لەسەر ئەو بىنچىنەيە ھەولەدات، كە لەبارەى بابەتى لىكۆلىنەو ھەكەى خۆى ئەو ناكۆكىيانەى كە پەيوەندىيان بە بەما (معنوى) يەكانىيەو ھەيە، بختەپوو. كاتىك كە ئەو تۈانى ئەم بەدەستبىنىت، ئىدى تۈاناي دەركىردنى راستىيەكى ھۆنەرانە و بىنەرەتى كە تىيداىە، نىيە.

لەكاتى گەيشتن بەم راستىيە بەشىوہيەكى ناكۆك بە خۆى، بۆى دەپروانىت و ئەو ساتەيە كە ئىدى كاتى "خۇدانە دەستى دىدۆنگى" دىت.

ئەو تۈاناي دەركىردنى ئەوہى، كە بودىزم لە شىوہى كەلەپورى فەرھەنگى دونىايەكى دىكە وەرېگرىت، نەبوو و كاتىك بەتېروانىيىكى خوازىاروہ بۇ ئەم نەگونجانە بىنارپىت، ئەو ئەو كاتەيە كە ئەو بەخۆبەدەستەو ھەدانى لە ئايىن و باوہرى خۆى ھەلدەگەرپتەو. رپوشوئى بىباوہرى تۈندەرەو ئاوہمايە. ئەو نىشانەرى پىشكەوتوتورن، بەلام نەك بە ئەندازەى پىوېستى ئاستى گەشەكردووبى ھوشىارى بۆرجوازى، كە لە ھەر ئايىنىكدا تەنيا خەيالپەرستى و فرۈفيل، دەبىنت. لە راستىدا ئەو باوەرپدارىڭ بەولاوہتر نىيە. ئەو بەو ئەندازە دژى ئايىن وەستاوہ، كە تەنيا نكۆلى لىبىكات، بەلام نە بەو رادەيەى كە لى تىگەيشتبىت. بۇ ئەو ئايىن كەلەپور نىيە و تەنانەت ھەندىڭ جار تۈوشى دىدۆنگى دەبىت. ھەندىڭ جارىش ئەم ھەستە بەسەرىدا زالدەبىت، كە ئايىن تەنيا لە خەيالپەرەستى و فرۈفيلدا بەرتەسكنايىتەو بەلام ھىچكات پەى بە كەتۈارى ئەم پرسە نابات.

لە رپوشوئىكى تەواو جىاوازدا ئازادئەندىشەكەى ئىمە دەرىپى بەرزترىن سەردەمىكە، كە ھوشىارى و دەرىكى بۆرجوازى دەستى پىراگەيشتوہ.

پروانگه‌ی ئه‌و سه‌باره‌ت به‌ ئایین وه‌ك به‌رهمه‌ی داهمپانی مه‌نهرانه‌ی خه‌لك ئه‌و مۆله‌ته به‌و ده‌دات، كه له چوارچێوه‌ی بیری خۆیدا بابه‌تی لێكۆڵینه‌وه‌كه به‌بێ هیچ ده‌مارگه‌رییه‌ك و به‌ جوړێكی نازادانه‌ ده‌ركېكات. بۆ ئه‌و هیچ دژوار و ناكۆك نییه، كه بۆ نمونه‌ فیریبێت، كه یاساكانی ئایینی 'مانی' له‌نیوان ئاریاییه‌كانی هیندی كۆندا، كه بۆچوونی زۆر قوڵیان مه‌بووه، به‌پله‌یه‌ك له‌ ئایینی مه‌سیحی هاوچه‌رخ یا په‌سه‌ن پێشكه‌وتووتره، یان مه‌له‌پنجان و ده‌ركی ئه‌وان له‌ مه‌رگ به‌و جوړه‌ی كه له‌ ئاهه‌نگی به‌خاكسپاردنیاندا، وه‌ها پرسێك به‌رچاوده‌كه‌وێت، كه له‌ په‌سه‌نێتی و به‌رزى و جوانیدا له‌چاوه‌ ئایینی مه‌سیحی له‌ ئاستێكی بالاتر دا به‌.

نازادنه‌ندیشتی ئیمه، كه له‌ مه‌ر جوړه‌ پنگه‌ری و مه‌ستیكی ئایینی پزگاری بووه و مه‌ر كاتێك بێركردنه‌وه‌ی ئایینی بێتته‌ هۆی نارۆشی له‌ بێركردنه‌وه‌ی ئه‌ودا یان بێتته‌ هۆی به‌لاری‌دانه‌ی خواسته‌ مرۆپیه‌كانی ئه‌و، به‌رهه‌لستی ده‌كات و مه‌روا له‌ بارودۆخێكدا ده‌مپێتته‌وه، كه له‌ ئایین كه‌له‌پورێكی به‌نرخ بۆ خۆی و كه‌سانێكی دیکه‌ پێكه‌وه‌بنێت.

به‌رخوردی پرۆلیتاریا له‌ته‌ك گشت كۆلتووهره‌ كۆنه‌كان چ بۆرجوازی چ فینۆدالیدا، به‌گشتی وه‌ك یه‌كه‌ كارگه‌ر، له‌ سه‌ره‌تادا ئه‌م پرسه‌ ته‌نیا له‌ شێوه‌ی كۆلتووهردا وێنا ده‌كات، كۆلتووهر له‌ ئاستێكی گشتیدا، به‌لام ئه‌م لایه‌نه‌ی له‌به‌رچاوه‌ نییه، كه‌ نیوه‌پۆكی كۆلتووهر شتیكی جیاوازه‌ له‌وه‌ی كه‌ ئه‌و وێنا پێده‌كات.

له‌ فیلۆسۆفی و زانستی مه‌ر كۆلتووهرێكدا بۆی مه‌یه‌ مه‌له‌ی گه‌وره‌ مه‌بێت، به‌و جوړه‌یه‌ی كه له‌ هونه‌ریشدا چه‌ندین مه‌له‌ و له‌ (معنویات) و یاساشدا ناداوه‌ری مه‌یه. به‌لام ئه‌مانه‌ خالگه‌لیك نین، كه‌ په‌یوه‌ندیان به‌ نیوه‌پۆكی ئه‌و كۆلتووهره‌ بێت و ته‌نیا مه‌له‌ و لادان و كه‌موكۆپی یه‌كن، كه‌ ده‌توانرێت له‌ته‌ك به‌ره‌وه‌پێشچوونه‌كانی داهاتوو قه‌ره‌بووبكرێن.

دواتر ئه‌و بۆی ده‌رده‌كه‌وێت، كه‌ ئه‌م كۆلتووهره‌ش مه‌لگه‌ری تابه‌تمه‌ندی بۆرجوازی و ئۆرۆستۆكراتی بووه، كه‌ ده‌بێته‌ هۆی پته‌وی به‌رژه‌وه‌ندی چینه‌ سه‌ره‌ره‌كان، ئه‌و خۆگرتنه‌ی كه‌ ده‌بنه‌ هۆی به‌لاری‌دانه‌ی كۆلتووهره‌كه‌، به‌لام ئه‌و مه‌روا هیچ جوړه‌ دوو‌دلییه‌كی له‌ نیوه‌پۆكی ئه‌و كۆلتووهره‌ (شێواز و پروانگه‌ی) نییه.

ئەو ۋەھا خۇي لە ئاستى ئەو كولتورەدا داناۋە، لە كاتىكدا ھەول بۇ گونجاندى گشت خالە باش و پۇزۇتقىھەكانى دەدات، بەلام لە دېدۇنگىيەكى پارىزگارنە كە 'براھمان' نىك يان 'بودايى' يەك لە بەرامبەر مەسىھىيەتدا ھەيانە يان بەپىچەۋانەۋە لىي بەھرمەندىن، بەھرمەند نىيە. ئەو كە شىۋەى بىركردنەۋە و ھەستە راپوردوۋەكان راکىشىيانكردوۋە و گشت بەرخوردەكانى لەتەك دۇنيای دەوروبەرى لە جەمسەرى شىۋە كۆنەكانەۋە سەرچاۋەدەگرن، كاتىك بە پروانگەى چىنايەتى پرۆلىتېرى چەكداردەبىت، دەستبەجى پرووبەروۋى دەنگى فەرماندەرانەى بەرزەۋەندى چىنايەتى كە لەتەك ئەودا دەدوئىت، دەبىتەۋە. بەلام لە كاتىكدا كە ھەموو پىرسەكان بە رۇشنىيەكى چاۋەروانكراۋ نەبن و پىرسە زۇر ئالۇزەكانى ژيان و بەتابىەت پىرسى تازەتر ھاتبەنە گۇرپى، ئىدى ئەو تواناى چارەسەرى سەرۋەخۇي پىرسگەلى ئاۋاى نىيە. يان سوود لە رىنگەچارەيەكى پىشتىر نامادەكراۋى دەوروبەرى خۇي ۋەردەگىرپىت يان ئەۋەتا بەرزەۋەندى چىنايەتى پرۆلىتېرى ئەو، پروانگەيەكى بېگانە بۇ خۇي رادەكېشىت. ھەر دوو ئەو ئاراستانەى كە لە سەرۋە باسكران، لە رەفتارى رۇشنىيرانى چىنى كرىكارى ئەوروپادا لەبارەى جەنگەۋە دەرکەۋەتن. ھەندىك بەبى ھىچ جۇرە سەرنجىك لەسەر ئەم پىرسە، كە كەسانى دىكەيش 'تواناى دەركى' ئەم پىرسەيان ھەبوۋە، كە " بەرزەۋەندى فراۋانتر "ى چىنى كرىكار خوازىبارى يەكگىرتن لەتەك بۇرجاۋىدا بۇ پارىزگارى لە خاكى باپىران و سامانەكەى دەبىت و لە "نىچوۋونى دەبىتە ھۇي تىكشكانى چىنى كرىكار و بەرەۋوداگىرپانەۋەى گشت شارستانىيەت " رەۋتى خۇيان بە شەپۇلى نىشتمانپەرۋەرى سپارد. ئەم ئەزمونە گەۋرە و ستەمكارانەيە ئەم كەتۋارەى تەۋاۋ دەرخت، كە تاۋەكو پرۆلىتارىا پروانگە و شىۋەى بىركردنەۋەى خۇي رۇشنىكەتەۋە، ھىچ كات تواناى زالبوۋنى بەسەر كەلەپورى كولتورىدا نىيە. بەلام ئەۋە كولتورى بەسەرچوۋ نىيە، كە زالبوۋنى خۇي ھەروا لەسەر ئەو پاراستىبىت و ھەروەك ئامرازىكى مرۇبى بۇ ئامانجەكانى خۇي سوودى لى ۋەرگىتپىت.

ئەگەر پرۆلىتارىا لەبارەى ئەم پىرسەۋە باۋەرپهئىنايىت، تەنيا بەرپەتكردەۋەى بىكەلكى كولتورى كۆنە دەگات. ئەگەر نكۆلى لە ۋەھا كەلەپورنىك بكات، ئەو كات بەرخودىكى سەررەپۇيانە لەمەر كەلەپورى ئايىنى، خۇي خستوۋەتە جىي بىباۋەرنىكى تونرەۋ. بەلام لەتەك گشت ئەمانەدا ئەو تەننەت دەكەۋىتە رپوشوئىنىكى خراپتر، چونكە بۇ بىباۋەرانى بۇرجاۋ ۋەھا توانايەك بەبى ئاشنايەتى لە ئايىن ھەبوۋە و بۇ ئەۋان بەھامى كولتورى دىكەيش دەبن، كە پىشتيان پىيىبەستن.

بەلەم كرىكار لە بارودۆخىكىدا نىيە، شتىك رۆبىنىت، كە بىتتە ھۆى ھاوتابى كۆلتوورى دەولەمەند و گەشەكردووى بەرەى نەبار. ئەو تواناى دامىنانا ھەر شتىكى نوئى لە ھەمان ئاستدا، كە بتوانىت ئامرازىكى شكوڧار دژى خۇى لە دەستى دژكانىدا بىت، نىيە. سەرئەنجاما ۋەھا پرسىك زۆر ئاشكرايە. چىنى كرىكار دەبىت لە پەيداكردى گەشەكردووترىن پروانگە لە بەرفراوانترىن ئاستى لوادا، كە پايدار و لىھاتووتر لەكۆلتوورى كۆن بىت، بەو جۆرەى كە پروانگەى ئازادئەندىشكىك لە ئاستىكى بەرزتر لە دونىباى ئايىنە.

لە ژۇركارابى ۋەھا ھەلومەرجىكىدايە، كە تواناى زالبوون بەسەر كۆلتوورى كۆندا بەبى دەستەمۇبوونى ھەيە، كە بتوانىت ۋەك ئامرازىك بۇ دروستكردى ژيانىكى نوئ سوودى لى ۋەربگىردىت و ۋەك چەكىك بۇ خەبات دژى كۆمەللى كۆن، كە ئەم كۆلتوورى لىۋەزاۋە بەكاربەئىرتت.

كارل ماركس بۇ زالبوون بەسەر ھىزە بىرپارەكانى دونىباى كۆندا، دەستىكىكەرى ۋەھا بزووتنەۋەيەك بوو. شۇرپىك كە ئەو لە بوارى زانستى كۆمەللىيەتى و فىلۇسۇفى كۆمەللىيەتيدا دەستىبىكرىد، لەپاستىدا دەرخەرى ئەم شتە بوو، كە ئەو، شىۋازە سەرەتايىيەكان و ئەنجامەكانى لە پروانگەيەكى تەواو نوئە، كە ھەمان پروانگەى پىرۇلىتېرىيە خستىيە بەر پىداچوونەۋە. ماركس بۇ ۋەھا رۇنانىكى گەۋرە بە زۆرى سوودى لە سەرچاۋە بۇرجوازيەكانى ۋەك ئابووريزانە كلاسىكە بۇرجواكان، راپۇرتى پشكىننەرانى كارخانە برىتانىيەكان، رەخنەى وردەبۇرجوازي* لە سەرمايەدارى لەلايەن 'سىسمۆند' و 'پىرۇدۇن' و رۇشنىبىرانى سۇشالىزىمى خەيالى، دىيالەكتىكە ئايدىيالىستەكانى ئالمانىا، ماتىريالىزىمى (كۆمەللىيە زانستىنووسان)ى فەرپەنسى و فۇبىرپاخ، تىنۇرى چىنە كۆمەللىيەتتىيەكان لەلايەن مېژوو نووسانى فەرەنسى و شتايىشى دەررووناسى چىنبايەتى لەلايەن بالزاك و ئەۋانى دىكەۋە، ۋەرگرت. تەۋاۋى زانبارىيەكان بەرىكخستەنەۋەيەكى نوئ گۇپران بە ئامرازىك بۇ دروستكردى رىكخراۋەيەكى پىرۇلىتېرى. چەكىك بۇ خەبات دژى فەرمانپەرۋابى سەرمايە.

بەلەم ئەم كەتۋارە سەرسوورمىنەرە چۆن بە ئاكام گەيىشت ؟

ماركس ئەم پىرسەى وەھا دەستىپىكىرد، كە كۆمەلگە لە يەكەم لىكدانەوھىدا جۆرە پىكىخستىنكىكە بۇ بەرھەمەئىنان و ئەمە بنەماى گىشت ياسا و گەشەى شىۋەكانى يەتى. ئەمە خالى دەستىپىكىردنى چىنى بەرھەمەئىنەرى كۆمەلايەتى و خالى دەستىپىكىردنى گەلكارىيە. بە سوودوەرگرتىن لەم پىرسە بۇ دەستبەكارىبون خودى ماركس بە پەرخنەگرتىن لە زانستى پىش خۇى دەستىپىكىرد و بەپوختەكىردنى كەرەستەكانى و تىككەلگىشكىردنى لەتەك بۇچوونەكانى خۇى زانستى پىرۇلىتېرى يان ھەمان سۇشالىزىمى زانستى لى بەدەيھىنا. ئاۋەھا بوو، كە دەستكەوتە كۆلتوورىيەكانى رابووردوو گۆپدراون بۇ كەلەپورىكى كەتوارى بۇ چىنى كىركار و ئەوھش لە شىۋەى نوپىكىردنەوھى نەزمىك لە پروانگەى گەلكارىيەوھ. بەم جۆرە بوو، كە ماركس دەركى بە ئامانجەكانى خۇى كىرد و ئەم پىرسە تەنبا رىكەوت نەبوو، كە ئەو بەرھەمى سەرەكى خۇى 'سەرمايە'ى بە پەرخنەيەك لە ئابوورى ناودەبىرد. ئەم شىۋازە تەنبا لە چوارچىۋەى زانستە كۆمەلايەتتەيەكاندا نەگىرسايەوھ و بەلكو لە گىشت لايەنكىكەوھ پەلماوېشت، مەبەستمان شىۋازى بەدەستەئىنان و گونجاندىنى كەلەپورى پىشېنە و پەرخنە لىگرتى، پەرخنەى پىرۇلىتېرىيە.

ئىستا ھەولتى تىروانىنىكى قولتەر لە زەمىنەى پەرخنەكانى خۇمان دەدەين. سەرەتا دەبوو كىرۇكى خالى تىروانىنى "گەلكارى" بۇمان پۇشېتەوھ. لە سەرھەلدىنى پىرۇسەى كۆمەلايەتتەيدا دەتوانىت سى قۇناخ دەستىشانىكىرىن، يان ئەگەر بىمانەوېت وردىر لەتەك ئەم پىرسەدا مامەلەبكەين دەكرىت بووتىت، كە پىرۇسەى كۆمەلايەتى سى لايەنى ھەيە :

۱- تەكنىكى

۲- ئابوورى

۳- ئايدىلۇجىكى.

لەلايەنى تەكنىكىيەوھ كۆمەلگە لە بەرھەلستى سىرووشتدايە بۇ دەستەمۆكىردنى، پىكىخستى دونباى دەرەوھ بۇ بەرژەوھەندى ژيان و گەشەپىدانى، لەلايەنى ئابوورىيەوھ پەبوھەندى ھارىكارى و دابەشكىردن لەئىوان مۇرۇفەكاندا و پىكىخستى كۆمەلگە بۇ بەرامبەرىكى لەتەك سىروشت. لەلايەنى ئايدىلۇجىيەوھ، كۆمەلگە ئەزمونەكانى خۇى رىكەدەخت، تا لەم ئەزمونانە ئامرازىك بەدەيىننىت، كە بتوانىت بەھۇى ئەوھە ژيان و گەشەى خۇى رىكىبخت. لە ئاكامدا ھەر

ئامانچىك لەلايەنى تەكنىكىيەۋە يان ئابوورىي و ھزرىيەۋە بۇ خۇي ئامانچىكى رىنكخەرانە دەپئىت : كارى رىنكخەستى كۆمەلايەتى.

ئەم ياسايانە بەتەۋاۋى بەم جۆرە بوون و ھەلاۋىرى ۋەرنانگرن. لەشكرىك بۇ ئامانجەكانى دەتوانىت خراپكارى و لەنىۋىردن و تىكدان لەبەرچاۋ بگرىت، بەلام دوا ئامانجى نىن. چونكە لەشكر خۇي ئامازىكە بۇ نونىكردەنەۋى رىنكخەستى دونيا لەپىناۋ ئەو بەرژەۋەندىيە كۆمەلايەتتەيە كە لەشكر پىۋەي پەيۋەستە.

لەبارەى ھونەرەندىكەۋە، تاكگەرايىك بۇي ھەيە ئەم پرسە ئاۋا وپنابكات، كە ئەو بۇ خۇيى و بۇ خۇيەتى كە شتىك دائەمىنىت. بەلام ئەگەر ئەو بەپاستى بۇ خۇي كارىكات، داھىنانى ئەو بۇ ھىچ كەس بىجگە لەخۇي سەرنجراكىشناپىت. ئەو كات ھىچ جۆرە پەيۋەندىيەكى لەتەك كولتوورى ھزرىيدا بىجگە لەخەۋنى تەمەن كورت و ناپەيۋەست (بەلام جوان) ناپىت. ئەگەر ئەو ھەۋلىدات كە شتىك لەخۇۋە داھىنىت، بەپن ئەۋەى ھىچ جۆرە سوودىك لەكەرەستە و يان شىۋەكار و داھىنان و توانايى دەۋرۋەرى كۆمەلايەتى خۇي بىپنىت، ئىدى لەراستىدا ئەو شتىكى دانەمىناۋە. پوانگەى گەلكارى تەۋاۋ رىنكخراۋەيىيە. ۋەھا پرسىك ھەروا لەبارەى چىنى كرىكارىشەۋە دروستە. بەجۆرىك كە مادەى دەرەكى لە شىۋەى كالا بەگەلكارى خۇي رىكدەخات و خۇي لە شىۋەى كۆمەلىكى داھىنەر و جەنگاۋەر و ھارىكار لەخەباتى چىنايەتتەيدا رىكدەخات. سەزەنجام ئەزمونەكانى خۇي لە شىۋەى ھوشيارىيدا لەتەك گشتىتى شىۋەى ژيان و كارى داھىنەرەنەى رىكدەخات. بۇ چىنىك كە دەيەۋىت ئامانجى مېژۋوپى خۇي، كە رىنكخەستى تەۋاۋى ژيانى مرۇفايەتتەيە بىجگە، لەمە ناتوانىت شتىكى دىكە بىت.

ئىستا دوۋبارە دەگەرپىنەۋە سەر نمونە يەكەمەكەى خۇمان. ئايا ئايىن دەتوانىت كەلەپورىك بىت بۇ پرۇلىتاربا، كە تاۋەكو ئىستا دژ بە ھەر كەسىك، تەنيا چەكىك بوۋە بۇ دەستبەسەرداگرتى. ئەم كەلەپورە دەتوانىت چ سوودىكى ھەبىت و دەتوانىت چ كارىكى پىئەنجامبدرىت؟

پەخنى ئىمە ۋەلامىكى تەۋاۋ رۇشن و پوخت بەم پرسىارە دەداتەۋە. ئايىن رىنگەچارەى پرسىكى

ئابدۇلجۇجايىيە لە جۆرۈكى دىيارىكراۋى كۆمەلگە، كە ھەر ھەمان كۆمەلگەى سەركوتگەرانە بە. ئايىن پەيوەستە بە پىكھاتەى كۆمەلگەو، كە بە ھارىكارى زۆرەملىيانە و سەركوتگەرانە پىشتەستورە، تىيدا ھىندىك رۇلى رابەرى و ئەوانى دىكە رۇلى فەرمانبەرى دەگىرەن. كۆمەلگەيەك كە پەيوەندى بىرادەر و فەرمانبەرى بەسەرىدا زالە، ئەم جۆرە كۆمەلگە، كە پەيوەندى بايسالارنە تىياندا فەرمانبەرەو، دەتوانىت لە كۆمەلگە فىئۇدانى و پىكھاتە رەنجبەرى و كۆيلەكان، دەولەتە بۆرۇكراتىيە پۇلىسىيەكانى ئەورۇ و پەيوەندىيەك كە لەنىو سوپاكانى ئەمۇدا ھەيە، بىنىدىرەن. لە ئاستىكى گچكەترىدا پىكھاتەى خىزانى بۇرجوۋى و سەرئەنجام ئەو پەيوەندىيەى، كە سەرمايە رىكخستى خۇى لەسەر جەمسەرى ئەو، بەپىيى بنەماكانى بىرادان و فەرمانبەرى دادەرئىت.

لە كۆمەلگە باورگەلى پەسەندكراو، دەتوانىت چ سوودىكى رىكخەرانە بەدەستەپىنىت؟ بۇ رىكخستى ھاوكىشى ئەزمونەكانى كۆمەلگە بەشىۋەك، كە لەتەك سەرپايى ئەو رىكخستەدا گونجاۋىت، بەو جۆرەى كە دەستكەوتە كولتورىيەكان، بەنۆرەى خۇيان دەتوانن لە خزمەت و چەكىك بۇ رىكخستەن بەمەبەستى پاراستن و پتەوكردى شىۋە و فراوانكردى ئەو رىكخستەن گىشتىيە بن. وىناكردى ئەو كە چۇن ئەمانە لە شىۋەيەكى سەركوتگەرانەى ژياندا رىكخراون، زۇر ئاسانە. وەھا نەزمىك بە سادەى لە چوارچىۋەى ئەزمون و بىركردنەو دا موتوربە دەكرىت. ھەر كرادىك چ بەشىۋەى مرۇبى يان توخى و ھەر دىباردەك دەربى پىكھاتەيەكى دوو پەيوەندە: يەكىك خواستى چالاکانەى رىكخستەن و ئەو دىكە جىبەجىكردى دەستەمۇبانەيە. تەواۋى دونيا وەك گىشتىكى سەركوتگەرانە وىناكراو، كە لە لووتكەيدا بىرادەرەى بالا، خوا، يان بە ئالۇزى پىكھاتەى سەركوتگەرانە وەك زنجىرەيەك لە لىپىسراوانى وابەستەى لوتكەو، كە بۇ بەرپوۋەردى لايەنەكانى دىكەى ژيان ھەلۇرەدران، بىناتىراو. تەواۋى ئەم نواندەش شان بە شان لەتەك ھەست و رەوشتى سەركوتگەرانە ھەرەك پىداداھەلگوتەن و ملكەجى و ترس ئاپرەمەندانەيە و بەم جۆرەيە، كە پەيوەندىگەلگە لە ئايىندا ھەبوو، كە ئەو بە تەواۋى ئابدۇلجۇجايەكى سەركوتگەرانەيە.

ئەم پىرسە تەواۋى رۇشن و ئاشكرايە، كە وەھا پەيوەندىيەك چەندە چەكىكى زۇر نايابە بۇ

نەزمى ژىيانىكى سەركوتىگەرانە. ئايىن لە راستىدا مرۇقى بە وەھا نەزمىك ئاشناكردووہ و شوپنى لە وەھا سىستەمىكىدا بەپى پلەبەندى ئەو بۇ جىبەجىكردى ئەو ئەركانەى كە پىسىپىرداون، رۇشندەكاتەوہ. لە مەست و بىركردنەوہ و ئەزمون و كەسايەتىدا بەتەواوى بەدەوروبەرى كۆمەلایەتییەوہ لىنراوہ و يەكە و شىوہيەكى ناچىگىر و شىاوى تىداچون، دەگرىتەخۇى.

شىوہى ئافەراندىن و داھىنانى ئايىنى لە بەشى ھەرە زۇرىدا فرە ھۆنەرانەيە. ئەم خالە ئازادئەندىشى ئىمە بە دروستى لىپىتىگەشىتوہ، ئەگەچى پەى بە پرسە سەرەكبيەكە، كە نىپورۇكى كۆمەلایەتى ئايىنە نەبىردووہ. بە درىژايى قۇناخەكانى گەشەى كۆمەلایەتى، كە ئايىن خۇى بەرجەستەكردووہ، ھۆىنەوہى ھۇنراوہ لە رووى تىنۇرى و كارەوہ جىانەكراوہ بووہ و لە رپرووى خۇيدا ئەوانىشى گرتۆتە خۇى. ئايىن كاتىك كە تەواوى دەرگ و ئەزمونە مرۇبيەكانى رپىكخستووہ، ئەو كاتەيە ناسىن تەنھا لەسروشەوہ (كە تەنيا لە خواوہ سەرچاوہ دەگرىت) بە شىوہيەكى راستەوخۇ يان لەلایەن ھۆكارىكى ميانجىكارەوہ، تواناى دەرەكردنى ھەيە.

ئىستا ئەم كۆلتووہ ئايىنىيە چ كەلەپورنىكى بۇ پۇلىتارىا ھەيە ؟ كەلەپورنىكى بەنرخ و گرىنگ. كەلەپورنىك، كاتىك بىكەوتتە بەرپەخەنى كرىكاران، ئەو كات ھەرەك چەكىك لە دەستىاندا دەتوانىت بۇ ناسىنى گشت لايەنە سەركوتىگەرەكان لە ژياندا سوودى لىورەبىگرىرتىت. دونىاى سەركوت روو لە رووخانە، بەلام ھىشتا نەمردووہ، پاشماوہكانى ئىمەى لە ھەموو لايەكەوہ ئابلۇقەداوہ و ھەندىك جار زۇر ئاشكرا، بەلام بەزۇرى لە پۇشاكى جۇراوچۇر و چاوپرەواننەكراودا، دەمانخاتە تەنگەنەكانى ئابلۇقەى خۇى. لەبەرئەوہ بۇ سەركەوتن بەسەر وەھا دوژمىكىدا، ئاشنابوون پىي بە شىوہيەكى تەواو، زۇر پىويستە. كەواتە پرسەكە تەنيا ئەوہ نىيە، كە تاكەكەسىك نكۆنى لە ئايىن بكات. چونكە لە وەھا بارىكدا كرىكارنىك كە لەبەرخوردىكى رەخنەگرانەى نوئ بەھرەمەندە، بەپلەيەكى باشتىر پىشكەوتنى دەبىت، تاوہكوئەو بىباوہرە بىمىلەى، كە نكۆنى لە ھەر جۇرە كىش و باوہرىك دەكات. چونكە نكۆلىلىكردى ئايىن بۇ بىباوہرە بىئايىنەكەى ئىمە، تەنيا لەبەر پىداگرتن لەسەرئەوہى كە ئايىن داھىتراوى كەشىشانە بۇ بەھرەكشىشى لە خەلك، نەك نكۆلىكردى لە چىەتى كاركردى ئايىن. بەلام لە ھەموو گرىنگر ئەوہيە، كە بەرخورد لەتەك وەھا كەلەپورنىك، ئەو توانايەمان دەدات، كە خەملاندىنىكى دروستمان لەمەر واتاى توخمە سەركوتىگەرەكانى كۆمەلگەى ئەورۇكەيى و

پەيوەندى دوولايەنەيان لە پەيوەند بە گەشەى كۆمەلايەتتەو، ھەيت.

ئەگەر ئايىن چەككە بۇ راگرتن و ھىشتەوھى رنكخستى سەركوتگەرانە. ئىدى ئەوھ
رۇشندەبىتەو، كە لە پەيوەندى چىنەكاندا، ئايىن بۇ كرئكاران شتېك نىيە بىجگە لە دنىايى و
دەستەبەركرنى ھەلومەرجك بۇ ملدانى ئەوان بە سەرورەى و چەكك بە مەبەستى
پەسەندكردن و ملدان بەو نەزم و مۇرالانەى، كە چىنە سەرورەكان بە مەبەستى بەمەرەكئشى
كرئكاران، خوازىاربان.

سەرەپاى ھەر شتېك كە سوشىالىستە ئايىنىيە رەنگا و رەنگەكان بىانەوئىت بىلېن، زۇر رۇشنە
دەرپرېنك كە پارتە كرئكارىيە جىوازەكان ھەلىانبۇاردو، كە ئايىن پرسىكى كەسىيە، بىجگە لە
سازشىكى رامىارى كاتى، كە ئىمە ناتوانىن پشتيپىبەستىن، ھىچى دىكە نىيە.

ئىستاكە ئىدى رۇشندەبىتەو، كە چ پەيوەندىيەك لەنئوان سوپا و ئايىندا ھەيە. چونكە
ھەردوووكيان رنكخستىكى سەركوتگەرانەن و رۇشنە كە بۇچى وردەبۇرجوا بابسالارەكان و
خىزانە جوتىارىيەكان، ئەوئەندە ھۆگرى ئايىن و ياساكانى خوان و مەترسىيەك كە دەتوانىت
ئەم كرۇكە سركوتگەرانە كارايە لە پشكەوتنى كۆمەلايەتتە ھەيىت، بىنىن. روناكىيەكى نوئ
بەسەرپارە پارتىيەكاندا، بەسەرلېپرسراوان و چەمكى كۆنرۇئى بەكۆمەل، كە بەسەر ئەواندا
بەكار براو، بالىكىشاو!

ھەرچەند زياتر گەنجىنەى ھونەرى و ئەزمونگەرى خەلك، كە لە نووسىن و نىگارەكاندا
بىارتىزىت، بە نۆرەى خۆى دەبىتە ھۆى فروانتربوونى ھوشىارىى كۆمەلايەتتىان و پىگەى
داھىئانى سەرەخۆ، كە ملكەچى خو و رۇسا چىكەوتەكان نىيە، دەستەبەردەكات. ئەگەر
ئاوھمايە، ئايا دەبىت چىنى كرئكار مېراتبەرى كەلەپورى ئايىنى خۆى بىت ؟

*****

پهراوینز:

* وەرگیزانی ئەم بابەتە و چەند بابەتیکی دیکە، بۆ ھاوێجوونی من لەتەك بېرۆكەکانی نیویان ناگەریتەوه. بەتکو بۆ ھاندەرێك دەگەریتەوه، كە ئەو رۆژانە وەك شۆوازیك پەنام بۆ دەبرد، ئەویش نیشاندا و خستەپرووی راستی رەخنەى سۆشیاالیستە نازادىخوازەكان بوو لە دەمی خودی ماركسیستەكان و لایەنگرانی بۆلشەفیزمەوه، یەكێك لەو كارانەى كە كاتیکی زۆم بۆ تەرخانکرد، وەرگیزانی شانۆگەری "ترۆتسکی لە دوورخراوگە " بوو، كە لە گۆقاری ' ھونەری ژیلەمۇدا بۆلوكراپەوه، تەنیا نامانجم نیشانداى چۆنیەتى سەرکوتی بزوتنەوهی کرێکاری و ئۆپۆزیسیونی کرێکاری نیوخۆی پارتی بۆلشەفیک و چۆنیەتى وەلامدانەوهی نوینەرانى کرێکارانى مانگرتووی پترۆگراد و پاپەریوانى کرۆنشتات بوو، ھەرۆك لەم وەرگیزانەشدا دەبینن. چۆن خودی ' لێنین ' بەبە پەردە و ناشکرا " بزوتنەوهی پرۆلیتیری " و ' باگدانۆف ' ناچار بە بێدەنگبوون و ازھێنان دەکات !

** ھەرچەندە بە دواى واژەى (اینوکی)دا گەرپام، بە ھیچ شۆوہەیک ناویکی ئاوا پەیدانەبوو، راستیەكەى ئەوئەندەى کاتم بۆ دۆزینەوهی واژە و ناوہکان بە زمانى پوسى یا ئینگلیزى بەسەربردووہ، ئەوئەندە وەرگیزانی بابەتەکان کاتیان نەبردووہ. بەداخەوہ لە وەرگیزەرانى زمانى فارسى و عەرەبیدا، ھاوشانى نووسینی ناوہکان بە زمانى خۆیان، ناوہکان بە ئینگلیزى یا لاتینی ناووسنەوه، لەبەرئەوہ مەگەر ئەھرمەن یا ریکەوت لە دۆزینەوهی ناوہکان لە زمانى سەرەكی نووسینەكەدا، كۆمەككەرییت، ھەرۆھا بەداخەوہ زۆریەى وەرگیزەرانى كورد'یش بە ھەمان شۆوہى نادەربەستانەى وەرگیزەرانى فارس و عەرەب، ناوہکان دەشۆینن و بواری خۆیندەنەوى زیاتر لە بابەتى ئەو نووسەرانە یان لەبارەیانەوه، لە خۆینەرى كورد دەگرن و بێبەشیدەكەن. لێرەدا چەند بارەى دەكەمەوہ، ھیوادارم وەرگیزەرانى كورد لە كاتى دانانى ناو و واژە زانستى و پامیارى و فیلسۆفییەكاندا، ھەوڵیدەن ناو و واژەكان بە زمانى بنەپەرتى دەقەكە یا بە رۆنوووسە لاتینیەكەى داينن، تاوہكو خۆینەرى كورد دەستى بە سەرەداوى دیکە لەمەر خودى نووسەر و ھزرى نووسەر، دەستبەگەیت.

سەرچاوهى فارسى بابەتەكە: نەشریەى كرگرسوسىالیست ضمیمەى شماره ٦٠ دى ماہ ١٩٧٧

<http://www.marxists.org/farsi/archive/bogdanov/works/1924/mazhab.pdf>

Mezheb, Huner û Markisîzm

Bo prolîtarya le meydanî hunerda dû pirsî gring hebûn, ke debû çareserbikrên; pirsî yekem: dahênanî serbexoye, ke huşyarî lebarey xo û dewruber le şêwey tenî zîndû hawaheng, bwarî bîru hoşmendî le şêwey hunerîyekanda.

Pirsî duwem: bedestihînanî lebomawe [kelepûr] û destgirtin beser ew gencîne hunerîyaney, ke le rabûrdûda dahênrawn û hewilldan bo guncandinî gişt cwanî û pişkûtûyyekanyan, bebê destemobûnî nawerroke borcwazî û fîodallîyekey, ke têyda rengîdawetewe.

Çareserî pirsî duwemîş wek pirsî yekem, herwa asan nebuwe û ême hewilldedeyn, ke layenî giştî bo çareserî em babetane bdozînewe.

Kesêkî mezhebî ke be sûrbûn û wirdekarîy tewawewe le bawerrêkî dîke dekolletewe, berdewam xoy dexate berdem metrisî wergirtin ew kêş û bawerre yan wergirtin beşêk lew bawerraney, ke le rwangey mezhebewe be wergorran [kfir] dejmêdirên; mesîhîgelêk hebûn, ke be lêkollînewey mezhebî buda, mezhebî xoyan gorrîwe yan kewtûnete berkarayî yan bepêçewaneşewe: heman sîstemî mezhebîş detwanê lelayen kesêkî azadendêşewe lêy bkollrêtewe, ke le tewawî mezhebekanda tenya sruşî şa'îraney xellk debînê (eme tewawî rastî lebarey mezhebewe nîye, bellku tenya layenêkî deqrêtewe). Lem barêkda, aya weha kesêk beheman endaze leberdem heman metrisîdaye, ke lêkollerêkî mezhebî rûberrûyetî? Hellbete nexêr ! Lewaneye ew leber cwanî û qullî yadgîrîyekanewe, ke sedan milyon kesyan bo xoyan rakêşawe, xoşî lêbêt. Bellam derk û têrrwanîin ew lerrwangeyekî tewaw naayîin û cyawazewe serçawe deqrêt. Dewllemendêtî lerradebederî hestekî û hizrîy, ke le budîyizm da heye, zyatir diil û bîr ew rakêşdekat, ta kesêkî ayîin ke hîçkat natwanêt xoy le bergirîy kîş û ayîin xoy, rizgar bkat û hemîşe letek dlerrawkêy ayîne namokan rûberrûy debêtewe

û dergîrdebêt. Rastî pirseke eweye, ke bo azadendêşêk egerî dlerrawkêy gorran bo ser ayîni budayî learadabêt.

Bîrkirdnewey ew weha serîhelldawe, ke detwanêt le çwarçêwey heman ayînda, ayîn bdate ber lêkollînewe û em guncandne bo xoy desteberbkat. Mesîhîyek û azadendêşêk le rwangeyekî rexingranewe le budîzm dekolnewe, bellam cyawazî binçîneyî ewan le cor û şêwey rexnegrîy, zemînekan û pêwerekanyandaye. Bawerrdarêk hemîşe rexnekanî xoy le derîçey dogim û hestî xowe berteskedekatewe û Leser ew binçîneye hewilldedat, ke lebarey babetî lîkollînewekey xoy ew nakokîyaney ke peywendîyan be beha (m'nuy)yekanîyewe heye, bxaterrû. Katêk ke ew twanî eme bedestibênêt, îdî twanay derkkirdnî rastîyekî honerane û bnerretî ke têydaye, nîye.

Lekatî geyîştin bem rastîye beşêweyekî nakok be xoy, boy derrwanêt û ew sateye ke îdî katî "xodane destî dirrdongî" dêt.

Ew twanay derkkirdnî ewey, ke budîzm le şêwey kelepurî ferhengî dunyayekî dîke werbigrêt, nebuwe û katêk betêrrwanînekî xwazyarewe bo em neguncane binwarrêt, ewe ew kateye ke ew bexobedestewedanî le ayîn û bawerrî xoy helldegerrête. Rêwşiwênî bêbawerrî tundirrew awehaye. Ew nîşanderî pêşkewtûtrîn, bellam nek be endazey pêwîstî astî geşekridûyî huşyarî borcwazî, ke le her ayînekda tenya xeyallpersitî û frufêl, debînt. Le rastîda ew bawerrdarêk bewlawetir nîye. Ew bew endaze djî ayîn westawe, ke tenya nkollî lêbkat, bellam ne bew radeyey ke lêy têgeyîştê. Bo ew ayîn kelepur nîye û tenanet hendêk car tûşî dirrdongî debêt. Hendêk carîş em heste beseîda zalldebêt, ke ayîn tenya le xeyallperestî û frufêllda bertesknabêtewe bellam hîçkat pey be ketwarî em pirse nabat.

Le rêwşiwênêkî tewaw cyawazda azadendêşêkey ême derbrî beriztrîn serdemêke, ke huşyarî û derkî borcwazî destî pêrageyîstuwe.

Rwangey ew sebarey be ayîn wek berhemî dahênanî honeraney xellk ew mollete bew dedat, ke le çwarçêwey bîrî xoyda babetî lêkollîneweke bebê hîç demargîrîyek û be corêkî azadane derkibkat. Bo ew hîç dijwar û nakok nîye, ke bo nmûne fêrbibêt, ke yaskanî ayîni 'man' lenêwan aryayîyekanî hîndî konda, ke boçûnî zor qullyan hebuwe, bepleyek le ayîni mesîhî hawçerx ya resen pêşkewtûtre, yan hellhêncan û derkî ewan le merg bew corey ke le ahengî bexakispardinyanda, weha pirsêk berçawdekewêt, ke le resenêtî û berzî û cwanîda leçaw ayîni mesîhî le astêkî ballatirdaye.

Azadendêşî ême, ke le her core rêgrîy û hestêkî ayîni rizgarî buwe û her katêk bîrkirdnewey ayîni bbête hoy narroşnî le bîrkirdnewey ewda yan bbête hoy belarrêdabirdnî xwaste mroyîyekanî ew, berhellsitî dekat û herwa le barudoxêkda demênêtewe, ke le ayîni kelepurêkî benrix bo xoy û kesanîdike pêkewebnêt.

Berxurdî proflîtarya letek gişt kultûre konekan çî borcwazî çî fiodalîda, begşitî wek yeke. Karger, le seretada em pirse tenya le şêwey kultûrda wênadekat, kultûr le astêkî giştîda, bellam em layeney leberçaw nîye, ke nêwerrokî kultûr ştêkî cyawaze lewey ke ew wênaydekat.

Le filosofî û zansitî her kultûrêkda boy heye helley gewre hebêt, bew corerey ke le hunerîşda çendîn helle û le (m'nuyat) û yasaşda nadadwerîy heye. Bellam emane xallgelêk nîn, ke peywendyan be nêwerrokî ew kultûrewe bêt û tenya helle û ladan û kemukurrîyekin, ke detwanrêt letek berewpêşçûnekanî dahatû qerebûbkişîn.

Dwatir ew boy derdekewêt, ke em kultûreş hellgirî taybetmendîy borcwazî û orostokratî buwe, ke debête hoy ptewî berjewendî çîne serwerekkan, ew xogirtnaney ke debne hoy belarîdabirdnî kultûreke, bellam ew herwa hîç core dûdîllîyekî le nêwerrokî ew kultûre (şêwaz û rwangey) nîye.

Ew weha xoy le astî ew kultûreda danawe, le katêkda hewll bo guncandinî gişt xalle baş û pozotîvekanî dedat, bellam le dirrdongîyekî parêzgarane ke 'brahman' êk yan 'budayî' yek le beramber mesîhîyetda heyane yan bepêçewanewe lêy behremendin, behremend nîye. Ew ke şêwey bîrkirdnewe û heste raburduwekan rakêşyankirduwe û gişt berxurdekanî letek dunyay dewruberî le cemserî şêwe konekanewe serçawedegrin, katêk be rwangey çîneyetî prolîtêrî çekdardebêt, destbecê rûberrûy dengî fermanderaney berjewendî çîneyetî ke letek ewda dedwêt, debêtewe. Bellam le katêkda ke hemû pîrsekan be roşnîyekî çawerrwankraw nebin û pîrse zor allozekanî jyan û betaybet pîrsî tazetir hatbne gorrê, îdî ew twanay çareserî serbexoy prisgeli away nîye. Yan sûd le rêgeçareyekî pêştir amadekrawî dewruberî xoy werdegrêt yan eweta berjewendî çîneyetî prolîtêrî ew, rwangeyekî bêgane bo xoy radekêşêt. Her dû ew arastaney ke le serewe baskran, le reftarî roşnîbîranî çînî krêkarî ewrupada lebarey cengewe derkewtin. Hendêk bebê hîç core sernicêk leser em pîrse, ke kesanî dîkeyş 'twanay derkî' em pîrseyan hebuwe, ke "berjewendî frawantir" î çînî krêkar xwazyarî yekgirtin letek borcwarzîda bo parêzgarî le xakî bapîran û samanekey debêt û le "nêwçûnî debête hoy têkişkanî çînî krêkar û berewdwagêrranewey gişt şaristanîyet" rewî xoyan be şepolî nîştmanperwerî spard. Em ezmûne gewre û stemkaraneye em ketwarey tewaw derxist, ke taweku prolîtarya rwange û şêwey bîrkirdnewey xoy roşinnekatewe, hîç kat twanay zallbûnî beser kelepurî kultûrîda nîye. Bellam ewe kultûrî beserçû nîye, ke zallbûnî xoy herwa leser ew parastibêt û herwek amrazêkî mroyî bo amancekanî xoy sûdî lê wergirtbêt.

Eger prolîtarya lebarey em pîrsewe bawerrîhênabêt, tenya berretkirdnewey bêkellkîy kultûrî kone degat. Eger nkollî le weha kelepurêk bkat, ew kat berxudêkî sererroyane lemerr kelepurî ayînî, xoy xistuwete cêy bêbawerrêkî tunrrew. Bellam letek gişt emaneda ew tenanet dekewête rêwşiwênêkî xraptir, çunke bo bêbawerranî borcwa weha twanayek bebê aşnayetî le ayîn hebuwe û bo ewan behay kultûrîy dîkeyş debîn, ke piştyan pêbbestin. Bellam krêkar le barudoxêkda nîye, ştêk robnêt,

ke bbête hoy hawtayî kultûrî dewllemend û geşekridûy berey neyar. Ew twanay dahênanî her ştekî nwêy le heman astda, ke bitwanêt amrazêkî şkodar djî xoy le destî dijkanîda bêt, nîye. Serencamî weha pirsêk zor aşkraye. Çînî krêkar debêt le peydakirdnê geşekridûtrîn rwange le berifrawantirîn astî lwawda, ke payedar û lêhatûtir lekultûrî kon bêt, bew corey ke rwangey azadendîşêk le astêkî beriztir le dunyay ayîne.

Le jêrkarayî weha helumercêkdaye, ke twanay zallbûn beser kultûrî konda bebê destemobûnî heye, ke bitwanêt wek amrazêk bo drustkirdnî jyanêkî nwê sûdî lê werbigîrdirêt û wek çekêk bo xebat djî komellî kon, ke em kultûrey lêwezawe bekarbihênrêt.

Karll markis bo zallbûn beser hêze bîryarekanî dunyay konda, destipêkerî weha bzûtneweyek bû. Şorrşêk ke ew le bwarî zansitî komellayêtî û filosofî komellayêtîyda destîpêkrid, lerrastîda derxerî em şte bû, ke ew, şêwaze seretayîyekan û encamekanî le rwangeyekî tewaw nwêwe, ke heman rwangey prrolîtêriye xistîye ber pêdaçûnewe. Markis bo weha ronanêkî gewre be zorî sûdî le serçawe borcwazîyekanî wek abûrîzane klasîke borcwakan, raportî pişknêneranî karxane brîtanîyekan, rexney wirdeborcwazî* le sermayedarî lelayen ' sîsmond ' û ' proton ' û roşnibîranî soşyalîzmî xeyallîy, dyalektîke aydyalistekanî allmanya, matiryalîzmî (komelley zanistnûsan)î ferrensî û foyêrbax, tîorî çîne komellayêtîyekan lelayen mêjû nûsanî ferensî û ştayîştî derûnnasîy çînayetî lelayen balzak û ewanî dikewe, wergirt. Tewawî zanyarîyekan berêkxistneweyekî nwê gorran be amrazêk bo drustkirdnî rêkixraweyekî prolîtêrî. Çekêk bo xebat djî fermanrrewayî sermaye.

Bellam em ketware sersûrhênera çon be akam geyîşt ?

Markis em pîrsey weha destipêkrid, ke komellge le yekem lîkdaneweyda core rêkxistinêke bo berhemeênan û eme bnemay gişt yasa û geşey şêwekanîyetî. Eme xallî destipêkirdnî çînî berhemeênerî komellayêtî û xallî destipêkirdnî gelkarîye. Be sûdwegirtin lem pîrse bo destbekarbûn xudî markis be rexnegirtin le zansitî pêş xoy destipêkrid û bepuxtekirdnî kerestekanî û têkhellkêşkirdnî letek boçûnekanî xoy zansitî prrolîtêrî yan heman soşyalîzmî zansitî lê bedîhêna. Aweha buwe, ke destkewte kultûrîyekanî rabûrdû gorrdrawn bo kelepurêkî ketwarîy bo çînî krêkar û eweş le şêwey nwêkirdnewey nezmêk le rwangey gelkarîyewe. Bem core bû, ke markis derkî be amancekanî xoy kird û em pîrse tenya rêkewt nebû, ke ew berhemî serekî xoy ' sermaye 'î be rexneyek le abûrî nawdebrid. Em şêwaze tenya le çwarçêwey zaniste komellayêtîyekanda negîrsayewe û bellku le gişt layenêkewe pelîhawîşt, mebestman şêwazî bedestihênan û guncandinî kelepurî pêşîne û rexne lêgirtnî, rexney prolîtêrîye.

Îsta hewllî têrwanînekî qulltir le zemîney rexnekanî xoman dedeyn. Sereta debû krrokî xallî têrwanînî "gelkarî" boman roşbêtewe. Le serhelldanî prosey komellayêtîyda detwanrêt sê qonax destînîşanbikrên, yan eger bmanewêt wîrdtir letek em pîrsema mamellebkeyn dekrêt bûtrêt, ke prosey komellayêtî sê layenî heye :

1— teknîkî

2— abûrî

3— aydîlocîkî.

Lelayenî teknîkîyewe komellge le berhellsitî srûşitdaye bo destemokirdnî, rêkxistinî dunyay derewe bo berjewendî jyan û geşepêdanî, lelayenî abûrîyewe peywendî harîkarî û dabeşkirdin lenêwan mrovekanda û rêkxistinî komellge bo beramberkê letek sruşt. Lelayenî aydîlocîyewe, komellge ezmûnekanî xoy rêkdexat, ta lem ezmûnane amrazêk bedîbênêt, ke bitwanêt behoy ewewe jyan û geşey xoy rêkboxat. Le akamda her amancêk lelayenî teknîkîyewe yan abûrîyî û hizrîyewe bo xoy

amancêkî rêkxerane debêt : karî rêkxistinî komellayêtî.

Em yasayane betewawî bem core bûn û hellowêrî wernagrin. Leşkirêk bo amancekanî detwanêt xrapkarî û lenêwbirdin û têkdan leberçaw bigrêt, bellam dwa amancî nîn. Çünke leşkir xoy amrazêke bo nwêkirdnewey rêkxistinî dunya lepênaw ew berjewendîye komellayêtîyey ke leşkir pêwey peyweste.

Lebarey hunermendêkewe, takgeraêk boy heye em pirse awa wênabkat, ke ew bo xoyî û bo xoyetî ke ştêk daehênêt. Bellam eger ew berrastî bo xoy karbkat, dahênanî ew bo hîç kes bêcge lexoy sernicrrakêşnabêt. Ew kat hîç core peywendîyekî letek kultûrî hizrîyda bêcge le xewnî temen kurt û napeywest (bellam cwan) nabêt. Eger ew hewillbdat ke ştêk le xowe dabhênêt, bebê ewey hîç core sûdêk le kereste û yan şêwekar û dahênan û twanayî dewruberî komellayêtîy xoy bbînêt, îdî le rastîda ew ştêkî danehênawe. Rwangey gelkarî tewaw rêkixraweyîye. Weha pirsêk herwa lebarey çînî krêkarîşewe druste. Be corêk ke madey derekî le şêwey kalla begelkarî xoy rêkdexat û xoy le şêwey komellêkî dahêner û cengawer û harîkar le xebatî çînayetîyda rêkdexat. Serencam ezmûnekanî xoy le şêwey huşyarîyda letek giştêtî şêwey jyan û karî dahêneraney rêkdexat. Bo çînek ke deyewêt amancî mêjûyîy xoy, ke rêkxistinî tewawî jyanî mrovayetîye bêcge, leme natwanêt ştêkîdîke bêt.

Êsta dûbare degerrêynewe ser nmûne yekemekey xoman. Aya ayîn detwanêt kelepurêk bêt bo prolîtarya, ke taweku êsta dij be her kesêk, tenya çekêk buwe bo destbeserdagirtnî. Em kelepure detwanêt çi sûdêkî hebêt û detwanrêt çi karêkî pêencambidrêt?

Rexney ême wellamêkî tewaw roşn û puxt bem pirsyare dedatewe. Ayîn rêgeçarey pirsêkî aydîlocyayîye le corêkî dyarîkrawî komellge, ke her heman komellgey

serkutgeraneyê. Ayîn peyweste be pêkhatey komellêkewe, ke be harîkarîy zoremlêyane û serkutgerane piştetûre, têyda hêndêk rollî raberîy û ewanî dîke rollî fermanberîy degêrn. Komellgeyek ke peywendî biryarder û fermanberîy beserîda zalle, em core komellgane, ke peywendî babsalarane tyayanda fermanrrewaye, detwanrêt le komellge fîdallî û pêkhate rencberî û koylekan, dewllete borokratîye polîsîyekanî ewrro û peywendîyek ke lenêw supakanî emrroda heye, bbîndirên. Le astêkî giçketrîda pêkhatey xêzanî borçwayî û serencam ew peywendîyey, ke sermaye rêxistinî xoy Leser cemserî ewewe, bepêyî bnemakanî biryardan û fermanberî daderrêjêt.

Le komellêk bawerrgelî pesendikraw, detwanrêt çî sûdêkî rêkxerane bedestibhênrêt? Bo rêxistinî hawkêşîy ezmûnekanî komellge beşyoyeyek, ke letek serapay ew rêxistneda guncawbêt, bew corey ke destkewte kultûrîyekan, benorey xoyan detwanin le xizmet û çekêk bo rêxistin bemebestî parastin û ptewkirdnî şêwe û frawankirdnî ew rêxistne giştîye bin. Wênakirdnî ewey ke çon emane le şêweyekî serkutgeraney jyanda rêkixrawn, zor asane. Weha nezmêk be sadeyî le çwarçêwey ezmûn û bîrkirdneweda muturbe dekrêt. Her kirdarêk çî beşêwey mroyî yan tuxmî û her dyardeyek derbrî pêkhateyekî dû peywende: yekêk xwastî çalakaney rêxistin û ewî dîke cêbecêkirdnî destemoyaneyê. Tewawî dunya wek giştêkî serkutgerane wênakrawe, ke le lûtkeyda biryarderî balla, xwa, yan be alozî pêkhatey serkutgerane wek zincîreyek le lêprisrawanî wabeste lutkewe, ke bo berrêwebirdnî layenekanî dîkey jyan hellbijêrdrawn, binyatinrawe. Tewawî em nwandneş şan be şan letek hest û rewşîtî serkutgerane herwek pyadahellgûtin û milkeçî û tris abrrumendaneyê û bem coreyê, ke peywendîgelêk le ayînda hebuwe, ke ewe be tewawî aydolociyekî serkutgeraneyê.

Em pirse tewaw roşn û aşkrayê, ke weha peywendîyek çende çekêkî zor nayabe bo

nezmî jyanêkî serkutgerane. Ayîn le rastîda mrovî be weha nezmêk aşnakirduwe û şwênî le weha sîstemêkda bepêy plebendî ew bo cêbecêkirdnî ew erkaney ke pêyispêdrawn, roşindekatewe. Le hest û bîrkirdnewe û ezmûn û kesayetîda betewawî bedewruberî kumellayetîyewe lkênrawe û yeke û şêweyekî nacêgîr û şyawî têdaçûn, degrêtexoy.

Şêwey aferandin û dahênanî ayînî le beşî here zorîda fre honeraneye. Em xalle azadendêşî ême be drustî lêytêgeyiştuwe, egerçî pey be pîrse serekîyeke, ke nêwerrokî komellayetîy ayîne nebirduwe. Be drêjayî qonaxekanî geşey komellayetî, ke ayîn xoy bercestekirduwe, honînewey honrawe le rûy tîorîy û karewe cyanekrawe buwe û le rêrrewî xoyda ewanîşî girtote xoy. Ayîn katêk ke tewawî derk û ezmûne mroyîyekanî rêkxistuwe, ew kateye nasîn tenha lesruşewe (ke tenya le xwawe serçawe degrêt) be şêweyekî rastewxo yan lelayen hokarêkî myancîkarewe, twanay derkkirdnî heye.

Êsta em kultûre ayînîye çî kelepurêkî bo prrolîtarya heye ? Kelepurêkî benrix û gring. Kelepurêk, katêk bkewête ber rexney krêkaran, ew kat herwek çekêk le destyanda detwanrêt bo nasînî gîşt layene serkutgerekan le jyanda sûdî lêwerbigîrdîrêt. Dunyay serkut rû le rûxane, bellam hêşta nemirduwe, paşmawekanî êmey le hemû layekewe abloqedawe û hendêk car zor aşkra, bellam bezorî le poşakî corawcor û çawerrwannekrawda, demanxate tengenekanî abloqey xoy. Leberewe bo serkewtin beser weha dujminêkda, aşnabûn pêy be şêweyekî tewaw, zor pêwîste. Kewate pîrseke tenya ewe nîye, ke takekesêk nkollî le ayîn bkat. Çunke le weha barêkda krêkarêk ke leberxurdêkî rexnegraney nwê behremende, bepleyekî baştir pêşkewtinî debêt, taweku ew bêbawerre bêfêlley, ke nkollî le her core kêş û bawerrêk dekat. Çunke nkollîlêkirdnî ayîn bo bêbawerre bêayînekey ême, tenya leber pêdagirtin leser ewey ke ayîn dahênrawî keşîşane bo behrekêşîy le xellk, nek nkollîkirdin le çyetî

karkirdî ayîn. Bellam le hemû gringtir eweye, ke berxurd letek weha kelepurêk, ew twanayeman dedatê, ke xemllandinêkî drustman lemerr watay tuxme serkutgerekanî komellgey ewrokeyî û peywendî dûlayeneyan le peywend be geşey komellayetîyewe, hebêt.

Eger ayîn çekêke bo ragirtin û hêştnewey rêkxistinî serkutgerane. Îdî ewe roşindebêtewe, ke le peywendî çinekanda, ayîn bo krêkaran ştêk nîye bêcge le dillnyayî û destebekirî helumercêk bo mildanî ewan be serwerî û çekêk be mebestî pesendkirdin û mildan bew nezm û murrallaney, ke çîne serwerekkan be mebestî behrekêşî krêkaran, xwazyaryanin.

Sererray her ştêk ke suşyaliste renga û renga ayînîyekan byanewêt billên, zor roşne derbrînêk ke parte krêkarîye cyawazekan hellyanbjarduwe, ke ayîn pirsêkî kesîye, bêcge le sazşêkî ramiyarîy katî, ke ême natwanîn piştîpêbbestîn, hîçî dîke nîye.

Êstake îdî roşindebêtewe, ke çî peywendîyek lenêwan supa û ayînda heye. Çünke herdûkyan rêkxistinêkî serkutgeranen û roşne ke boçî wirdeborcwa babsalarekan û xêzane cutyarîyyekan, ewende hogrî ayîn û yasakanî xwa'ni û metrisîyek ke detwanêt em kroke sirkutgerane karaye le pêşkewtinî komellayetîyda heybêt, bbînîn. Runakîyekî nwê beser rabere partîyekanda, beser lêprisrawan û çemkî kontrollî bekomell, ke beser ewanda bekar brawe, ballîkêşawe !

Herçend zyatir gencîney hunerî û ezmûngerî xellk, ke le nûsîn û nîgarekanda bparêzrêt, be norey xoy debête hoy firwantirbûnî huşyarîy komellayetîyan û pêgey dahênanî serbexo, ke milkeçî xu û rêsa cêkewtekan nîye, desteberdekate. Eger awehaye, aya debêt çînî krêkar mîratberî kelepurî ayînî xoy bêt ?

*****

Perawêz:

* wergêranî em babete û çend babetêkî dîke, bo hawboçûnî min letek bîrokekanî nêwyan nagerrêtewe, bellku bo handerêk degerrêtewe, ke ew rojane wek şêwazêk penam bo debrid, ewîş nîşandan û xistnerrûy rastî rexney soşyalîste azadîxwazekan bû le demî xudî markîsîstekan û layengranî bolşevîzmewe, yekêk lew karaney ke katêkî zom bo terxankird, wergêranî şanogerîy "trotsîkî le dûrixrawge " bû, ke le govarî ' hunerîy jîlemo'da bllawkrayewe, tenya amancim nîşandanî çonyetî serkutî bzûtnewey krêkarîy û opozsyonî krêkarîy nêwxoy partî bolşevîk û çonyetî wellamdanewey nwêneranî krêkaranî mangirtûy pitrograd û raperrîwanî krronîştat bû, herwek lem wergêrraneşda debînî, çon xudî ' lînîn ' bebê perde û aşkra " bzûtnewey prolîtêrî " û ' bagdanov ' naçar be bédengîbûn û wazhênan dekat !

** herçende be dway wajey (aynuknî)da gerram, be hîç şêweyek nawêkî awa peydanebû, rastîyekey ewendey katim bo dozînewey waje û nawekan be zmanî rusî ya îngilîzî beserbirduwe, ewende wergêranî babetekan katyan nebîrduwe. Bedaxewe le wergêrreranî zmanî farsî û 'erebîda, hawşanî nûsînî nawekan be zmanî xoyan, nawekan be îngilîzî ya latînî nanûsnewe, leberewe meger ehrîmen ya rêkewt le dozînewey nawekan le zmanî serekîy nûsînekeda, komekkerbêt. Herweha bedaxewe zorbey wergêrreranî kurdîş be heman şêwey naderbestaney wergêrreranî fars û 'ereb, nawekan deşêwênî û bwarî xwêndnewey zyatir le babetî ew nûserane yan lebareyanewe, le xwênerî kurd degrin û bêbeşîdeken. Lêreda çend barey dekemewe, hîwadarm wergêrreranî kurd le katî dananî naw û waje zansîtîy û ramyarîy û fîlosofîyekanda, hewillbden naw û wajekan be zmanî bnerretî deqeke ya be rênûse latînîyekey dabnên, taweku xwênerî kurd destî be seredawî dîke lemerr xudî nûser û hizrîy nûser, destîbkwêt.

Serçaway farsî babeteke: nişryey kirgir susyalîst çmîmey şmare 60 dî mae 1977

<http://www.marxists.org/farsi/archive/bogdanov/works/1924/mazhab.pdf>

Terry Eagleton

تیری ئیگلتن

ئەدەبىيات و ئايدىيۆلۈژيا

تېرى ئىگلىتن

فريدريك ئەنگلس لە پەرتووكى ' لويدفېك فۇبىرخ و كۆتابى فىلوسوفى كلاسېكى ئالمانى 'دا، سالى ۱۸۱۸ رۇشنىدە كاتەو، كە ھونەر لە تىئۇرى ئابوورى و رامبارى زۇر دەولە مەندتر و ھەمەلايە نترە. چونكە كە متر بە شىوہى ئايدىيۆلۈجى پوختە دەخىرتە پروو. لېرەدا پېويستە واتاى دروستى " ئايدىيۆلۈجى " لە پروانگەى ماركسىزمەو بەدەستېھىتىن.

ئايدىيۆلۈجى لە پلەى يەكەمدە، كۆمەلە پىسا و بۆچونىك (پىياز / دۆكتىن) نىيە، بەلكو رىنگەى ژيانى مروفەكان و پۇلپان لە كۆمەلگەى چىنايەتىدا دىيارىدەكات.

ئايدىيۆلۈجى، نرخ و بۆچوون و پاساوىك بۇ پەسەندىكرنى رۇلى كۆمەلايەتى مروفەكان دەخاتە پروو، بەم جۆرە، زانىارى پراستەقىنە لەبارەى كۆمەلگەو، ھەرەك يەك گشت، بەرجەستە ناكات. لەم تېروانىنەو ھۇنراوہى "سەرزەمىن وىران" [۱]، بەرھەمىكى ئايدىيۆلۈجىيە ئەم ھۇنراوہ نىشاندىرى مۇقۇبەك، كە دەيەوئت بە شىوہى پىچەوانەى تىگەيشتى (بە پروالەت) دروستى كۆمەلگەى خۇى [ئەو شىوانەى كە لە دوالىكدانەو ھەدا پوچ و درۇزانەن] واتا بە ئەزمونەكانى ببەخشىت. ھەموو ھونەرەكان لە چەمكىكى ئايدىيۆلۈجىيەو يا بەھرەوہى ئايدىيۆلۈجىيانەو لە جەمان، سەرچاوەدەگرن. ھونەرئك كە بە تەواوى لە نىوہرۇكى ئايدىيۆلۈجىيانە خالى بىت، پلىخانۇف واتەنى، لە بنەرەتدا بوونى نىيە. بەلام مەبەستى ئەنگلس، ئەو دەگەپىنپىت، كە پەيوەندى ھونەر و ئايدىيۆلۈجى ئالۇزترە لەو پەيوەندىيەى كە لەنپوان تىئۇرى رامبارى و ماف (كە رەنگدانەوہى پراستەوخۇى بەرژەوہەندى چىنى سەرەوہ) و ئايدىيۆلۈجىدا ھەيە، كە واتە پرسەكە ئەوہيە، كە پەيوەندى ھونەر و ئايدىيۆلۈجى چۆنە؟

ئەمە پرسىارىكى سادە نىيە. دەتوانىت بە دوو شىوہى سنووربەزىن، وەلام بەم پرسىارە بىرئتەوہ: يەكەم ئەوہى كە ھونەر و ئەدەبىيات بە شتىك بېجگە لە " ئايدىيۆلۈجى خراوہ پروو لە چوارچىوہى ھونەرىدا" نەزانىن. [لەسەر بنەماى ئەم تېروانىنە، بەرھەمى ئەدەبى تەنيا

وېنەگرتنەۋەي ئايديۇلۇچى سەردەمى خۇمان و زىندانى "ھەستى درۆزنانە"ى سەردەمى خۇمان و تواناى تىپەربوون لىۋەي و گەيشتن بەراستىيان نىيە].

ئەم جۆرە بەرخوردە بەرھەمى ئەو پەرخنە ماركسىستىيە نەزانانەيە، كە بەرھەمى ئەدەبى سەراپا ۋەك رەنگدانەۋەي ئايديۇلۇچىيە زالەكان لەبەرچاۋدەگرن و سەرەنجام تواناى رۇشنىكرەنەۋەي ئەم خالەي نىيە، كە بۆچى ئەدەبىيات لە كردهۋەدا، ئەم گشتە لە بەرامبەر گرىمانە ئايديۇلۇچىيەكانى سەردەمى خۇي رادەۋەستىت.

بەرخوردى دووہم : ئەۋەيە كە باۋەرى بە بەرامبەركى يان نەگونجاۋىيەك لەنيوان ئايديۇلۇچى و ھونەردا ھەيە و بەشىۋەيەك بىكەينە بەشىك لە پىناسەي ھونەر. لە روانگەي ' ئىرنست فىشەر'دا [لە پەرتوۋكى ھونەر لە بەرامبەر ئايديۇلۇچىدا] ھونەرى رەسەن، ھەردەم لە سنوورەكانى ئايديۇلۇچى سەردەمى خۇي واۋەتر دەپرات و سەرمان دەكىشىتە نىۋەكەتۋارەكان، كە ئايديۇلۇچى لە ئىمەيان دەشارتتەۋە.

ھەر دوو ئەم لىكدانەۋانە بە بۆچۈنى من تەۋاۋ سەرىپىئانەن. ' لوئى پىيەر ئالتوسىر Louis Pierre Althusser' بىرپارى فەرەنسى. پەيوەندى ھونەر و ئايديولۇچى بەشىۋەيەكى جوانتر [ھەر چەندە تېرۋتەسەلترنا] خستۋىيەتتە بەرلىدون و لىكۆلىنەۋە. ئەو ديارىدەكات، كە نانوانرېت ھونەر تا ئاستى ئايديۇلۇچى دابەزىندىت: ھونەر پەيوەندىيەكى تارادەيەك تايبەتى لەتەك ئايديۇلۇچىدا ھەيە. ئايديۇلۇچى، مەھانەيەكى نارپۇشن دەخاتەپروو، كە مرۇقەكان لە سەرىنەماي ئەۋە [ھەرۋەھا لەنيۋىدا] جىھانى كەتۋارى ئەزمونندەكەن. ھونەرىش ۋەھا ئەزمونىك پىشكەش بە ئىمە دەكات، لەتەك ھەموو ئەۋانە، ھونەر زياتر نىشاندەرى زىانە لە ھەلومەرجىكى تايبەتدا، تاۋەكو لىكدانەۋەي ئاۋەزىيەسەندى ھەلومەرجەكە. لەتەك ئەۋەشدا، كارى ھونەر لە رەنگدانەۋەي ھەلچۈنى و ئەۋ ئەزمونانە ھەندىك واۋەتر دەپرات. ھونەر لەتەك ئەۋەشدا كە لە چۈرچۈۋەي ئايديۇلۇچىشدا دەگونجىت، ھەۋلىشەدەدات، كە لى جىبايتەۋە و دوورى لىبگرېت و بگا تە خالىك كە بە 'ھەست' و 'دەرك'ى ئايديولۇچى دروستكراۋ، خۇي توانادارمان بكات. بەپچى ئەۋە، ھونەر ئەۋ زانىارىيەكى كە ئايديۇلۇچى لە ئىمەي دەشارتتەۋە، ناخاتە بەردەستمان، چۈنكە 'ئالتوسىر' واتەنى " زانىارى بە تىگەشىتە

وردەكەى، ھەمان ناسىنى زانستىيە " بۇ نموونە لە پەرتووكى 'سەرمابە'دا دەتوانرېت زيات لەبارەى سەرمابەدارىيەو شت فېرېبېن، تاوەكو لە 'ژيانى دژوار' بەرھەمى 'چارلز دىكناز'دا. جىياوزى ھونەر و زانست لەوھەدانىيە، كە ئەم دوو گوتارە لەتەك بابەتى جىياجىادا سەروكارىيان ھەيە، بەلكو جىياوازيان پڤك لەوھەدايە، كە بەشئوھى جۇراوجۇر خۇ لە بابەتتەك دەدەن. زانست لەبارەى بابەتتەكى دىيارىكاراۋوھ، زاننىتەكى ئاۋەزىيەسەندانە بە ئىمە دەدات، بەلام ھونەر دەيئە ھۇى ئەوھى كە ئەو بابەتە ئەزمونىكەين، ھەرۋەھا لەم خالى تېروانىنەوھ ھاوشئوھى ئايدىۋلۇجىيە. لەتەك ئەوھشدا، نايت بەوھ بەرتەسكى بكەينەوھ : ھونەر ئەو تۋانابەمان دەدات، كە سروشتى ئەو ئايدىۋلۇجىيە بەدبىكەين و بەرەو ناسىنى تەواوھتى [كە ھەمان ناسىنى زانستىيە] بەرەوپېش برۇين. ئەوھى كە ھونەر چۇن ئەم كارە ئەنجامدەدات، پرسىكە كە يەككە لە ھاوبىرانى ئالتوسىر (پىيەر ماشېرى Pierre Macherey) بەتەواۋى بۇچوۋە. ئەو لە پەرتووكى 'گەپان لە تىئورى ئافراندى ئەدەبى'دا ۱۹۶۶نىۋان چىرۇك و ئەوھى ئەو بەخۇشباۋەرى [ۋەم] دادەنئەت [چونكە لە روانگەى ئەوھە ئايدىۋلۇجى بەپى پىويست شتتەكى ئاۋايە] باۋەرى بە ھەلاۋىرې ھەيە. خۇشباۋەرى [واتە ئەزمونى ئايدىۋلۇجىكى رۇزانەى مرۇفەكان] ماددەيەكى سەرەتايە كە نووسەر سوۋدى ئىۋەردەگرتت، بەلام بەكاركردن لەسەرى، دەيگۇرېت بەشتىكى دىكە و سەر و سىماى پىدەبەخشىت، ھونەر بەدىارىكردى ئايدىۋلۇجى، بەشئوھپىدانى و گونجاندى گىانى لە تان و پۇى چىروكىكدا، دەتوانئەت لە ئايدىۋلۇجى دوۋرىكەۋىتەوھ و لە ئەنجامدا سنوور و بەرتەسكىيەكانى ئاشكرابكات. بە بۇچوۋنى 'ماشېرى'، ھونەر بۇ رزگاربوون لە چنگى خۇشباۋەرى ئايدىۋلۇجىيەنە، بەم كارە يارمەتىماندەدات.

بە بۇچوۋنى من لەتەك ئەوھى كە پرونكردەوھەكانى 'ئالتوسىر' و 'ماشېرى' لە ھەندىك پرووھە ناپۇشن، ئەو پەيوەندىيانەى كە ئەوان لەنىۋان ھونەر و ئايدىۋلۇجىدا پىشنىارىبانەكەن، تەواو دروستن. ئايدىۋلۇجى بۇ ھەردوۋىكان لە كۆمەلەيەكى بېشئوھى بۇچوون و وئە ناچىگىرەكان، واوھترە. ئەم كۆمەلە لە ھەر كۆمەلگەيەكدا تان و پۇ و نەزمى دەرۋونى تايبەتى خۇى ھەيە و ھەر بەھۇى بوونى ئەم نەزمە رىئەبىيەوھ، كە دەتوانرېت بېئە بابەتى شىكردەوھى زانستىيانە. پەخنى زانستىيانە ھەولئەدات تاوەكو بەرھەمى ئەدەبى لەسەر بنەماى پىكەتە ئايدىۋلۇجىيەكەى، كە ئەنجامى بەرجەستەبوونە ھونەرىيەكەيتە، رۇشنىكەتەوھ. ئەم جۇرە

په‌خڼه‌په هه‌وڼده‌دات ئه‌وه‌ی هۆی هاو‌په‌شی هون‌هر و ئايدیۆلۆجییه له هه‌مان کاتدا جیا‌پیا‌نه له‌یه‌کدی به‌ده‌ست‌بهننبت. ئه‌مه کارنکه که له‌چ‌ه‌ند نمونه‌یه‌ک له جوانترین په‌خڼه ئه‌ده‌بیه‌کاندا ئه‌نجام‌دراوه.

شیکردنه‌وه‌یه‌کی دره‌وشاوه، که لاینین له به‌ره‌مه‌کانی تۆل‌ستۆی کردوویه‌تی، له‌پاستیدا به په‌خڼه‌ی بزووتنه‌وه‌ی 'ماشه‌ری' ده‌ژمێردریت. له‌ته‌ک ئه‌وه‌شدا، گه‌یشتن به‌م جوړه په‌خڼه، پایه‌ندی ئه‌وه‌یه که به‌ره‌مه‌ی ئه‌ده‌بی هه‌روه‌ک رووبینای شیوه‌یی [رووبینای فورم پیکه‌ینه‌ر] به‌دینه به‌رلێدوان و لیکۆلینه‌وه.

*****

[۱] هۆنراوه‌ی به‌ناویانگی "تی.اس.الیوت" که به "هرزنا‌باد" وه‌رگێردراوه‌ته سه‌ر زمان‌ی فارسی.
* له پاشکوی ژماره (۶۰) ی سانی نۆه‌ه‌م، خولی دووه‌م، فیبریوه‌ری، بلاوکراوه‌ی 'کارگر سوسیالیست' وه‌رگێراوه.
سه‌رچاوه‌یه‌ک بۆ ده‌قه فارسییه‌که‌ی: http://www.nashr.de/n/k_s/zks60.pdf

Edebîat û Aadyolojîa

Terry Eagleton

Fîdîrîk englis le pertûkî ' luydvîk foyirbax û kotayî filosofî klasîkî allmanî da, sallî 1818 roşnîdekatewe, ke huner le tîorî abûrî û ramyarî zor dewllemendtir û hemelayentre. Çunke kemtir be şêwey aadyolocî puxte dexrêterû. Lêreda pêwîste watay drustî " aadyolocî" le rwangey markisîzmewe bedestibhênîn.

Aadyolocî le pley yekemda, komelle rêsa û boçûnêk (rêbaz / doktiirîn) nîye, bellku rêgey jyanî mruvekan û rollyan le komellgey çîneyetîda dyaîdekat.

Aadyolocî, nrix û boçûn û pasawêk bo pesendkirdnî rollî komellayetîy mruvekan dexterrû, bem core, zanyarîy rasteqîne lebarey komellgewe, herwek yek gişt, bercestenakat. Lem têrrwanînewe honrawey "ser zemîn wêran"[1], berhemêkî aydîwlocîye em honrawe nîşanderî mrovêke, ke deyewêt be şêwey pêçewaney tîgeyiştî (be rwallet) drustî komellgey xoy [ew şêwaney ke le dwalêkdaneweda puç û droznanen] wata be ezmûnekanî bbexşêt. Hemû hunerekan le çemkêkî aadyolocîyewe ya behreweî aadyolocyanewe le cîhan, serçawedegrin. Hunerêk ke be tewawî le nêwerrokî aydîwlucyane xallî bêt, plêxanov watenî, le bneretda bûnî nîye. Bellam mebestî englis, ewe degeyênêt, ke peywendî huner û aadyolocî aloztre lew peywendîyey ke lenêwan tîorî ramyarîy û maf (ke rengdanewey rastewxoy berjewendî çînî serewe) û aadyolocîda heye, kewate pîrseke eweye, ke peywendî huner û aadyolocî çone ?

Eme pîrsyarêkî sade nîye. Detwanrêt be dû şêwey snûrbezîn, wellam bem pîrsyare bidrêtewe : yekem ewey ke huner û edebiyat be ştêk bêcge le " aadyolocî xrawerrû le çwarçêwey hunerîda" nezaniîn. [Leser bnemay em têrrwanîne, berhemî edebî tenya

wênegirtnewey aydyolocî serdemî xoman û zîndanî "hestî droznane"î serdemî xoman û twanay tîperbûn lêwey û geyîştin berrastîyan nîye.[

Em core berxurde berhemî ew rexne markîsîstîye nezananeye, ke berhemî edebî serapa wek rengdanewey aydyolocîye zallekan leberçawdegrin û serencam twanay roşinkirdnewey em xalley nîye, ke boçî edebyat le kirdeweda, em gişte le beramber grîmane aydyolocîyekeanî serdemî xoy radewestêt.

Berxurdî duwem : eweye ke bawerrî be beramberkê yan neguncawîyek lenêwan aydyolocî û hunerda heye û beşêweyek bîkeyne beşêk le pênasay huner. Le rwangey 'îrnist fişer'da [le pertûkî huner le beramber yadyolocîda] hunerî resen, herdem le snûrekanî aydyolocî serdemî xoy wawetir derrwat û serman dekêşête nêw ketwarekan, ke aydyolocî le êmeyan deşarêtewe .

Her dû em lêkdanewane be boçûnî min tewaw serpêyanen. ' lûi pîyer altusêr Louis Pierre Althusser' bîryarî ferensî peywendî huner û aydîwluçî beşêweyekî cwantir [her çende têruteseltir na] xistûyetîye berlêdwan û lêkolînewe. Ew dyarîdekat, ke natwanrêt huner ta astî aydyolocî dabezêndirêt: huner peywendîyekî tarradeyek taybetî letek aydyolocîda heye. Aydyolocî, mehaneyekî narroşn dexaterrû, ke mrovekan le serbnemay ewe [herweha lenêwîda] cîhanî ketwarîy ezmûndeken. Hunerîş ûeha ezmûnêk pêşkeş be ême dekat, letek hemû ewane, huner zyatar nîşanderî jyane le helumerçêkî taybetda, taweku lêkdanewey awezpesendî helumerceke. Letek eweşda, karî huner le rengdanewey hellçûnî û ew ezmûnwane hendêk wawetir derrwat. Huner letek eweşda ke le çwarçêwey aydyolocîşda deguncêt, hewllîşdedat, ke lêy cyabêtewe û dûrî lêbgirêt û bgate xallêk ke be 'hest' û 'derkî aydîwluçî drustikraw, xoy twanadarman bkat. Bepêy ewe, huner ew zanyarîyey ke aydyolocî le êmey deşarêtewe, naxate berdestman, çunke 'altusêr'

watenî " zanyarî be tègeyiştne wirdekey, heman nasînî zansitîye " bo nmûne le pertûkî 'sermaye' da detwanrêt zyatir lebarey sermayedarîyewe şit fêrbibîn, taweku le ' jyanî dijwar' berhemî 'çarliz dîkniz' da. Cyawazî huner û zansit lewedanîye, ke em dû gutare letek babetî cyacyada serukaryan heye, bellku cyawazyan rêk lewedaye, ke beşêwey corawcor xo le babetêk deden. Zansit lebarey babetêkî dyarîkrawewe, zanînêkî awezpesendane be ême dedat, bellam huner debête hoy ewey ke ew babete ezmûnibkeyn, herweha lem xallî têrrwanînewe hawşêwey aydyolocyaye. Letek eweşda, naêyt bewe berteskî bkeynewe : huner ew twanayeman dedatê, ke sruştî ew aydyolocyaye bedîbkeyn û berew nasînî tewawetî [ke heman nasînî zansitîye] berewpêş brroyn. Ewey ke huner çon em kare encamdedat, pirsêke ke yekêk le hawbîranî altusêr (pîyer maşêrî Pierre Macherey) betewawî boyçuwe. Ew le pertûkî ' gerran le tîorî afrandinî edebî' da 1966nêwan çêrok û ewey ew bexoşbawerrîy [whim] dadenêt [çunke le rwangey ewewe aydyolocî bepêy pêwîst ştêkî awaye] bawerrî be hellawêrîy heye. Xoşbawerrîy [wate ezmûnî aydyolocîkî rojaney mrovekan] maddeyekî seretaye ke nûser sûtî lêwerdegrêt, bellam bekarkirdin lesefî, deygorrêt beştîkî dîke û ser û sîmaî pêdebexşît, huner bedyarîkirdnî aydyolocî, beşêwepêdanî û guncandinî gyanî le tan û poy çîrukêkda, detwanêt le aydyolocî dûribkewîtewe û le encamda snûr û berteskîyekanî aşkrabkat. Be boçûnî 'maşêrî', huner bo rizgarbûn le çîngî xoşbawerrîy aydyolocîyane, bem kare yarmetîmandedat.

Be boçûnî min letek ewey ke rûnkirdnewekanî 'altusêr' û 'maşêrî' le hendêk ruwewe narroşnin, ew peywendîyaney ke ewan lenêwan huner û aydyolocîda pêşnyaryandeken, tewaw drustin. Aydyolocî bo herdûkyan le komelleyekî bêşêwey boçûn û wêne nacêgîrekan, wawetre. Em komele le her komellgeyekda tan û po û nezmî derûnî taybetî xoy heye û her behoy bûnî em nezme rêjeyyewe, ke detwanrêt bbête babetî şîkirdnewey zansitîyane. Rexney zansitîyane hewilldedat taweku berhemî edebî Leser bnemay pêkhate aydyolocîyekey, ke encamî bercestebûne

hunerîyekeyetî, roşinbkatewe. Em core rexneye hewilldedat ewey hoy hawbeşî huner û aydyolocîye le heman katda cyayîyane leyekdî bedestibhênêt. Eme karêke ke leçend nmûneyek le cwantirîn rexne edebîyekanda encamdrawe .

Şikirdneweyekî drewşawe, ke lênîn le berhemekanî tolistoy kirdûyetî, lerrastîda be rexney bzûtnewey 'maşerî' dejmêdirêt. Letek eweşda, geyiştin bem core rexne, payendî eweye ke berhemî edebî herwek rûbînay şêweyî [rûbînay furm pêkhîner] bdeyne berlêdwan û lyêkolînewe .

*****

[\ ]honrawey benawbangî " tî. As.alîwt " ke be "hizabad" wergêrrdrawete ser zmanî farsî.

*le paşkuy jmare (60)î sallî nohem, xulî duwem, fibrîwerî. Blawkrawey ' kargir susyalist' wergîrawe .

Serçaweyek bo deqe farsîyekey: http://www.nashr.de/n/k_s/zks60.pdf

ژياننامه و ياداوه‌رپي
Jyanname û Yadawerîy

ژياننامەى لاريسا رايزنەر

لاريسا رايسنەر (Larissa Reisner)، ژنيكى سەرنجراكيش و بەرچاۋ بوو، تەنانەت بۇ ئەو سەردەمە سەرنجراكيشتەرى كە ئەوى تيدا دەژيا. ژنيكى كەموپنە كە گومناۋ ماپەو. كېسى پورترەر (Cathy purter) ناسينەرى لاريسا، نەك تەنيا ئەومان وەك يەكې لە روخسارە ئەدەبىيە زۆر درەوشاۋە و بە بەھرەكانى سەردەمى شۆرشى ئۆكتۇبەر پىدەناسينىت، بەلكو لەتەك سۆشيايلىستىكى شۆرشگېر و فەرماندەيەكى (نيزامى) لىھاتوو و بەتوانا و ورەبەرز لە شەپرى نيوخۇودا، ھەرۋەھا دواچار لەتەك كۆمۇنىستىكى ئىنتەرناسيونالىستدا ئاشناماندەكات.

ھەر سەردەمىك كەسايەتى و پالەوانانى خۆى دەپەرۋەرتىت، لەوانەش سەردەمە پەخساۋەكانى مېژوو، بەلام لە سەردەمە پەخساۋەكاندا ھەژمارەى كەسايەتتە ھەلكەوتوۋەكان بەجۆرئك نايابدەبن، زۆربەى ئەو روخسارە ھەلكەوتوۋانە بەھۇى ھاوسەردەمببونيان لەتەك روخسارى ھەلكەوتوۋتر لە چەوتى رۋوداۋەكان و لە كەتوارە ئاۋەژوۋەكاندا، ناويان وندەپىت . ئاۋازدانەرانى ھاۋچەرخى مۇزارت لەو بابەتە زۆر ناسراۋانەن، كە لەم ستەمەى مېژوو بېبەشەنبوون .

سەردەمى شۆرشى ئۆكتۇبەرىش لەو جۆرە سەردەمانە بوو. بەجەسارەتەوۋە دەتوانىت بوتىت لە ھەموو بۋارەكانى داھىناندا، ھىچ كات مېژوۋى مرۇقايەتى دەۋلەمەندى و گەۋرەپى ئەم سەردەمەى بەخۇندەديۋە. پوخسارەكانى ناسراۋەكانى وەك (روزا لۇكسومبورگ، ئەليكساندرا كۇلۇنتاى و كلارا زىكىن)يش، لاريسا و كەسانى وەك ئەويان خستە ژىر درەوشاۋەپى خۇيانەوۋە.

سەردەمى منالى لاريسا ھاۋكاتى سەردەمى كۆنەپەرسى تزارى و ئەشكەنجە و ئازارى سۆشيايلىستەكان بوو. ئاۋارەپى و دوورخستەوۋەى خىزانەكەى لە ۋلەتەكانى ئەۋرۋپادا ئەويان لەتەك كۆر و كۆمەلى رۆشنىرى ئەۋرۋپاپى، سۆشيايلىزم و شۆرش و ئىنتەرناسيونالىزم ئاشناكرد. ئەۋيش وەك گشت منالانىك كە لە ھەلومەرجى كۆمەلەيتى و خىزانى چوونىەكدا پەرۋەردەدەكران، فېرېۋو كە سەربەخۇپىت، پەخنەگرانە بېرىكاتەوۋە، جەربەزە بىت و لە سەركۆنەكردن نەترسىت. مېژوو، پامبارى، زانست، ھولەكانى شانۇ و ئۆپېرا، سەرقالى سەرەكى سەردەمى لاۋىتى ئەو بوون. لەتەك ئەۋەى كە سروسىتىكى جوانى ھەبوو، بەلام، سەربەخۇ و لە

باوەرپەخۆبوونىكى سەرسوڤهينەر بەهەرمەند بوو. زىرەكى گىرنگىرتىن تايبەتمەندى ئەو بوو. ئەو گىشت تايبەتمەندىيەكى كۆمەلگەى رۇشنىڭىرپى و تەنانەت سۆشئاللىستى (پىترسبورگ)ى پىش شۆرپى تىدا بوو.

فېرېوهرى ۱۹۱۷ 'لارىسا' لە ھەوئەلېن ھۆگرې خۇى، واتە ئەدەبىيات و ھۆنەرى، دەرفىنئىت و دەىداتە پال شۆرپى، ئۆكتۆبەر بوو، كە ھۆشى لەبەربىر و بوو بە دواىن ھۆگرې ئەو.

لە بېستودوو سالىدا لە مانگەكانى سەرەتاي شۆرپى ئۆكتۆبەردا بە بۆلشەفېكەكانەھە پەيوەست بوو. لە ماوھى شەپرى نىوخۇدا چووھ شەپرى دژە-شۆرپىشان و ھەوئەلېن ژنىك بوو، كە گەيشتە پلەى كۆمىسارى سەربازى. لەكاتىكدا كە لەسەر تەختى گەلەكەشى لە دەرياي خەزەردا جلوبەرىگى جەنگاوەرى لەبەردابوو، ئەركى زۆر ترسناكى وەك دەسنىشانكردى دۆمنى لە پلەى كۆمىسارى ھىزى دەربايىدا بە نازايەتتېيەكى بېۆپنەوھە ئەنجامدەدا و بۆ مەلەوانان ئەدەبىيات و ھۆنراوھى شۆرپىشگېرپانەى دەگېرپايەوھ. لە ھەوئەلېن كەسانىك بوو، كە پىرۆزى و شكىست و كارەسات و ورە و پالەوانىيەكانى شەپرى نىوخۇى تۆماردەكرد. ئەو رەسەنترىن رپوداونووسى شۆرپى بوو.

پاش سەرکەوتنى شۆرپى، لەتەك ھاوسەرەكەى كە [لە ئەفگانىستان شالىارى دەوئەتى سۆفېتەتەكان بوو، سائەكانى ۲۱-۱۹۲۲ لە كابول بەسەربىر. ئەو لەوئى راپۆرتى لەسەر كېشە و گىرقتەكانى ژنانى ئەفگانى، خەباتى رېزگارېخوازەنى ھۆزەكانى ئەفگان و ھەلومەرجى كارگەران لە كارخانەكانى كابول بۆ بلاقراوھەكانى روسىيە شۆرپىشگېر، وتارى دەنارد. لە سائى ۱۹۲۳دا وەك پەيوەندى نھىنى كۆمىنتېرن نېردرايە ئالمانىا، تاوھكو بە بەشدارىكردى لە شۆرپىشدا راپۆرت بۆ نىونەتەوھى كۆمىنىست (كۆمىنتېرن) ئامادەبكات. لە دوا سائەكانى ژيانىدا وەك ھەوئەلېن تايبەتى 'ئىزفېستيا' بۆ گىشت لايەكى روسىيە سەردانىدەكرد. تا لەبارەى چۆنەتى ژيانى كارگەران لە ناوچە پېشەسازىيەكاندا راپۆرت ئامادەبكات .

لارىسا بەھۇى تووشبوونى بە نەخۆشى مەلارىا لە جەنگى نىوخۇدا، لە دەست لاوازى

لەرادیبهدهرى جەستەى ئازارى دەكىشا. دواچار لە فېبرىوهرى ۱۹۲۶دا لەژىر كارايى نەخۆشى (تيفوس)دا مالئاوايىكرد. بە مردنى ئەو شۆرشى ئۆكتۇبەر يەكئىك لە ژنە ھەلکەوتوو و كەمۆپنەكانى لە تەمەنى (۳۰) سالىدا لەدەستدا.

لەتەك ئەوھى كە سى سالى زياتر نەژيا، بەلام لە بەرھەمە ئەدەبىيە لە پاشماوھەكانى پىنج پەرتووك و ژمارەيەكى زۆر وتار، كە بەداخەوہ زۆرەيان بۆ سەر ھىچ زمانىك وەرئەگىردراون، چاپكران. تەنيا دوو پەرتووكى لە رابووردا وەرگىردراونەتە سەر زمانى ئىنگلىزى كە زۆر نايابن. با ژياننامەى ئەو بەپىنووسى كىسى پورتەر 'ھەنگاوتىك بىت لە ناساندنى پەرتووكى ئەم ژنە سۆشئالىستە، شۆرشگىر و پەنجەرەنگىن و بەھرە جوانەى، كە نەك تەنيا ژيانى خۆى كردە پىناوى ئامانجى سۆشئالىزم و ژيانىكى شياو بۆ مرؤفايەتى، بەلكو بە تۆماركردنى رپوداوەكانى ھەوھلەن سالەكانى شۆرش، گەنجىنەيەكى زۆر بە نرخى بۆ پىداچوونەوھى ئەم رپوداوە گرنگانە خستۆتە بەردەستى ئىمە.

شىوھى وتار و بەرھەمەكانى زۆر گەش و پەنگىن، پەخشانەكانى ھەندىك جار پرن لە سۆز و ھەستى ناسك. ھەندىك جار شى تىژ و پىوہدەرن، بەلام ھەردەم شادومانبوون و بۆنى شۆرشىيان لىوھەدپىت.

بەم شىوھە، شىوازی ھۆنەرەنە و جوانى، تەواوكەرى شىكردنەوھى رامبارىيانەى وشك و نائەدەبىيانەى ئەو سالانەى دەپىت. چ لە سەردەمى ژيانىدا و چ لە سالانى پاش بەرھەمەكانى لەنىوان جەماوھردا زۆر دلگىربوون و خوئىنەرى زۆريان ھەبوو. لەتەك ئەوھشدا، ھاوپر پىاوہ رامبارەكانى وھا بەرخوردىكيان نەبوو و ھەندىك جار بە گومان و دوودلىيەوہ تەنانەت دوژمنانە دەپانروانىيە بەرھەمەكانى ئەو. لەوانەيە لەبەر پىشىنەى فەرھەنگى بۆرجوازيانەى بىت! لەوانەشە شىوھى نووسىنى [ھۆننەوھى] زياتر ھۆنەرەنە بوويىت تا ئەوھى كە توانيىپتى ماركسىستى بىت! بەلام بۆ كەسانى دىكە، ئەو "ژنە نووسەرئىكى سۆفئەتى" بوو، كە لەودا كەسايەتى رزگاربووى كۆتەكانى خىزان و ھاوسەريان دەبىنى. ناوا دىتە بەرچاو، كە تىروانىيەكانى بۆ پرسە ھەستەوھرىيەكانى ژنان چ لە كۆمەلگەى سۆفئەتى ئەوسا و چ لەنىو پارتى بۆلشەفئىكدا، بەپىچەوانەى (كۆلۆنتائى)، لەدووى رپوداو و تارپادەيەك لە كەتوارى ئەو كات

دوور بوويٲت. ھەلومەرجى خېزانى و نشىنگەبەك كە تىيدا گەورە بوو، ديارە كە لەم پرووھو ەيکاراي نەبوو ەسەرى .

ئەمپۇ، لەتەك زىندووكردەنەوھى بىرەوھرى ئەم پوخسارە بەرجەستەيەى بزوتنەوھى ژنان و سۇشپاليزم، پيش ھەموو شتېك دەيٲت لە ئەودا و نووسىنەوھى راستگۇيانەى شۇپشى ئۇكتۇبەردا بگەرپين. شۇپشېك كە تەواوى داھىنان و ژيانى خۇى خستە پىناوى .

كېسى پورتەر پيش ئەم كارە، ژيانامەى (ئەلىكساندرا كۇلۇنتا)شى نووسىوھ، بەناساندنى ژنانى نەوھى شۇپشى ئۇكتۇبەر، نەك تەنيا خزمەتېكى بەرچاوى بە بزوتنەوھى ژنان و سۇشپاليزم دەكات، بەلكو پوخسارى كەتوارى شۇپشى ئۇكتۇبەرىشمان پىدەناسىنېت.

*****

نووسىنى: Cathy Porter Larissa Reisner A.biograph Virago Pioneers, 1988

وەرگىراو لە بلاوكراوھى (در دفاع از ماركسىزم)

* پيشتر لە ژمارە ٦ گۇقارى ھونەرى 'زىلەمۇ' سائى دووھم، سائى ١٩٩٩دا بلاوكراوھتەوھ.

Jîannamey Larissa Reisner

larîsa rayisner (Larissa Reisner), jnêkî sernicrakkîş û berçaw bû, tenanet bo ew serdeme sernicrakkêştrey ke ewî têda de jya. Jnêkî kemwêne ke gumnaw mayewe. Kêşî purter (Cathiy purter) nasînerî larîsa, nek tenya ewman wek yekê le ruxsare edebîye zor drewşawe û be behrekanî serdemî şorrşî oktober pêdenasênêt, bellku letek sowşyalîstêkî şorrşîgêrr û fermandeyekî (nîzami) lêhatû û betwana û wreberz le şerrî nêwxowda, herweha dwacar letek komonîstêkî înternasîwnalîstda aşnamandekat.

Her serdemêk kesayetî û pallewananî xoy deperwerênêt, lewaneş serdeme rexsawekanî mêtû, bellam le serdeme rexsawekanda hejmarey kesayetîye hellkewtuwekan becôrêk nayabdebin, zorbey ew ruxsare hellkewtuwane behoy hawserdembûnyan letek ruxsarî hellkewtûtîr le çewtî rûdawekan û le ketware awejuwekanda, nawyan windebêt . Awazdaneranî hawçerxî mozart lew babete zor nasrawanen, ke lem stemey mêtû bêbeşnebûn.

Serdemî şorrşî oktoberîş lew core serdemane bû. Becesaretewe detwanrêt butrêt le hemû bwarekanî dahênanda, hîç kat mêtûy mrovayetî dewllemendî û gewreyî em serdemey bexonedîwe. Ruxsarekanî nasrawekanî wek (ruza loksumburg, elîksandra kolontay û klara zitkîn)îş, larîsa û kesanî wek ewyan xiste jêr drewşaweyî xoyanewe .

Serdemî mnallî larîsa hawkatî serdemî konepersitî tzarî û eşkence û azarî soşyalîstekan bû. Awareyî û dûrxistnewey xêzanekey le wllatekanî ewrupada ewyan letek korr û komellî roşnibîrî ewrupayî, soşyalîzm û şorrş û înternasîwnalîzm aşnakrid. Ewîş wek gişt mnallanêk ke le helumercî komellayetîyî û xêzanî çûnyekda

perwerdedekran, fêrbû ke serbexobêt, rexnegrane bîrbkatewe, cerbeze bêt û le serkonekirdin netrisêt, mêmû, ramiyarî, zansit, hullekanî şano û opêra, serqallî serekî serdemî lawêtî ew bûn. Letek ewey ke sruştêkî cwanî hebû, bellam, serbexo û le bawerrbexobûnêkî sersurrhêner behremend bû. Zîrekî gringitrîn taybetmendî ew bû. Ew gişt taybetmendîyekî komellgey roşnibîrîyî û tenanet sosyâlîstîyî (pitrisburgî) pêş şorrşî têdabû.

Fêbrîwerî 1917 ' larîsa ' le hewellîn hogrîy xoy, wate edebyat û honerîy, derrfênêt û deydate pall şorrş, oktober bû, ke hoşî leberbird û bû be dwayn hogrîy ew.

Le bîstiwdu sallîda le mangekanî seretay şorrşî oktoberda be bolşevîkekanewe peywest bû. Le mawey şerrî nêwxoda çuwe şerrî dje-şorrşan û hewellîn jnêk bû, ke geyişte pley komîsarî serbazîyî. Lekatêkda ke leser textî gelekeşî le deryay xezerdada clubergî cengawerîyî leberdabû, erkî zor trisnakî wek desnîşankirdnî dujminî le pley komîsarî hêzî deryayîda be azayetîyekî bêwênewe encamedada û bo melewanan edebyat û honrawey şorrşigêraney degêrrayewe. Le hewellîn kesanêk bû, ke pîrozî û şkist û karesat û wre û pallewanîyekanî şerrî nêwxoy tomardekrid. Ew resentîrîn rûdawnûsî şorrş bû.

Paş serkewtinî şorrş, letek hawserekey ke [le efganistan şalyarî dewlletî sovyetekan bû, salleanî 21- 1922 le kabul beserbird. Ew lewê raportî leser kêşe û griftekanî jnanî efganî, xebatî rizgarîxwazaney hozekanî efgan û helumercî kargeran le karxanekanî kabul bo bllawkrawekanî rusyey şorrşigêrr, wtarî denard. Le sallî 1923da wek peywendî nhênî komîntêrn nêdraye allmanya, taweku be beşdarîkirdnî le şorrşda raport bo nîwneteweyî komonîst (komîntêrn) amadebkat. Le dwa salleanî jyanîda wek hewallnêrî taybetî ' îzvîstya ' bo gişt layekî rusyey serdanîdekrid, ta lebarey çonyetî jyanî kargeran le nawçe pîşesazîyekanda raporrt amadebkat.

Larîsa behoy tûşbûnî be nexoşî melarya le cengî nêwxoda, le dest lawazî lerradebederî cestey azarî dekêşa. Dwacar le fêbrîwerî 1926da lejêr karayî nexoşî (tîfus)da malawayîkrid. Be mirdnî ew şorrşî oktober yekêk le jne hellkewtû û kemwênekanî le temenî (30) sallîda ledestda.

Letek ewey ke sî sall zyafir nejya, bellam le berheme edebîye le paşmawekanî pênc pertûk û jmareyekî zor wtar, ke bedaxewe zorbeyan bo ser hîç zmanêk wernegêrrdrawn, çapkran. Tenya dû pertûkî le rabûrda wergêrrdrawnete ser zmanî îngilîzî ke zor nayabin. Ba jyanamey ew bepênûsî 'kêssî purter ' hengawêk bêt le nasandinî pertûkî em jne soşyalîste, şorrşigêr û pencerrengîn û behre cwaney, ke nek tenya jyanî xoy kirde pênavî amancî soşyalîzm û jyanêkî şyaw bo mrovayetî, bellku be tomakirdnî rûdawekanî hewellîn salleanî şorrş, gencîneyekî zor be nixî bo pêdaçûnewey em rûdawe gringane xistote berdestî ême.

Şêwey wtar û berhemekanî zor geş û rengînin, pexşanekanî hendêk car prrin le soz û hestî nask, hendêk carîş tîj û pêwedern, bellam herdem şadumanbûn û bonî şorrşyan lêwedêt.

Bem şêweye, şêwazî honerane û cwanî, tewawkerî şîkirdnewey ramyarîyaney wişk û naedebîyaney ew sallaney debêt. Çi le serdemî jyanîda û çî le sallanî paş berhemekanî lenêwan cemawerda zor dillgîrbûn û xwênerî zoryan hebû. Letek eweşda, hawrrê pyawe ramyarekanî weha berxurdêkyan nebû û hendêk car be guman û dûdlîyewe tenanet dujimmane deyanirwanîye berhemekanî ew. Lewaneye leber pêşîney ferhengî borcwazîyaney bêt! Lewaneşe şêwey nûsînî [honînewey] zyafir honerane bûbêt ta ewey ke twanîbêtî markisîstî bêt! Bellam bo kesanî dîke, ew " jne nûserêkî sovyetî"bû, ke lewda kesayetî rizgarbûy kotekanî xêzan û hawseryan debînî. Awa dête berçaw, ke têrrwanînekanî bo pîrse hestewerîyekanî jnan çî le

komellgey sovyetî ewsa û çî lenêw partî bolşevîkda, bepêçewaney (kolontay), ledûy rûdaw û tarradeyek le ketwarî ew kat dûr bûbêt. Helumercî xêzanîy û nşîngeyek ke têyda gewre buwe, dyare ke lem ruwewe bêkarayî nebuwe leserî.

Emrro, letek zîndûkirdnewey bîrewerî em ruxsare bercestezey bzûtnewey jnan û soşyalîzm, pêş hemû ştêk debêt le ewda û nûsînewey rastgoyaney şorrşî oktoberda bgerrêyn, şorrşêk ke tewawî dahênan û jyanî xoy xiste pênewî .

Kêşî purter pêş em kare, jyannamey (elîksandra kolonta)şî nûsîwe, benasandinî jnanî newey şorrşî oktober, nek tenya xizmetêkî berçawî be bzûtnewey jnan û soşyalîzm dekat, bellku ruxsarî ketwarîy şorrşî oktoberîşman pêdenasênêt.

*****

Nûsînî: Cathiy Porter Larissa Reisner A.biograph Virago Pionees,1988

Wergîraw le bllawkrawey (dir dfa' az markîsîzm)

*pêştir le jmare 6î govarî hunerîy 'jîlemo' sallî duwem, sallî 1999da bllawkrawetewe.

ياداوهرى نووسه رېكى دژه فاشيزم و دژه ستالينيزم

' ئيگنازيو سيلونه Ignazio Silone ' له سالى ۱۹۰۰ زايينيدا له ' پسينا ' ي ئيتاليا له داىكبووه و له لاويدا به بزوتنه وهى سؤسياليسيته وه په يوه ستبووه. له تەك به ده سه لاتگه يشتى فاسيستەكانى ئيتاليا [مؤسؤلۆنى و تاقمه كه ي] ناچار هه لئاهت و سالى ۱۹۴۴ دا دووباره گه راپه وه ئيتاليا و بوو به سه رنووسه رى رۆژنامه ي ' بؤيشه وه Avanti ' به شى زورى به ره مه مه كانى نه و تايبه تن به پيدا گرى له سوشيا ليزم و هيرشى ليبروانه بو سه ر فاشيزم. ' سيلونه ' يه كيكه له پيكه پنه رانى پارتى كۆمونيستى ئيتاليا و يه كه مين راپه رى كۆمونيستى بوو، كه له دژايه تى بيچه ندو چوونيدا له تەك ستالينيزم، له پارتى كۆمونيست كشايه وه و دووركه وته وه. پاش جيا بوونه وهى له پارتى ناوبراو، بۆ وه ستانه وه دژى كه سايه تى سه ركوتكه رانه ي سه رده مى خۆى، كه له لايه ن ده ولته تى ده ستى راستى و پارتى كۆمونيستى ستالينيسيته وه به سه ر ئيتاليا دا سه پينزابوو؛ له چوارچيوه يه كى تازه تر دا دريژهى به نووسه رى خۆى دا. به ره مه مگه لى وهك: ' فؤنتامارا ' ۱۹۳۳، ' نان و شه راب ' ۱۹۳۴، ' دان له ژير به فردا ' ۱۹۴۳، نه ويان بيچگه له به ناوبانگى له ئيتاليا و جيهاندا، گه يانديانه پله ي ئه دييى هه لكه وته و ئه فسانه ي ده ست پيرانه گه يشتوو. دوا جار، ' سيلونه ' ئه م نووسه ره خه باتگه ر و ماندوونه ناسه . كه سيك كه له به رامبه ر ' فاشيزم ' و ' ستالينيزم ' دا سه رى دانه نواند، له ۲۲ ي سپته مبه رى ۱۹۷۸ دا له نه خۆشخانه يه كى ' گينه فا ' ي ئيتاليا مرد.

* له پاشكۆى ژماره ۶۰ى (نشریه كارگر سوسيا ليست-ويژه نويسندگان و رؤشنفكران) وه ركيرا وه

http://www.nashr.de/n/k_s/zks60.pdf

Yadawerî Nûserêkî dje Faşîzm û dje Stalînîzm

'îgnazyo sîlone Ignazio Silone ' le sallî 1900zayînîda le ' psîna 'î îtalya ledaykbuwe û le lawîda be bzûtnewey sosyalîstîyewe peywestbuwe, letek bedesellatgeyiştî nî fasîstekanî îtalya [mosolonî û taqmekey] naçar hellhat û sallî 1944da dûbare gerrayewe îtalya û bû be sernûserî rojnamey ' bopêşewe Avanti ' beşî zorî berhemekanî ew taybetin be pêdagrîy le suşyalîzm û hêrşî lêbrawane bo ser faşîzm. ' sîlone ' yekêke le pêkhêneranî partî komonîstî îtalya û yekemîn raberî komonîstî bû, ke le djayetî bêçenduçûnîda letek stalînîzm, le partî komonîstî kşayewe û dûrkewtewe. Paş cyabûnewey le partî nawbraw, bo westanewe djî kesayetî serkutkeraney serdemî xoy, ke lelayen dewlletî destî rastî û partî komonîstî stalînîstewe beser îtalyada sepênrabû; le çwarçêweyekî tazetirda drêjey be nûserîy xoy da. Berhemgelî wek: ' fontamara ' 1933, ' nan û şerab ' 1934, ' dan lejêr befirda ' 1943, ewyan bêcge le benawbangî le îtalya û cîhanda, geyandyane pley edîbîy hellkewte û efsaney destipêrranegeyiştû. Dwacar, ' sîlone ' em nûsere xebatger û mandûnenase kesêk ke le beramber ' faşîzm ' û 'stalînîzm 'da serî danenwand, le 22î sîptemberî 1978da le nexoxaneyekî ' gêneva 'î îtalya mird.

* le paşkoy jmare 60î (nişrye kargir susyalîst - wîje nuyisnidgan û roşnifkran) wergîrawe:
http://www.nashr.de/n/k_s/zks60.pdf

Dîmane دیمانه

ديمانه له تهك هونهرمه ندى نووسهر و كارىكاتىرست

كلاوس بېرگمايهر Klaus Bergmayr

كلاوس بېرگمايهر، تهمه نى (۵۲) ساله و له شارى ميونشن'ى ئالمانيا له دايكبووه و (۳۵) ساله له شارى كۆلن دهژى. كلاوس نووسهر و كارىكاتىرست و دهستپىكهر و سه نروسهرى 'پۇژنامهى لانه وازان'ى شارى كۆلن به ناوى "سه ركيش Querkopf" بوو.

بۇ ئه وى خويته رانى فارسيزمان و كورديزمانى گۇفارى هونهرى 'ژيله مۆ' له نزيكه وه ئهم هونهرمه نده بناسن، له نووسينگه ي پۇژنامه كه دا ئهم ديمانهمان له تهكى هونهرمه نندا ئه نجامدا و چه نده پرسيارنكمان ناراسته كرد و ئه وپيش به م جۆره وه لامى دايه وه.

ژيله مۆ: چۆن هۆگرى كارىكاتېر و وينه كېشان بوويت ؟

كلاوس : زۇر به ي ناسراوه كانم، خزم و نزيكه كانم و ئه و كه سانه ي كه كارايان له سه ر ژيانم مه بوو، كارىكاتىر كيش يا كارىكاتىرست بوون. سه ره تا خۆم به نووسين بۇ پۇژنامه كان ده سته كاربووم، به لام زۇر جار نووسينه كان نه يانده توانى ره نگانده ودى بۇچونه كانى من بن، له به ره ئه و پيوست بوو، په نا بۇ شتىكى ديكه به رم، كه بابته كان و بير كردنه ودى من به باشتري شيوه ره نگپيداته وه.

كارىكاتىر كيشان ئه و شته بوو، كه له لايه كه وه بۇ خۆم سه رگه رمى بوو. مه روه ها له لايه كى ديكه شه وه زمانى نووسينه كانى ره وانتر و باشتري مه به سته كانى ده گه يانده، مه نديك جاريش بۇ پر كردنه ودى گۆشه كانى پۇژنامه وهك پۇژنامه ي " له خواره وه / له ژېرده ستانه وه / von unge

"von unten" مەروا ھېلكارىي شتېكىم دەكىشا و لە خۇۋە چاكەدرەدەچوو. ھەئەتە من ھېچ كات ۋەك كار سوودم لەم شتە ۋەرنەگرتوو، بەلكو ھەمىشە ۋەك سەرگەرمى واتاى بۇ من ھەبوو.

ژىلەمۇ: لە دەرەۋەى كارىكاتىرەكىشان كار و فەرمانت چىيە ؟

كلوس : من ھونەر مەندم، رۇژنامە نووسم، كارىكاتىرەستىم، بۇ رۇژنامە دەرەۋەى نووسم، بە تەنيا رۇژنامەى "سەر كېش Querkopf" دەرەكەم، لە بەرئەمە، شوپنە خالىيەكانى رۇژنامەكە بە كارىكاتىرە پەردەكە مەو.

ژىلەمۇ : تۆ مۇلەتت بە گۇقارى ھونەرىي 'ژىلەمۇ' داو، كە بەين تىيىي، لە ھەموو كارىكاتىرەكانت سوودو ۋە رېگىت . گۇقارى ژىلەمۇش ھۇگىرى بۇ كارىكاتىرەكانى تۆ ھەيە. تۆ (۳۰) سائە ۋىنە و كارىكاتىرە دەكىشيت، بە ۋ پىيە، دەپىت بە ھەمگە لىكى زۇرت ھەين. من بۇ خۇم دەمەۋىت لە پروسەى مېژوۋى كارىكاتىرەكانت شتېك تىيگەم. ئايا ئەرشىفىكت لە بەردەستدا ھەيە ؟

كلوس : سەرنجى گۇقارى 'ژىلەمۇ' دا، تەنيا تۋانىم لە كارىكاتىرەكانى خۇم و ئەو بابە تانەى كە بە زمانى ئالمانى نووسرابوون، تىيگەم و بخوئىنمەو، بە ئى پىمباشبوو.

لە بارەى ئەرشىفەو، ناچارم بلىم كە ئەرشىفم نىيە، ھەئەتە ئەرشىفم ھەبوو. بەلام سائى پاربدوو، كاتىك كە رېئىۋانى ئۇروپا (Euromarsch) رېنكخرا، من لە تەۋاۋى رېئىۋانەكانىدا، كە دۇى بىكارى لە سەرتاسەرىي ئەوروپادا رېنكخرا. بەشدارىمكرد، واتە دوو مانگى تەۋاۋ لە مائەو نەبووم، لەم ماوودا تەۋاۋى ئەرشىفەكەم و ھەرشىفكە كە لە مائەو ھەمبوو، لەوانە كۇمپىوتەر و .... تە دزان. ئەو شتانەى كە من ھەمن و ئىۋەش ھەتانن، يەك بە يەك لە رۇژنامەكانى دىكەو ۋە دووبارە كۇمكردوونەتەو. ئەم رۇوداۋە زۇر ئازارىدام، بەلام ناچارم دەپىت قوتبەدەم و لە بەرامبەرىدا ناتۋانرېت ھېچ بىرېت. ھەندىك جار ئارەزوۋى دووبارە سەيركردنەۋەى ۋىنە كۇنەكانم دەكەم، بەلام بەداخەو ....

ژېلەمۇ: چۆن بە چ شېۋازىڭ بېرۆكەكانت قۇرمۇلە دەكەيت ؟

كلوس : من له شەقامەكاندا دەژىم وله شەقامەكانىشدا بېرۆكەكانم قۇرمۇلەدەكەم،
مەندىك جارىش شتى زۇرئاسايى يارمەتى زۇرگەورەم دەدات.

ژېلەمۇ: چۆن بېردەكەيتەوه يا چۆن دونيا دەبىنىت ؟

كلوس : بە بۆچونى من، زۇربەى مرۇقەكانى سەر زەوى لەلايەن كەمايەتتېهوه رەنجيان
دەخورىت و بەمرەكىشىيان لىدەكرىت، زۇربەى مرۇقەكان مافيان نىيە، ئەو شتانەى كە له
مەندىك شوتىندا لەسەر كاخەز نووسراون، پىياننادىرېن.

كۆمەنگەيىك كە تىيدا دەژىن، پرە له نايەكسانى و بەمرەكىشىى. له رەوتە كۆمونىستەكان
[كۆمونخوازەكان]دا دەستپىكى زۇر باش مەن، كە درېژەيان پىنەدرا، ئەزمونەكان نىشانىاندا،
كە مېژوو زۇر چەوت بەرەويىشەوه چوو.

ژېلەمۇ: ئەى مېژووى كۆمونىزىمى روسى چى ؟

كلوس : من له كۆمونىزىم [كۆمونەخوازى] شتىكى دىكە تىگەيىشتىبوم، شتىك كە له روسىيە
پوويدا لەتەك شتىك كە ئەوهى كارل ماركس نووسىويەتى پەيوەستەنبوو، ماركس (۳۶)
پەرتووكى نووسىون، له سەراپاي مېژووى پاش شۇرشى ئۆكتۇبەر، كارايى پىادەكردىن هېچ يەك
له پەرتووكەكانى ئەو نايىرېت.

مېرشى دە سالى رابوردوو دەرىدەخات، كە چەندە پىويستە كە وەها سىستەمىك تىداچچى و
كۆمونىزىم پىادەبكرىت، بەلام ئەمەش مەروا ئاسان نىيە.

ژېلەمۇ: داھاتوو چۆن دەبىنىت ؟

کلاوس : له ئیستادا ئەو گروپانە ی که هەن، هیوا بە خشی سەبەیی نین، خەباتی کرێکاری لەباری بەرگریکردن دایە، بێ راپەر و بێ پێکخراوە، بۆ نموونە یەکی یەکی یەکی کرێکاری یەکانی ئالمانی (DGB) نوێنەرانی کرێکاران دەکات. بەلام کرێکاری بیکار وەک ئەندام و لەبەر هەمان هۆ وەک فەرمانبەری کۆمەڵگە نائاسیەت.

ئەگەر چی هەر ئیستا پێکخراوی کۆمونیستی راپەر و چالاک لە ئارادانییە، بەلام خەباتی دەورانی پێشوو نیشانیدا، که پێکخراویش دیتە ئارووە، دەبیت دەمێکی دیکە هەلومەج بگۆردیت، واتە کرێکاران کەمێکی دیکە بزوین، ئەو کات بەخێرای هەلومەرجە کە لە بەرزەو هەندی ئیمەدا دەبیت.

*****

نامادەکردنی: وریا ئەحمەدی

وهرگێڕانی له فارسییهوه : مهژن

* پێشتر له بەشی فارسی ژماره (3) ی گۆفاری هونەری 'زێله مۆدا' بۆ لۆکراوە تەو و دواتر وەرگێڕانە کە ی لە ژماره (5) هەمان گۆفارد بۆ لۆکراوە تەو. وەرگێڕی کوردی

** بەدایکی فراوا بەو چەند سائیک لە مەو بەر، کلاوس لە 10 ی ئۆکتۆبەری 2010 د لە تەمەنی 64 سائیدا [پاش نەخۆشکەوتن و کەوتنی لە نەخۆشخانەدا مرد، بەلام گۆفاره کە ی تا ئیستا کە ش هەر بە دەوامە و بێسەرە نایان لە مێترۆ و شەقامەکاندا دەبفرۆشن. وەرگێڕی کوردی

** لەم بەستەرەدا دەتوانن کورتە فیلمیک لە مەر هونەر مەند کلاوس بێرگمایەر و دیمانە ی ئەو و چەند

لانه وازێک لە مەر بێسەرە نایان (لانه وازان) بێنن، بەلام بەداخەو تەنیا بە زمانی ئالمانییە. و. کوردی

<http://strassenseiten.blogspot.com/2013/01/klaus-bergmayr-uber-obdachlosigkeit.html>

Dîmane letek hunermendî nûser û karîkatêrîst Klaus Bergmayr

Klaus bêrgmayer, temenî (52) salle û le şarî mîwnîşnî allmanya ledaykbuwe û (35) salle le şarî kolln dejî. Klaw nûser û karîkatêrîst û destipêker û sernûserî 'rojnamey lanewazanî şarî kolln benawî "serkêş Querkopif" bû.

Bo ewey xwêneranî farsîzman û kurdîzmanî govarî hunerîy 'jîlemo' le nîkewe em hunermende bnasn, le nûsîngey rojnamekeda em dîmaneman letekî hunermendda encamda û çend pirsyarêkman arastekrid û ewîş bem core wellamî dayewe.

Jîlemo : çon hogrî karîkatêr û wênekêşan bûyt ?

Klaw : zorbey nasrawekanim, xzim û nîkekanim û ew kesaney ke karayyan Leser jyanim hebû, karîkatêrkêş ya karîkatêrîst bûn. Sereta xom be nûsîn bo rojnamekan destbekarbûm, bellam zor car nûsînekan neyandetwanî rengdanewey boçûnekanî min bin, leberewe pêwîst bû, pena bo ştêkî dîke berm, ke babetekan û bîrkirdnewey min be baştirîn şêwe rengipêbdatewe.

Karîkatêrkêşan ew şte bû, ke lelayekewe bo xom sergermî bû, herweha lelayekî dîkeşewe zmanî nûsînekanmî rewantir û baştir mebestekanmî degeyand, hendêk carîş bo pîrkirdnewey goşekanî rojname wek rojnamey " le xwarewe / le jêrdestanewe von unge / von unten" herwa hêlkarîy ştêkim dekêşa û le xowe çakderdeçû. Hellbete min hîç kat wek kar sûdim lem şte wernegirtuwe, bellku hemîşe wek sergermî watay bo min hebuwe.

Jîlemo : le derewey karîkatêrkêşan kar û fermant çîye ?

Klaws : min hunermendim, rojnamenûsim, karîkatêrîstim, bo rojname denûsim, be tenya rojnamey "serkêş Querkopif" derdekem, lebereme, şwêne xallîyekanî rojnameke be karîkatêr pirrdekemewe.

Jîlemo : to mollett be govarî hunerîy 'jîlemo' dawe, ke bebê têbînî, le hemû karîkatêrekant sûdwerbigrêt . Govarî jîlemo'şî hogrîy bo karîkatêrekanî to heye. To (30) salle wêne û karîkatêr dekêşî, bew pêyye, debêt berhemgelêkî zort hebin. Min bo xom demewêt le prosey mêjûy karîkatêrekant ştêk têbgem, aya erşîvêkt leberdestda heye ?

Klaws : sernicî govarî 'jîlemo'mi da, tenya twanîm le karîkatêrekanî xom û ew babetaney ke be zmanî allmanî nûsrabûn, têbgem û bixwênemewe, bellê pêmbaşbû.

Lebarey erşîwewe, naçarm blê m ke erşîvim nîye, hellbete erşîvim hebû, bellam sallî rabricidû, katêk ke rêpêwanî orupa (Euromariscih) rêkixra, min le tewawî rêpêwanekanîda, ke djî bêkarî le sertaserîy ewrupada rêkixran, beşdarîmkird, wate dû mangî tewaw le mallewe nebûm, lem maweda tewawî erşîvekem û her ştêk ke le mallewe hambû, lewane kompîwter û ....tid dizran. Ew ştaney ke min hemin û êweş hetanin, yek be yek le rojnamekanî dîkewe dûbare komkirdûnetewe. Em rûdawe zor azarîdam, bellam naçarm debêt qutbdem û le beramberîda natwanrêt hîç bîkrêt. Hendêk car arezûy dûbare seyirkirdnewey wêne konekanim dekem, bellam bedaxewe ... .

Jîlemo : çon be çî şêwazêk bîrokekant formolle dekeyt ?

Klaws : min le şeqamekanda dejîm û le şeqamekanîşda bîrokekanim formolledekem, hendêk carîş şî zor asayî yarmetî zor gewrem dedat.

Jîlemo : çon bîrdekeytewe ya çon dunya debînît ?

Klaws : be boçûnî min, zorbey mrovekanî ser zewî lelayan kemayetîyewe rencyan dexurêt û behrekêşîyan lêdekrêt, zorbey mrovekan mafyan nîye, ew ştaney ke le hendêk şwênda Leser kaxez nûsrawn, pêyannadrên.

Komellgeyêk ke têyda dejîn, prre le nayeksanî û behrekêşîy. Le rewte komunîstekan [komunîxwazekan]da destipêkî zor baş hen, ke drêjeyan pênedra, ezmûnekan nîşanyanda, ke mêjû zor çewt berewpêşewe çû.

Jîlemo : ey mêjûy komunîzmî rusî çî ?

Klaws : min le komunîzm [komunexwazî] ştêkî dîke têgeyîştibûm, ştêk ke le rusye rûyda letek ştêk ke ewey karll markis nûsîwyetî peywestnebû, markis (36) pertûkî nûsîwn, le serapay mêjûy paş şorrşî oktober, karayî pyadekirdnî hîç yek le pertûkekanî ew nabînrêt.

Hêrşî de sallî raburdû derîdexat, ke çende pêwîste ke weha sîstemêk têdabçê û komunîzm pyadebkerêt, bellam emeş herwa asan nîye.

Jîlemo : dahatû çon debînît ?

Klaws : le êstada ew grupaney ke hen, hîwabexşî sbeynê nîn, xebatî krêkarîy lebarî bergirîkirdindaye, bê raber û bê rêkixrawe, bo nmûne yekêtî yekêtîye krêkarîyekanî allmanya (DiGB) nwênerayetî krêkaran dekat. Bellam krêkarî bêkar wek endam û leber heman ho wek fermanberî komellge nanasêt.

Eger çî her êsta rêkixrawî komunîstî raber û çalak le aradanîye, bellam xebatî dewranî pêşû nîşanîda, ke rêkixrawîş dêtearawe, debêt demêkî dîke helumerc bgorrdirêt, wate krêkaran kemêkî dîke bbizwên, ew kat bexêrayî helumerceke le berjewendî êmeda debêt.

*****

Amadekirdnî: wirya ehmedî

Wergêrranî le farsîyewe : hejên

* pêştir le beşî farsî jmare (3)î govarî hunerîy 'jîlemo'da bllawkrawetewe û dwatir wergêranekey le jmare (5) heman govarda bllawkrawetewe.

** bedaxêkî frawabewe çend sallêk lemewber, klaws le 10î oktoberî 2010da le temenî 64 sallîda] paş nexoşkewtin û kewtinî le nexhişxaneda mird, bellam govarekey ta êstakeş her bedewame û bêserpenayan le mêtro û şeقامekanda deyfiroşn.

*** lem bestereda detwanin kurte filmêk lemerr hunermend klaws bêrgmayer û dîmaney ew û çend lanewazêk lemerr bêserpenayan (lanewazan) bbînin, bellam bedaxewe tenya be zmanî allmanîye.

<http://strassenseiten.blogspot.com/2013/01/klaus-bergmayr-uber-obdachlosigkeit.html>

ديمانه له تەك موزىكژەنى خىبابانى كلالوس دېرگاگەر Klaus der Geiger

كاتېك له دەرگەى پالاخانەكە
وہژووركەوتىن، دیمەنى دالانەكە،
پوخسارى پېلىكانەكان ئەو سات و
خۆزگە كفنكراوانەيان دەمئنايە
بەرچا، كە باوك و باپىرانى كلالوس بە
لەسەرىك مەئچىنىيان كۆشك و
بالاخانە و كانەكانيان پېسازكردوون.
گۆشەى نىوان پېلىكانەكان وەك
گۆشەى پېشانگايەك دەماتەبەرچا،

وہما بە كارى مەنەرى مەلكۆلېن و تابلۆ و نووسىنى جوان و وئىنە فۆتوگرافىيەكانى مەنەرمەند
لەكاتى 'كۆنسېرت'دا، لەتەك گوڵ و سەوزايى پارابوونەوہ. تامەزروپى بىنىنى ئەم مەنەرمەندە لە
نەزىكەوہ، لەتەك كەوتنەبەرگوپى دەنگى كەمانچەيەك وەماى لېكردبووين، كە ۳۰ تا ۴۰
پېلىكانە لە چاوتروكانىكدا بېرىن. ئارەزووى نەزىكبوونەوہ لە دەنگى موزىكەكە و
سەرنجپاكيشانى تابلۆ و وئىنە و كارە مەنەرىيەكانى نېو پارەوہكە دەستبەردارمان نەدەبوون.
كاتېك كلالوس بەپىرمانەوہ هات، ئەو مەستە بەسەرماندا زالبوو، كە سەردەمانىكە يەكدى
دەناسىن، شوپى كارەكەى سەرنجپاكيش تر و پرواتاتر لە تابلۆ و كارە مەنەرىيەكان. كەرەستە و
پېداوېستىيەكانى، تەمەنى ئاپارتمانەكە لەتەك دونياى كۆشك و تەلارەكانى دەرەوہ، تەنيا و
تەنيا نېشاندەرى ناوەرۇك و كەتوارى كۆمەلگەى سەرمايەدارى بوون. چاوەروانىم وابوو،
لايەنىكەم ژيانى ئەم مەنەرمەندە شوپشگېرە وەك ژيانى مروفيكى ئاسايى بېت، بەلام راستى
ئەمەى دەسەلماندى، كە لە كۆمەلگەى چىنايەتىدا مەمووشتىك دوو دىوى مەيە، ژيان، مەنەرى،
كار، ئامانچى خودى مروف، لە سايەى ديموكراسى پارلەمانىدا دەتوانىت زۆر شت بكەى،
بەمەرجىك زۆرشت لەدەست بەدى، بەلام گەر لە راستى چاوبېوشىت، ئەوا لە سايەى
سەرورەپىدا مەى دەنۆشىت. مەر بەم پېيەش مەنەرمەندانى شوپشگېر بېبەش دەكرېن و
مەنەرفرۇشانىش بەخشىشەكرېن.

بۆ ئەوہى ژيان و تىكۆشانى مەنەرمەند پەرپەر مەلدىنەوہ، پروودەكەينە كلالوس'ى كەمانچەژەن،

تاوہ کو خوی بۆمان بدوئت ...

ژیلەمۆ: داوات لیدەگەین، سەرەتا خۆت بەخوئینەرەن بناسینە ؟

کلاوس دیر گایگەر: من ناوم کلاوس فۆن فۆرخیم (Klaus von Worchem)، لە گەرمەى جەنگى جیهانى دووھەدا سالی ۱۹۴۰ لە 'دۆپۆلدیسۋادە' Doppoldiswade ' لە دایکبووم ، نیستا لەشارى کۆلن نیشتەجیم.

ژیلەمۆ: سەرەتای ھۆگرېوونت بە موزیک و چوونە نۆو دونیای موزیکەو دەگەرئیتەو بەکەى؟

کلاوس دیر گایگەر: مەشت نۆسالان بووم، واتە پاش شەپرى جیەمانى دووھەم، دەستم بۆ موزیک برد. ئەوکات باوکم دیلى سەربازى بوو لە روسیا، لە دوازدە سالیدا باشتەر بە بیرم دیت کە موزیکم دەژەنى.

ژیلەمۆ: نایا بۆ تۆ موزیک وەک پېشەیەکە یان کارىکى دیکەت لەپانیدا ھەيە ؟

کلاوس دیر گایگەر: من وەکو پېشەیەک سەیرى موزیک ناکەم، ھەرگیز ئاوا سەیرى موزیکم نەکردووە، کە پېیژیم، بەلکو بەھۆى رامباریەووە ئەم کارەمکردووە و درئەمپیداو، لە ھەمان کاتیشدا بەھۆى ئەمەووە زۆر جار میوانییکراووم. ئەمەش بۆم بوو بە ماپەیک . من بەزۆرى لەسەر دەرامەتیک کە لە خیابانەووە بەدەستیدینم، گوزەرانەدەکەم، ئەمەش زۆر زۆر سەختە، دەبیت ماوہیەکی زۆر لەسەر شەقامەکان بمینیتەووە موزیکبژەنى، لە ھەمان کاتدا من ھیچ کاتیک ئەم موزیکە خیابانییەم وەک کاریک سەیرنەکردووە. من پېشتر لە کارخانەیکەدا کارمەدەکرد، تەنیا لە کۆتای ھەفتەکاندا موزیکمەدەژەنى.

ژیلەمۆ: پاش ھۆگرېوونت بە موزیک، نایا لەو پیناوەدا چوویتە فیرگەى موزیک یان وەک ھوگریبەکی کەسى درئەتپیداو ؟

کلاوس دیر گایگەر: پاش ئەوہى کە تەمەنم ۱۲-۱۳ سالان بوو، ھاتینە شارى کۆلن، لەلای ماوريسیو کارگل Mauricio Kagel و ھاینتس شتۆکھاوزن Karl Heinz Stockhausen مۆزیک

فېرېبوم. پاشان بۇ خويىندىنى بالالا له بوارى موزيك، چوومه ئەمەرىكا و ويستم لەم بواردەدا دكتۇرا بهيىنم.

من له ئەمەرىكا بەزۆر وەدەرنام، چونكە وەك كەسىكى ميوان و نامۆ نەدەبوو، چالاکى راميارى ئەنجامبەدم. من لەتەك كۆپ و كۆمەلى خويىندكاران و پەشەكاندا كارمەدەكرد، كە ئەو كات دژى جەنگى فیتنام و بارو دۇخى پەشەكان خەباتياندەكرد، وەك گروپى بلیك پینتەر Black penter. كە گروپىكى پەشپىست بوون له دژى ئەمەرىكا. ئەم گروپە كۆمۆنىست بوون، زۆر بەهێز بوون و خواوەنى چەكیش بوون. من حەزمەدەكرد، كە له ئەمەرىكا بمیئەمەوه.

ژىلەمۆ: وەك گوتت تۆ وەك كار و پيشە سەیرى موزيك ناكەیت، له هەمان كاتيشدا بەو پارەيه گوزەران دەكەى، كە له خياباندا پەيدايدەكەیت، نایا فەرمانگەى كولتوورىي Kulturamt شارى كۆئىن وەكو هونەرماندانى ديكە، كۆمەكى نەكردوويت ؟

كلوس دېر گایگەر: نەخېر من لەلایەن نۆوهندى كولتوورىيەوه هېچ كۆمەككیم پینەكراوه، بەلكو بەپینچەوانەشەوه زۆرجار سكالایان لەسەر تۆماركردووم. ماوهیهك لەمەوبەر هەولیاندا بمخەنە زیندانەوه، بەلام سەرکەوتوونەبوون. له شارى دویسبورگ Duisbug له یەكێك له زانكۆكاندا، كە به زیاتر له شازدە زمان تێیدا دەخویندريت، ئەمەش گرنگییەكى تاییەتى هەیه، ئەویش ئەوهیه كە دەتوانیت به زمانى داىك یان بەزمانێك كە دەبزانیت و ئارەزوودەكەیت، بخوینیت و بروانامەیهك بەدەستبێنیت، بەتاییەت ئەو كەسانەى كە گرفتى زمانى ئالمانيان هەیه، دەتوانن پاش بەدەستبێنانی بروانامەكە گرفتى زمانى ئالمانيش چارەسەریكەن. ئیستا پارتى فەرمانپەرەوا ' پارتى سۆشیال دیمۆكراتى ئالمان (SPD) دەیهوێت دایبخت. ئەو برپارە خويىندكاران و مامۆستایان و كەسوكارى خويىندكارەكانى زۆر هەراسان و بێزاركردووه. بۆ ئەم مەبەستە خوێشاندانپێكیان بەپرخست، كە منیش تێیدا بەشداریمكرد. له نۆوهندى شارى دویسبورگ'دا له بەرامبەر خوێشاندانەكەدا پۆلیس بۆ هێرشكردنە سەرمان، ئامادەبیهكى زۆرى وەرگرتبوو، بۆ بیانوویەك دەگەپان. لەنێو خوێشاندانەرەكاندا كۆمەلیك لاو (پ.ك.ك) نەبوون، بەلام وەك ئەوان دەهۆلیان هینابوو، خەرىكى دەهۆلێدان بوون و سەمایان دەكرد. ئەمە بووه هۆى ئەوهى، كە پۆلیسەكان ئەم بیانووه بقۆزنەوه و هێرش بكەنە سەرمان. له وێنە له نۆوهندى شار، من خەرىكى موزیکزەنن بووم. پیم گوتن ئارام بن، چونكە هېچ و پووچەكان

هېرشيانكردووه، بزاین چى بهسەردى. لهسەر ئەم قسەيه، پۆلیسهكان بهمنیان گوت "دەبیت بیتهخواروه". منیش پېمگوتن ناتوانم، منخەریکم موزیکدەژەنم. له بهرامبەر ئەوهدا منیان دەستگیرکرد و داواى شوناسنامەیهیان لیکردم. منیش شوناسنامەکهکم پێیاننەدا، منیان دەستبەسەر برد و خوێندکارهكان کهوتنه شوینم تا من نازاد بکړم.

کاتیك كه منیان برد، كیشهكه بوو بهدوو كیشه [قاقای پیکه نینیک له ناخهوه ها. ها. ها] له ئۆتۆمەبیلهكهدا گویم لهبیتهلهكانیان بوو، قسهیاندهکرد، دهیانگوت ئەو كهسه زوو بهردهنن، لهوانهیه كیشهى گهورهتر دروستبیت، چونكه تهواوی خوێندکارهكان هاتوونهته نیوهندی شار و شارپنجهكانیان گرتوون. بهلام لهبەر نهدانى شوناسنامه نهیاندهتوانى من نازادبکەن. پاش نیو ساتیک خوێندکارهكان ودها کارنیکیان کردبوو، كه بارهكه تهواو خراب بووبوو، بۆیه پۆلیسهكان ناچاربوون، بمهخهنه تاکسییهكهوه و بمهههوه بۆ شوینی خۆم، ئەو شوینهى كه موزیکم لێدهژنى. كابرأ دهركهى تاکسییهكهى بۆ كردمهوه و گوتى: فهرموو لهسەر جیگهى خۆت دابنیشهوه... (ها. ها. ها) دهستمكردوهوه به موزیکژەنن.

من هه میشه وابووم، چه ندين جار لهسەر موزیکى خيابانى و شنگهلى راميارى كهوتوومهته زیندانهوه. له راستیدا هەر ئەوهى لهسەر شهقامیک موزیکژەنى، وهكو نارەزایهتى نیشاندانه و بهرهمى دهسال خهباتى بیوجانه، كه لهو دهسالهدا چه ندين كهسمان تووشى دهرديسهرى بووین. موزیکى خيابانى له پرووى ياساییهوه موئهلهتى پینه دراوه، بۆیه هەر کات بیانهویت دهتوانن هېرش بێنن و بلین لېره برۆ و رامههسته.

ژيله مۆ: تۆ چ شىوازك يان دروستر بلیم چ مهكته بیکى موزیکیت هه لېژاردووه و بۆچى؟

كلوس دېر گایگەر: من له سهردهمێكدا گهورهبووم، كه موزیک بهگشتى كلاسیك بوو، موزیکى كلاسیك، واته بۆ چینهكانى سهروهه ته ماشا بکهى، واته بۆرجوازى.

من موزیکى هاوچهرخم مه لېژارد، له بهرئوهى كه دهمویست له موزیکى كلاسیك بيمه دهرهوه، موزیکى هاوچهرخیش شىوازى جیاجیای ههیه، لهوانه موزیکى پېشره و Avantgarde music ئەفانگارتیستیش رامیاری چالاک نییه، بهلام له پرووى موزیکیهوه بهگشتى هى چینی خوارهوهیه، له ئەفانگارتیسته به ناوبانگهكان دهتوانن (ماوریسىو کارگل) و (کارل هاینتز

شتۆكهاوزن) بەنمۈنە بەھنئىنەۋە .

من كاتىك لە ئەمەرىكا بووم، بەراستى ئازادبووم و خۆم بە تەۋاۋى ئازادكردىبوو، لە تپادىسۆن [سونەت]ى مىللى، بەلام من لەۋئ نامۇ بووم و خودى نامۇيى خۆم، بوو ھۇى ئەۋەى من زۆرتىر تىرادىسۆنى مىللى بەگالتەگرم و كىنەى لىپھەلگرم. بۇ ئەۋەى لەو بارە ئازادىت، دەبىت جەنگى لەتەكدا بکەيت. ئەۋسا خەرىكبووم دىكتۇرا بەھنئىم بەلام لە نىۋەى رپدا گەپامە دواۋە و ھاتمەۋە لپرە ۋەك كەسپك كە لە خىباباندا مۇزىكپژەنم، نەچچومە ھىچ زانكۆ و نىۋەندپك. ھەر بەم بۇنەۋە كاتىك دىستىبەكارىبوومەۋە، لە ئالماندا من بەكەمانچە دىستىمپىكرد. بە كۆمەلە شتىك: ھۇنراۋە بۇ منالان بە كەمانچە لە خىباباندا بە مىلۇدى سادە بۇ منالان ۋەك " كار مروف شاددەكات، كار مروف ئازاددەكات" زۆر سادە و ئاسان شىۋى تىگەشىتن " دارا رارى رارى رارى " لە ھەمان كاتدا زۆر سەرنچراكىش، موزىكىكى سادە و واتادار، تەۋاۋ دزى بۇرجۋازى و سىستەمەكەى. من ئەۋەندە ھۇنراۋەم ھۇنراۋەم، ئىدى پىۋىستىم نىبە، ھەزار و ئەۋەندە ھۇنراۋەم نووسىۋە، بە ھەر بارىكدا، ئىدى كاتىكىش دپت، كە نامپنىت، بەلام ئىستاكە لەتەك ئەۋەشدا خۇم سەپىردەكەم، دەكرىت و دەبىت جۆرىكى دىكە بىبانووسم و موزىكەكان و ھۇنراۋەكان و سروددەكانم جۆرىكى دىكە بن. بەلام ناكرىت ھەر ھەمويان بگۇپدرپن. گەر بەۋىت شتىكى تازە بەرھەمىنم، پىۋىستە بچم لە خىباباندا لەتەك خەلكدا قسەبكەم، پىۋىستە شتەكان ھەمىشە تازە بن. لە دەرەۋەى ئەم شىۋازە دەبىتە جادوۋگەرى.

ژىلەمۇ: ئايا موزىكىك كە تۇ دەپزەنەت، بۇ چىنئىكى دىبارىكاراۋى نىۋ كۆمەلە، يان ئاراستەى گىشت چىن و توپزەكانە ؟

كلوس دپر گايگەر: موزىك شتىكە ھەر كەس پىۋىستى پىبەتى، بەبن لەبەرچاۋگرتى رپوشوئى ئەۋ كەسە لە كۆمەلگەدا. موزىك شتىكە لەتەك مروفدا دەۋىت. لپرە زۆرىەى مروفەكان كرىكارن، ھەر لەبەر ئەۋەشە ھىچ جىاۋازىبەك لە نىۋان مروفەكاندا دانانىم. بەلام من خەرىكم سەپرى ئەم كۆمەلگەپە دەكەم، دەبىت قسەپەك بکەم، كە بەكەلكى زۆرىەى مروفەكان بپت. ۋەك دىارە من بەشىۋەپەكى ئاساپى و سروشقى بە كرىكارانەۋە پەپووستم، چۈنكە زۆرىەى مروفەكان كرىكارن. ئەمە لە كاتىكدا كارى موزىكى ئاۋاپە، كە من لەنىۋ كرىكاراندا بارىكى ئاساپى و پەپىگىرانە ۋەردەگرم. ئەگەر لەتەك شوتنىكدا بەراۋوردىبكەم، كە مروفى جۇرا و جۇرى

دېنە نېو بەرنامەكەم و ئاوا نېشاندهدەن، كە ھەموو شتى تېگەشتوون و زۇربان پېخوشبووھ. بەلام لە ھەمان كاتدا ئاوانىيە. ئەو كەسانە بەتەواوى درۇزنن. ئەو كەسانەى كە سەرورەى كۆمەلگەن، ھەمېشە درۇدكەن و ئاوا نېشاندهدەن، كە تېدەگەن. بەپېچەوانەوھ لە نېو كرىكاران و كەسانى ستەمدىدەدا كاردانەوھى سروشتى نېشاننەدەن و زۇربىش پاستگۇن، كاتىك كە داواى ئەو ئەو شتە دەكەن و كاتىك شتىك تېناگەن بە پاستى دەلېن تېنەگەشتووين، تواناى تېگەشتىنمان لەم شتە نىيە ، ئىدى ئەوئەندە بەسەكە تۇزىك پشوى پېدەيت و خۇشت ھەست بە پشوو دەكەيت. ئەگەر بزانتى رېنگەى پېدەدەيت، دەپرسىت گوتت چى ؟ مەبەستت چىبوو؟ بۇ مى رۇشنىكەرەوھ، با منىش لىت تېبگەم. ژيانى خودى ئەوانەى لە سەرورەى كۆمەلگەن واتە چىنى سەرورە، لە پاستىدا ژيانى شانۇگەرېيە، خۇيان خەرىكن رۇلىك دەبىنن، كە بەپاستى خۇيان نىن و لە پاستىدا ئاوانىيە. ئىدى تۇ چاوپروانى چى لەوانە ھەيە ؟ چونكە ئەوان بۇيان ھەيە، ھەر جۇرىك خۇيان دەيانەوئىت رۇلبىنن و ھەر جۇرىك بىانەوئىت قسەبكەن، بەلام بەئى من. لە ھەمان كاتدا ئەوان تواناى ئەوھيان ھەيە، كە ھەستى مرۇف و ھونەرمنەندەكان رابكىشش، بۇ خۇيان. ھەرورەھا ئەوھش شەرىكە و كە دەبىت ئىمەش لەتەكىاندا بىكەين.

ژىلەمۇ : وەك لە وەلامەكانتدا دەردەكەوئىت، تۇ تەنبا موزىكژەن نىت، بەلكو ھەلبەست و ھۇنراوھش دەمۇنىتەوھ ؟ ئايا تۇ بەكامىان، موزىكژەن يان ھۇنەر خۇتدەناسىنىت ؟

كلوس دىر گايگەر : دەتوانى بە ھەردووكيان ناومبھىنىت، لەم كاتەدا ھەم دەنووسم و ھەم موزىكىشەدەنم. ديارە من ئەگەر بار و تەندروستىم باشىت، زۇر ھەلبەست و ھۇنراوھ ناووسم. كاتىك گىرفتىكى دلدارانە ناچارمبكات، كە بگەرئتمەوھ نېو ناخى خۇم، ئىدى ھەموو شتەكانى دىكەم لەبىردەچىنەوھ.

ژىلەمۇ : ئايا ئەوھى دەينوسىت، ھەر بە زمانى ئەلمانىيە، يان بە زمانى دىكەش بەرھەمت ھەيە ؟

كلوس دىر گايگەر : من بە ئالمانى و ئىنگلىزى دەنووسم، كاتىك لە ئەمەرىكا بووم، زياتر بەئىنگلىزى دەنووسى. بەلام كە گەرپامەوھ ئالمانىا، ئىدى لەو كاتەوھ زياتر بەئەلمانى دەنووسم.

ژېله مۆ: ئابا تۇ زياتر له خياباندا موزيك دهژەنيت يان شوېنى تايبەت هەبە ؟

كلوس دېر گايگەر : من زياتر له خياباندا كاردەكەم. كاتيڭ كه لهسەر خيابان كاريكەم، ئەوا كۆمەلېك شتى سادە، كه زياتر له چوار تا پېنج كۆپلە پېكېدىن. زياتر شتەكان پاميارين، مەگەر هەندېك جار وەك گوتم، بارم تەواو نەبېت و شتى دلدارانە بلېم و بگەرپتمەو نو ناخى خۆم. زۆر جارېش وەك گوتم يان لەتەك تېپېكدا بەشداردەبم، يان كۆنسېرت پېشكەشەكەم، وەك ئەم شەو كه كۆنسېرتېكمان هەبە. كهسانى دېكەى موزيكرەن دېن. كاتيڭ كهسانى دېكە بېن، مېنىش پۈشووئېنېكى دېكە وەردەگرم، موزيكرەكەى خۆم تېكەل موزيكي ئەوان دەكەم، بۆ نموونە كهسېك ديت دېجېرېدو Didgeridoo، كه نامېزېكى موزيكي ئوسترااليە كايەدەكات، ئەوا مېنىش دەبېت موزيكي گونجاو لەتەك ئەوئى ئەو دەدۆزمەو و بەم جۆرە كايەى لەتەكدا دەكەم. واتە من دەبمە تەواوگەرى ئەوان يان ئەوان تەواوگەرى من دەبن. من له هەمان كاتدا له شارى كۆلن'دا پۈشووئېنى تايبەتى خۆم هەبە ، سەرپەرشتگەرى نېوئەندى هونەرمنەندانى شارى كۆلن'م و له نېوياندا كاردەكەم. هەم وەك سەرپەرشتېكارېڭ و هەم وەك ئەندامېك موزيكرەكەى دەكەم. هەر رۆلېك بە پۈشووئېنى ئەو موزيكرەكەوتوو، كه كايەى دەكەى. زۆر جار پەيوەندېم بەدەرەو هەبە، بۆ نموونە: مېوانېكرام بۆ سوېد ، بۆ بەرنامەيەكى شانۆبى چوار پەردە، كه دېمەنەكانى لەسەر باران و ناگر و ناو و با بوون. هەر ئەكتەرېڭ و موزيكرەكەى پېكەو كايەماندەكرد. كۆنسېرتەكە ديارېكرا، كه چۆن چۆنى بېت. من خۆم موزيكرەكەى كايەكردەو. چواردە رۆژ ماوهم مەبوو، كه لەتەك موزيكرەكەى يەكەو بەبېن و بەپې ئەو شانۆبېەى كه ئەوان دايانرېشتبوو، توانيما رېكېيخەين. من خۆم نازانم ئەم جۆرە موزيكرەكەى ناولېم چى ؟ ئەم كارە چواردە رۆژ لە باشوورى سوېد دەرھېترا. دواتر ئەو مېوانېانكردم بۆ يابان دە (۱۰) رۆژ لەوئېندەرى بووم، شەش كۆنسېرتەم كايەكرد. لە راستيدا شەش تېپى موزيكي جياجيا بووين. لەپانكەو تا ئافانگاردېست، موزيكي ئاسايى رەبپ و رۆك. ئېمە بە پاستى مەموو كاريكمانكرد. ديارە كه من مېوان بووم، بەلام رۆلې گەورەم هەبوو. بەتايبەتى لە داستان و مېزووى ياباندا. ئېستا لەلايەن كانالى تەلەفزيونې(arte)دو بۆ ئەفريكا مېواندارېكرام ، وەك تەپل لېدەر Trommler. من وەك كهسېك كه لەتەك ئەواندا نامۆم و زياتر بە كولتورى ئالمان و ئەوروپا ئاشنام، مېواندارېكرام، تا لەتەك ئەواندا كاريكەم. من دەبېت لەبوارى موزيكيدا بتوانم پەيوەندى ئەوانە مەمووى پېكەو گريپدەم و بەيەكەو پەيوەنديانېدەم. بە جۆرېك بېت لە نېوئەو شياوى تېگەبېشتن بېت و مەموو كهسېك بتوانېت لې تېبگات.

ژېلمۆ: ئايا تۆتەنيا كاردەكەيت يان لەتەك تېپىڭكى موزىكىدا ھاوكارىت ؟

كلوس دېرگاگەر: ئەگەر بەتەنيا موزىكېژەنى، ئەوا لەدرېژماوۋەدا دەمرىت. لەمەمان كاتىشىدا ئەگەر ماوۋىيەكى زۆر لەنيو تېپىڭكىشىدا كارىكەيت، ئەوا ھەر دەمرىت. بۇ كەسىك كە بەتەنيا كارىكات، ئەوا لەلايەكەوۋە تەواۋ ئازادە، لەلايەكى دىكەشەوۋە ئازاد نىيە. ۋەكو پىشە مرؤف بەتەنيا ئازاددەبىت و لەتەك ئەوانەشدا دەبىت، پشوو بدەيت. بۇ نموونە گەر بمەويت بەتەنيا كارىكەم و كارم بەسەر ھىچ كەسىكەوۋە دىكەوۋە نەبىت، ئەوا دەبىنم كە بابەتەكانم وردە وردە دەمرن و بەكەلكى خەلكى نايىن. پاش ئەوۋ دەبىت، بچم لەتەك كەسانىك كارىكەم، بو ئەوۋى خەلكى ۋەرسنەبىت. ئىستا من دوو ھاوكارم لە خىياباندا ھەن، من كەسىكەم ۋەك موزىكېژەنى خىيابانى ناسراوم. ھەر كەسىكەمان لە ھەمان كاتدا دەتوانىن بەجيا كارىكەين و ھەم پىكەوۋە. بۇ نموونە ئەو كەسەي كە دىچېرېدو Didgeridoo كاپەدەكا، خۇي بەتەنيا سىدىيەكى دەرھىئاوۋە ۋەدەيوۋىت لە كاتى سالىيادى مەسىح قايناختن'دا بىفروشىت.

ژېلمۆ: لەكاتى 'جەنگى دوۋەمى جىھانى'دا بەتايىبەت جەنگى ئىوخۇي ئىسپانيا، ھونەرمەندان ۋەك پالپىشى لە ھاورېكانيان كارىبانەكرد، بە شانۆ و ھۆنراۋە و تەنانەت بە بەشدارى راستەوخۇش ئەركى نىۋەتەتەوۋەبىيان ئەنجامدەدا. لەوانە بېرتۇلد بىرېخت، ئايا لە ئىستا نىۋەندىك يان ھەۋلىكى ئاۋا لە ئارادا ھەيە، بەتايىبەت كە سەرتاسەرى دۇنيا جەنگ و وېرانكارىيە، ۋەك جەنگى ئەمەرىكا - عىراق، ئەفگانىستان، ئەمەرىكا، ئەۋرۇپاي خۇرھەلات؟ كلوس دېرگاگەر: لەم كات و سەردەمەدا، خەرىكە پەيوەندى نىۋان مرؤفەكان لە پوۋى بىر و گىيانىيەوۋە لىككەلەدەۋەشىتەوۋە و مرؤفەكان لە پوۋى ھوشيارىيەوۋە لاۋازن. تۆ لە پوۋى دارايىيەوۋە سەيرانمەكە، لە پوۋى گىيانى و ھزرىيەوۋە زۆر ھەژارن. ئەمە بوۋەتە ھۆي ئەۋەي، ئەم شتەي كە خەرىكى تۆ باسىدەكەي، لەم ھەلومەرجەدا سەرنەگرېت. شتىكى دىكەش، ئەۋەندە كولتورى دواكەوتتوانە بەسەر كۆمەلگەدا زالىۋوۋە، ئەگەر من بچمە خىيابانەوۋە و كارىكى ئاۋا بىكەم، شتەكە بە ژيانى خەلكەكەوۋە پەيوەستنەبىت، ئەوا گوپم بۇ پانادېرن. لە ئىستا خەرىكە پەيوەندى مرؤفەكان، لە پوۋى ھزرىيە و گىيانىيەوۋە لاۋازدەبىت. بە راستى ئەۋەكەسانەي كە بېردەكەنەوۋە، كەمن و ھەژارن. ھەروا خودى ئەمە ھونەرمەندەكان بەۋە ناچارەدەكات، كە زىاتر لە بارەي ژيانى ئەمانەوۋە قسەبەكەن، تا گوپيان بۇ پادېرن. ئەۋە گرفتى تەنيا من نىيە، بەلكو لە

پاستیدا گرتی ته وای هونه رهنه ناندیکه، که خویان له سهر نهم زهوییه، له دهره وهی سنوره کانی ناسیونالیزمه وه بۆ شته کان دهر وانن. بۆ نمونه ته ماشاکه ته له فزیون مهرچی شتی دروست و که تواریه، تیایدا نییه، به لأم گشت مرؤفه کان ته ماشای ده کهن. مهره وهما شانوگهریه کان واتیان نه ماوه، بۆ مهر شوئینیک ده چیت، پره و هه مووان ده چن. به لأم بیوماتاترین شانوگهریه، که له م سهرده مه دا خهریکن دهرده هیترین. ته نیا شانوگهریه که له م ماوه مه دا دیومه و سهرنج پراکیشاوم، له ئالته فؤیه ر فاخه alte feuer Wahche پشکه شکر. که نه کته ره کانی له تورک و کورد و ئالمانی و بهنگلادیشی و نه فریکی و پورتگالی پشکه تیبوون و رؤلئانده گپرا. نه مانه ش بۆ خویان بابه تیکن، که لیره ههچ کهس یارمه تیایناندا، ته نیا نه وانه نه بیئت، که خویان برسین و خه لک کۆمه کیان پنده کات. نه گهر که سیک بیه ویت له م بواره دا کاربکات، نه و له برسا ده یکوژن. له م ولاته ده وه مه نده دا، نه گهر بته ویت پشکه وتووانه کاربکه ییت، نه و له برسا ده مریت. چونکه کولتووری مرؤفی برسی، کهس یارمه تینادات. نه وانیش وه کو موزیک ژنه خیا بانییه کان، ههچ کهس کۆمه کیانناکات.

ژله مۆ : باشه نهی له پرووی بیرو باوه ره وه چون بیرده که یته وه، زۆر جار له قسه کانتاندا باسی پانکیست، مارکسیست، نه رنایشیست [نه نارکیست] ده که ییت. نایا سهر به کامه هیل و سهر به کام بزوتنه وهی له نیو نه مانه دا ؟

کلوس دیر گایگهر : من نه رنایشیسته کانم له هه موویان خۆشترده ویتن. من خۆشم له پرووی بیرو باوه ره وه (نه نارشیزم)م زۆر تر پشخوشه. شتیکی دیکه ش که له نیو قسه کانمدا که مه، نه ویش چۆنیه تی بیرکردنه وه مه. دیاره مهر که سیک بۆ خوی جۆرک بیرکردنه وهی هه یه. که سیک به عیسا و کریسمس، که سیک به محمه د و هه رک هسیک به شتیک باوه ری هه یه. من به سروشت باوه رم هه یه، به ههچ شتیکی دی باوه رم نییه. نه گهر تۆ بته ویت یاسای سروشت ته ماشاکه ی، به پراستی یاسای سروشت زۆر شتیکی جوانه. نه گهر نه و یاسایه ی سروشت بکه یته (نه له ترناتیف) بۆ ژبانی مرؤفه کان، نه و ژبان زۆر ئاسایی و ساده ده بیته وه. نه گهر بته ویت مرؤفه کان نازاد بکه ییت، زۆر زو و شت فێرده بن. مه گهر مرؤفه کان مه له یه کی زۆر ترسناک بکه ن. نه وه نده ی گروپه کان و نیده کان گهره کیانه و جیاوازی له نیوان مرؤفه کاندا ده کهن، خودی مرؤفه کان نه وه نده جیاوازیان له نیواندا نییه. بو نمونه بته ویت بلیت ته نیا عیسا و ههچ که سی دیکه نا، که سیکی دیکه بلیت محمه د و که سی دیکه نا. نه گهر ناوا سه بر بکه ییت،

گرفته‌كان ته‌واو گه‌وره ده‌بنه‌وه. به‌لام ته‌گه‌ر پيچه‌وانه‌ي ته‌مه بيريكه‌يته‌وه و بلييت من ته‌مه‌م و مه‌موو شتيكي ديكه‌ش ده‌توانيت بووني مه‌بيت. ته‌وا ته‌و كاته ژيان ئاسانتر ده‌بيته‌وه، به‌مه‌رجيك نه‌لييت ته‌نیا خوم و ته‌واو.

له باره‌ي ته‌و ليكولينه‌وه و تويزينه‌وانه‌ي كه تا ئيستا كراون، له نيوياندا ته‌و نووسين و تويزينه‌وانه‌ي كه ماركس كردووني، له گشتي ته‌واوتر و دروسترن. ياسامه‌ندي ماركس ياسايه‌كي جيهاني بوو. تويزينه‌وه‌كاني له باره‌ي سه‌رمابه‌داريي ته‌و كاته و له باره‌ي نه‌وروپا و نيوهنديتي سه‌رمابه له نه‌وروپاوه بو جيهان، ته‌مانه ته‌واون. كه ماركس ده‌لييت سه‌رمابه جيهانييه و نيوهنديكي جيهاني مه‌يه. له جيهاندا له نيوهنديكه‌وه خه‌ريكه به‌ره‌مه‌ده‌هيترت، بو ته‌واوي دونيا. ته‌مه شتيكه كه مه‌تا ئيستا له‌م نه‌وروپا بووني مه‌يه و له نه‌وروپاوه بو ته‌فريكا و ئاسيا و ته‌واوي جيهان به‌ره‌م ده‌هيترت. مادام به‌ره‌مه‌ييان بو مرؤفه‌كان نيوهنديتي مه‌يه، كه‌واته له‌سه‌ر ته‌م به‌نمايه ده‌توانيرت كي‌شه و گرفت ژياني مرؤفه‌كانيش به‌ نيوهنديتي چاره‌سه‌ر بكرت. مه‌روه‌ها ته‌مه ئيستا له مه‌ر كاتيگ بووني پيويستره. ميژووي مرؤفابه‌تي ميژوويه‌كه، مرؤف بو خوي ده‌توانيت به‌ته‌واوي ته‌ماشاييكات. بو نمونه 'كربسمس' سه‌ره‌تا ته‌مه شتيكه له ميژوودا دروستكراوه. به‌جورگ بووني مه‌بووه، كارمان به‌ بوون و نه‌بوونييه‌وه نيه، به‌لام (٤٠٠) سال پاش ته‌مەني خوي له دونيادا گرنگراوه. له راستيدا روله‌كان خويان دروستيانكردوون، دزي ته‌و سيسته‌مه‌ي كه له سه‌رووي خويانه‌وه بووه و به‌و شيوه تيگوشاون. يان محمه‌د له كاتي خويدا، من نازانم له‌وانه‌يه زور زور گرنگ بوويت. به‌لام كاريگ كه خه‌ريكن ئيستا ده‌يكه‌ن، ته‌واو دزي مرؤفه. من بو 'بوسنيه' ميوانيكرام، ده (١٠) روزه و پندري بووم. له وينده‌ري مه‌ر مه‌موو شته‌كان به‌هوي جهنگه‌وه تيگچوون و پيرانبوون. كاسوليكه‌كاني نه‌وينده‌ري ميوانيكردم. ئيستا ته‌وان له‌وينده‌ري خه‌ريكي كاري مرؤين، خويان راسته‌وخو نايكه‌ن، يان ته‌نجامينادن. به‌لام ته‌وان خه‌ريكن ريكيده‌خه‌ن. له مه‌مان كاتدا خه‌ريكي پيروز كردني پياوه ئاينيينه‌كان و خوداپه‌رستين. من شتيگم بو نيو كليساكه‌يان برد، يه‌كي له گوزانييه‌كاني خوم. كليساكه‌ پريو، مه‌موويان پييانخوشبوو، له كاتيگدا كليسا مه‌زار ساله خه‌ريكه شتيگ دووباره ده‌كاته‌وه. له‌ته‌ك ته‌وه‌شدا من چووم له كليسا موزيكمژني، به‌لام شتي تازم ده‌ره‌ينا. دياره خه‌لك شتيكي پويسته. ته‌گه‌ر خه‌لك به‌راستي پويستيان پييه‌تي، منيش پياريده‌بم و با برون له‌وينده‌ري بو خوا لازه لازه بكه‌ن. من كارم به‌سه‌ر ته‌وه‌وه نيه، برؤن نويز بكه‌ن و بپه‌رستن. ته‌گه‌ر به‌م جوره په‌يوه‌ندي نيوان مرؤفه‌كان و ژيانيان باشرده‌بيت، با برؤن

تا ئىوارە نوپۇز بىكەن.

ژىلەمۇ: ئايا تەنيا دەژىت، يان كەسىكى دىكە وەك ھاوسەر و مندال لە ژىانتدا بوونيان
هەيە؟

كلاوس دېر گايگەر: نەخېر تەنيا ناژىم، سالى ۱۹۶۴ ھاوسەرىمكردو و ھاوسەرەكەم ناوى
'كرىستل' بوو و ھىشتا ھەر يەپوھەندىمان ماو، بەلام پىكەو نازىن. لەتەك ئەودا سى مندالمان
ھەن و مندالەكان بۇ خۇيان گەورە بوون و خۇيان منداليان ھەيە، تەمەنيان لە سى سال
زىترە. ئىستا لەتەك كەسىكى دىكە ژىاندەكەم، كە ناوى 'ئولا' يە، بەلام تەنيا ھاوھلېن و
ھاوسەرىماننەكردو. لەتەك 'ئولا' دوو مندالمان ھەن، ئەوانىش تەمەنيان ھەژدە و نۆزدە
سالانە. ئىمە لەتەك خىزاندا بارىكى تايبەتىمان ھەيە، پاش ئەودى كە لە ئەمەرىكا گەرامەو.
وەك باسكرد، شىوھى كۆمونىمان وەرگرتبوو، وەك نارەزايىيەك بەم كۆمەنگەيە و لەبەر ئەم
ھۇيانە:

يەكەم: ئەم كۆمەنگەيە، كە ئاوا پىنخراو، پىپرازىنېن.

دوووم: پىوشوئى كار، ئەودى بتوانى بەھۇى پىوشوئى كارو، لەم كۆمەنگەيەدا شتىك
بگۆرپىت يان تەكانىدەيت، ئەوھشمان لەلا دروستىيە.

سىيەم: ھاوسەرى و ياسا و خىزان بەشىوھەكى فەپمى پەسەنديانكەين، ھەرودما ھەر
شتىكىش، كە بىتتە ھۇى لېسەندەھوى نازادى مرۇفەكان. لە دژى ئەوانە، ئىمە خەرىكى
پىادەكردنى ئەم بىرۇكانەين. زۇر زۇر دژوارە، لەبەرئەھوى ئىمە تەواو دژى شىوھە و پىنخستى
كۆمەنگەن. بەتايبەت كە ئىمە مندالمان ھەبوو، زۇر ئالۇزتر بوو، بەلام ئەو كەسانەى وەك
ئىمە كە باوھرمان بە ژيانى كۆمونى بۇ ھەموو مرۇفەكان ھەبوو، ئەوا سەختىيەكانى بۇ ھەر
كەسىكمان بە جۇرىك بوو و تايبەتەندىيەكى ھەبوو، تىايدا بىمىنيتەو و ژيانى تىدابكات.
لەبەرئەھوى لە لايكەوھە فشار ھەبوو و لە لايەكى دىكەوھە ژيانى كۆمونەيى و پىكەوھەژيان ئەوھندە
لە رووى دەررونى و گىانىيەو، پىداوئىستىيەكانى ئىمەى دايندەكرد، كە دلمان پىنخوشىت و
ئەمە ئەو شتە بوو، كە بوو ھۇى ئەودى ئىمە درىژەى پىيدەين.

زۇرىك لە لاوھەكانى ئەمەرىكا ئەم شىوھە ژيانەيان ھەبوو، بەشىوھەى كۆمونى و بەكۆمەل دەژيان.
بەلام بەداخوھە ئىمە لىرە نموونەى ئاوا ھاوشىوھەمان زۇر زۇر كەم بوو. ئەو كات كۆمەلە

موزىكىيەكانى وودستۆك Woodstock نازانم ناوتان بېسنون يان نا، زۆرئىك لە موزىكژەنەكان لەنئۆ ئەو گروپانەدا بوون. بەتايبەت لە سەردەمى جەنگى فېتىنام'دا رۆلى گەورە و بەرچاويان مەبوو، بەلام لە مەمان كاتىشدا زۆر شت لەنئوياندا مەبوو: لەوامە حەشىشكېشان و ئەمانە، بەلام لەتەك ئەوئەشدا كارىكى زۆر باش بوو .

ژىلەمۇ: دوا پىرسىيار يان دروستىر بلىن دوا وشە و پەيامتان بۇ خوئىنەرانى گۆڧارى ژىلەمۇ چىيە؟

كلاوس دېر گايگەر : ناوى گۆڧارەكەتان زۆر جوان و زۆر گرنگە، پىنويستە ئەم ناوە بپارئىزن، من زۆر دلخۆشم كە ئەم ديمانەيەى من لەنئۆ گۆڧارەكەى ئىوهدا بلاودەبېتەو، مەرودەما ئەو كەسانەى كە خەرىكىن ئەم گۆڧارە دەدەنەدەرەو، دەبىت بىرىكەنەو كە ناويكى زۆر بەواتايان مەلبۇزاردوو و پىنويستە دەستبەردارى نەبن . دوا دەستەواژەم، زۆر سوپاستان دەكەم، بۇ ئەم مەلەى كە بۇتانرەخساندنم، تاوەكولەم رىگەيەو بۇ خوئىنەرانى گۆڧارەكەتان بدوئىم.

ژىلەمۇ: ئىمەش زۆر سوپاسى تۇ دەكەين، بۇ ئەم كاتەى بە ئىمەت بەخشى، هيوادارين لە مەلىكى دىكەدا بتوانين لەسەر كارەكانى دىكەت بدوئىن و بە خوئىنەرانى فارسىزمان و كوردىزمانيان بناسئىنين .

*****

نامادەكردنى: وريا ئەحمەدى

وەرگېزنى لە فارسىيەو: مەژن

* پېشتەر لە ژمارە (۶ و ۷)ى زستان و بەهارى سائى ۱۹۹۹ى گۆڧارى مەنەرى ژىلەمۇ'دا بلاوكراەتەو.

Dîmane letek Muzîkjenî Xyabanî klaws Gayger Klaus der Geiger

Katêk le dergey pallaxaneke wejûrkewtîn, dîmenî dallaneke, ruxsarî pêplîkanekan eû sat û xozge kfinkrawaneyan dehênaye berçaw, ke bawk û bapîranî klaws be leseryek helliçnînyan koşk û ballaxane û kanekanyan pêşazkirdûn. Goşey nêwan pêplîkanekan wek goşei pêşangayek dehateberçaw, weha be karî hunerîy hellkollîn û tabllo û nûsînî cwan û wêne fotografîyekanî hunermenid lekatî 'konsêrt' da, letek gull û sewzayî razabûnewe. Tamezruîy bînîni emi hunermende le nîzkewe, letek kewtneberigwêy dengî kemañçeyek wehaî lêkirdbûyn, ke 30 ta 40 pêplîkane le çawtrukaneêda bibrîn. Arezûy nîzîkbûnewe le dengî muzîkeke û sernicrakêşanî tablo û wêne û kare hunerîyekanî nêw rarreweke desitberdarman nedebûn. Katêk klaws bepîrmanewe hat, eû heste besermanda zallbû, ke serdemanêke yekdi denasîn, şwênî karekey sernicrakîştir û pirwatatir le tablo û kare hunerîyekan. Kereste û pêdawîstîyekanî, temenî apartmaneke letek dunyay koşk û telarekanî derewe, tenya û tenya nîşanderî naweroki û ketwarî komellgey sermayedarî bûn. Çawerwanîm wabû, layenîkemi jyanî emi hunermende şorrşigêre wek jyanî mruvêkî asayî bêt, bellam rastî emei deselmand, ke le komellgey çînayetîda hemûştêk dû dîwî heye, jyan, huner, kar, amancî xudî mrov, le sayey dîmukrasî parlemanîda detwanêt zor şit bkeî, bemercêk zorşit ledesit bdeî, bellam geri le rastî çawbpoşit, ewa le sayei serwerîyda meî denoşit. Her bemi pêyeşi hunermendanî şorrşigêr bêbeşi dekrên û hunerifroşanîş beşşîşdekrîn.

Bo ewey jyan û têkoşanî hunermenid peri peri helldînewe, rûdekeîne klawsî kemañçeyen, taweku xoy boman bidwêt ...

Jîlemo : dawat lêdekeîn, sereta xot bexwêneran bnasîne ?

Klaus der Geiger : min nawm Klaus von vorxîm (von Worchem), le germeî cengî çîhanî duwemda salî 1940 le 'dopoldîsjade Doppoldiswade '

ledaykbûm , êsta leşarî kolln nîştêcêm.

Jîlemo : seretay hogirbûnit be muzîk û çûne nêw dunyay muzîkewe degerêtewe bokey ?

Klaus der Geiger : heşit nosallani bûm, wate paş şerî cyehanî duwem, destim bo muzîk bird. Ewkat bawkim dîlî serbazî bû le rusya, le dwazde sallîda baştir be bîrm dêt ke muzîkim dejenî.

Jîlemo : aya bo to muzîk wek pîşeyeke yan karêkî dîketi lepallîda heye ?

Klaus der Geiger : min weku pîşeyek seîrî muzîk nakem, hergîz awa seîrî muzîkim nekirduwe, ke pêybjîm, bellku behoy ramyarîyewe emi karemkirdwe û drêjempêdawe, le heman katîşda behoy emewe zor car mîwanîykrawum. Emeşi bom buwe be mayeyek . Min bezorî leser derametêk ke le xyabanewe bedestîdênim, guzerandekem, emeşi zor zor sexte, debêt maweyekî zor leser şeqamekan bmênîtewe muzîkbjenî, le heman katda min hîç katêk emi muzîke xyabanîyemi wek karêk seîrnekirdwe. Min pêştir le karxaneyekda karimdekird, tenya le kotayî heftekanda muzîkimdejenî.

Jîlemo: paş hogribûnit be muzîk, aya lew pêneweda çûyte fêrgey muzîk yan wek hugrîyekî kesîy drêjetpêdawe ?

Klaus der Geiger : paş ewey ke temenim 12– 13 sallan buû, hatîne şarî kolln, lelay mawrîsyo kargil Mauricio Kagel û hayintis ştokhawzin Karl Heiniz Stockhausen mowzîk fêrbûm. Paşan bo xwêndinî balla le bwarî muzîk, çûme emerîka û wîstim lemi bwareda diktora bhênim.

Min le emrîka bezor wederinram, çunke wek kesêkî mîwan û namo nedebû, çalaki ramyarîy encambdem. Min letek korr û komellî xwêndkaran û reşekanda

karimdekird, ke eû kat djî cengî vîtnam û bar û doxî reşekan xebatyandekird, wek grupî blêk pênter Black penter, ke grupêkî reşpêst bûn le djî emerîka. Emi grupe komonîst bûn, zor behêz bûn û xawenî çekîş bûn. Min hezimdekird, ke le emerîka bmênmewe.

Jîlemo : wek gutt to wek kar û pîşe seîrî muzîk nakeît, le heman katîşda beû pareye guzeran dekey, ke le xyabanda peîdaydekeît, aya fermangey kultûrîy Kulturamt şarî kolln weku hunermendanî dîke, komekî nekirdûyt ?

Klaus der Geiger : nexêr min lelayeni nêwendî kultûrîyewe hîç komekêkim pênekrawe, bellku bepêçewaneşewe zorcar skallayan Leser tomarkirdûm. Maweyek lemewberi hewillyanda bimxene zîndanewe, bellam serkewtûnebûn. Le şarî duysburg Duisbug le yekêk le zankokanda, ke be zyafir le şazde zman têyda dexwêndirêt, emeşi gringîyekî taybetî heye, ewîş eweye ke detwanît be zmanî dayk yan bezmanêk ke deyzanît û arezûdekeyt, bixwênît û birrwanameyek bedesitbênît, betaybeti eû kesaneî ke grifî zmanî allmanyen heye, detwanin paş bedesithênanî birrwanameke grifî zmanî allmanîş çareserbken. Êsta partî fermanrrewa ' partî soşyal dêmokratî allman (SiPD) deyewêt daybxat. Eû birryare xwêndkaran û mamostayan û kesukarî xwêndkarekanî zor herasan û bêzarkirduwe. Bo emi mebeste xopîşandanêkyan berêxsit, ke mnîş têyda beşdarîmkird. Le nêwendî şarî dîwisburg'da le beramberi xopîşandanekeke polis bo hêrişkirdne serman, amadeyyekî zorî wergirtbû, bo byanûyek degerran. lenêw xopîşanderekanda komellîk law (p. K, k) nebûn, bellam wek ewan dehollyan hênabû, xerîkî deholllêdan bûn û semayandekird. Eme buwe hoy ewey, ke polîsekan emi byanuwe bqoznewe û hêrş bkene serman. Le wêne le nêwendî şar, min xerîkî muzîkjenîn bûm. Pêmgutin aram bin, çunke hîç û pûçekan hêrşyankirduwe, bzanîn çî beserdê. Leser emi qseye, polîsekan beminyan gut "debêt bêytexwarewe". Mnîş pêmgutin natwanim, minxerîkim muzîkdejenim. Le beramber eweda minyan desitgîrkird û daway

şunasnameyeyan lêkirdim. Mnîş şunasnamekem pêyanneda, minyan desitbeser bird û xwêndkarekan kewtne şwênim ta min azad bikrêm.

Katêk ke minyan bird, kêşeke bû bedû kêşe [qaqay pêkenênêk le naxewe ha. Ha. Ha] le otomebêlekedê gwêm lebêtelekanyan bû, qseyandekird, deyangut eû kese zû berdenin, lewaneye kêşeî gewretir drustibbêt, çunke tewawî xwêndkarekan hatûnete nêwendî şar û şarrêgekanyan girtûn. Bellam leberî nedanî şunasname neyandetwanî min azadbken. Paş nîw satêk xwêndkarekan weha karêkanyan kirdbû, ke bareke tewaw xrap buwbû, boye polîsekan naçarbûn, bîmxene taksîyekewe û bîmbenewe bo şwênî xom, eû şwêneî ke muzîkim lêdejenî. Kabra dergey taksîyekêî bo kirdmewe û gutî: fermû Leser cêgey xot dabnîşewe ... (ha. Ha. Ha) destimkirdewe be muzîkjenîn.

Min hemîşe wabûm, çendîn car Leser muzîkî xyabanî û şitgelî ramyarîyê kewtûmete zîndanewe. Le rastîda her ewey Leser şeqamêk muzîkbjenî, weku narrezayetî nîşandane û berhemî desall xebatî bêwçane, ke leû desalleda çendîn kesman tûşî derdîserî bûyn. Muzîkî xyabanî le rûy yasayyewe mulletî pênedrawe, boye her kat byanewêt detwanin hêrş bênin û bllên lêre brro û rameweste.

Jîlemo : to çî şêwazêk yan drustir bllêm çî mektebêkî muzîkît hellibjarduwe û boçî ?

Klaus der Geiger.: min le serdemêkda gewrebûm, ke muzîk begşitî klasîk bû, muzîkî klasîk, wate bo çînekanî serewe temaşa bkeî, wate borcwazî .

Min muzîkî hawçerxim hellibjard, leberewey ke demuyist le muzîkî klasîk bêmederewe, muzîkî hawçerxîş şêwazî cyacyay heye, lewane muzîkî pêşrrew Avantgarde music evangartîstîş ramyarî çalak nîye, bellam le rûy muzîkîyewe begîştî hî çînî xwareweye, le evangartîste benawbangekan detwanîn (mawrîsyo kargil) û (karl hayintiz ştokhawzin) benmûne bhênînewe .

Min katêk le emerîka bûm, berastî azadbûm û xom be tewawî azadkirdbû, le trradisyon [sunset]î mîllî, bellam min lewê namo bûm û xudî namoyî xom, buwe hoy ewey min zortir tradîsyonî mîllî begalltegrîm û kîneî lêhelligrîm. Bo ewey leû bare azadbît, debêt cengî letekda bkeît. Ewsa xerîkbûm diktora bhênim bellam le nîwey rêda gerame dwawe û hatmewe lêre wek kesêk ke le xyabanda mujîkbjenim, neçûme hîç zanko û nêwendêk. Her bemi bonewe katêk distbekarbûmewe, le allmanda min bekemançe distimpêkrid, be komelle ştêk; honrawe bo mnallan be kemançe le xyabanda be mîlodî sade bo mnallan wek " kar mruv şaddekat, kar mruv azaddekat" zor sade û asan şyawî têgeyîştin " dara rarî rarî rarî " le heman katda zor sernicrakîş, muzîkêkî sade û watadar, tewaw djî borcwazî û sîstemekê. Min ewende honrawemi honîwetewe, îdî pêwîstîm nîye, hezar û ewende honrawem nûsîwe, be her barêkda, îdî katêkîş dêt, ke namênît, bellam êstake letek eweşda xom seîrdekem, dekrêt û debêt corêkî dîke byannûsim û muzîkekan û honrawekan û srûdekanîm corêkî dîke bin. Bellam nakrêt her hemûyan bgorrdîrên. Geri bmewêt ştêkî taze berhembênim, pêwîste bçim le xyabanda letek xellikda qsebkem, pêwîste ştekan hemîşe taze bin. Le derewey emi şêwaze debîte cadûgerî.

Jîlemo : aya muzîkêk ke to deyenît, bo çînêkî dyarîkrawî nêw komelle, yan arastey gişt çîn û tuyjekane ?

Klaus der Geiger : muzîk ştîke her kes pêwîstî pêyetî, bebê leberçawgirtinê rêwîşiwênî ew kese le komellgeda. Muzîk ştêke letek mrovda dedwêt. Lêre zorbey mrovekan krêkarn, her leber eweşe hîç cyawazîyek le nêwan mrovekanda dananîm. Bellam min xerîkim seyîrî em komellgeye dekem, debêt qseyek bkem, ke bekekkî zorbey mrovekan bêt. Wek dyare min beşêweyekî asayî û sruştî be krêkaranewe peywestim, çunke zorbey mrovekan krêkarn. Eme le katêkda karî muzîkî awaye, ke min lenêw krêkaranda barêkî asayî û peygîrane werdegrîm. Eger letek şwênêkda berawurdîbkem, ke mrovî cora û corî dêne nêw bernamekem û awa nîşandeden, ke

hemû ştî tēgeyiştûn û zoryan pêxuşbuwe. Bellam le heman katda awanîye. Ew kesane betewawî droznin. Ew kesaney ke serwerî komellgen, hemîşe drodeken û awa nîşandeden, ke tēdegen. Bepêçewanewe le nêw krêkaran û kesanî stemdîdeda kardanewey sruştî nîşaneden û zorîş rastgon, katêk ke daway ew ew şte deken û katêk ştêk tēnagen be rastî dellên tēnegeyiştûn, twanay tēgeyiştinman lem şte nîye , îdî ewende beseke tozêk pşûy pêbdeyt û xoşt hest be pşû dekeyt. Eger bzanît rêgey pêdedeyt, deprisêt gutt çî ? Mebestit çîbû? Bo mnî roşinbkerewe, ba mnîş lêt tēbgem. Jyanî xudî ewaney le serewey komellgen wate çînî serwer, le rastîda jyanyan şanogerîye, xoyan xerîkin rolêk debînin, ke berrastî xoyan nîn û le rastîda awa nîye. Îdî to çawerrwanî çî lewane heye ? Çunke ewan boyan heye, her corêk xoyan deyanewêt rollibînin û her corêk byanewêt qsebken, bellam bebê min. Le heman katda ewan twanay eweyan heye, ke hestî mrov û hunermendekan rabkêşn, bo xoyan. Herweha eweş şerrêke û ke debêt êmeş letekyanda bîkeyn.

Jîlemo : wek le wellamekanta derdekewêt, to tenya muzîkjen nît, bellku hellbest û honraweş dehonîwe ? Aya to bekamyan, muzîkjen yan honer xotdenasênî ?

Klaus der gayger : detwanî be herdûkyan nawimbhênî, lem kateda hem denûsim û hem muzîkîşdejenim. Dyare min eger bar û tendrustîm başbêt, zor hellbest û honrawe nanûsim. Katêk griftêkî dillardane naçarimbkat, ke bgerrême nêw naxî xom, îdî hemû ştekanî dîkem lebîrdeçînewe.

Jîlemo : aya ewey deynusît, her be zmanî ellmanîye, yan be zmanî dîkeş berhemt heye ?

Klaus der gayger : min be allmanî û îngilîzî denûsim, katêk le emerîka bûm, zyatir beîngilîzî demnûsî. Bellam ke gerramewe allmanya, îdî lew katewe zyatir beellmanî denûsim.

Jîlemo : aya to zyatir le xyabanda muzîk dejenît yan şwênî taybet heye ?

Klaus der Geiger : min zyatir le xyabanda kardekem. Katêk ke leser xyaban karbkem, ewa komellêk ştî sade, ke zyatir le çwar ta pênc kople pêkdên. Zyatir ştekan ramyarîn, meger hendêk car wek gutim, barm tewaw nebêt û ştî dillardane bllêm û bgerrêmwewe nêw naxî xom. Zor carîş wek gutim yan letek tîpêkda beşdardebim, yan konsêrt pêşkeşdekem, wek em şew ke konsêrtêkman heye. Kesanî dîkey muzîkjen dên. Katêk kesanî dîke bên, mnîş rêwşiwênîkî dîke werdegrim, muzîkekey xom têkell muzîkî ewan dekem, bo nmûne kesêk dît dîcêrîdu Didgeridoo, ke amêrêkî muzîkî ustralîye kayedekat, ewa mnîş debêt muzîkêkî guncaw letek ewey ew dedozmwewe û bem core kayey letekda dekem. Wate min debme tewawgerî ewan yan ewan tewawgerî min debin. Min le heman katda le şarî kolln'da rêwşiwênî taybetî xom heye , serperîştgerî nêwendî hunermendanî şarî kolln'mi û le nêwyanda kardekem. Hem wek serperşitîkarêk û hem wek endamêk muzîk kayedekem. Her rollêk be rêwşiwênî ew muzîke kewtuwe, ke kayey dekey. Zor car peywendîm bederewe heye, bo nmûne: mîwanîkram bo suyd , bo bernameyekî şanoyî çwar perde, ke dîmenekanî leser baran û agir û aw û ba bûn. Her ekterêk û muzîkjenêk pêkewe kayemandekrid. Konisyêteke dyarîkra, ke çon çonî bêt. Min xom muzîkim kayekirdewe. Çwarde roj mawem hebû, ke letek muzîkjenekan pêkewe yekdî bbînîn û bepêy ew şanoyyey ke ewan dayanrîştibû, twanîman rêkîbxeyn. Min xom nazanim em core muzîke nawbinê m çî ? Em kare çwarde roj le başûrî suyd derhênra. Dwatir ewe mîwanyankirdim bo yaban de (10) roj lewênderê bûm, şeş konsêrtim kayekrid. Le rastîda şeş tîpî muzîkî cyacya bûyn. Lepankewe ta avangardîst, muzîkî asayî reyp û rok. Ême be rastî hemû karêkmankird. Dyare ke min mîwan bûm, bellam rollî gewrem hebû. Betaybetî le dastan û mêjûy yabanda. Êsta lelayen kanallî telefzîwnîy(arte)ewe bo efrîka mîwandarîkrawm , wek tepil lêder Tromimler. Min wek kesêk ke letek ewanda namom û zyatir be kultûrî allman û ewrupa aşnam, mîwandarîykrawm, ta letek ewanda karbkem. Min debêt lebwarî muzîkîda bitwanim

peywendî ewane hemûy pêkewe grêbdem û beyekewe peywendyanbdem. Be corêk bêt le nêwewe şyawî têgeyîştin bêt û hemû kesêk bitwanît lêy têbgat.

Jîlemo : aya to tenya kardekeyt yan letek tîpêkî muzîkîda hawkarît ?

Klaus der Geiger : eger be tenya muzîkbjenî, ewa ledrêjmaweda demrît. Leheman katîşda eger maweyekî zor lenêw tîpêkîşda karbkeyt, ewa her demrît. Bo kesêk ke be tenya kar bkat, ewa lelayekewe tewaw azade, lelayekî dîkeşewe azad nîye. Weku pîşe mrov betenya azaddebît û letek ewaneşda debêt, pşû bdeyt. Bo nmûne ger bmewît be tenya kar bkem û karm beser hîç kesêkewe dîkewe nebêt, ewa debînim ke babetekanîm wirde wirde demrin û bekkellî xellkî nayên. Paş ewe deêyt, bçim letek kesanêk karbkem, bu ewey xellkî werisnebêt. Êsta min dû hawkarm le xyabanda hen, min kesêkim wek muzîkjenî xyabanî nasrawm. Her kesîkman le heman katda detwanîn becya karbkeyn û hem pêkewe. Bo nmûne ew kesey ke dîcêrîdu Didgeridoo kayedeka, xoy be tenya sîdî'yekî derhênawe û deyewêt le katî sallyadî mesîh vaynaxtin'da bîfruşêt.

Jîlemo : lekatî 'cengî duwemî cîhanî'da betaybet cengî nêwxoy îspanya, hunermendan wek pallpîştî le hawrêkanyan karyandekrid, be şano û honrawe û tenanet be beşdarî rastewxoş erkî nêwneteweyyan encamededa. Lewane bêrtold brêxt, aya le êsta nêwendêk yan hewllîkî awa le arada heye, betaybet ke sertaserî dunya ceng û wêrankariye,wek cengî emerîka - îraq, efganistan, emerîka , ewrupay xorhellat?

Klaus der Geiger : lem kat û serdemeda, xerîke peywendî nêwan mrovekan le rûy bîr û gyanîyewe lêkheldeweşêtewe û mrovekan le rûy huşyarîyewe lawazn. To le rûy darayyewe seyryanmeke, le rûy gyanî û hizrîyewe zor hejarn. Eme buwete hoy ewey, em ştey ke xerîkî to basîdekey, lem helumerceda sernegrêt. Ştêkî dîkeş, ewende kultûrî dwakewtuwane beser komellgeda zallbuwe, eger min biçme xyabanewe û

karêkî awa bkem, şteke be jyanî xellkekewe peywestnebêt, ewa gwêem bo ranadêrn. Le êsta xerîke peywendî mrovekan, le rûy hizrîy û gyanîyewe lawazdebêt. Be rastî ew kesaney ke bîrdekenewe, kemin û hejarn. Herwa xudî eme hunermendekan bewe naçardekat, ke zyatir le barey jyanî emanewe qsebkem, ta gwêyan bo radêrn. Ewe griftî tenya min nîye, bellku le rastîda griftî tewawî hunermendanêke, ke xoyan leser em zewîye, le derewey snûrekanî nasîwnalîzmewe bo ştekan derrwanin. Bo nmûne temaşake telefzyon herçî ştî drust û ketwarîye, tyayda nîye, bellam gişt mrovekan temaşay deken0 herweha şanogerîyekan watyan nemawe, bo her şwênêk deçît, pre û hemuwan deçin. Bellam bîwmatatrîn şanogerîyn, ke lem serdemeda xerîkin derdehênrên. Tenya şanogerîyek ke lem maweyeda dîwme û sernicîrakkîşawm, le allte foyer vaxealte feuer Wahche pêşkeşkra. Ke ekterekanî le turk û kurd û allmanî û bengladîşî û efrîkî û purtgalî pêkhatbûn û rollyandegêrra. Emaneş bo xoyan babetîkin, ke lêre hîç kes yarmetîyannada, tenya ewane nebêt, ke xoyan birsîn û xellk komekyan pêdekat. Eger kesêk byewêt lem bwareda karbkat, ewa le birsî deykujn. Lem wlate dewemendeda, eger btewêt pêşkewtuwane karbkeyt, ewa le birsî demrît. Çunke kultûrî mrovî birsî, kes yarmetînadat. Ewanîş weku muzîkjene xyabanîyekan, hîç kes komekyannakat.

Jîlemo : başe ey le rûy bîru bawerewe çun bîrdekeytewe, zor car le qsekantanda basî pankîst, markîsîst, ernaşîst [enarkîst] dekeyt. Aya ser be kame hêl û ser bekam bzutnewey lenêw emaneda ?

Klaus der Geiger : min ernaşîstekanim le hemûyan xoştirdewên. Min xoşm le rûy bîrubawerewe (enarşîzm)mi zortir pêxuşe. Ştêkî dîkeş ke lenêw qsekanimda keme, ewîş çonyetî bîrkirdneweme. Dyare her kesêk bo xoy corêk bîrkirdnewey heye. Kesêk be îsa û krîsmis, kesêk bemhemed û herk esêk beşîtk bawerî heye. Min be sruşt bawerm heye, be hîç ştêkî dî bawerm nîye. Eger to btewêt yasay sruşt temaşakey, berrastî yasay sruşt zor ştêkî cwane. Eger ew yasayey sruşt bkeyte (elternatîf) bo jyanî

mrovekan, ewa jyan zor asayî û sadedebêtewe. Eger btewêt mrovekan azadbkeyt, zor zû şit fêrdebin. Meger mrovekan helleyekî zor trisnak bken. Ewende y grupekan û îdekan gerekyane û cyawazî lenêwan mrovekanda deken, xudî mrovekan ewende cyawazîyan lenêwanda nîye. Bu nmûne btewêt blîet tenya îsa û hîç kesî dîke na, kesêkî dîke blîet mhedmed û kesî dîke na. Eger awa seyirbkeyt, griftekan tewaw gewre debnewe. Bellam eger pêçewaney eme bîrbkeytewe û blîeyt min emem û hemû ştîkî dîkeş detwanêt bûnî hebêt. Ewa ew kate jyan asantir debêtewe, bemercêk nellêyt tenya xom û tewaw.

Le barey ew lêkullênewe û twêjînewaney ke ta êsta krawn, le nêwyanda ew nûsîn û twêjînewaney ke markis kirdûnî, le giştî tewawtir û drustitirin. Yasamendî markis yasayekî cîhanî bû. Twêjînewekanî lebarey sermayedarîy ew kate û lebarey ewrupa û nêwendêtî sermaye le ewrupawe bo cîhan, emane tewawn. Ke markis dellêt sermaye cîhanîye û nêwendêkî cîhanî heye. Le cîhanda le nêwendêkewe xerîke berhemdehênrêt, bu tewawî dunya. Eme ştîke ke heta êsta lem ewrupa bûnî heye û le ewrupawe bo efrîka û asya û tewawî cîhan berhem dehyêrêt. Madam berhemhênan bo mrovekan nêwendîtî heye, kewate Leser em bnemaye detwanrêt kêşe û grifîtî jyanî mrovekanîş be nêwendîtî çareser bikrêt. Herweha eme êsta le her katêk bûnî pêwîstîre. Mêjûy mrovayetî mêjûyeke, mrov bo xoy detwanêt betewawî temaşaybkat. Bo nmûne 'krîsmis' sereta eme ştêke le mêjûda drustikrawe. Becorêk bûnî hebuwe, karman be bûn û nebûnîyewe nîye, bellam (400) sall paş temenî xoy le dunyada gringikrawe. Le rastîda rollekan xoyan drustyankirdûn, dî ew sîstemey ke le serûy xoyanewe buwe û bew şêwe têkoşawn. Yan mhedmed le katî xoyda, min nazanim lewaneye zor zor gring bûbêt. Bellam karêk ke xerîkin êsta deyken, tewaw dî mrove. Min bo 'bosnye' mîwanîykram, de (10)roj le wêndîrê bûm. Le wênderê her hemû ştekan behoy cengewe têkçûn wêranbûn. Kasulîkekanî ewênderê mîwanyankirdim. Êsta ewan lewênderê xerîkî karî mroyîn, xoyan rastewxo nayken, yan encamînaden. Bellam ewan xerîkin rêkîdexen. Le heman katda xerîkî pêroz kirdnî pyawe

ayînîyekan û xudapersitîn. Min ştêkim bo nêw klîsakeyan bird, yekî le goranîyekanî xom. Klîsake pîrbû, hemûyan pêyanxuşbû, le katêkda klîsa hezar salle xerîke ştêk dúbare dekatewe. Letek eweşda min çûm le klîsa muzîkimjenî, bellam ştî tazem derhêna. Dyare xellk ştêkî pêwîste. Eger xellk berrastî pêwîstyan pêyetî, mnîş pêrazîdebim û ba brun lewênderê bo xwa laje laj bken. Min karm beser ewewe nîye, bron nwêj bken û bperistin . Eger bem core peywendî nêwan mrovekan û jyanyan baştirdebêt, ba brron ta êware nwêj bken.

Jîlemo : aya tenya dejît, yan kesêkî dîke wek hawser û mindall le jyantda bûnyan heye?

Klaus der Geiger : nexêr tenya najîm, sallî 1964hawserîmkirdwe û hawserekem nawî 'krîstil' bû û hêşta her peywendîman mawe, bellam pêkewe najîn0 letek ewda sê mindallman hen û mindallekan bo xoyan gewre bûn û xoyan mindallyan heye, temenyan le sî sall zyatre. Êsta letek kesêkî dîke jyandekem, ke nawî ' ula 'ye, bellam tenya hawellîn û hawserîmannekirduwe0 letek ' ula ' dû mindallman hen, ewanîş temenyan hejde û nozde sallane0 ême letek xîzanda barêkî taybetîman heye, paş ewey ke le emerîka gerramewe. Wek basimkird, şêwey komunîman wergirtbû, wek narrezayîyek bem komellgeye û leber em hoyane:

Yekem : em komellgeye, ke awa rêkixrawe, pêyrrazînin.

Duwem : rêwşiwênî kar, ewey bitwanî behoy rêwşiwênî karewe, lem komellgeyeda ştêk bgorrît yan tekanbdeyt, eweşman lela drustîniye.

Sêyem : hawserîy û yasa û xêzan beşêweyekî ferrmî pesendyannakeyn, herweha her ştêkîş, ke bbête hoy lêsendnewey azadî mrovekan. Le djî ewane, ême xerîkî pyadekirdnî em bîrokaneyn. Zor zor dijware, leberewey ême tewaw djî şêwe û rêkxistinî komellgen. Betaybet ke ême mindallman hebû, zor alloztir bû, bellam ew kesaney wek ême ke bawerman be jyanî komunî bo hemû mrovekan hebuwe, ewa sextîyekanî bo her kesêkman be corîk buwe û taybetmendîyekî hebuwe, tyayda bmênîtewe û jyanî têdabkat. Leberewey le laykewe fşar hebû û le layekî dîkewe jyanî komuneyî û

pêkeweyyan ewende le rûy derûnî û gyanîyewe, pêdawîstîyekanî êmey dabîndekrid, ke dillman pêyxuşbêt û eme ew şte bû, ke buwe hoy ewey ême drêjey pêbdeyn.

Zorêk le lawekanî emerîka em şêwe jyaneyan hebû, beşêwey komunî û bekomell de jyan. Bellam bedaxewe ême lêre nmûney awa hawşêweman zor zor kem bû. Ew kat komelle muzîkîyekanî wudistowk Woodistock nazanim nawtan bîsnûn yan na, zorêk le muzîkjenekan lenêw ew grupaneda bûn. Betaybet le serdemî cengî vîtnam'da rollî gewre û berçawyan hebû, bellam le heman katîşda zor şit lenêwyanda hebû; lewame heşîşkêşan û emane, bellam letek eweşda karîkî zor baş bû .

Jîlemo: dwa pirsyar yan drustir blîen dwa wşe û peyamtan bo xwêneranî govarî jîlemo çîye?

Klaus der Geiger : nawî govareketan zor cwan û zor grînge, pêwîste em nawe bparêzn, min zor dillxoşm ke em dîmaneyey min lenêw govarekey êweda bllawdebêtewe, herweha ew kesaney ke xerîkin em govare dedenederewe, debêt bîrbkenewe ke nawîkî zor bewatayan hellbjarduwe û pêwîste destberdarî nebin . Dwa destewajem, zor supastan dekem, bo em helley ke botanrrexsandnim, taweku lem rêgeyewe bo xwêneranî govareketan bidwêm.

Jîlemo: îmeş zor supasî to dekeyn, bo em katey be êmet bexşî, hîwadarîn le helêkî dîkeda bitwanîn Leser karekanî dîket bidwên û be xwêneranî farsîzman û kurdîzmanyan bnasênîn .

*****

Amadekirdnî: wirya ehmedî

Wergêrranî le farsîyewe : hejên

pêştir le jmare (6 û 7)î zistan û beharî sallî 1999î govarî hunerîy jîlemo'da bllawkraetewe.

Honrawe

هۆنراوه

Hellbest مەلپەست

Pexşan

پەخشان

تزار

لهتهك ئهوان
به زارى تفهنگ و قامچى
له يه كشه ممه ي خويناويا
دوابوو.

پاشان
لهتهك ئهوان
به زمانى تفهنگ و قامچى
گشت پوژانى ههفته
گشت پوژانى كار
جه لادى شايسته ي گهل
دوا.

خورى گهلان
په رستيارانى خوى سووتان.
فيژگه رى گه وره ي جيهان
مانيفيستي كومونيستي فه راموشكرد.
هوشمه ندرين شاگردى لينين
مستى كوتايه ناوده مى ئه و
له لاويدا كارامه و چالاک بوو،
به لام له پيريدا بييه زه بي
ئه وه ي بيته خوا
گه وچ ده بن .

*****

تای تەرازوو لارەسەنگە
لە تای دیکەى تەرازوودا،
هوشیاری
دادەنن،
وەک سەنگى پېویست، بۆ هاوتای،
دڤرەقى
دەخەنەسەرى.
پەرستیاران لە خۆ دەپرسن :
چى هەلەبوو ؟
خوا ؟ یان نزا ؟
ئەى نامپەرەکان ؟
ئەى سەرکەوتنى درەخشان ؟
ئەى ساواى بېنان ؟
ئەى هاوارى ترسى نەبىستراوى
هاورپیانى لەخویناگەوزاو ؟
ئەوى کە فەرمانى گشت شتیکی دا.
گشت کارەکانى پانەپەرەن.
بەلڤى سڤویان دابوو
بەلام هەتا هەواڤى لە نانیش نییە.

*****

خوا لە بۆگەنبووندايە.
پەرستیاران
ئاوا بە چڤژەوه
لە سنگیان دەدەن
هەروەک لە سمتى ژنانبان.

*****

بۆكشى گەنى زىستانى
شارەزاي زۇر بەكار دەگىن
ئايا دەپ، بىناي سۆشپاليزم
بەھۇي ھەندىكەۋە
لە تارىكىدا
لەسەرىەك پۇنرى؟
ئايا پابەر
مرۇقەكانى ژېر سايەى خۇى
لەتەك خۇى دەكىشپتە لوتكەيەك
كە تەنيا خۇى دەپناسى؟
مرۇقەكانى ژېر پابەرى
لايەنىكەم بەھۇى ئامارەۋە
پابەرىدەكەن،
بەو رېنگەيە
يا خۇيان دەستبەكار دەپن،
يا مۇلەتى ئەۋە دەدەن.

بېرتۇلد برېشت

Tzar

letek ewan
be Zarî Tfeng û Qamçî
le Yekşemmey xwênawya
dwabû.
paşan
letek ewan
be Zmanî Tfeng û Qamçî
gişt Rojanî Hefte
gişt Rojanî Kar
Celadî şayistey Gel
dwa.
Xorî Gelan
Peristyaranî xoy sûtan.
Fêrgerî gewrey Cihan
Manîfêstî Komunîstî feramoşkird.
Huşmenditrîn şagridî Lênîn
Mistî kutaye nawdemî ew
le lawîda karamê û çalak bû,
bellam le pîrîda bêbezeyî
ewey bbête Xwa
gewc debê .

*****

Tay Terazû laresenge
le Tay díkey Terazûda,
huşyarî
dadenên,
wek Sengî pêwîst, bo hawtayî,
dillrreqî
dexeneserî.
Peristyaran le xo deprisn :
çî hellebû ?
Xwa ? yan nza ?
ey Amêrekan ?
ey Serkewtinî drexşan ?
ey Saway bênan ?
ey Hawarî Tirsî nebîstrawî
Hawrrêyanî lexwênagewzaw ?
ewy ke fermanî gişt Ştêkî da.
gişt Karekanî raneperran.
bellênî Sêwyan dabû
bellam heta hewallê le Nanîş nîye.

*****

Xwa le bogenbûndaye.
Peristyaran
awa be çêjewe
le Singyan deden
herwek le Simî Jnanyan.

*****

bo kişî Genmî zistanî
Şarezay zor bekardegrin
aya debê, bînay Soşyalîzm
behoy hendêkewe
le tarîkîda
leseryek ronrê ?
aya Raber
Mrovekanî jêr Sayey xoy
letek xoy dekêşête Lutkeyek
ke tenya xoy deynasê ?
Mrovekanî jêr Raberî
layenîkem behoy Amarewe
raberîdeken,
bew Rêgeye
ya xoyan destbekardebin,
ya molletî ewe deden.

Bêrtold Brêst

سرودى ھاوېشتى*

ده ھەستە، لە بېرتىڭ!
كە ھىزت لە چىدايە
گەر تېرى يا برسى
ده ھەستە، لە بېرتىڭ!
ھىز لە ھاوېشتىدايە

ئەي رەش! سەي! سوور و زەرد!
ئەو شەپە فرىدە لاوھ
شەپى گەلان لە پىناو چىيە؟
سوودى دوژمن بە ھولاوھ

ده ھەستە، لە بېرتىڭ!
كە ھىزت لە چىدايە
گەر تېرى يا برسى
ده ھەستە، لە بېرتىڭ!
ھىز لە ھاوېشتىدايە

گەر لە نىوچىت شىوى خەم
لە ھەولى من و تۆيە
كە تۆ بىيە نە يارم
بۆ رىزى خۆت بېھىزىيە

ده ھەستە، لە بېرتىڭ!
كە ھىزت لە چىدايە
گەر تېرى يا برسى

دە ھەستە، لە بېرتیج !
ھێزلە ھاویشتیدایە

شادن بە ناکۆکیمان
خاوەنکار و سەرودران
تا دووبەرهکی ھەبێت
فەرمانرەوا دەبن ئەوان

دە ھەستە، لە بېرتیج !
کە ھێزت لە چیدایە
گەر تۆری یا برسی
دە ھەستە، لە بېرتیج !
ھێزلە ھاویشتیدایە

یە کگرن ئە ی کارگەران
تا ئازاد بن لە زیندان
سوپای زۆرینە، بچەنگە
دژی سەركوتی سەرودران

دە ھەستە، لە بېرتیج !
کە ھێزت لە چیدایە
گەر تۆری یا برسی
دە ھەستە، لە بېرتیج !
ھێزلە ھاویشتیدایە

بیرتۆلد برێشت

*****

* لەسەر ناوازی بنەپەتی سروودەکە و تراو، کە دانراوی «ئایسلەر»ە و لە (سروودە ی در ستایش و اشعار
دیگر) وەرگیراوە و لە فارسییەو وەرگیراوە. پێشتر لە ژمارە (٦) ی «گۆفاری ھونەری ژێلەمۆ» دا بڵاوکراوەتەو

Srûdî Hawpiştî *

de heste, lebîrtibê !
ke Hêzt le çîdaye
ger Têrî ya Birsî
de heste, lebîrtibê !
Hêz le Hawpiştîdaye

ey Reş! Spî! Sûr û Zerd !
ew Şerre frrêde lawe
Şerrî Gelan le pê naw çîye?
Sûdî Dujmin bewlawe

de heste, lebîrtibê !
ke Hêzt le çîdaye
ger Têrî ya Birsî
de heste, lebîrtibê !
Hêz le Hawpiştîdaye

ger lenêwçêt Şîwî Xem
le hewllî min û toye
ke to bibîte Neyarm
bo Rîzî xot bêhêzîye

de heste, lebîrtibê !
ke Hêzt le çîdaye
ger Têrî ya Birsî
de heste, lebîrtibê !
Hêz le Hawpiştîdaye

Şadin be Nakokîman
Xawenkar û Serweran
ta Dûberekî hebêt
Fermanrrewa debin ewan

de heste, lebîrtibê !
ke Hêzt le çîdaye
ger Têrî ya Birsî
de heste, lebîrtibê !
Hêz le Hawpiştîdaye

yekgrin ey Kargeran
ta azadbin le Zîndan
Supay zorîne, bcenge
djî Serkutî Serweran

de heste, lebîrtibê !
ke Hêzt le çîdaye
ger Têrî ya Birsî
de heste, lebîrtibê !
Hêz le Hawpiştîdaye

*****

* Ileser awazî bnerretî srûdeke witrawe, ke danrawî "ayisler" e û le (srudeay dir stayş û aş'ar dîgir) wergîrawe û le farsîyewe wergêrdrawe. Pêştir le jmare (6)î "govarî hunerî jîlemo" da bllawkrawetewe

نازم بۆ مردیت ؟

بۆ مردیت نازم ؟
ئېستا، چى بکهين
بهين سروودهکانى تۆ
له کوئ چاوغئىك پهيداکه م که تئيدا
هه مان خه نده بن، که له کاتى پئشوازى ئيمه دا له روخسارى تۆدا بوو
نیگایهک وینهی نیگای تۆ
تیکه له یین له ئاو و ئاگر
لئوانلئو له نازار و شادى
نیگایهک که ئیمه ی بۆ راستى ده چرى، له کوئ پهيداکهين ؟
برای من
ههست و ئه نديشه گه لئیکى وهها تازهت له مندا نافه راندىن
ئه گه ر بايه کى توند، که له ده ریاوه هه لده کا
بیانبا
هه ر وهک هه ورئى، وهک گه لایین ده خلیسکین و
ده چنه شوئین، له سه ر زه مینئیکى دووردهست ده که ونه خواری
که تۆ له ژبانئا هه لئبژاردبوو و
پاش مردنیش په ناگه ی تۆیه
ئه مه بۆ تۆ، چه پکه گوئئیکى داودى چیلی
بۆ تۆ، جه نگی گه لان و مشتومرئى من و
ده نگی کپکراوى ته پله خه مباره کانى سه رزه مینى من
برام، بن تۆ له دونیادا، زۆر ته نیام.
له تاسه ی روخسارى تۆدا دامام
که وهک دره ختى گوئکردووی گئلاس، زئیرین بوو
له هاوه لئى تۆدا که بۆم نان بوو، که بۆم شکانى تینوویه تی بوو و
وزه ی ده دایه خوئینم، بیبهش بووم

يەكەم جار كە لەتەك تۆرۈۈبەروبووم، كاتى بوو كە لە زىندان دەرچووبووى
لە زىندانىكى نيوە تارىك، كە وەك چاڭى ستەم و ئازار بوو
نېشانەى ستەم لە دەستەكانى تۇدا دى
لە نىگای تۇدا لەدووى تىرى كىنە گەپام
بەلام دىڭكى پاكەت ھەبوو
دىڭ پرلە زام و رۇشناى
ئىستاكە من چى بكەم ؟
ئايا دەتوانىڭ دونيا بەبى ئەو گولانە و ئىنا بىكىڭ
كە تۇ لە گىشت لايىن چاندبووتن ؟
چۇن دەتوانم بىڭىم، بىن ئەو ھى تۇر ئىنوئىگەربى ؟
بىن ھەستى سوارچاكانەى گەلى تۇ و تواناى ھۆنەرى تۇ؟
سوپاس بۇ تۇ كە و ھەا بووى
سوپاس بۇ تۇ، بۇ ئەو ئاگرەى كە بە سروودەكانت ھەلتىگىرساند ...

پابلۇ نىرۇدا

Nazm bo mirdît ?

bo mirdît Nazm ?

êsta, çî bkeyn

bebê Srûdekanî to

le kwê Çawgêk peydakem ke têyda

heman Xende bê, ke le katî pêşwazî êmeda le Ruxsarî toda bû

Nîgayek wêney Nîgay to

têkelleyê le Aw û Agir

lêwanlêw le Azar û Şadî

Nîgayek ke êmey bo Rastî deçrî, le kwê peydakeyn ?

Bray min

Hest û Endêşegelêkî weha tazet le minda aferandin

eger Bayekî tund, ke le Deryawe helldeka

byanba

her wek Hewrê, wek Gellayê dexlîskên û

deçne Şwênê, leser Zemînêkî dûrdest dekewnexwarê

ke to le Jyanta helltibjardibû û

paş mirdnîş Penagey toye

eme bo to, Çepke Gullêkî Dawdîy Çîlî

bo to, cengî gelan û miştumrî min û

Dengî kipkrawî Tepîle xembarekanî Serzemînî min

Bram, bê to le Dunyada, zor tenyam.

le tasey Ruxsarî toda damam

ke wek Drexî Gullkirdûy Gêlas, zêrîn bû

le Hawellî toda ke bom Nan bû, ke bom şkanî tînuyetî bû û

Wzey dedaye Xwênim, bêbeş bûm

yekem car ke letek to rûberrûbûm, katê bû ke le Zîndan derçûbûy
le Zîndanêkî nîwe tarîk, ke wek Şallî Stem û Azar bû
nîşaney Stemim le Destekanî toda dî
le Nîgay toda ledûy Tîrî Kîne gerram
bellam Dllêkî pakt hebû
Dllê pirr le Zam û Roşnayî
êstake min çî bkem ?
aya detwanrê Dunya bebê ew Gullane wênabkrê
ke to le gşit layê çandibûtin ?
çon detwanim bjê, bê ewey to rênwêyger bî ?
bê Hestî Swarçakaney Gelîy to û Twanay Honerîy to?
supas bo to ke weha bûy
supas bo to, bo ew Agrey ke be srûdekant helltigîrsand ...

Pablo Nîroda

نورجه هان *

نورجه هانيان ناچارکرد، بوهستئ له چائیکا، له نيوهندی مهيدان لهوئنه وهستا، سهري خوار، تا نئوقه له نيو چال ئهوان نورجه هان بهردبارانده کهن، بهرجهستهی من دهکهن، بهردهکان. بهردهکان بهر سهرم، نيوچه وانم، سنگم و پشتم دهکهن ئهوان بهرد دهگرن و قاقا پيڊه کهن پيڊه کهن و به ههراوه سووکايه تی دهکهن. له نيوچه وانی لؤچاوی نورجه هان خوین دهچۆرئ، له نيوچه وانی منيش. چاوانی نورجه هان ههلقليشاوان، چاوانی منيش کهپووی نورجه هان پليشاوه، کهپووی منيش له سنگی پارچه پارچه کراوی نورجه هانا دئ برينداره، دئ منيش ئهی بهرتۆ ناکهون، ئه و بهردانه؟ ئهوان قاقا پيڊه کهن، پيڊه کهن و پيکه نين رڊينه کانين دهله رڊئ. ئاره قهی نيوچه وانين له تاو پيکه نين ده بزوی. ئهوان پيڊه کهن و کوته که کانی دهستيان هه لده بڤن. له نيگای بيبه زه بيانهی چاوانيانيا، تيره کان تير ده رده په پڤن، بؤ بريندارکردنی جهستهی نورجه هان و جهستهی من ئهی ئه و تيرانه بهرتۆ ناکهون؟

ته سلیمه نه سڤين

*****

* نورجه هان کچه جوتيارنکی هه زاری ناوچهی سيلهت Sylhet بوو، که دهکهنه باکووری خوره لاتی بهنگلادش. نورجه هان له هاوسه رى به که می جیاده بیته وه و له جینیوهی ۱۹۹۳ دا دوباره هاوسه ریبه کاته وه. که روداویکی ساده و دانپیدانراوی نیوان موسولمانانه. مه لای گه رڤک، هاوسه رگيری دووه می نورجه هان به نارڤوا (ناشهری) داده نیت. چه ند رۆژ دواتر له بهر به ياندا، نورجه هان ده به نه شوئینک و تا نئوقه ده پیننه چائیک و موریدانی مه لا به تاوانی زینا بهردبارانیده کهن.

نم هؤنراوه له پيگه ی نینته رنیتی کۆمه لهی ژنانی ئه فگانستان www.rawa.org وهرگيراو

Nurcehan*

Nurcehayan naçarkird, bwestê le Çallêka, le nêwendî Meydan
lewêne westa, Serî xwar, ta Nêwqed le nêw Çall
ewan Nurcehan berdbarandeken,
ber Cestey min dekewn, Berdekan.
Berdekan ber Serm , Nêwçewanim, Singim û Piştîm dekewn
ewan Berd degrin û qaqa pêdekenin
pêdekenin û be herawe sûkayetî deken.
le Nêwçewanî loçawî nNurcehan Xwên deçorrê, le Nêwçewanî mnîş.
Çawanî Nurcehan hellqllîşawn, Çawanî mnîş
Kepûy Nurcehan plîşawe, Kepûy mnîş
le Singî parçe parçekrawî Nurcehana Dllê brîndare, Dllî mnîş
ey ber to nakewn, ew Berdane?
ewan qaqa pêdekenîn,
pêdekenin û pêkenîn Rdênekanyan delerênê.
Areqey Nêwçewanyan letaw pêkenîn debziwê.
ewan pêdekenin û Kutekekanî Destyan helldebrin.
le Nîgay bêbezeyaney Çawanyanya, Tîrekan tîj derdeperrn,
bo brîndarkirdnî Cestey Nurcehan û Cestey min
ey berto nakewn, ew Tîrane ?

Teslîme Nesrîn

*****

*Nurcehan Kçe Cutyarêkî hejarî Nawçey Silhêt (Syilhet) bû, ke dekewête Bakûrî Xorhellaî Bengladiş.
Nurcehan le Hawserî yekemî cyadebêtewe û le Cênîwerî 1993da dúbare hawserîydekatewe, ke Rudawêkî
sade û danpêdanrawî nêwan Musullmanane. Melay Gerrek, hawsergîrîy duwemî Nurcehan be narrewa (naşerî) dadenêt. Çend Roj dwatir le Berebeyanda, Nurcehan debene şwênêk û ta Nêwqed deynênne Çallêk û Murîdanî Mela be tawanî Zîna berdbaranîdeken.
em Honrawe le pêgey internêtî Komelley Jnanî Efganistan www.rawa.org wergîrawe .

مائئاوا جوانئ *

ژيانئىكى پرهنگين

ئەوۋى كە دەپن ھەمان بېن

بېن بەھرەكېشى و سەرمايە و سەرۋەرى

ژيانئىكى پرهنگين

ئەوۋى كە دەپن ھەمان بېن

ئەوۋى ھەنوۋكە لە گىشت لاۋە بۆى دەجەنگين

دەرژېينە سەر شەقامەكان

بۆ ناپرەزايى و خۆپېشاندان

ئىدى بەو جۆردى كە ھەيە، ناتوانئ بمىئئ،

كە مە دەۋلە مەندئ

ھەردەم دەۋلە مەندتر و

ھەژارانئش، مليۆئئ جار، ھەژارت،

ئىدى رۆشنە مەبەستمان چىيە لە ژيان!

ھەر بۆيە ژنانئش ۋەك پياۋان

پېكەۋە دەجەنگن:

دوژمنى ھاۋبەشمان سىستى سەرمايەدارە

لە پېناۋ كە ئەكەى پاشەكەۋتى دەۋلە مەندان

لە گىشت لايئ مرۆفەكان دەكاتە بېكارە

ھەر بۆيە ژنانئش ۋەك پياۋان

پېكەۋە دەجەنگن:

دوژمنى ھاۋبەشمان سىستى باۋكسالار

ئەوۋى كە بۆ بەرزكردنەۋەى پياۋان

دەخوازئئ ژنان لە گىشت لايئ بېئئتە خوار

بۆيە ئەورپۇكە ديسانەوہ
پېكەوہ دەرۆين بۇ خۇيشاندان؛
كار، كە مافىكى مرؤيە
ئىمە مليۇنان
هەمووان بىكار
ئەوہ ژيان نىيە
ئەوہ پەوا نىيە !

ژيانىكى رەنگين
ئەوہى كە دەپنە ھەمان بىن
سەراپا بىن بەھرەكىشى و سەرمایە و سەرورە
ژيانىكى رەنگين
ئەوہى كە دەپنە ھەمان بىن
ئەوہى كە لە گشت لايىن بۇى دەجەنگين.

كاي

۱۹۹۷ يى جىنيوہرى ۰۶

*****

* پېشتر لە ژمارە (۱) ى گۇفارى ھونەرى 'زېلەمۇ'دا بە ئالمانى بلاكراوہتەوہ و لەسەر بنەمايى سروودى "Bella ciao"دانراوہ.

Mallawa Cwanê *

Jyanêkî rengîn
ewey ke debê heman bê
bê Behrekêşî û Sermaye û Serwerî
Jyanêkî rengîn
ewey ke debê heman bê
ewey henûke le gişt lawe boy decengîn

*****

derrjêyne ser Şeqamekan
bo narrezayî û Xopîşandan
îdî bew corey ke heye, natwanê bmênê,
keme Dewllemendê
herdem dewllemendtir û
Hejaranîş, Milyonê car, hejartir,
îdî roşne mebestman çîye le Jyan !

her boye Jnanîş wek Pyawan
pêkewe decengin;
Dujminî hawbeşman Sîstimî Sermayedare
le pê naw kellekey Paşekewtî Dewllemendan
le gişt layê Mrovekan dekate Bêkare

her boye Jnanîş wek Pyawan
pêkewe decengin;
Dujminî hawbeşman Sîstimî Bawksalar
ewey ke bo berizkirdnewey Pyawan
dexwazê Jnan le gişt layê bênête xwar

boye ewrroke dîsanewe
pêkewe derroyn bo Xopîşandan;
Kar, ke Mafêkî Mroyye
ême Milyonan
hemuwan Bêkar
ewe Jyan nîye
ewe rewa nîye !

Jyanêkî rengîn
ewey ke debê heman bê
serapa bê Behrekêşî û Sermaye û Serwerî
Jyanêkî rengîn
ewey ke debê heman bê
ewey ke le gişt layê boy decengîn.

Kay

06. Januar 1997

*****

* pêştir le Jmare (1)î Govarî huneryî ' Jilemo 'da be Allmanî bllawkrawetewe û leser bnemay
Srûdî " Bella ciao " danrawe.

Xewne yaxîyekan

- ٢٤٠ -

خهونه ياخييه كان

ههستانه وه

من دهمه وئ بمرم
من دهمه وئ ملیاردئ جار بمرم و
له دونیایه کا زیندوو بيمه وه،
که هاوسئیکان به یه ک ناشنا بن و
خه لکیش
گشت رهنگه کانیا ن خوشبوئین.

دهمه وئ له جهانیکا زیندوو بيمه وه
که نه فئین، به نرخى خه نده بئ
پیاوان، نه مرن
ژنان، نه گرین
منالان گشت باوی خویان ناز بکه ن.
دادپه روه ری باخی بئ،
خه لک تئیدا سئوی یه کسان بخون
یه کسان بژین و
یه کسان بمرن.
من دهمه وئ له جهانیکا
هه ستمه وه
که س له جارئک زیاتر نه مرئ

ژاک پریقه ر

*****

* له په رتووی (" همجون کوچه ای بی انتها " ترجمه : احمد شاملو) وه رگبراهه و پئشتر له ژماره (۹) ی پایزی
۱۹۹۹ ی گوڤاری هونری ' زله مو ' دا بلاوکراوه ته وه. لئره دا به که مئک چاکسازی له دارپشتن و رنئوسدا
دوو باره بلاویده که مه وه.

Hestanewe

min demewê bmirm
min demewê Milyardê car bmirm û
le Dunyayeka zîndûbibmewe,
ke Hawsêkan beyek Aşna bin û
Xellkîş
gişt Rengekanyan xuşbiwên.

demewê le Cîhanêka zîndûbibmewe
ke Evîn, be nixî Xende bê
Pyawan, nemrin
Jnan, negrîn
Mnallan gişt Bawkî xoyan nazbken.
Dadperwerî Baxê bê,
Xellk têyda Sêwî yeksan bxon
Yeksan bjîn û
Yeksan bmirm.
min demewê le Cîhanêka
hestmewe
Kes le carêk zyatir nemrê

Jacques Prévert

*****

* le Pertûkî (" Himçun Kuçeyay be înthâ" tircme : Ahmid Şamlu) wergîrawe û pêştir le Jmare (9)î
Payîzî 1999î Govarî hunerîy ' Jîlemo 'da bllawkrawetewe. Lêreda be kemêk çaksazî le Darriştin û
Rênûsda dúbare bllawîdekemewe.

بھینتہ پيشچاو

بھينتہ پيشچاو، ئەگەر چى ويناكردنيشى دژوارە
جھانئ كە تئيدا ھەموو مرؤفئ شاد و بەختيارە
جھانئ كە تئيدا پارە و نەژاد و دەسەلات بەھا نىيە
وہلامى ھاودەنگىيەكان، پؤلىسى دژەشؤرئ نىيە

نە بؤمبى ئەتؤمى ھەيە، نە فرؤكەى جەنگى و ھاودەن
چىدى مندالان، پييان لە سەر مين جيناھيئن
ھەمووان ئازادى ئازادن، ھەمووان بئدەردى بئدەردن
لە رؤژنامەدا ناخوئنيئتەوہ، نەھەنگەكان خؤكوژبيكردبن

جھانئ بھينتہ پيشچاو، بن كينە و باروت
بن ستەم و ملھوپى، بن ترس و تابوت
جھانئ بھينتہ پيشچاو، پر لە خەندە و ئازادى
ليوانليؤو لە گوئ و ماچ، تژى لە چەندبارەى ئاودەدانى

بھينتہ پيشچاو، ئەگەر چى ويناكردنيشى تاوانە
ھەرچەند بە ناوھينانى گەر و پر دەبن لە سورمە
ويناي كە جھانئ، تئيدا زيندان دەبئتە ئەفسانە
جەنگەكانى دونيا گشت، رادەوہستەن بە ئاشتيايانە

كەس سەرورەرى كەس نىيە، خەلكى ھەموو يەكسان
ئىدى پشكى ھەر مرؤفيكە، ھەر دانە گەنجى لە بؤنان
بەبن سنوورو رنڭرئى، نىشتمان واتە سەراپا جھان
بھينتہ پيشچاو، تۆ دەتوانى، ببیتە دەرپرئ ئەم خەونانە

يغما گروپى

Xewne yaxiyekan

- ۲۴۳ -

خەونە ياخييەكان

Bihêne pêşçaw *

bêne Pêşçaw, eger çî wênakirdnîşî dijaware
Cîhanê ke têyda hemû Mrovê şad û bextyare
Cîhanê ke têyda Pare û Nejad û Desellat beha nîye
Wellamî Hawdengîyekan, Polîsî Djeşorrş nîye

ne Bombî Etomî heye, ne Frrokey cengî û Hawen
çîdî Mindallan, Pêyan le ser Mîn cênahêlln
hemuwan Azadî azadin, hemuwan Bêderdî bêderdin
le Rojnama naxwênîte, Nehengekan xokujîkirdbin

Cîhanê bêne Pêşçaw, bê Kîne û Barut
bê Stem û Milhurrî, bê Tris û Tabut
Cîhanê bêne Pêşçaw, pîrr le Xende û Azadî
lêwanlêw le Gull û Maç, tîjî le çendbarey Awedanî

bêne Pêşçaw, eger çî wênakirdnîşî Tawane
herçend be nawhênanî Geru pîrr debê le Surme
wênay ke Cîhanê, têyda Zîndan debête Efsane
Cengekanî dunya gişt, radewestin be Aştîyane

Kes Serwerî Kes nîye, Xellkî hemû Yeksan
îdî Pişkî her Mrovêke, her dane Genmê lebo Nan
bebê Snûr û rêgrîy, Nîştman wate serapa Cîhan
bêne Pêşçaw, to detwanî, bbîte derbrî em Xewnane

Yeghma Gilruîy

ھەر دەرپۇم

دەرپۇمە دوورگەيەك
جېيەك كە خۇر ھەردەم درەخشانە و
مانگ لە بان پشتى دەريا سوارە
كاتىك كە دەرپۇم، ئەوزنجىرانەى لە رۇيشتن دەمگېرنەوہ
فېرپياندەدەم
كاتى ئەوہ ھاتووە، كە گيانم نازادكەم
بەئى ... ھەر دەرپۇم

لەوئى لە كن جۇگەلەيەكى كوئىستانى
خانويەكى بەردىن چىدەكەم و
بە دارى سەرو و كاج و سنەوبەر دەپرازىنمەوہ
باخىك چىدەكەم و
كئىلگەيەك لە گەنمەشانى و
خاكى دايكە زەمىنىش لە نىو دەستانما دەگوشم

ئەرى ... دەرپۇم
بەئى ھەر دەرپۇم
تەنيا بۇ ئەوہى بىمەوہ بەشېك لە سروشت
بەئى دەمەوئى جارېكى دى بەشېكىم لە سروشت

ئەوسا منالانم فېرى ئەوين دەكەم
لەبەرئەوہى ئەرى ھەموو باوكىكە
چونكە ھەموومان بەشېك لە بوونەوهرانى زىندووین و
بە واژە ھەند لەبىركراوہكان قساندەكەم
لەوانە ئەوين و شادى و چاكە
چونكە جەھان تەنيا بە سروودى ئەوين زىندوو و پاكە

ئەرى دەپۇم
ھەردەپۇم و
ئەوانەش دەبنە بەشېك لە سروشت و
بەشبوون لە سروشت بە سەراپای بوونمەوہ هەستېئىدەكەم
دووبارە كاتى،
گەرانەوہ بۇ سروشت ھاتوہ
ئەرى ھەردەپۇم، پۇژى لە پۇژان ھەردەپۇم (پۇژىك ھەر.)

CHRIS DE BURGH

*****

سەرچاوە: [will lyrics](http://www.lyricsforsong.net/artist/chris-de-burgh-lyrics_kkkm.html)

http://www.lyricsforsong.net/artist/chris-de-burgh-lyrics_kkkm.html

her derrom

derrome Dûrgeyek
Cêyek ke Xor herdem drexşane û
Mang le ban Piştî Derya sware
katêk ke derrom, ew Zincîraney le royîştin demgêrnewe
frrêyandedem
katî ewe hatuwe, ke Gyanim azadkem
bellê ... her derrom

lewê le kin Cogeleyekî Kwêstanî
Xanûyekî Berdîn çêdekem û
be Darî Seru û Kac û Snewber deyrrazênmewe
Baxêk çêdekem û
Kêllgeyek le Genmeşanmî û
Xakî Dayke Zemînîş le nêw Destanma deguşm

erê ... derrom
bellê her derrom
tenya bo ewey bibmewe beşêk le Sruşt
bellê demewê carêkî dî beşêkbim le Sruşt

ewsa Mnallanim fêrî Ewîn dekem
leberewey erkî hemû Bawkêke
çunke hemûman beşêk le Bûneweranî zîndûyn û
be Waje hend lebîrkrawekan qsandekem
lewane Ewîn û Şadî û Çake
çunke Cîhan tenya be Srûdî Ewîn Zîndû û Pake

erê derrom
her derrom û
ewaneş debne beşêk le Sruşt û
beşbûn le Sruşt be serapay bûnmewe hestipêdekem
dûbare katî,
gerranewe bo Sruşt hatuwe
erê her derrom, Rojê le Rojan her derrom (Rojêk her ....)

Hellbestî : CiHRIS DE BURGiH

*****

Serçawe : [I will lyrics](#)

http://www.lyricsforsong.net/artist/chris-de-burgh-lyrics_kkkmk.html

رېژەنابە ستم *

ئاخ لە رېژەبە ستم لە جەنگی نویدا
لە کۆتایی جەنگەکانی پېشووی بریتانیا دا
وڵاتیکی تازە هاتە پەیدا بوون
خوێنێکی تازە کەوتە بزووتن
بە لām من چیدی رېژەنابە ستم

منیش بەشی خۆم لە هیندۆسەکانم کوشتوون
لە هەزاران جەنگی جیاوازا
لە وئ بووم لە چاخە گەرۆکەکانا
درۆی زۆرێک لە پیاوانم ژنەوت
مەرگی زۆرێکم بەرچاوکەوت
بە لām من چیدی رېژەنابە ستم

هەمیشە پیرەکان بەرەو جەنگ پامان دەپینچن
هەمیشەش هەر لاوەکان لە نێودەچن
بنواری ئەو هەمووی، ئێمە بە شمشێر و تەفەنگ بە دەسمان هێنا
پێمبۆ هەموو ئەو گشتە ی دەهینا ؟

بۆ دزینی کالیفۆرنیا لە وڵاتی مەکسیکان
لە جەنگێکی نێوخۆی خوێناویدا جەنگیم
بە ئێ تەنانەت برای خۆمم کوشت
هەر وێ چەندانی دیکەش
چیدی رېژەنابە ستم

هېښم برده سهر سه نگره کانی ئالمان
له جه نگرېکدا که کوټایې به گشت جه نگره کان هېنا
ناخ ده بوو ملیوټن مرؤقم کوشتبا
هه نوو که ده یانه ویت دیسانه وه بمبه نه وه
به لام من چیدی رېژه نابه ستم

هه میشه پیره کان به ره و جه نگ پامانده پېچن
هه میشه ش هه ر لاهو کان له نیوده چن
بنواړه نه و هه مووه دی، نیمه به شمشیر و تفه نگ به ده سما هېنا
پېمیلې نه و هه مووه شته ی ده هېنا ؟

بو دوا فه رمان به ئاسمانی یاباندا فریم
چاندنی قارچکی ژه هراوی بیئه ژمار
کاتی سوواتانی شاره کانم دیت
زانیم که خه ریکه فیرده بم
که چیدیکه رېژه نه به ستم

هه ر ئیستا هاواری پابه رانی کارگه ران، کارگه کانی موشه ک داده خه ن
هاواری یه کگرتووی میوه چنان له که ناره کانی کوبا
"ناستی" پیده لېن یا "دژه خونی"
"نهوین" ی پیده لېن یا "هوکار"
به لام من چیدیکه رېژه نابه ستم

Phil Ochs

*****

* رېژه نه به ستن به واتای نه چوونه شه ر و جه نگرین

Rêjenabestim *

ax le rêjebestnim le Cengî nwêda
le kotayî Cengekanî pêşûy Brîtanyada
Wlatêkî taze hate peydabûn
Xwênêkî taze kewte bzûtin
bellam min çîdî rêjenabestim

mnîş beşî xom le Hîndosekanim kuştûn
le hezaran Cengî cyawaza
lewê bûm le Çaxe gerrokekana
Droy zorêk le Pyawanim jnewt
Mergî zorêkim berçawkewt
bellam min çîdî rêjenabestim

hemîşe Pîrekanin berew Ceng ramandepêçin
hemîşeş her Lawekanin lenêwdeçin
binwarre ew hemuwey, ême be Şimşêr û Tfeng bedesmanhêna
pêmbllê hemû ew giştêy dehêna ?

bo dzînî Kalîfornya le Wlatî Meksîkan
le Cengêkî nêwxoy xwênawîda cengîm
bellê tenanet Bray xomim kuşt
herwa çendanî dîkeş
çîdî rêjenabestim

hêrşim birde ser Sengerekanî Allman
le Cengêkda ke kotayî begşit Cengekan hêna
ax debû Milyonê Mrovim kuştba
henûke deyanewêt dîsanewe bimbenewe
bellam min çîdî rêjenabestim

hemîşe Pîrekanin berew Ceng ramandepêçin
hemîşeş her Lawekanin lenêwdeçin
binwarre ew hemuwey, ême be Şimşêr û Tfeng bedesmanhêna
pêmbllê hemû ew giştay dehêna ?

bo dwa ferman be Asmanî Yabanda frîm
çandinî Qarçikî jehrawî bêejmar
katê sûtanî Şarekanim dît
zanîm xerîke fêrdebim
ke çîdîke rêjenebestim

her êsta Hawarî Raberanî Kargeran, Kargekanî Muşek dadexen
Hawarî Yekgirtûy Mîweçnan le Kenarekanî Kuba
"Aştî" pêdellên ya " Djexunî"
"Ewîn"î pêdellên ya "Hokar"
bellam min çîdîke rêje nabestim

Phil Ochis

*****

* rêjenebestin be watay neçûne Şerr û cengîn

سرودى جهنگ *

من نيمه
سرودىك بۇ جهنگ،
نه ولات و
نه سەرۆككۆمار
بېجگه له له شكړئ كه ده خوازئ له پېناو نه وين
دژى ياساى پاره بجهنگى، هيچ له شكړىكم نيه
من هيچ كه سيكم نيه بۇ به مره كيشى و
سامانكيشم بۇ چيكردى هه ژمارى بانكى نيه
من نيشتمانم نيه بۇ وه ستانه وه دژى هه ژاران
كه له هه موو لايه كي جيھانه وه دېن
ئەگەر خوازىارين پيگه وه برسپيه تى له نيوبه رين
به خيړين
دانيشتوانى جيھان،
تيكوشه رانى جيھانيكى بيسنور

*****

خوپنه رى هيژا، به داخه وه ناوى نووسه رى فارسى زمانى ئەم هونراوهى " " م بۇ نه دؤزرايه وه و له بيريشمته ماوه
كه له روپه رى چ هاوه ئيكي فهيسبووك وهرمگرتووه.

Srûdî Ceng*

min nîme
Srûdêk bo Ceng,
ne Wllat û
ne Serokkomar
bêcge le Leşkirê ke dexwazê lepênaw Ewîn
djî Yasay Pare bcengê, hîç Leşkirêkim nîye
min hîç Kesêkim nîye bo behrekêşî û
Samanêkîşm bo çêkirdnî Hejmarî Bankî nîye
min Nîştmanim nîye bo westanewe djî Hejaranê
ke le hemû layekî Cîhanewe dên
eger xwazyarîn pêkewe Birsîyetî lenêwberîn
bexêrbên
Danîştwanî Cîhan,
Têkoşeranî Cîhanêkî bêsnûr

*****

Xwênerî hêja, bedaxewe Nawî Nûserî Farsîzmanî em Honraweyem bo nedozrayewe û
lebîrîşimnemawe ke le Rûperrî çî Hawellêkî Feyisbûk werimgirtuwe.

دلۆپەي ھۆش

تۆ ھەر خەرىكى
" مارەپىن ... " بە و
لە بۇ داڭىركردنى جەستەم
بە سەماي نەزانىت
شاپاشى دونيا كە ..
بەلام من
لە نەوھى ئەو ھەوايەم
كە بە سېوئ
بەمەشتى
بە رووى خوادا
دادايەوھ
من كە نەمەوئت،
مىزى ھىچ خوايەك ناتوانن
مەستى من
لە تۆ
مارە بكا

سین ميم

Dllopey Hoş

to her xerîkî
" marebrîn ..." be û
le bo dagîrkirdnî Cestem
be Semay nezanît
şabaşî Dunya ke ..
bellam min
le Newey ew Hewa'yem
ke be Sêwê
Beheştî
be Rûy Xwa'da
dadayewe
min ke nemewêt,
Hêzî hîç Xwayek natwanê
Hestî min
le to
mare bka

Sîn Mîm

من خزمی هەر مرۆفێکم، که نه خهنجهر له ژێر باسکیدا دهشاردبێتهوه، نه برۆکانی بهیهکدا دهداث و نه بزهی فیلیکه بۆ دزینی رهنج و سهپهناى کهسانی دیکه. من لوڤم، بلوجم، کوردم، فارسم، فارسیکی تورکزمان، من ئەفریکاییم، ئۆروپاییم، ئوسترالیم، ئەمەریکاییم، ئاسیاییم، رەشیپێستم، زەردیپێستم، سوورپێستم، سپیپێشم، که نهک ته نیا له تهک خۆم و کهسانی دیکه گرفتم نییه، بهلکو به بێ بوونی .... کهسانی دیکه، ترسی مردن له ژێر پێستمدا ههستییدهکه. من مرۆفێکم له نیوان مرۆفهکانی دیکه، له سههر گۆی پیرۆزی زه مین، که به بێ له ئارادا بوونی ئەوانه ی دیکه واتایه کی نییه. پێمخۆشه هۆنراوه زورنا بێت نهک لایه لایه.

ئەحمەد شاملو

Min xizmî her mrovêkim, ke ne xencer le jêr baskîda deşardibêtewe, ne brrokanî beyekda dedat û ne bzey fêllêke bo dzînî renc û serpenay kesanî dîke. Min lurrm, blucim, kurdim, farsim, farsêkî turkizman, min efrîkayîm, orupayîm, ustralîm, emerîkayîm, asyayîm, reşpêstim, zerdipêstim, sûrpêstim, spîpêşm, ke nek tenya letek xom û kesanî dîke griftim nîye, bellku bebê bûnî .... Kesanî dîke, tirsî mirdin le jêr pêstimda hestipêdekem.

Min mrovêkim le nêwan mrovekanî dîke, leser goy pîrozî zemîn, ke bebê learadabûnî ewaney dîke watayekî nîye. Pêmxoşe honrawe zurrna bêt nek layelaye.

Ehmed şamlu

پابوون

كۆركۆرانە

دەستى بەسەرزەمىنا خشان

شەمچەيەكى دۆزىيەوۈ

شەمچەيىك داگىرسا

گۆشپيەك لە تارىكى رۆشنىوۈوۈ

كەسى دوۈم لە گۆشەيەكى رۆشنى، گۆگىردى دۆزىيەوۈ

شەمچەيىكى دىكە داگىرسا

چەندىن گۆشە رۆشنىوۈوۈ

كەسى سىيەم

كەسى چوارەم

چەندىن كەس مەشخەئىيان بە دى تارىكىيەوۈ نا

رۆشنىاي، رۇخساركانى دەرخت

دەربازەيەكى گەرە لە تارىكىيا دەرکەوت

گشت رۇخسارەكان

گشت مەشخەئەكان بەرەو دەربازەكە مەنگاويان نا

مەنگاۈگەلى دىنيا

لە گۆشە تارىكەكانا باياندايەوۈ

گۆشەكانى دىكە ھاتنەدەنگ

تارىكى كەوتە تياچوون

دەربازەيەك بە روى شارددا كرايەوۈ

شەقامى پىر لە رۇخسارە تارىكەكان بىنرا

كەسپك كە كۆركۆرانە دەستى بەسەر زەمىنا دەگپرا
بە چاوانى بېدارەوۈ مەنگاۋى دەنا
مستەكانى گرمۆلە كردبوون
كەسپك كە كۆركۆرانە دەستى بەسەر زەمىنا دەگپرا
مەزاران پوخسارى بېدارلە پشت سەرىيەوۈ بوون
مەزاران مست گرمۆلە بووبوون
تارىكى كەوتە تياچوون

عەلى پەسوئى
و. مەژىن

*****

سەرچاۋەى لىۋەرگىراۋ : فەيسبووك

Rabûn

Kor Korane

Destî beser Zemîna xşan

Şemçeyekî dozîyewe

Şemçeyêk dagîrsa

Goşîyek le tarîkî roşnbuwewe

Kesî duwem le Goşeyekî roşn, Gogridî dozîyewe

Şemçeyêkî dîke dagîrsa

çendîn Goşe roşnbûnewe

Kesî sêyem

Kesî çwarem

çendîn Kes Meşxellyan be Dllî tarîkîyewe na

roşnayî, Ruxsarkanî derxist

Derbazeyekî gewre le tarîkya derkewt

gişt Ruxsarekan

gişt Meşxellekan berew Derbazeke hengawyan na

Hengawgelî dillnya

le Goşe tarîkekana bayandayewe

Goşekanî dîke hatnedeng

Tarîkî kewte tyaçûn

Derbazeyek be rûy Şarda krayewe

Şeqamî pîrr le Ruxsare tarîkekan bînra

Kesêk ke Kor Korane destî beser Zemîna degêrra
be Çawanî bêdarewe hengawî dena
Mistekanî girmolle kirdbûn
Kesêk ke Kor Korane destî beser Zemîna degêrra
hezaran Ruxsarî bêdar le pişt Serîyewe bûn
hezaran Mist girmolle bûbûn
Tarîkî kewte tyaçûn

'Elî Resullî
Wergêrranî : Hejên

*****

Serçawey lêwergîraw : Facbook

نازادی

لهسه ر په راوه کانی فیرگه م

لهسه رمیز و دره ختان

لهسه ر لم و لهسه ر به فر

ناوت دهنووسم

لهسه ر گشت په رپه خویندراوه کان

لهسه ر لاپه رپه سپیبه کان

لهسه ر به رد و خوین و کاخه زیا خوڼله میښ

ناوت دهنووسم

لهسه ر وینه زیرینه کان

لهسه ر چه کی جه نگاوه ران

لهسه ر تاجی پاشایان

ناوت دهنووسم

له دارستان و له بیابان

لهسه ر هیلانه و پووشه لان

لهسه ر دهنگدانه وهی مندالیم

ناوت دهنووسم

لهسه ر سه رنجراکیشی شهوان

لهسه ر نانی سچی پوژان

لهسه ر وهرزی بووکان

ناوت دهنووسم

لهسه ر گشت جله شینه کانم

لهسه ر خوړی نیوگومه مه نکه کان

لهسه تريفه‌ی مانگی نيو ده‌رياچه‌کان
ناوت دهنووسم

لهسه کيئلگه‌کانی ناسۆ
لهسه بائی بائندان
لهسه سيپه‌ری په‌روانه‌ی ئاشان
ناوت دهنووسم

له رووی گشت سرروه‌یه‌کی به‌ره‌به‌یان
لهسه ده‌ریا و لهسه به‌له‌مان
لهسه کيوانی شه‌یدا
ناوت دهنووسم

لهسه نه‌رمی هه‌وران
لهسه دلۆپه‌ی زریان
له رووی تیره‌بارانی ناسامان
ناوت دهنووسم

لهسه شیوه‌ دره‌وشاوه‌کان
لهسه زه‌نگی په‌نگه‌کان
لهسه جه‌سته‌ی راستی
ناوت دهنووسم

لهسه بیداری په‌وته‌کان
لهسه رینگه‌ جه‌نجاله‌کان
له مه‌یدانه‌ قه‌ره‌باڵخه‌کان
ناوت دهنووسم

لهسه ر چراهه ك كه ههئده بئ
لهسه ر چراهه ك كه خاموشده بئ
لهسه ر به لگه كه له كبووه كانم
ناوت دهنووسم

لهسه ر ميوه ي دووله تڪراو
لهسه ر ئاوئنه و ژورره كه م
لهسه ر چه رچه في چرپا خالييه كه م
ناوت دهنووسم

لهسه ر سه گه نهوسن و نه رمؤله كه م
لهسه ر گوئچكه قيته كانى
لهسه ر لاقه له رزؤكه كانى
ناوت دهنووسم

لهسه ر شيبانى دهرگه كه م
لهسه ر شته ناشناكان
لهسه ر بليسه ي ناگرى پيرؤز
ناوت دهنووسم

لهسه ر گشت جهسته به خشر اوه كان
لهسه ر نيوچه وانى هاوه لان
لهسه ر گشت دهستىكى ناره زوومه ند
ناوت دهنووسم

لهسه ر كلاورؤژنه ي سه رسورپهينه ران
لهسه ر ليوه له باره كان
ويپراى ئه وهش له بان بيده ننگى
ناوت دهنووسم

لەسەر سەرپەنای وێرانبووم
لەسەر پۆشنای تیکچووم
لەسەر دیوارەکانی وەرسبوونم
ناوت دەنووسم

لەسەر نادیارى نەخوازراو
لەسەر تەنیاى جلك دامالراو
لە بان مەنگاوەکانى مەرگ
ناوت دەنووسم

لەسەر گەرانهووی تەندروستی
لەسەر لەنیوچوونی مەترسی
لەسەر هیواى بێ یاداوهری
ناوت دەنووسم

بە هێزی یەك واژە
ژیانم دەستپێدەكەم
من بۆ ناسینی تۆ لەداىكبووم
بۆ ئەووی ناوتینیم
ئازادى

پۆل ئیلوار

مۆنراوە و راستى، ١٩٤٢

*****

وەرگێردراو لە ئینگلیزییەوه

Azadî

leser Perrawekanî Fêrgem

leser Mêz û Drextan

leser Lim û leser Befr

Nawt denûsim

leser gişt Perre xwêndrawekan

leser Laperre spîyekan

leser Berd û Xwên û Kaxez ya Xollemêş

Nawt denûsim

leser Wêne zêrrînekan

leser Çekî Cengaweran

leser Tacî Paşayan

Nawt denûsim

le Daristan û le Byaban

leser Hêllane û leser Pûşellan

leser dengdanewey Mindallêm

Nawt denûsim

leser sernicrakkêşîy Şewan

leser Nanî spî Rojan

leser Werzî Bûkan

Nawt denûsim

leser gişt Cle Şînekanim

leser Xorî nêw Gome mengekan

leser Trîfey Mangî nêw Deryaçekan

Nawt denûsim

leser Kêllgekanî Aso

leser Ballî Ballindan

leser Sêberî Perwaney Aşan

Nawt denûsim

le rûy gişt Srweyekî Berebeyan

leser Derya û leser Beleman

leser Kêwanî şeyda

Nawt denûsim

leser nermî Hewran

leser Dîlopey Ziryar

le rûy tîre Baranî nasaman

Nawt denûsim

leser Şêwe drewşawekan

leser Zengî Rengekan

leser Cestey rastî

Nawt denûsim

leser bêdarîy Rewtekan

leser Rêge cencallekan

le Meydane qereballxekan

Nawt denûsim

leser Çrayek ke helldebê
leser Çrayek ke xamoşdebê
leser Bellge kellekbuwekanim
Nawt denûsim

leser Mîwey dûletkraw
leser Awêne û Jûrekem
leser Çerçefî Çirpa xallîyekem
Nawt denûsim

leser Sege newsin û nermollekem
leser Gwêçke qîtekanî
leser Laqe lerzokekanî
Nawt denûsim

leser Şîpanî Dergekem
leser Şte aşnakan
leser Bllêsey Agrî pîroz
Nawt denûsim

leser gişt Ceste bexişrawekan
leser Nêwçewanî Hawellan
leser gişt Destêkî arezûmend
Nawt denûsim

leser Kllawrojney sersûrrhêneran
leser Lêwe lebarekan
Wêrray eweş le ban Bêdengî
Nawt denûsim

leser Serpenay wêranbûm
leser Roşnayî têkçûm
leser Dîwarekanî wersibûnim
Nawt denûsim

leser Nadyarîy nexwazraw
leser Tenyayî Cilk damallrrow
le ban Hengawekanî Merg
Nawt denûsim

leser gerranewey Tendrustî
leser lenêwçûnî Metrisî
leser Hîway bê Yadawerî
Nawt denûsim

Be Hêzî yek Waje
Jyanim destipêdekem
min bo nasînî to ledaykbûm
Bo ewey nawtibnêem
Azadî

Pol êlwar
Honrawe û Rastî, 1942

*****

wergêrrdraw le Îngilîzîyewe

ھېچ لەدەستنادەين

لە مەينەتئاواكەى منەوہ
تا گوندە لەبىركراوہكەى تۆ
مەمووان مەمان بارمان مەيە
لە گشت لاين شۆرش بەرپۆھيە
ئەم دونيايە بۆ نيمە پەنايەك نەبوو
كارى گونجاو و بۆيودەرمان نەبوو
لە كۆشكاندا لەدايكنەبووين
لە پاشكەوتى بابمان بەمەرەمەندنەبووين

لانەوازان ، بيكاران ، كرىكاران
جوتياران ، كۆچەران ، بيمۆلەتان
سەرورەران دەخوازن تىكدەن ريزمان
بەئى ئەوان گەيشتن بە ئامانجيان
بەوہى مەركەس لە خەمى خۆيدا بوو
سيستەمى ئەوان لە پەرەسەندندا بوو
بەلام ئەو رۆژەى كە كۆيلە رادەبن
سەرورەرى لە سەدا يەكيش لەنيودەچئ

كۆرس :

ھېچ لەدەستنادەين، ھېچ نييە لەدەستى بدەين
ھېچ لەدەستناچئ، ھېچ لەدەستنادەين
ھېچ لەدەستنادەين
ھېچ لەدەستنادەين
ھېچ لەدەستناچئ، ھېچ لەدەستنادەين

ئەوان لەبارەى يەكسانىيەو دەوان
ئىمەش بېرومانپىكىردن وەك گەمژان
پىكەنىنم بە "دېمۆكراسى" دى
ئەگەر توانانى ئىمە ھەر بۇ ئەو بە
ھاوسەنگى دەنگدانمان پراگرتىي
لە بەرامبەر ياساى بازارا،
بەداخەو ھاوولاتىيانى ئازىز، ئىمە فرىودراوین
دزى فرۇشتى فرۆكەپىك، مافەكان مرؤف چىن
لە بنەرەتا تەنیا ياساىەكى سادە ھەيە
فرۇشى زياتر لەپىناو فرۇشتى زياتر
كۆمار رۈوسى پراپەوى دىكتاتورانە
بەردەوام بېروا بە گوتارىيان دەكرى،
فرىودەرن بۇ ئىمە ئەم رابەرانە

كۆرس :

ھىچ لەدەستنادەين، ھىچ نىيە لەدەستى بدەين
ھىچ لەدەستناچى، ھىچ لەدەستنادەين
ھىچ لەدەستنادەين
ھىچ لەدەستنادەين
ھىچ لەدەستناچى، ھىچ لەدەستنادەين

زۇر گەمژانە و رۇتىنە
كە لەمەر ئاشتى و براپەتى بدوئىن
كاتى لانەوازان لەسەر شۆستەكان گىياندەدەن
كاتىك كۆچەرانى بە مۇلەت پراودەكەين
كە پاروونانق بۇ پىرۆلىتېرەكان فرىندەدەين
سەراپاى مېژوو ھەولېكە بۇ ھىور كىردنەو ھەيان

تاكو په خه ی خاوه نكارانی ملیونیر نه گرن
زور گرن گن بۇ كۆمه لگه مان
زور سه یر ده پار تیزین، دهوله مەندان و دهسه لاتدارانمان
نکوژی لیناکرئ، که نهوان ده توانن
ته نانهت بینه هاوه ئی سه رۆک کۆمار
هاو پیا نی ئازیز، دهنگده ران،
هاوشاریانی ئازیز به کار به ران
زهنگی داچله کان لیدراوه
تا ژمیره ره کان بگی پینه وه دواوه

تا خه بات هه ی، هیواش هه یه
تا ئه رکی ژبانمان هه ی، خه باتیش هه یه
تا خه بات بکه ی، که واته هه ی
له کاتیکا راوه ستاوانه هه ی،
له خوینمانا هروژمه ده کا، ئاره زووی سه رکه فتن
هه نووکه ده زانیت، بۆچی ئیمه ده جه نگی
ئامانجی ئیمه له خه ونیک فره تره
دونیا به کی دیکه، هه لژیر نییه

*****

وه رگی پدراو له ئینگلیزی به وه

سه رچاوه : www.thebrainpolice.blogspot.com/2012/03/on-lache-rien.html

Hîç ledestnadeyn

le Meynetawakey mnewe
ta Gunde lebîrkrawekey to
hemuwan heman Barman heyê
le gîşt layê Şorrş berrêweye
em Dunyaye bo ême Penayek nebû
Karî guncaw û bjêwderman nebû
le Koşkanda ledayknebyn
le Paşkewtî Babman behremendnebyn

Lanewazan , Bêkaran , Krêkaran
Cutyaran , Koçeran , Bêmolletan
Serweran dexwazn têkden Rîzman
bellê ewan geyîştin be Amancyan
bewey her Kes le Xemî xoyda bû
Sîstemî ewan le peresendinda bû
bellam ew Rojey ke Koyle radebê
Serwerî le Seda yekîş lenêwdeçê

Kors :

hîç ledestnadeyn, hîç nîye ledestî bdeyn
hîç ledestnaçê, hîç ledestnadeyn
hîç ledestnadeyn
hîç ledestnadeyn
hîç ledestnaçê, hîç ledestnadeyn

ewan lebarey Yeksanîyewe dwan
êmeş birwamanpêkirdin wek Gemjan
Pêkenînim be "Dêmkraî" dê
eger Twananî ême her bo ewe bê
Hawsengî Dengdanman ragirtbê
le beramber Yasay Bazara,
bedaxewe Hawullatyanî azîz, ême frîwdrawîn
djî froştinî Frrokeyêk, Mafekan Mrov çîn
le bnerreta tenya Yasayekî sade heye
froşî zyatir lepênaw froştinî zyatir
Komar Rûspî Rarrewî Dîktatorane
berdewam Birrwa be Gutaryan dekrê,
frîwdern bo ême em Raberane

Kors :

hîç ledestnadeyn, hîç nîye ledestî bdeyn
hîç ledestnaçê, hîç ledestnadeyn
hîç ledestnadeyn
hîç ledestnadeyn
hîç ledestnaçê, hîç ledestnadeyn

zor gemjane û rotîne
ke lemerr Aştî û Brayetî bidwêyn
katê Lanewazan Leser Şostekan gyandeden
katêk Koçeranî bê Mollet rawdekeyn
ke Paruwenanê bo Prolîtêrekan frîdedeyn
serapay Mêjû Hewllêke bo hêwîkirdneweyan

taku Yexey Xawenkaranî milyonêr negrin
zor gringîn bo Komellgeman
zor seyr deparêzrên, Dewllemendan û Desellatdaranman
nkollî lînakrê, ke ewan detwanin
tenanet bibne Hawellî Serokkomar
Hawrrêyanî azîz , Dengderan,
Hawşaryanî azîz Bekarberan
Zengî daçllekan lêdrawe
ta Jmêrerekan bgêrînewe dwawe

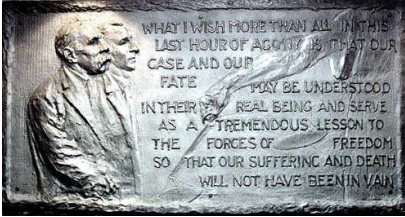
ta Xebat hebê , Hîwaş heye
ta Erkî Jyanman hebê, Xebatîş heye
ta Xebat bkeyn, kewate heyn
le katêka Rawestawane heyn,
le Xwênmana hrujimdeka, Arezûy serkeftin
henûke dezanît, boçî ême decengîn
Amancî ême le Xewnêk fretre
Dunyayekî dîke, Hellbijêr niye

*****

wergêrrdraw le Îngilîzîyewe

Serçawe : www.thebrainpolice.blogspot.com/2012/03/on-lache-rien.html

هەلبەستى "ساكۆ Sacco و فانزېتى Vanzetti"

بەئى بابە من زىندانىم
مەترسە لە گۆرەنەوهى تاوانم
تاوانى خۆشويستى بېزراوان
تەنيا بېدەنگى نەنگىيە

هەنووكە پېندەلېم چ شتېك دژى ئېمەيه
جادوويهك كه بەردەوامى چەندان سەدەيه
بەنيو سالاندا گوزەر كه، ئەوسا دەزانی
چ شتېكه سەراپای مېژووی رەشكرديه
ياسا له دژى ئېمەيه
بەخۆبى و ملهوپى بېسنوورى و دەسەلاتيهوه
ياسا دژى ئېمەيه !

پۆليس دەزان، چۆن له كهسېك
تاوانباريا بېتاوان چيېكا
هېزى پۆليس دژى ئېمەيه
درۆيهكى بېشەرمانهيه، كه ئەوان بليين
چيدى زېر وەرناگرين
دەسەلاتى زېر دژى ئېمە
دژى ئېمەيه كينهى نەژادى
پاستيهكى ناشكرايه، كه ئېمە هەژارين

بابەى بەرپز، من زىندانىم
شەرمەكه له گوتنى تاوانم
تاوانى ئەوين و هاوېشتى
تەنيا بېدەنگى نەنگىيە

ئەوۋى ھەمە، خۆشەۋىستىمە و يىتاۋانى
كرىكاران و ھەزاران
لە پىناۋ ئەمانەدا مانەۋە و بەھىزىم
ھىۋايەكن بۆ من
ياخىبوون و شۆرش پىۋىستىيان بە دۇلار نىيە
لەبرى ئەۋە پىۋىستىيان
بە وىناندىنى ناسۇرى و رۇشناپى و ئەۋىن و
خەمخۇرى ھەموو مرۇفەكان ھەيە
تۆ ھەرگىز نادىزى و ھەرگىز ناكوزى
تۆ بەشىكى لە ھىۋا و ژيان
شۆرش لە كەسىكەۋە بۆ كەسىكى دىكە
لە دىكەۋە بۆ دىيىكى دىكە دىت و دەجى
كاتى كە تەماشى ھەسارەكان دەكەم، دەركدەكەم
كە ئىمە منالانى ژيانىن و
مردنىش شتىكى گچكە

دانانى: Joan Baez

*****

ئەم گۇرانىيە بەشى دوۋەمى ھەلبەستەكەى Joan Baez . THE BALLAD OF SACCO AND VANZETTI, .

Lyrics by Joan Baez, Music by Ennio Morricone, 1971, 1978 Edizioni Musicali RCA, S.p.A. (ASCAP)

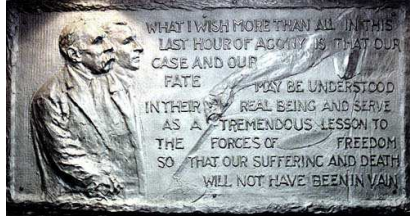
Xewne yaxiyekan

- ۲۷۷ -

خەۋنە ياخىيەكان

Hellbestî "sako Sacco û vanzêtî Vanzetti"

bellê Babe min Zîndanîm
metirse le gêrranewey Tawanim
Tawanî xoşuyistnî Bêzrawan
tenya bêdengî nengîye

henûke pêtdellêm çi ştêk djî êmeye
Cadûyek ke berdewamî çendan sedeye
benêw Sallanda guzer ke, ewsa dezanî
çi ştêke serapay mêjûy reşkirdye
Yasa le djî êmeye
bexoyî û milhurrîy bêsnûrî û desellatîyewe
Yasa djî êmeye !
Polîs dezanê, çon le Kesêk
Tawanbar ya Bêtawan çêbka
Hêzî Polîs djî êmeye
Droyekî bêşermaneye, ke ewan blîên
çîdî Zêrr wernagrîn
Desellatî Zêrr djî ême
Djî êmeye kîney Nejadî
Rastîyekî aşkraye, ke ême hejarîn

Babey berrêz, min zîndanîm
şerimmeke le gutnî Tawanim
Tawanî Ewîn û Hawpiştî
Tenya bêdengî nengîye

ewey heme, Xoşewîstîme û Bêtawanî
Krêkaran û Hejaran
le pê naw emaneda manewe û behêzîm
Hîwayekin bo min
Yaxîbûn û Şorrş pêwîstyan be Dolar nîye
lebrî ewe pêwîstyan
be wênanandinî Nasorî û Roşnayî û Ewîn û
Xemxorî hemû Mrovekan heye
to hergîz nadzî û hergîz nakujî
to beşêkî le Hîwa û Jyan
Şorrş le Kesêkewe bo Kesêkî dîke
le Dllêkewe bo Dllêkî dîke dêt û deçê
katê ke temaşay Hesarekan dekem, peypêdebem
ke ême Mnallanî Jyanîn û
Mirdnîş Ştêkî giçkeye

Dananî: Joan Baez

*****

Em gorranîye beşî duwemî hellbestekey tyaçûn

من وەك فيركارىك دەمىنمەوۈە تۇش وەك زىندانەوان^۱

۱۷ ئايارى ۲۰۱۰

زىوس، خوای خوایان فەرمانىدا تاكو پرمىتېئوس^۱ سەرپىچىگەر زىندانىبىكەن و بەم جۆرە بوو، بەسەرھاتى من و تۆلپەرەو دەستىپىكرد.

تۆ بوويتە مىراتگرى زىندانەوانانى زىوس، تاكو رۆژانە بىيتە پاسەوانى نەوہىەك لە نەوہكانى خۆرەتا و رۆشى، زىندان بۆ من و تۆ، دوو واتاى جىاوازی لە خۆگرت. دوو كەس، لە دوو دىوى دىوارىك بە دەرگەيەكى ئاسنىن و رۆژنەيەكى گچكە تىيدا، تۆ لە دەرەوہى ژوروى زىندان و من لە نىويدا.

هەنووكە باشترە، كە يەكدى باشتر بناسىن

من فيركارم ... نا نا....

من فيريارى [قوتابى] 'سەمەدى بېرەنگى 'م، ئەوہى كە «دوژمنى خويپىز» و «قالاۋەكان» و «گچكە ماسى رەش» نووسى، تاكو هەمووان فيرى بزوتتن بكات. دەيناسى؟ دەزانم كە نايناسى.

من فيريارى بەردەستى 'خانەلى 'م، ئەو فيركارەى كە فيرىكردين چۆن نىگارى خۆر لەسەر تەختەپەشەى پۆلەكەمان بكيشىن، تاكو رۆشنايىبەكەى شەمشەمە كوپرەكان راوبنىت.

دەزانى ئەو كى بوو؟

من هاوكارى 'بەھمەنى عىزەتى 'م، پىاۋىك كە هەمىشە بۆنى بارانى لىدەھات و مرۆفەك و هيشتاكە خەلكى كرماشان و دىھاتەكانى لەتەك يەكەمىن پايىزە-باران ئەويان بىردەكە وپتەوہ، نەرى بەراست دەزانى ئەو كى بوو؟ دەزانم كە نازانى.^۲

من فيركارم، لە فيريارانمەوہ خەندە و پرسیاركردىم لە بۆماوہتەوہ.

هەنووكە كە منت ناسى، تۇش لە بارەى خۆتەوہ بدوئ، هاوكارەكانت كى بوون، توندوتىژى و

نەفرەتتە لە چ كەسكەوه لەبۆ ماووتەوه، دەستبەند و پېيەندەكانت (زنجېرەكانت) لە چ كەسكەوه بۆ بەجېماون؟ لە سىياچالەكانى زوحاكەوه؟

لە بارەى خۆتەوه بدوئ، تۆكئ؟ بەس من لە دەسبەند و زنجير و شەلاق، لە دىوارە پتەوهكانى ژوورى ۲۰۹، لە چاوه ئەلەكترۇنيەكانى زىندان، لە دەرگە پتەوهكانى مەترسىنە، چىدىكە هىچ ترسك ئە مندا دروستناكەن. تورپ مەبە، هاوار مەكە، بە مشتەكۆلە بەسەر دلمدا مەكئشە، كە بۆچى سەرم بەرز رادەگرم، داستانى مشتەكۆلەى تۆ و سەرى ژنە زىندانىيەكەم لە يادە.

لە من مەدە، كە بۆچى گۆرانى دەلئيم، من كوردم، باوايانى من ئەويندارىيان، دەرەدەكانىيان، خەباتيان و بوونيان لە گۆرانى و سروودەكاندا بۆ من بە يادگارى بەجئليشتوو. من دەبئت بئژم و تۆ بىيىستى. تۆ دەبئت گۆئ لە گۆرانىيەكەم بگىرى، دەزانم كە نازارت دەدات.

من وەبەر كوتەكان مەدە، كە لە كاتى بەرپرؤيشتندا دەنگى پئىيەكانم دئت، ئاخىر داىكم فئيركردووم، كە بە هەنگاوهكانم لەتەك زەمىندا بدوئيم، لە نئوان من و زەمىندا پەيمان و پەيوەندىيەك هەيە، كە زەمىن پر لە جوانى و پر لە خەندە بكەم. دەى كەواتە بئئلە با بەرپرندا برؤم، بئئلە با دەنگى پئيم بىيىسترت، بئئلە زەمىن بزائئت، كە من هئىشتا زىندوو و هىوادارم.

پئينووس و كاخەز لە من ياساخ مەكە، دەمەوئت بۆ مندلائى سەرزەمىنم لايە لايە بئۆنمەوه، لئوانلئو لە هىوا، پر لە داستانى سەمەد و ژيانى، خانەلى و ئارەزووهكانى، لە عىزەتى و فئيريارانى، دەمەوئت بنووسم، دەمەوئت لەتەك خەلك بدوئيم، لە نئو بەندىگە (سلول)كەمەوه، لئزەوه، تئدەگەى جى دەلئيم؟ دەزانم فئيرانكردوى ركت لە رؤشنائى و جوانىيەكان و لە مەز و بىركردنەوه بئت.

بەلام مەترسە وەرە نئو بەندىگەكەوه، ميوانى خوانى گچكە و شرى من بە، بىينە من چۆن هەموو شەوئك فئيريارەكانم ميوانىدەكەم، چۆن چىرؤكئان بۆ دەكئرمەوه، بەلام تۆ مۆلەتت نىيە، كە بىينى، تۆ مۆلەتت نىيە، كە بىيىستت، تۆ دەبئت ئەويندار بىت، دەبئت مرؤف بىت، دەبئت لەم دىوى دەربازەكەوه بىت، تاكو تئبىگەيت، كە جى دەلئيم.

تەماشای من بکه، تا بزانی جیاوازی من و تۆ له چیدایه، من هه موو رۆژێك له سهر دیوارى به ندىگه كه م، ده ستانى دلداره كه م، چاوه جوانه كانى نىگارد كه شى م، په نجه كانى له نىو ده ست ده گرم و گهرمى ژيان له دهسته كانىدا و چاوه پروانى و شه يدایى له چاوانىدا ده خو ئىنمه وه، به لام تۆ هه موو رۆژێك به كو ته كه كه ی ده ست، په نجه هه لكو ئراو و كى شراوه كانى سهر دیواره كه ده شكى و چاوانى چاوه پروانى نه و در ده هینى و دیواره كه ره شه ده كه ی ته وه.

دونىای تۆ هه مى شه تارىكى و زىندان ده بى ت و "هه ستى رۆشناى" نازار تده دات، من چه ند مانگى كه چاوم چاوه رۆى دى تى ناسمانى كى پر نه ستى ره یه. پر له نه ستى ره یا خى به كان، كه له تارىكىدا له م سهرى ناسمانه وه بۆ نه و سهرى ناسمان ده ك شى ن و سنى تارىكى به رۆشناى شه قده كه ن. به لام تۆ سالانى كه له تارىكىدا ده ژى ت، شه وى تۆ بن نه ستى ره یه، ده زانى ناسمانى بن نه ستى ره چ واتایه كى هه یه؟ ناسمانى هه مى شه شه و، چ واتایه كى هه یه؟

نه م جار كه گه رامه وه ژوورى ۲۰۹، وه ره نىو به ندىگه كه م، من كو مه لى ك ناره زوون بۆ تۆ هه ن، نه ك له ره نگی نزا كانى تۆ، كه سه راپا ناگرن و ترس له دۆزه خ، ناره زووه كانى من پر له هى وا و خه نده و نه وى ن. وه ره نىو به ندىگه كه م تا كو نه یى دوا خه نده ی «عیزه تى» ت له به رده م سى داره پى بلى م، ده زانم كه دووباره هه ر ده بمه وه به به ندى به كه ی به ندىگه ی ۲۰۹، له بارى كدا كه تۆ به ته واوى بوونى پر كى نه ته وه به سه رمدا ده گو رى تى و من هى شتا كه دلم بۆ تۆ و دونىا به كى هى چ، كه له ده ورت دروستكراوه، ده سووتى ت. من له بارى كدا ده گه رپمه وه، كه فى ركارم و هى شتا كه خه نده ی منالانى نى شتمان ه كه م به سه ر لى و مه وه یه.

فى ركارى سزادراو به سى داره، فه رزادى كه مانگه ر

به ندىگه ی نه خو شانى (واگى ر و چركى) زىندانى پر جابى شارى كه ره ج ۱۳۸۷/۱۰/۲۷

*****

۱. چه ند كه س له پاسه وانانى به ندىگه ی ۲۰۹ (به پى نجه وانه ی لى كو ئه ره كانه وه كه نه م جار نازارى ننه دام) له سه ر نه وه ی كه له با به تى به ندىگه ی ۲۰۹، نه وانم به خى و ناو بر دى بوو، درنانه دامى انه به ر كو ته ك و جى نو باران و سو كایه تى.

۲. به همهنى عى زه تى فى ركارى ك بوو، كه له سه ره تى شۆرشدا (مه به ست شۆرشى ۱۹۷۹ ی ئى زانه و. كو ردى) له سى داره درا، هى شتا كه خه تى كى ده پاته كانى كر ماشان و كامى اران ياداوهرى زۆرى ان له باره ی نه وه وه هه یه، ده ئى ن كه كاتى له سى داره داندا له وه لای لى ئى پرسراواندا، كه لى ئى ان پى رسى بوو " له مردن ناترسى تى؟" به خه نده وه له وه لامدا وتو به تى " مه رگ نه گه ر پى اوه، با بى ته لای من، تا كو توند توند له نامى زى بگرم."

min wek Fêrkarêk demên mewe û toş wek Zîndanewan ¹

17î Ayarî 2010

Zîws, Xway Xwayan fermanîda taku Promîtyosî Serpêçîger zîndanîbken û bem core bû, beserhatî min û to lêrewê destîpêkrid.

To bûyte Mîratgirî Zîndanewananî Zîws, taku rojane bbîte Pasewanî Neweyek le Newekanî Xoretî û Roşnî, Zîndan bo min û to, dû watay cyawazî le xo girt. Dû kes, le dû dîwî Dîwarêk be Dergeyekî Asnîn û Rojneyekî giçke têyda, to le derewey Jûrî Zîndan û min le nêwîda.

Henûke baştre, ke yekdî baştir bnaşîn

Min Fêrkarm ... na na....

Min Fêyarî [Qutabî] ' Semedî Bîhrengî 'm, ewey ke "Dujminî Xwênrrêz" û " Qallawekan" û "giçke Masî reş"î nûsî, taku hemuwan fêrî bzûtin bkat. Deynasî ? Dezanîm ke naynasî.

Min Fêyarî berdestî ' Xan'elî 'm, ew Fêrkarey ke fêrîkridî çon Nîgarî Xor leser Textereşey Polekeman bkêşîn, taku Roşnayekey Şemşeme kwêrekan rawbinêt.

Dezanî ew kê bû?

Min Hawkarî ' Behmenî Îzetî 'm, Pyawêk ke hemîşe bonî Baranî lêdehat û Mrovêk ke hêştake Xellkî Kirmaşan û Dêhatekanî letek yekemîn Payîze-baran ewyan bîrdekewêtewe, erê berrast dezanî ew kê bû? Dezanîm ke nazanî.²

Min Fêrkarm, le Fêyaranmewe Xende û Pirsyarkirdnim lebomawetewe.

Henûke to mint nasî, dey toş le barey xotewe bidwê, Hawkarekant kê bûn, Tundutîjî û Nefrett le çî Kesêkewe lebo mawetewe, Destbend û Pêbendekant (Zincîrekant) le çî kesêkewe bo becê mawn? Le Syaçallekanî Zuhakewe?

Le barey xotewe bidwê, to kêy? Bes min le Desbend û Zincîr û Şelaq, le Dîware ptewekanî Jûrî 209, le Çawe Elekronîyekanî Zîndan, le Derge ptewekanî metrisêne, çîdîke hîç Tirsêk le minda drustnaken. Turre mebe, Hawar meke, be Miştekolle beser Dllimda mekêşe, ke boçî Serm berz radegrim, Dastanî grmolley to û Serî Jne Zîndanîyekem le yade.

Le min mede, ke boçî Goranî dellêm, min Kurdim, Bawayanî min Ewîndarîyan, Derdekanyan, Xebatyan û bûnyan le Goranî û Srûdekanda bo min be Yadgarî becêhêştuwe. debêt Min bêjm û to bbîstî. debêt To Gwê le Goranîyekey min bigrî, dezanim ke azart dedat.

Min weber Kutekan mede, ke le Katî berrêroyîştinda Dengî Pêyekanim dêt, axir Daykim fêrîkridûm, ke be Hengawekanim letek Zemînda bidwêm, le nêwan min û Zemînda Peyman û Peywendîyek heye, ke Zemîn pirr le Cwanî û pirr le Xende bkem. Dey kewate bhêlle ba berrêda brrom, bhêlle ba Dengî Pêm bbîstîrêt, bhêlle Zemîn bzanêt, ke min hêşta Zîndû û Hîwadarm.

Pênûs û kKaxez le min yasax meke, demewêt bo Mindllanî Serzemînim laye laye bhonmewe, lêwanlêw le Hîwa, pirr le Dastanî Semed û Jyanî, Xan'elî û Arezuwekanî, le Îzetî û Fêyaranî, demewêt bnûsim, demewêt letek Xellk bidwêm, le nêw Bendîge kemewe (Silul), lêrewe, têdegey çî dellêm? Dezanim fêyankirdûy Rikt le Roşnayî û Cwanîyekan û le Hzir û bîrkirdnewe bêt.

Bellam metirse were nêw Bendîgekewe, Mîwanî Xwanî giçke û şrrî min be, bbîne min çon hemû Şewêk Fêyarekanim mîwanîdekem, çon Çîrokyan bo degêrmewe, bellam to mollett nîye, ke bbînî, to mollett nîye, ke bbîstî, to debêt Ewîndar bît, debêt Mrov bît, debêt lem dîwî Derbazekewe bît, taku têbgeyt, ke çî dellêm.

Temaşay min bke, ta bzanî cyawazî min û to le çîdaye, min hemû Rojêk Leser Dîwarî Bendîgekem, Destanî Dilldarekem, Çawe Cwanekanî nîgardekêşm, Pencekanî lenêw

Dest degrim û germîy Jyan le Destekanîda û Çawerrwanî û Şeydayî le Çawanîda dexwênmewe, bellam to hemû Rojêk be Kutekekey Destit, Pence hellkollraw û kêşrawekanî ser Dîwareke deşkênî û Çawanî çawerrwanî ew derdehênî û Dîwareke reşdekeytewe.

Dunyay to hemîşe tarîkî û Zîndan debêt û "hestî Roşnayî" azartdedat, min çend Mangêke çawm çawerrêy dîtî Asmanêkî pîrr Estêreye. Pîrr le Estêre Yaxîyekan, ke le Tarîkîda lem serî Asmanewe bo ew serî Asman dekşên û Singî Tarîkî be Roşnayî şeçdeken. Bellam to Sallanêke le Tarîkîda dejît, Şewî to bê Estêreye, dezanî Asmanî bê Estêre çi watayekî heye? Asmanî hemîşe Şew, çi watayekî heye?

Em car ke gerramewe Jûrî 209, were nêw Bendîgekem, min komelêk Arezûn bo to hen, nek le Rengî Nzakanî to, ke serapa Agrin û Tris le Dozex, Arezuwekanî min prrin le Hîwa û Xende û Ewîn. Were nêw Bendîgekem taku Nhênî dwa Xendey "Îzetî"ti leberdem Sêdare pêblîm, dezanîm ke dûbare her debmewe be Bendîyekey Bendîgey 209, le barêkda ke to be tewawî bûnî pîrr Kînetewe beserimda degurrênî û min hêştake Dllim bo to û Dunyayekî hîç, ke le dewrit drustikrawe, desûtêt. Min le barêkda degerrêmwewe, ke Fêrkarm û hêştake Xendey Mndallanî Nîştmanekem beser Lêwmewewe.

Fêrkarî szadraw be Sêdare, Ferzadî Kemanger

Bendîgey Nexoşanî (Wagîr û Çirkî) Zîndanî Recayî Çarî Kerec

27/10/1387

*****

1. Çend Kes le Pasewananî Bendîgey 209 (be pêçewaney Lêkollerekanewe ke em care azaryannedam) leser ewey ke le babetî Bendîgey 209, ewanim be Xêw nawbirdbû, Drrindane damyane ber Kutek û Cnêwbaran û Sukayetî.

2. Behmenî "Îzetî Fêrkarîk bû, ke le seretay Şorrişda (mebest Şorrişî 1979î Êrane, W. Kurdî) le Sêdare dra, hêştake Xellkî Dêhatekanî Kirmaşan û Kamyaran Yadawerî zoryan lebarey ewewe heye, dellên le katî lesêdaredanda le wellamî Lêprisrawanda, ke lêyanpîrsîbû " le mirdin natrişêy?" be Xendewe le wellamda wtuyetî " Merg eger Pyawe, ba bête lay min, taku tund tund le Amêzî bigrim."

ماركسىزم و نەئاركىزم

ئۇيغۇن: Daniel Guérin
 ۋ. ئە. قارىسىمۇ: ھەزرىتى،
 ئە. يازغۇر: ھەزرىتى، 2010 جىلغىچە.

كەڭەيىتىلگەن ماركسىزىم نىۋان
كارل ماركس ۋە مىخائىل ئاكوپس

ئۇيغۇن: مەھمۇد ئىبراھىم
 ۋ. ئە. قارىسىمۇ: 2010 جىلغىچە.

خىيالىي راستىنچۇ

ئۇيغۇن: Emile Fouga
 ۋ. ئە. قارىسىمۇ: ھەزرىتى.

ئە. يازغۇر: ھەزرىتى، 2010 جىلغىچە.

چاپۇشنىڭ ئە ئىنسا
 ۋ. تراچىدىيەلىك بۇ سەھى
 ئۇيغۇن: ھەزرىتى

ئە. يازغۇر: ھەزرىتى، 2010 جىلغىچە.

بەرە ۋە ئىنكازىم

ئۇيغۇن: مەھمۇد ئىبراھىم
 ۋ. ئە. قارىسىمۇ: ھەزرىتى

ئە. يازغۇر: ھەزرىتى، 2010 جىلغىچە.

رەھبەتخانى گۇران

ئۇيغۇن: مەھمۇد ئىبراھىم
 ۋ. ئە. قارىسىمۇ: ھەزرىتى

ئىنكاز، پەزىلەتخانى گۇران ۋ. مەھمۇد ئىبراھىم

ئۇيغۇن: مەھمۇد ئىبراھىم
 ۋ. ئە. قارىسىمۇ: ھەزرىتى

ئەئار كىزىم ۋ. ئەئار كىزىمىنىڭ كىلىم

ئۇيغۇن: مەھمۇد ئىبراھىم
 ۋ. ئە. قارىسىمۇ: ھەزرىتى

ئە. يازغۇر: ھەزرىتى، 2010 جىلغىچە.

بىر سەھى بەردەۋامگەر ۋە ئەئار كىزىمىنىڭ كىلىم

ئۇيغۇن: مەھمۇد ئىبراھىم
 ۋ. ئە. قارىسىمۇ: ھەزرىتى

خەمى ئان ۋە خەۋىنى ئازادى

ئۇيغۇن: مەھمۇد ئىبراھىم
 ۋ. ئە. قارىسىمۇ: ھەزرىتى

KEMİYAN ۋ. KEMNİ ÖZƏTİ

ئۇيغۇن: مەھمۇد ئىبراھىم
 ۋ. ئە. قارىسىمۇ: ھەزرىتى

Xewne yaxîyekan

Keşkollî yekem

Komelle babetêkî hunerî û edebî wergêrrdraw

Hejên

Çapî yekem, Cênîwerî 2014

XEWNE YAXÎYEKAN

Keşkolî yekem

Komelle babetêkî Hunerî û Edebî wergêrdraw

Hejên

Çapî yekem, Cênîwerî 2014